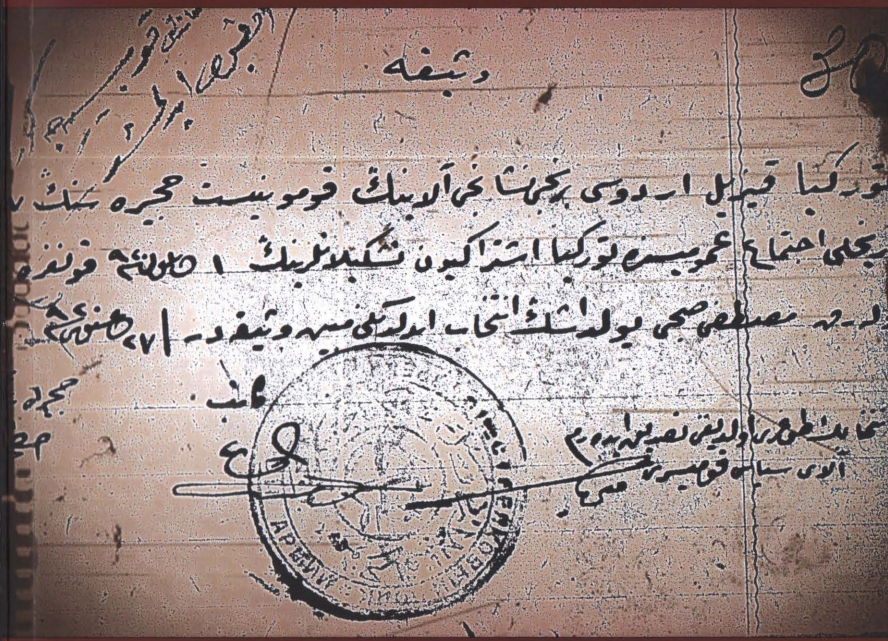
Haziran-Eylül 1920

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTI

DERLEYENLER
Banu İşlet - Cemile Moralıoğlu Kesim

SOSYAL TARİH YAYINLARI

2. BASKI

Banu İşlet
Cemile Moralıoğlu Kesim

Haziran-Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTI

SOSYAL TARİH YAYINLARI

Haziran-Eylül 1920

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTI

Derleyen:
Banu İşlet – Cemile Moralıoğlu Kesim

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi: 2

© TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Bu yapıtın telif hakları TÜSTAV İktisadi İşletmesine aittir,
izin alınmadan kullanılamaz.

İkinci Basım: Eylül 2018

ISBN: 978-605-4513-31-4

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Meşrutiyet Mah. Hacı Mansur Sokak
No:10 A Blok Kat:3 No:64 34363
Şişli-İstanbul

www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Adres: Ömeravni Mah. İnönü Cad. Beytülmalcı Sok. No: 23/A Beyoğlu/İstanbul
Tel: +90 (212) 249 40 60
Sertifika No: 13723

Kapaktaki belge: Döküm 1, CD 8, Klasör 10_36, Belge no: 328-329
"vesika
Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın Komünist Hücresinin 27 Ağustos 920 tarihli içtimâ-i umûmîsinde Türkiye İştirâkiyûn teşkilâtlarının 1 Eylül 920 kongresine vekil olarak Mustafa Suphi yoldaşın intihâb edildiğini mübeyyin vesikadır
27 Ağustos 920
Hücre reisi (imza)
Kâtib (imza)

İntihâbın doğru olduğunu tasdik ederim
Alay siyâsî komiseri

kabulü
11/9/1920
Hüseyin Hilmi"

İÇİNDEKİLER

Sunu 7
Önsöz 9
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin İçtimaları 11
Mustafa Suphi'ye Mektuplar ve Raporlar 125
Fırkanın Yâd-ı Mazisi 171

SUNU

Bu çalışmayla birlikte Mustafa Suphi'nin Baku'ya gelişinden TKP Kongresi toplanana kadar yürüttüğü örgütlü faaliyetin ana çerçevesini öğreniyoruz. Kitapta Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkez Komitesi'nin toplantı tutanaklarının yanı sıra birçok protokol, karar ve işleyiş ilkesine ilişkin metin de yer alıyor. Ayrıca çalışmanın ikinci bölümünde bu süreçte Mustafa Suphi'ye gönderilmiş değişik mektuplara baktığımızda, yürütülmüş faaliyetin çapı hakkında daha iyi bir fikir ediniyoruz.

Mustafa Suphi Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı'nın faaliyet amacı ile ilgili şunları yazıyor:
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın hedef-i mesaisi muzmahill (?) Osmanlı İmparatorluğu'ndan müdrik, muktedir ve insaniyetkâr bir sosyalist Türkiye Cumhuriyeti çıkarmaktır. Bunun meydana gelmesi ise bahtsız halkımızın her türlü zulüm zincirlerini kırarak saltanat ve hakimiyeti kendi koluna almasıdır. İstanbul ile kat-ı alâka edildiği bu zamanda ise şu mefkûrenin ilk esaslarını atmaya Anadolu kıyamcılarının tevessül edecekleri ümidindeyim. Ve inkılâp buhranlarından zarar görerek padişah hükümetine temayül eden ve binaenaleyh kendi sınıfi menfaati namına halkı ve memleketi İngiliz ve Yunanlılara satacak mütemevvil ve müdir unsurlar bulunsa bile bunlar fakir ve mazlum halkın kahır ve gayzına dûçar olacaklardır. Fikrimce böyle bir ..... zuhur edecek hakikî inkılâp iledir ki Türkiye varlığını ispat ve ihkak etmiş olur.

Bizim bu esaslar etrafında yükselttiğimiz şiarlardan birincisi "müstevlilerin Anadolu ve İstanbul'dan kovulması"dır. Ve bunun için Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Anadolu kıyamını idare eden ordularımıza her suretle yardıma karar vermiştir. Azerbaycan ve Moskova ile muhabere neticesi Anadolu'ya gönderilecek muavenetin teferruatı da kararlaştırılması ve yol ..... Ermenistan'da böyle müsait bir geçidin temizlenerek Anadolu'ya hemhudut olmak meselesi birinci plana geçmiştir.[1]

* * *

Son noktasını Banu İşlet ile Cemile Moralıoğlu Kesim'in koyduğu bu çalışma, 2000 yılı Martı'ndan buyana Yücel Demirel'in başkanlığında yürütülen TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1 belgelerinin transkripsiyon çalışmalarının bir ürünü. Bu çalışmanın bütününe Banu İşlet ve Cemile Moralıoğlu Kesim'in yanı sıra Emel Seyhan, Meral Bayülgen ve Şeyda Oğuz katıldılar. Rusça metinleri Rüstem Aziz çevirdi.

Kitaptaki tüm referanslar TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1'dir. Kitapta:
- [*italik*]: paralel metinden eklemelere işaret etmektedir, bir diğer deyişle aynı metnin birden çok sürümü arasındaki farklar böyle gösterilmiştir. Böylece içtimalarla ilgili ilk tutanaklarda yer alan bilgiler de kullanılabilir hale getirilmiştir.
- (*italik*): metinde yer almayan açıklamaları göstermektedir.

Erden Akbulut
Mart 2008

1. TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD: 1, Klasör: 1_36, Belge No: 545-548

TKP'nin 10 Eylül 1920'de Bakû'da Mustafa Suphi önderliğinde kurulmasından önceki üç buçuk ay boyunca ***Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkez Heyeti toplantı tutanakları*** *ile bu süre içinde Mustafa Suphi'ye gönderilen* ***Mektup ve Raporlar***

SUNUŞ

Mete Tunçay

Bu kitap, belgelerini benim *Türkiye'de Sol Akımlar I – Belgeler* (BDS Yay., 2000) cildinde yayımladığım, (TKF Birinci Kongresi tutanağı: s. 275-314, Program s. 315-20, Teşkilât Nizamnamesi s. 321-24) kuruluş kongresi öncesine ışık tutuyor. Kongre sonrası –Türkiye'ye gelişe kadar üç buçuk ay ve Suphi'lerin öldürülmelerinin hemen ertesi– ise, TÜSTAV Yayınları arasındaki iki ciltlik *Dönüş Belgeleri*'nde anlatılmaktadır (2004 - çevrimyazı: Yücel Demirel). Bu kitaptan hakkıyla yararlanılması, ancak andığım kaynaklarla birlikte ele alınınca mümkün olacaktır.

Buradaki belgeler şimdiye değin bilmediğimiz birçok kişi ve konu hakkında bizi aydınlatmaktadır. Ben, bu kısa Sunuş yazısında dikkat çeken birkaç noktaya değinmekle yetineceğim.

İsim Sorunu

Mustafa Suphi, Moskova'da çıkarmaya başladığı ve (27 Nisan 1918-10 Şubat 1919 arasında) 12 sayı yayımladığı *Yeni Dünya* gazetesini 1919 Nisan ortasından itibaren Kırım Akmescit'te (Simferopol) sürdürmüştür. Gazetenin bulabildiğimiz 26'ncı sayısı 25 Mayıs 1919 tarihini taşımaktadır (Bknz. Mete Tunçay, *Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı* - BDS Yay., 1995). Beyaz karşı-devrimciler Kırım'ı Bolşeviklerden alınca, Suphi de Moskova'ya dönmüş ve oradan Türkistan'a gönderilmiştir. [Kırım'da Baron Vrangel komutasındaki Beyaz egemenliği Kasım 1920'de anarşist Nestor Makhno ve Kızıl Ordu tarafından kesin yenilgiye uğratılmış ve Beyazlar İstanbul'a sığınmışlardır.] Suphi Taşkent'te *Yeni Dünya*'yı yeniden yayımlamaya başlamış ve 22 sayı daha çıkarmıştır (şimdiye kadar bunlara erişemedik!). Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi üzerine Bakû'ya gelince, *Yeni Dünya*'yı tekrar başlatmış ve TKP kuruluş kongresine kadar 11 sayı yayımlamıştır (49/1'den 59/11'e kadar – daha sonra bu dizi 17 Şubat 1921'de yayımlanan 67/19'uncu sayıyla sonlanmıştır). Kongre öncesi, "Fırka/Parti" sözcüğü kullanılmadığı, "Teşkilât" denildiği gibi, Moskova ve Akmescit *Yeni Dünya*'larında kullanılan "Komünist" sıfatı yerine de "İştirakiyun" denilmiştir. Bu, belki, görmediğimiz Taşkent sayılarında başlamıştır. Oysa biz, İştirakiyun sözcüğünün Müslümanlara sıcak gelmesi için Anadolu'da (Şeyh Servet gibi kimselerce) ortaya konulduğunu biliyorduk. Kaldı ki, buradaki belgelerde Taşkent'ten Suphi'yle birlikte Bakû'ya gelenlere "heyet-i seferiye" veya "seferî komite" deniliyor. Orada kurdukları "Bakû Bürosu" Azerbaycan İştirakiyun Fırkası'na da bağlıdır. (Ben kendi payıma, Azerilerin "İştirakiyun" terimini kullandıklarını hiç görmedim.)

İstanbul'dan gelenler

Belgeler okundukça görülecektir ki, Komintern'in önayak olduğu Kurultay'ın ("konferans") 15 Ağustosta yapılması, 1 Eylülde de TKF kuruluş kongresinin toplanması planlanmışken, her ikisi de ertelenmiş, biri Eylül başında, öteki 10 Eylülde yapılmıştır. Erden Akbulut'la birlikte hazırladığımız *THİF 1920-23* başlıklı kitabın (TUSTAV Yay., 2007) bir dipnotunda (s. 470/dn. 392) şu

kayıt vardır: "İstanbul Komünist Grubu'nun... Mayıs ayı sonunda Komintern'den II.Kongreye katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme çağrısı aldığı, 27 Temmuz 1920 tarihli bir belgeden anlaşılıyor. Hilmioğlu Hakkı ve Ethem Nejat, 19 Temmuzda Petrograd'da başlayıp 7 Ağustosa kadar Moskova'da devam eden II.Kongreye doğal olarak yetişememişler, Bakû'ya gelip M.Suphi'nin örgütüne katılmışlardır." Bu iki zat, Samsun üzerinden Trabzon'a gelerek, 21 Ağustosta oradan başka delegelerle birlikte Bakû'ya hareket etmişlerdir (Yavuz Aslan, *Birinci Doğu Halkları Kurultayı*; Kaynak Yay., 2007, s. 221/dn.50 – bu çok iyi hazırlanmış kitapta, Bakû Kurultayı'na bizden katılanlar hakkında geniş bilgi vardır). Suphi grubu içinde öldürülenlerden olan Ethem Nejat (genel sekreter) ve Hilmi-oğlu İsmail Hakkı'nın adları ilk kez 27 Temmuz tarihli toplantı tutanağında geçiyor. (Bakû'da kalan "Kayserili" İsmail Hakkı ile karıştırılmaması gereken) Hilmi-oğlu İsmail Hakkı, Heidelberg doktoralı bir eğitimciydi ve "Arap" lâkabıyla tanınıyordu, çünkü zenciydi. Kızkardeşi Hilmi-kızı Naciye'nin de (keza "zenciye") kongrede kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapmakla görevlendirildiğini tutanaklardan okuyoruz. Bakû'ya ağabeyiyle mi gelmiş, yoksa daha önce mi gitmiş ("Bakû Komitesi huzurundaki Kadınlar hücresinden") olduğunu bilmiyoruz. Sonradan Türkiye'ye döndüğünü ve uzun yıllar öğretmenlik yaptığını duymuştum. İlginç bir nokta, Mandat yani yetki belgelerini saptama komitesinin 11 Eylül 1920 günlü toplantısında, tam oy hakkı olanlar arasında "Dr. Hakkı" sayılmışken, Ethem Nejad'ın adının geçmemesidir. (Bu listede, "Erzurum hücresi"nden Cevat'ın [Dursunoğlu] da adı vardır – "teşkilât"tan olmasa, sadece sempatizan (*fellow traveller*) olsaydı, danışma oyu hakkı tanınanlar arasında sayılırdı.)
Keza İstanbul'dan gelenler arasında olmamakla birlikte, tutanaklarda çok tartışılan bir isim olduğu için, ayrıca anılmaya değecek bir isim de, Dr. Fuat Sabit'tir. Teşkilât-ı Mahsusa / Karakol Cemiyeti adına Rusya'da ve Kafkaslarda faaliyet gösteren bu zat hakkında, (eski hocalarından biri olmakla tefahür ettiğim) Prof. Dr. Ali Birinci, *Türk Yurdu* dergisinin Mart-Mayıs 1999 tarihli 139-141'inci sayısında uzun bir yaşam öyküsü yayımlamış, sonra da bu yazıyı *Tarihin Gölgesinde Meşahir-i Mechuleden Birkaç Zat* başlıklı kitabına katmıştır (Dergâh Yay., 2001; s. 203-24).

Para birimleri

Çeşitli vesilelerle ödemeler yapılırken, Osmanlı lirası (bazen altın), Romanov ya da Nikola rublesi, Sovyet ve Kafkas rublesi gibi çeşitli birimlerin kullanıldığı göze çarpıyor. Sovyetleştirmeden önceki Azeri Müsavat, Gürcü Menşevik ve Ermeni Daşnak hükûmetlerinin bastıkları (ortak?) "Zakafkas" banknotlarından başka, Rusya'nın başka yerlerindeki Beyaz yönetimler de kendi paralarını çıkarmışlardı. Bunların birbirleriyle pariteleri, herhalde çok karmaşıktı. Zamanla çoğu, değersiz kâğıt halini alırken, Sovyet rublesi de iki ayrı operasyonla birçok sıfırını atmıştır.

TÜRKİYE İŞTİRAKİYÛN TEŞKİLÂTI MERKEZİ HEYETİ'NİN İÇTİMALARI

[28 Mayıs 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Birinci İçtimaı][2]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Birinci İçtimaı
28 Mayıs 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin
Ruzname-i müzakerat:
1- Seferî Komite ile Bakû Teşkilâtı'nın vaziyeti
2- Türkiye İştirakiyûn Askerî Kıtası
3- Sıradaki işler
Kararlar:
1- a) Türkistan'dan gelen Seferî Komite âzâları tamamen ve Bakû Teşkilâtı âzâlarından eskiden beri hakikaten komünist oldukları vesaik ile sabit olanlar esas âzâdan sayılıyor. İşbu suretle ayrılan hakikî komünistler [*arasında*] yeniden bir Bakû Bürosu teşekkül eder. Büro Azerbaycan İştirakiyûn Fırkası'nın Bakû Komitesi'ne tâbi olacağı gibi Türkiye'ye ait mesailde bütün talimatı Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nden alacaktır.
b) Teşkilâta âzâ kaydında evvel emirde amele, rençper ve askerlere geniş imkân verilir, ziyalılardan ancak mukaddemce halk hizmetine merbutiyetleri tahakkuk edenler kabul edilir.
Yeniden âzâ kaydolunmak isteyenlerin talepnameleri tetkik edilip heyet-i umumiyeyi teşkil eden âzâ-yı esasiye tarafından alelusul kabul olunur.
İhtar - karar-ı mezkûru vücuda getirmek Merkezî Heyetçe tanılan âzâ-yı esasiye ile yarın yapılacak müttehit içtimalara havale olunur.
2- Türkiye İştirakiyûn Kıta-i Askeriyesi şimdilik Bakû Teşkilâtı idaresine verilip Kıta Kumandanı Abid Alim yoldaş ve Siyasî Komiseri ise Süleyman Sami yoldaş tayin edilir.
Sıradaki meselelerden: Gence'deki aksi inkılâp harekâtına nihayet vermek ve bunun için Azerbaycanlı komünist arkadaşlara her surette yardım etmeye lüzum görüldüğünden Suphi yoldaşın muvakkat surette Gence'ye izamı ve refakatine verilecek arkadaşlar hususunda Bakû Teşkilâtı ile müzakerata karar verilmiştir.
3- Azerbaycan İnkılâbı'nda büyük yararlılıkları görülen on bir Türk zabitanını istihdam etmek emelinde bulunduğumuzdan ihtiyacat-ı maddiyelerini temin için kendilerine onar bin ruble Şûrâ parası verilmesi kararlaştırılmıştır.
Reis: Mustafa Suphi
Mehmet Emin

2. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 192a, 194

[29 Mayıs 1920 Türkiye İştirakiyûn Heyet-i Seferiyesi'nin İkinci Umumî İçtimaı][3]

Türkiye İştirakiyûn Heyet-i Seferiyesi'nin İkinci Umumî İçtimaı
29 Mayıs 1920
Ruzname-i müzakerat:
1- Seferî Komite'nin vaziyeti
2- Türkiye Teşkilâtı'nın yekdiğeriyle münasebatı ve Merkez'e merbutiyeti
3- Türkiye İştirakiyûn Askerî Kıtası
4- Asayiş meselesi
5- Rüfeka arasında taksim-i vezaif
Kararlar:
Meclise ittifak ile reis olarak İsmail Hakkı yoldaş intihap edildi.
1- Ahmet Yunus yoldaş hakikî âzâ olarak kabul edildi.
2- Bakû Komitesi keenlemyekûn addolunur. Âzâsından eskiden beri hakikî komünist oldukları vesaik ile sabit olanlar esas âzâdan sayılır.
Bu teşkilâta âzâ kaydında evvelemirde amele, rençper ve askerlere geniş imkân verilip ziyalılardan ancak mağdur halk hizmetine merbutiyetleri tahakkuk edenler kabul olunurlar.
Meclis yarın saat üçte açılmak üzere kapandı.

3. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 195-196

[1 Haziran 920 Türkistan'dan Gelen Heyet-i Seferiye Komünistleriyle Bakû Komitesi'nin Hakikî Âzâlarının Müşterek Meclisi][4]

1 Haziran 920

Numara – 1
1920 senesi 1 Haziran'ında Türkistan'dan gelen Heyet-i Seferiye Komünistleriyle Bakû Komitesi'nin hakikî âzâlarının müşterek meclisi Suphi yoldaşın riyaseti ve Mehmet Emin yoldaşın kâtipliğiyle küşat edilir.
Ruzname-i müzakerat:
- Bakû Teşkilâtı Heyet-i İdaresi'nin intihabı
- Mesail-i cariye
Ruzname-i müzakerat ittifak-ı ârâ ile kabul olunur.
- Bakû Teşkilâtı Heyet-i İdaresi'nin intihabından evvel Suphi yoldaş tarafından komünistliğin esası hakkında malumat verip âtîdeki yoldaşlar intihap edilip
Suphi yoldaş 18 reyle (ittifak-ı ârâ)
Mehmet Emin yoldaş 16 reyle (iki bîtaraf)
Abid Alim yoldaş 16 reyle (iki bîtaraf)
Salih Zeki yoldaş 15 reyle (üç bîtaraf)
Fahri yoldaş 13 reyle (beş bîtaraf)
.....(*başı yırtık*) olarak müntehaplar: Süleyman Sami yoldaş 11 reyle (yedi bîtaraf), Yakup yoldaş 10 reyle (8 bîtaraf)

Mesail-i cariyeden:
2- Bakû'de faaliyette bulunan Türkiyeli komünist arkadaşların ne suretle işe başlamaları hakkında Yakup yoldaş malumat veriyor.
3- Salih Zeki yoldaş Bakû'deki Türkiye Teşkilâtı'nın teessüs ve faaliyeti hakkında malumat veriyor.
4- Abid Alim yoldaşın birinci teklifi:
Bakû Azerbaycan Komünist Komitesi âzâları mülhakata gönderildiğinden bugün mezkûr komite faaliyetini Bakû şehrinde lâyıkıyla ifa edemiyor. Binaenaleyh bizim teşkilât âzâlarından natuk olanların oraya yardım etmesi lüzumu hususunda. Bu mesele müzakereden sonra Heyet-i İdare'ye havale olunur.
5- Abid Alim yoldaşın ikinci teklifi:
Gence ve mülhakatına Nuri Paşalar propaganda ve provakasyası aleyhine propagandada bulunmak için teşkilâtımız tarafından o taraflara mübelliğler gönderilmesi hakkında.
İsmail Hakkı, Maksut Mustafa, Feyzullah Sacit yoldaşların (*yırtık*) izamına karar verildi (*yırtık*).

4. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 197-199

[1 Haziran 920 Fevkalâde Meclis][5]

1 Haziran 1920 Fevkalâde Meclis Suphi yoldaşın riyasetinde açıldı.
Ruzname:
1- Cemal Ömer yoldaşla Mesut Zeki yoldaşın beyanatı
2- Teşkilât meselesi
Bütçe, gazete
3- Kongre meselesi tehir olundu.
4- Beynelmilel Şark Şûrâsı'yla irtibat tesisi meselesi
Hüviyet varakası
Cemal Ömer yoldaşın beyanatı: Derbent'deki işler hakkında malumat veriyor. Kuban İnkılâp Komitesi'ne reis oldum. Üç yüz kadar bey, ağa, paşa derdest ederek merkeze gönderdim. Türklere halkın teveccühü dolayısıyla her şey muvaffakiyetle çalışıyor ve her şeyi tezlikle vücuda getiriyordum. Orduya 150 koyun getirdim. Bütün teşkilâtı fukaranın eliyle ve fukara ikamesiyle vücuda getirdik. Toprak tevzii hakkındaki kanunu halka anlatarak, tüfek cem ederek fukarayı başa saldık ve neticede köylüler toprağı tesahup etmeye başladılar ve bu suretle ağaların nüfuzu hadimlerin gayretiyle kırılıyor, dahilî teşkilât bütün manasıyla halkı memnun ediyordu. Sizden benim ricam budur ki Kuba'ya Türk komünistleri hakikî yoldaşlar gönderiniz.
Ordunun muzafferiyetinden sonra bakkallar, tacirler, baylar fırkaya intisap etmişlerse de biz onların fırkasını dağıttık. Fakir halkın teşkil hakkı muhafaza etmesini anlattık. Halk henüz beylerin, ağaların, tacirlerin ihtiyarında olduğu için himaye etmek istiyorlardı. Bunu düşündürmeğe çok uğraştık. Erzak vaziyeti çok fenadır. Gerek Türklerin iptilası ve gerek sonradan gelen ordunun vaziyeti dolayısıyla fakir halk pek müzayakadadır. Bizim Kızıl Ordu şehre dahil olduktan sonra her şeyin bahası iki misli oldu. Biz bu ihtikârın önünü almak için derhal tacirleri topladık. Eski fiyatla satılması kararlaştırıldı. Bilâhare eşyaların saklanması üzerine serbest fiyatı ilan ettik. Eski askerler evvela salıverilmiş ise de bilâhare Harbî Komiser'in emriyle toplanmış ise de askerler iki zabitanın elindedir ve Siyasî Komiser yoktur.
Cemal yoldaşın hizmeti şayan-ı teşekkür görülmüş. Kuba'da erzakın azlığı ve saire cihetle alenen askerlerin halkı sıkıştırmaması ve aynı zamanda Kuba'ya Türk komünistleri izamına karar verilmiştir.
Mesut yoldaşın beyanatı: Abid yoldaş beni 11inci Ordu'ya gönderdi. Cumaşehir kazasındaki kaymakamdan halk şekva ettiği için onu çıkararak yerine adam tayin ettik. Ve onun yüz bin rublesini fakir halka tevdi ettik. Şuşa şehrinde manifatura mağazalarını kapattık. Nutuk verirken halk bize şöyle dedi: Bize komutayı veren (?) Türklerle binaenaleyh bütün mevcudiyetimizle bir Kızıl Şûrâlar Cumhuriyeti'yle mevcudiyetimizle muavenet edeceğiz dediler. Şuşa şehrinde birçok dilenciler vardır. Miktarı yüzlere baliğ olmaktadır.
Şuşa şehrinde 30 yataklık bir hastane açıldı. Mektep ve hastane levazımının ikmâli, ihtiyacı için beni memur ettiler. Bilâhare de arkadaşımız iki kasayı kırdı. On birinci Kızıl Ordu'dan Pavlyoviç namındaki bu adam hatunlara ait eşyayı gasp etmek istedi. Ben telgrafla bildirdim. Bu adam mahpustur.
Terter meselesi: Orada Türklerden Hulusi'nin iğtişaş çıkardığı anlaşıldı. Hulusi üç bay ile beraber Gence'ye gitti.
Karabağ Valisi Hüsrev Bey'in halk tutulması taraftarı değildir. Karabağ'da halkın hissiyatını yatıştırmak için birkaç komünist Türk göndermek lâzımdır. Bilhassa Abid yoldaşa dört gözle intizar olunur.

---

5. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 202-204

Karabağ'da irtica hareketi yoktur. Halkın Türklere karşı hissiyatı pek yüksektir. Beyler alınmadıkça irticaın önünü almak mümkün değildir.
- Teşkilât hakkında Mehmet Emin yoldaş tarafından tanzim edilen bütçe kabul kılındı.
- Bakû Teşkilâtı Heyet-i Riyaseti'ne Mustafa Suphi. Muavinliğe Mehmet Emin. Kitabete Cemil Nazmi. Matbuat Şubesi müdürlüğüne Salih Zeki. Harbî Şube'ye Abid Alimof yoldaşlar intihap olundu. Kayıt ve Tevzi müdürlüğü ilâveten Salih Zeki. Maarif ve Medeniyet Şubesi müdürlüğüne Abdurrahman Mesudi yoldaşlar intihap olundular.
3- Bakû Komitesi esaslı surette bütçeyi tanzim etmeye memur kılındı. Ağdaş, Gökçe, Gence ve Nuha, Lenkeran rayonlarında (*bölgelerinde*) teşkilât vücuda getirilmesine ve üç aylık bütçe tanzim edilmesine karar verildi.
- Maarif ve Medeniyet Bölüğü mesuliyeti altında yüz kişilik Fırka Mektebi açılması kabul edildi.
Umuma mahsus konferanslar verilmesi takarrür etmiş ve konferans için Suphi (İştirakiyûn Fırkası), İsmail Hakkı (Türkistan Şûrâlar Cumhuriyeti), Halim Sabit, Abid Alim (Kanun-ı Esasi), Yakup (İnkılâp Cereyanları), Abdurrahman (İslam ve Sosyalizm), Mehmet Emin, Nazmi, Cemal, Süleyman Sami, Ahmet Cevat (Garp ve Şark'ta Komünizm), Salih Zeki yoldaşlar intihap olundu.
Karabağ'a üç komünist ve altı da Fırka'ya mensup olmayan zabitandan müteşekkil bir heyet izamına karar verilmiştir.
- Cemal yoldaş İştirakiyûn Askerî Teşkilât kumandan muavinliğine intihap ve tayin olunmuştur.

[4 Haziran 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin İkinci İçtiması][6]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin İkinci İçtiması
4 Haziran 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin
Ruzname-i müzakerat:
1- Bakû Teşkilâtı'nın Heyet-i İdaresi'nin tasdiki
2- Bakû Teşkilâtı'nın layihası
3- Bakû Teşkilâtı'nın bütçesi ve avans para meselesi
4- Kongre meselesi
5- Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi'ne vekil göndermek
6- Sıradaki işler
Kararlar:
[*1- Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'ne merbutan Bakû Komitesi teşekkül eder.*]
1- Bakû Teşkilâtı'nın umumî içtimaında intihap edilen Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim, Salih Zeki ve Nazmi yoldaşlar Bakû Teşkilâtı'nın Heyet-i İdaresi âzâsı olarak tasdik olunur.
2- Bakû Bürosu'nun dahilî teşkilâtı esas itibariyle layihaları veçhiyle zeyildeki surette tasdik olunur.
a) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Bakû Bürosu beş kişiden mürekkep âzâya mâliktir. Bunlardan biri reis, biri reis muavini ve biri kâtip, diğerleri ise bu büronun âzâlarıdır.
b) Bakû Bürosu yanında esas itibarıyla beş şube teşekkül eder. Şubeler de ihtiyaca göre kısımlara ayrılır.
1- Harbî Şube [*İşbu şubeyi üç kişiden mürekkep bir heyet teşkil eder.*]
2- Kitabet Şubesi [*Komite âzâlarından birisi mesul kâtip intihap edilerek onun taht-ı idaresinde Kitabet Heyeti teşekkül eder.*
İhtar: Kitabet Heyeti şimdilik biri Türkçe, diğeri Rusça olmak üzere iki kâtip muaviniyle, bir yazı makinecisi, bir tane mukayyit ile bir müvezziden ibaret olmalıdır.]
3- Maliye Şubesi (2 ve 3 bir idaredir) [*İşbu şube müdüriyeti bidayette Kitabet Heyet-i Müdüriyeti'ne havale olunur. Bu şubede baş muhasebeci ve bir de muavin behemehal bulunur. Aynı zamanda kasadarlık vazifesini kâtip ifa edecektir.*]
4- Teşkilât, Tebligat ve İstihbarat Şubesi [*Şube müdürlüğü Heyet-i İdare âzâlarından birine tevdi olunur. Şube müdürü kendisine münasip bir muavin alarak teşkilât ve tebligat işlerini bilâvasıta idare edecektir. İstihbaratı mükemmel bir yola sokmak için bir istihbarat memuru ayrıca bulundurularak icab-ı hale göre lüzumu kadar âzâ ve muavin alınır.*
İhtar: Teşkilât, Tebligat ve İstihbarat Şubesi'nin Maarif ve Medeniyet namıyla bir bölüğü bulunur. Şube kısmının ayrıca müdür ve icab-ı hale göre lüzumu kadar yardımcılar alınır. Konferanslar, konserler vermek, halk hayatından alınmış tiyatrolar tertip etmek.]
5- Matbuat, Kayıt ve Tevzi Şubesi [*Matbuat Şubesi: Şube müdürü komite âzâsından tayin olunur. Aynı zamanda kendisinin bir muavini dahi bulunacaktır.*
İşbu şube taht-ı idaresinde olmak üzere iki bölüğe ayrılır:
a- Gazete ve Risale Bölüğü: Fırka'nın mürevvic-i efkârı olmak üzere gazete ve risaleler neşretmektir. İşbu şubenin İdare Heyeti üç kişilik bir mesul heyet-i tahririyeden ibarettir.

---

6. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 205, 207, 209-210, 216

b- Tercüme ve Telif Şubesi: Matbuat Şubesi müdürünün tasvibiyle tercümanlar ve müellifler istihdam edilerek vücuda gelen işleri tab ve neşredecektir.

9- Kayıt ve Tevzi Şubesi: Fırka'ya mensup yoldaşlardan birisi müdür tayin edilerek, icap ederse kendisine bir yazıcı verilmelidir.]

İhtar – Teşkilât Şubesi yanında Maarif ve Medeniyet kısmı ayrıca bulunacaktır.

3- Bakû Bürosu'na yakın zamanda teslim edilmek üzere bütçe tanzim edilmesi tebliği, şimdilik bütçe hesabına avans verilmesi.

4- Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları'nın Birinci Kongresi'nin birinci Eylül'de Bakû'de yığılmasına ve bunun için de Türkiye ve Rusya'nın her tarafına adamlar gönderilmesine karar veriliyor.

5- Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi'ne İsmail Hakkı ve Slaviski* yoldaşlar gönderilmeye karar verildi. Bunların Moskova'ya gidip gelmeleri için beherine otuzar bin ruble Şûrâ parası verilmesi dahi kararlaştırılmıştır.

6- Sıradaki meselelerden Karabağ'a üç komünist ve altı da komünist [*Fırka'ya mensup*] olmayan zabitandan müteşekkil bir heyet izamının tasdiki.

a) Türkistan'a gidecek muallim talebelerin orada edebiyat neşretmelerine masraf olmak üzere üç bin ruble Şûrâ parası verilmesine karar verildi.

---

* Kongre tutanaklarında Slavutski olarak geçmektedir (Yayıncının Notu)

[7 Haziran 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti Huzurunda Türk Tercüme ve Telif Heyeti Âzâlarından Mürekkep Meclis][7]

7 Haziran 1920 senesinde Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti huzurunda Türk Tercüme ve Telif Heyeti âzâlarından mürekkep meclis Mustafa Suphi yoldaşın riyasetinde küşat edilmiştir.
Meseleler: Gazetenin temin-i intişarı ve mecmualar neşri
Tercüme ve telif meselesi
Kararlar:
Haftada laakal iki defa intişar edecek gazetenin Heyet-i Tahririyesi'ni tayin etmek meselesi. Gazetenin programını tayin etmek meselesi mevzubahis oldu. Gazete ne yerli gazeteler gibi kâmilen Azerbaycan'a mahsus bir şekil almadığı gibi Azerbaycan'da intişar eden gazetede ahval-i mahalliyeyi nazar-ı itibara almak mecburiyeti de vardır. Binaenaleyh gazete daima Türkiye'yi nazarda tutarak intişar edecek, Rus inkılâbı ile Türkiye inkılâbının mukayesesi ve Türkiye'de yapması lâzım gelecek mevadda bahis olunacak. Türkiye'deki tebeddülât ve tahavvülât hakkında, Türkiye'nin ahvali hakkında hakiki ve ciddi esbaplara mâlik olmalı. Ve Rusya gazetelerine havadis için memba bulunmalıdır. Türkiye'de devam etmekte olan tahrikatı fırkamıza doğru celp etmek ve onları fırka programına doğru yaklaştırmak lâzımdır. Millî kıyamı, millî harekâtı insanîleştirmek ve onlara hakikati telkin etmek lâzımdır. Gazetenin lisanı tekellüm lisanı olacak ve tamamıyla Anadolu halkının anlayacağı bir tarzda intişar edecektir.
Gazetenin Tahrir Heyeti: Sermuharrir Halim Sabit, Sacit, Osman Zeki, esas âzâ Mustafa Suphi, Salih Zeki yoldaşlardan müteşekkil ve üçü Heyet-i İdare-i Esasiye'den ibaret olmak üzere beş kişiden ibaret bulunur.
Gazetenin musahhihliğine Halil İbrahim yoldaş kabul edilmiş ve bu vazifeden başka gazeteye yardım etmekleri dahi kararlaştırılmıştır. Halil İbrahim yoldaş idare memurluğunu da deruhte edecektir.
500 Rusya'ya
500 Türkistan'a
1000 Azerbaycan
500 Türkiye'ye
500 havaliye

3000
Şimdilik gazetenin üç bin nüshadan ibaret olarak intişarı kabul olundu.
Tercüme ve telif kısmı: Gazetede yazı yazmak tercüme ve telife mani olmayacağından gazeteye iştirak eden yoldaşlar tercüme ve telif meselesine de iştirak edebilirler.
Tercüme ve Telif Komisyonu'ndan Ahmet Cevat yoldaş kabul olundu.
- Ayda bir defa intişar edecek 48 sayfalık risale meselesinin temin-i intişarı Ahmet Cevat yoldaşa havale kılındı. Münderecatının mümkün olduğu kadar mütenevvî olmasına, muhtelif meseleler hakkında malumatı ihtiva etmesine gayret olunacaktır.
Telif ve tercüme meselesinde muvafık bir heyet teşkili Ahmet Cevat ve Halil İbrahim yoldaşlara havale kılındı. Ve meclise nihayet verildi.

---

7. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 211-213, 215

7 Haziran 1920 içtimaına iştirak eden yoldaşlar imzaları
1- İsmail Hakkı
2- Osman Zeki
3- Akif Saffet
4- A. Cevat
5- .....
6- Halil İbrahim
7- .....
8- .....
9- Salih Zeki
10- Feyzullah
Halim Sabit yoldaşın telif meselesi taayyün etti.
Fırka'nın malî, mütalaat-ı hususiyesi .....

[16 Haziran 1920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Üçüncü İçtiması][8]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Üçüncü İçtiması
16 Haziran 1920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: [*Kâtip*] Mehmet Emin, Abid Alim yoldaş
Ruzname-i müzakerat:
1- Bakû Bürosu'nun bütçesi
2- Üsera Komisyonu'nun tasdiki
3- Kongreye vekiller getirmek ve teşkilât yapmak için Türkiye ve Rusya içerilerine adamlar göndermek
4- Salih Zeki hakkında
5- Sıradaki işler
Kararlar:
1- Bakû Komitesi'nin mufassal bütçesi (*orijinal metinde boş bırakılmış*) rublelik olduğu halde Merkezî Heyetçe tasdik edilip Azerbaycan Merkezî Komitesi'ne gönderilmesine karar verildi.
2- İçeri Rusya'dan gelmekte bulunan sabık üsera arasında propaganda ve teşkilât yapmak ve aynı zamanda ihtiyar ve maluliyete muavenet etmek maksadıyla Bakû Bürosu riyasetinde bir Üsera Komisyonu teşkiline karar verildi. İşbu komisyon teşkilât ve tebligat işlerine Bakû Bürosu, sevkıyat işlerini ise Halk Murahhaslığı vasıtasıyla yapmalıdır. Maddi cihetini büro vasıta İçtimaî Teminat Komiserliği vasıtasıyla temin edecektir.
3- Türkiye ve Rusya'da teşkilât yapmak ve Birinci Eylül Kongresi'ne vekiller getirmek için gönderilecek yoldaşlar hakkındaki mesele esas itibariyle üç kısma ayrılır.
a) Hangi yerlerde teşkilât yapmalı ve nerelerden vekil getirmeli,
b) İşbu mesele için kimler gönderilmeli,
c) Gönderileceklere teşkilât ve harcırah olarak verilecek para miktarının tayini.
A) İstanbul, Trabzon, Erzurum, Bayezıt, Samsun, Sivas, Tokat, Amasya, Ankara, Ereğli, Zonguldak, Nahçıvan, Elviye-i Selase, İran, Türkistan, Dağıstan, Rostof, Kuban ve Novorosisk havalilerine teşkilât yapmak ve oralardan Eylül Bir Kongresi'ne vekiller getirmek lüzumu.
B) Birinci nöbette uzaklığı dolayısıyla İstanbul, Zonguldak, Mustafa Kemal Paşa'ya kadar ve Trabzon havalisine gönderilecektir.
Bunlardan: İstanbul'a [*ve havalisine*]: Mithat ve Alaattin [*(Nedim) ve .....*] yoldaşlar
Mustafa Kemal'e [*Samsun, Sivas, Tokat, Amasya ve Ankara havalilerine*]: Süleyman Sami yoldaş
[*Ereğli ve*] Zonguldak'a: Abdurrahim ve Ahmet yoldaşlar
Trabzon havalisine: Yusuf Kemal yoldaş
Verilecek para – İstanbul Teşkilâtı'na verilmek üzere yüz adet Osmanlı lirası altını ve arkadaşlardan harcırah olarak beherine otuzar lira altın ve hudut haricine kadar sarf edilmek için beş bin ruble Şûrâ parası verilmesi.

- Mustafa Kemal'e gidecek Süleyman Sami yoldaşa yüz elli adet Osmanlı lira altını ve hudud-ı harice kadar sarf edilmek üzere beş bin ruble Şûrâ parası verilmesi.
- Zonguldak Teşkilâtı'na verilmek üzere yüz adet Osmanlı lira altını ve arkadaşların yedine otuzar lira Osmanlı altını ve hudud-ı harice kadar beherine onar bin ruble Şûrâ parası.

---

8. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 193, 206, 208, 219, 229

- Trabzon ve Karadeniz havalisine gidecek arkadaşa kırk lira Osmanlı altını ve hudud-ı harice kadar sarf edilmek için kendisine on bin ruble Şûrâ parası.
- İhtar: Mütebaki gönderilecekler içtima-ı âtîde müzakere edilebilir.

4. Heyet-i Merkeziye'nin Salih Zeki yoldaşın hayat-ı siyasiyesi hakkındaki malumatına nazaran şimdilik bu yoldaşın Bakû Bürosu âzâlığından istifa etmesine karar verildi.

5. Sıradaki işler:

Merkezî Büro'nun birçok devâir-i resmiye ile sıkı rabıtası olduğundan verilecek meblağın büyük bir yekûn teşkil etmesi nazar-ı itibara alınıp bu işler (*için*) daimi iki eskice araba satın alınmasına karar verilmesiyle Kıta-î Askeriye ..... araba ve atların dört yüz biner ruble bedele mukabil olmasına ve atlar için bütçeye lâzım gelen meblağın ilâvesine karar verildi.

[Mustafa Suphi'nin Türkiye İştirakiyûn Teşkilatları Merkez Bürosu adına Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongre Prezidyumuna telgrafları]

No.75[9]
17/06/1920

T E L G R A F
M O S K O V A

Üçüncü Enternasyonal İkinci Kongre Prezidyumuna
Ezilen dünya proletaryasının emellerinin yakın bir gelecekte gerçekleşeceğine inanan Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları Merkez Bürosu adına sizleri selamlıyoruz virgül değerli yoldaşlar nokta Umarız ki virgül Rusyada başlayan ve insanlık topluluğunun yaşamında iki devir arasındaki sınırı oluşturan Büyük Sosyal Devrim virgül dünyadaki eski toplumsal düzenin sonunun kaçınılmaz olduğunu yadsınmaz bir şekilde kanıtlayacak virgül yüzyıllarca ezilen Doğu halkları emekçilerinin emperyalizmin tiksindirici esaretinden kurtulmaya ve yeni yaşamın kültürel kuruluşunun gelişmesine yönelik çabaları tam başarıya ulaşacaktır nokta

Başkan Mustafa Suphi
Asıl imza

* * *

No.606[10]
12/07/1920

T E L G R A F
III-cü Enternasyonal II-ci Kongresi Yürütme Komitesi Türkiye Komünist Teşkilatlar Merkez Büro temsilcileri İsmail Hakkı ve Slavutski yoldaşlara
15 Temmuz saat 16'da direkt hatta olunuz

TKT MB Başkanı

* * *

9. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 44, (Rusça)
10. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 45, (Rusça)

No.608[11]
12/07/1920

TELGRAF
MOSKOVA

III-cü Enternasyonal II-ci Kurultay Prezidyumuna
İşbu telgraf ile Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Bürosunca III-cü Enternasyonal II-ci Kurultayına gönderilen İsmail Hakkı ve Slavutski yoldaşlarımızın delege yetkilerini tasdik ederken, Türkiye'deki olaylar ve acil işlerim dolayısıyla kurultayın çalışmalarına bizzat katılma onuru ve mutluluğunu yitirmiş olmaktan duyduğum büyük üzüntüyü ifade ederim nokta Türkiye emekçi yığınları uyanıyor virgül bütün dünya emekçileriyle dayanışma bilincine hızla varıyor ve proletarya davasının başarısına inanarak III-cü Enternasyonale virgül uluslararası proletarya ailesine giriyor nokta Türkiye Komünist Teşkilatları Merkez Bürosu adına II-ci kurultayı selamlar ve ezilen insanlığın kurtuluşu uğrundaki davasında kurultaya semereli çalışmalar dilerim nokta Yaşasın proletaryanın birlik cephesi ve onun kurmayı durumundaki III-cü Enternasyonal nokta

M. Suphi

11. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 46, (Rusça)

[20 Haziran 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Dördüncü İçtiması][12]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Dördüncü İçtiması
20 Haziran 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Abid Alim
Ruzname-i müzakerat:
1. Nahçıvan'da Müsavatçıların, kısmen de Nuri Paşa'nın tahrikatına karşı tedabir
2. Elviye-i Selase meselesi
3. Tevkif edilen zabitanın istidaları
4. İran'da Hintliler arasında tebligat ve teşkilât meselesi
5. Teşkilât haricindeki zabitanın istihdamı hakkında
6. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Nahçıvan'da Müsavatçıların, kısmen de Nuri Paşa'nın tahrikatına mani olacak, Kızıl Ordu'nun müsalemetle ilerlemesine yardım edecek bir zemin hazırlamak ve orada bir rabıta şubesi açmak için Türkiye komünistlerinden fikrimize hadim ziyalılardan bir heyet gönderilip heyet Cemal yoldaşın taht-ı riyasetinde olmak üzere refakatine Salih Zeki, Hilmi, Hakkı, Nurettin yoldaşlar verilecektir.
Nahçıvan Rabıta Şubesi'ne sarf edilmek üzere yüz adet lira Osmanlı altını ve elli bin ruble Romanof parası ve yüz bin ruble de Şûrâ parası verilecektir.
[*Novorosisk ve Rostof'a gideceklere elli bin ruble Türkiye'ye gideceklere hududa kadar mahallî paradan beşer bin ruble ayrıca verilecektir. Gidenlerin maaşları onar lira olup mütebakisine hesap vermelidirler.*]
Salih Zeki yoldaşa Nahçıvan işlerini bitirdikten sonra daha ilerilere doğru Erzurum, Sivas, Ankara, Trabzon havalilerinde faaliyette bulunmak için vekâlet verilerek masraf için ayrıca ileride hesabını vermek üzere kendisine yüz elli Osmanlı altını verilmesi dahi kararlaştırılmıştır. [*Mahiye maaşı on liradır.*]
2. Oltu tarikiyle bir an evvel Anadolu'ya gidip Nahçıvan'daki millî teşkilât İran şahsevenler arasında Nuri Paşa'nın inkılâba karşı harekâtını durduracak mahiyette Anadolu Ordusu vasıtasıyla tebligatta bulunmak, Oltu Teşkilâtı hakkında Tiflis'teki yoldaşımızla bir karara gelmek üzere Yusuf Ziya yoldaş memur ediliyor. Maaş ve masarif hesabına olarak kendisine yüz altın Osmanlı lirası.
[*İlâve: 3- İsmail Çitof yoldaş Bakû Komitesi'yle müttehiden verilen karar mucibince asker toplamak üzere Kuban vilâyetine izamı lüzum görülmüştür.*
4- Hilmi yoldaşın Nahçıvan'a izamı karargir oldu.
5- Ahmet yoldaşın Zonguldak ve Ereğli havalisine gidecek Abdurrahman yoldaşa refakati ve Yusuf Kemali yoldaşın Rize, Trabzon havalisine gönderilmesi kararlaştırıldı. Masraf ve maaş olmak üzere kendisine kırk altın lira verilecektir.]
3. Mevkuf zabitanın istidaları görülüp haksız olarak tevkif edilenleri kurtarmak ve kabahatlilerin mahkemeye verilmesi hususlarında teşebbüsatta bulunmak üzere bir komisyon intihabına.
İşbu komisyon dahi müttehit içtimada intihap edilmelidir.
4. İran'da Hint askerleri arasında tebligat yapmak ve onları icap eden mahallere sevk etmek için Hintli yoldaşlarımızdan Mehmet Sadık Krasnavodski ve Enzeli tarikiyle Reşt'e kadar gidip gelmesi, bunun için de kendisine otuz bin ruble Şûrâ ve beş bin ruble Romanof parası verilmesine karar verildi.
5. Teşkilât haricindeki zabitan ve ziyalıların istihdamı hakkındaki kararın müttehit içtimaa havalesi.

---

12. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 193, 206, 208, 219, 229

6. Sıradaki işler: 1) Bakû Komitesi'nin kararı mucibince Kuva-yı Milliye'den muhabir olarak gelen iki zabitin geriye aynı vazife ile gitmeleri için beherine onar bin rubleden Romanof parası verilmesi. Gazetede istihdam olunan Zeynep Emirhanova'nın rahatsızlığına binaen vermiş olduğu istifası rüyet edilerek istifasının kabulü kararlaştırılmıştır.

Reis
Kâtip
Abid Alimof

[21 Haziran 920 Merkezî Büro Bakû Komitesi Kıta-i Askeriye Mümessilleri ile Alâkadar Arkadaşlarımızdan Süleyman Nuri ve Bagirof Yoldaşların İştirakiyle İnikat Eden İçtima][13]

Merkezî Büro Bakû Komitesi Kıta-i Askeriye Mümessilleri ile alâkadar arkadaşlarımızdan Süleyman Nuri ve Bagirof yoldaşların iştirakiyle inikat eden 21 Haziran 920 tarihli içtima

1- Süleyman Nuri ve Bagirof yoldaşların dakladları hakkında:

1. Süleyman Nuri ve Bagirof yoldaşların dakladına değindikten sonra: Nuri Paşa'nın vaziyeti hakkında şu netice çıkmıştır, mumaileyh evvelce Dağıstan taraflarında Bolşeviklerle şüpheli bir vaziyette bulunduğu ve Karabağ taraflarında zuhur eden hadisata müsebbip olmasa da meydana çıkan harekâta taraftarlık etmiş.

2- Nahçıvan'da Müsavatçıların ve kısmen de Nuri Paşa'nın tahrikatına mani olacak ve Kızıl Ordu'nun müsalemetle ilerlemesine yardım edecek bir zemin hazırlamak üzere Türk komünistlerinden ve fikrimize hadim zabitandan bir heyet gönderilmesi.

3- Elviye-i Selase'de (Kars, Batum, Ardahan) çalışmakta olan ve eskiden Müsavat Fırkası'nda müessis olsa da Azerbaycan hükümetinin İngilizlerden ayrılarak Şûrâlar'la ittifakına ve Anadolu'nun halâsı namına Bolşeviklerle beraber çalışan Talibzade Yusuf Ziya'nın ahval ve zamana muvafık işlerde kullanılması.

2- Tevkif edilen zabitan hakkında:

Süleyman Nuri yoldaş, Hilmi yoldaş ve Kıta-i Askeriye'den intihap edilecek bir kişiden mürekkep bir komisyon teşkili, bunların kabahatsiz ve masum olanlarının tefrik edilmesi ve ona göre teşebbüsatta bulunulmasına karar verildi.

3- Zabitanın istihdamı hakkında: badelmüzakerat.

1- Nuri Paşa taraftarlarının ve Müsavatçıların gayretini güdenlerin tevkifine,

2- Şûrâlar hükümetinin Türkiye ile hemhudut olmasına taraftar olan veya ..... olup da mesleğinden başka bir şeyle iştigal etmeyen mütehassıs zabitanın orduda istihdamına,

3- Bu gibi teşkilât tasdiklerinin Murahhaslıkça ve Bakû Komitesince tasdikine ve tavsiyenamenin Merkezî Heyetçe verilmesine karar verildi.

4- Zabitandan olmayanlar hakkında da bu suretle muamele olunmasına karar verildi.

---

13. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 226-227

[23 Haziran 920 Harbî İnkılâbî Komite Kararları][14]

1. Askerî kıtaları Anadolu hududuna doğru göndermek.
2. Bu kıtaları muayyen bir maksat ve hedefe doğru idare edecek beş yoldaştan mürekkep bir Harbî İnkılâbî Komite teşkil edilecek.
3. İlk kıta ile Anadolu hudutlarına gönderilecek.
4. Rusya içinden gelecek gönüllü Türk askerlerini teşkil ve terbiye işleriyle Bakû Komitesi huzurundaki Harbî Şube meşgul olacak ve bu gönüllüler sevk olunabilecek bir bölük haline geldikten sonra Anadolu hududuna Harbî İnkılâbî Komite emrine gönderilecektir.

Askerî kıtalar emir ve kumandaca Harbî İnkılâbî Komite'ye merbut olacakları gibi bu kıtanın Kızıl Ordu veya Anadolu Kuva-yı Milliyesi'yle tarz-ı münasebeti hakkındaki istikamet de esas itibarıyla Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti tarafından verilecektir.

Harbî İnkılâbî Komite, Süleyman Nuri, Abid Alim, Cemal, Hilmi, Maksut, Bagirof
23 Haziran 920

14. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 541a-543

[24 Haziran 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Beşinci İçtiması][15]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Beşinci İçtiması
24 Haziran 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin
Ruzname-i müzakerat:
1. Şimalî Kafkasya ve Rostof vilâyatına gönderilecek arkadaşlar hakkında
2. Umumî yemekhane meselesi
3 ve 4. Ahmet Cevat ve Abid yoldaşların istidaları
5. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Kuban ve Rostof vilâyetlerinden gelen askerî vekillerin beyanatına göre oralarda birçok eski üsera sefil, perişan bir halde yaşamakta ve kendileri arasında katiyen hiçbir teşkilât vücuda getirilmemektedir. Bundan maada eskiden beri o civarda mütevattın birçok Türkiye ahalisi dahi vardır. Binaenaleyh bunlar arasında komünist teşkilâtları yapmak ve asker arkadaşlardan propaganda ile Bakû Kıta-i Askeriyesi'ne gelip yazılmaları hakkında teşebbüsat-ı lâzımede bulunmak zarurî olduğundan oralara mübelliğ ve teşkilâtçılar gönderilerek Merkezî Heyet Rostof vilâyetiyle Karadeniz sahiline bir kişi ve ayrıca Kuban vilâyetine dahi iki kişi gönderilmesini münasip görerek birincisine Selahattin Müftüzade ikincisine Boris ve Çitof yoldaşların izamı kararlaştırıldı.
Bunlardan Selahattin yoldaşa harcırah olmak ve teşkilâta sarf edilmek için yirmi bin [*ruble*] Şûrâ parasıyla iki bin ruble Romanof parası verilmesi.
Boris ve Çitof yoldaşlara ise yüz bin ruble Şûrâ parası verilmesi.
2. Türkistan Heyet-i Seferiyesi namına devam edegelen umumî yemekhanenin bu defa bir Haziran'dan itibaren Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Büro âzâ ve müstahdemînine mahsus olmak üzere devamı ve Türkistan'dan gelirken fazla kalan erzakın Heyet-i Seferiye âzâlarına sarf edilmek üzere tevzii kararlaştırılmıştır. Yemekhane devamı için Borjolist (?) yoldaş idare memuru tayin edilerek muntazam idare için bir nizamname tanzimi kendisine havale ediliyor.
3. Matbuat işlerinde çalışan Ahmet Cevat yoldaşın istidası okunarak İstanbul'da ailesine gönderilmek üzere istediği on bin ruble paranın Romanof [*parası*] olarak verilmesine karar verildi.
4. Abid Alim yoldaşın P..... vilâyetindeki valide ve aile efradına hususî olmak üzere Kânunusani iptidasından itibaren beher ayda beşer bin rubleden verilmesi lâzım gelen aylıklar yekûnunun yani otuz bin rublenin kendisine verilmesine karar verildi.
Sıradaki işler:
1) Mezuniyette bulunarak tebdil-i havaya giden Yakup yoldaşın Peterski Oblast'ta Türkiye amele ve rençperleri arasında teşkilât ve tebligat yapması için kendisine elli bin ruble verilmesine karar verildi.
2) Abid yoldaş tarafından evvelce Mesut Zeki ve Emin yoldaşlara verilen para senetleri Merkezce tasdik edildi. Mesut Zeki'ye verilen para miktarı bin ruble Nikola dört adet Rus lira altını, Emin yoldaşa 3 adet Rus altın lirası.
3) Murahhaslık bütçesi Azerbaycan Komitesi'nde tasdik edilinceye kadar kendilerine bir aylık sarfiyatı olan yüz otuz üç bin rublenin avans olarak Heyet-i Merkeziye kasasından verilmesi.

---

15. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 217-218, 221-222, 225, 230, 235

[28 Haziran 920 İçtimaı][16]

28 Haziran 920 İçtimaı
Sonki vaziyet hakkında beyanat
Nahçıvan'a giden heyetin hatt-ı hareketi hakkında talimat:
Nahçıvan'ın ilhakı halinde mevcudiyet ve istiklâlini bizim emirleri bozmamak lâzım gelen Kızıl Ordu'nun Bayezıt'dan gelen parti âmâlinin meydana gelmesine ve ..... sahiplerinin vaziyeti tespit edecek, fakat bazı mesmuat ve bazı ihtimalât tutulacak vaziyet hakkında müzakereye mecbur ediyor. Azerbaycan komünistlerinin söylediği malumata göre oranın ve Karabağ'ın Ermenilere verilmesi üzerine Müsavatçılar bizi korkutamaz, o mıntıkanın Ermenistan'a ilhakı ciheti hatıra gelemez. Bizim bileceğimiz Nahçıvan'ın Rusya eline geçmesinden ne netice çıkar. Bundan şu çıkar ki Rusya Türkiye inkılâpçılarıyla münasebete girmek istiyor ve Nahçıvan'a Türk Ordusu ilhak etsin ve Azerbaycan Şûrâ Hükümeti ilân edilmiş olmakla Kızıl Ordu ileride vakit Nahçıvan'ın Rusya'nın ve Kızıl (?) Azerbaycanlı mıdır meselesi mevzubahis olacak. Bu kuvveti diğer cephelere göndermek ciheti mevzubahis olacak. Sonra Türkiye'ye muavenetleri mevzubahis olacak. İşte bize müteallik meseleler: Beynelmilel münasebatın ihlâlini mucip harekette bulunulmaması hakkında merkezlere verilen malumata nazaran milletler ihtilâfına meydan vermemek mevzubahis olacak. Yalnız (1) Nahçıvan'ın Şûrâlar'a ilhakı, (2) Türklerin tahliyesi ile diğer cephelere sevki, (3) yardım meselesi vardır. Bu hususta talimat verilmezse arkadaşlar müşkil vaziyette kalacaklardır.
Alimof: Bu meseleler oraya giden bir komiserin gelişine bağlı. Kızıl Ordu'nun karşısında kıyamcı ordusunun bulunacak, bunların uyuşup uyuşamaması meselesi mühim, giden arkadaşlar halka tebligatta bulunması lâzımdır. Şûrâlar, Türkiye Ordusu'na çık derse Türkler çıkar. Gidecek arkadaşlar bu mesele hakkında tebligatta bulunmak gerek.
Yakup yoldaş: Bu mesele bilirim, Azerbaycan halkı Kızıl Ordu'ya ister. Şu şarta göre ordu fırsat bulup Ermenistan'a yürürse o vakit hoş görür, gelen Türk Ordusu'nun ..... beraber olması ve ordunun Tebriz tarafında da bulunması muhtemel, Nahçıvan tarafındaki Türkler gibi .....ye karşı gelmemesi lâzımdır.
Salih Zeki yoldaş da proletaryat inkılâbatının vücuda gelmesi yolunda çalıştığı ve binaenaleyh Türklerin gelmesi lâzım geldiğini ve gidecek arkadaşlarımızın onları ikna etmesi lâzım olduğu beyan edilmesi.
Hilmi yoldaş da: Nahçıvanlıların kendilerini Azerbaycanlı saydığı ve Türkiye'nin işgalini istemediklerini ve Türkiye yardım etmek için de Rus Kızıl Ordusu'nun orada bulunmasını arzu ettiğini ve binaenaleyh Türklerin tahliye etmeleri lâzım geldiği fikrinde bulundu.
Alim yoldaş ki bu mealde söyledi.
Suphi yoldaş: Nahçıvan malum bir vaka. Buranın Ermenistan'a ilhakı güç, yalnız Azerbaycan'a ilhakına tereddüt ediliyor, bunun Rusya'ya ilhakı pek gizli olacağı ve buna biz her nasılsa vâkıf olmuşuz, fakat ilhak da eski manada değil, Türkistan gibi, Nahçıvan'ın Şûrâlar Hükümeti oluyor, bunun eski Ermenistan ile Azerbaycan arasında bir hatt-ı fasıl olur. Nahçıvan bu tarikle iltihak istiyor, Rusya da diyor: Siz ne oraya ne buraya. Siz federasya halinde kalacaksınız diyor. Asıl mesele Türk Ordusu'na çık denildiği vakitte orada bir muhâsama olmamasıdır. Gidecek arkadaşlar her ciheti lâyıkıyla düşünüp orada lâzım gelen izahatı vermelidir.
(1) Nahçıvan federasya meselesi
(2) Türk orada bulunması meselesi hakkında da bir şey denilemez, arkadaşların vereceği malumata göre hareket ediliyor. Orduların çarpışmasına muhalefet etmek.

---

16. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 232-233

[1 Temmuz 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Altıncı İçtiması][17]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Altıncı İçtiması
1 Temmuz 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin
Ruzname-i müzakerat:
1. Türkiye Halk Murahhaslığı'nın bütçesi
2. Yoldaş Şarl Leru'nun İstanbul'a gönderilmesi
3. Türkistan'a askerleri getirmek için memur gönderilmesi
4. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Türkiye Halk Murahhaslığı'nın Mayıs, Haziran ve Temmuz'a mahsus olmak üzere üç aylık bütçeleri tasdik edilmek üzere Azerbaycan İnkılâbî Komitesi'ne gönderilmiş ve alelhesap bir aylığı olan yüz otuz üç bin ruble verilmişti. İnkılâbî Komite'den hâlâ bir cevap alınmamış olmasına binaen alelhesap elli bin ruble daha verilmesine ve keyfiyet tasdikinin Komite'ye işarına karar verildi.
2. Türkistan Heyet-i Seferiyesi'yle Azerbaycan Merkezî Komitesi'ne idaresine gönderilen yoldaş Şarl Leru bu defa Azerbaycan Merkezî Komitesi'nin (*orijinal metinde boş bırakılmış*) numaralı tahrir ve tasvibiyle İstanbul tarikiyle Fransa'ya gönderilmesine karar verildi. Harcırah olarak bu yoldaşa on lira Osmanlı altını, beş bin ruble Romanof ve beş bin ruble umumî ZaKafkas paraları verilmesine ayrıca karar verildi.
3. Türkistan'da teşekkül eden Türkiye İştirakiyûn Kıta-i Askeriyesi'ni Bakû'ye getirmek lüzumu görüldüğünden bu iş Abdul Ali Aliyof (?) yoldaşın kendisine otuz bin ruble Şûrâ parası harcırah verilerek gönderilmesine karar verildi.

17. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 217-218, 225, 234-234a

[Trabzon Teşkilât İdare Heyeti'nden][18]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Merkezî Komite Heyet-i İdaresi'ne,
1- Trabzon'da Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Merkezî Komitesi'ne merbut olmak üzere 240 kişilik bir Bolşevizm teşkilâtı vücuda getirilmiştir.
2- Mezkûr teşkilâta Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Trabzon Komitesi ismi verilmiştir.
3- Türkiye İştirakiyûn Fırkalarının Trabzon Komitesi'ni bir reis, bir kâtip, üç müşavir âzâ, yedi fahri âzâdan müteşekkil müntehap bir heyet idare etmektedir.
4- Mezkûr teşkilâtın ayrıca sekiz fedaisi vardır.
5- Komite mensubîni haftada iki defa içtima ederek komite işleri hakkında müzâkerâtta bulunur ve vereceği kararı heyete takdim eder. Mezkûr heyet verilen kararı tashih, tenkit veya doğrudan reddine salahiyettardır. Fakat sebebi hakkında tafsilat-ı kâfiye vermeye mecburdur.
6- Komite mensûbîni meclisin kararıyla uhdelerine tevdi olunacak herhangi bir vazife olursa olsun bilâ-tereddüt ve şüphe hüsn-i ifa edeceklerini namuslarıyla temin eylemiştirler.
7- Fedailer komite heyetinin karar ve komite mensubînin haberiyle yapmak, yıkmak, vurmak, kırmak, tedip ve tehdit etmek cerâim-i mukaddesenin icrasına memur bir kuvve-i mesuledir.
8- Fedailerin maaşatı hakkında Merkez Komite Heyeti'nin nazar-ı dikkati celp olunur.
9- Yusuf Kemal yoldaş komitenin fahri âzâ ve müntehap vekillerindendir.
10- Komite namına Eylül Bir Kongresi'ne iştirak etmek üzere altı vekil daha intihap olunmuş ise de hükümet-i mahalliye ve müstakillenin tazyikiyle mecburen geri kalmıştır.
11- Trabzon Teşkilâtını faaliyet-i siyasiyelerine indirebilmekle büyük istifadeler temin etmek için lâzım olan şeyler komitenin fahri âzâ ve müntehap vekil Kemal yoldaşa söylenmiştir.
12- Trabzon Teşkilâtı Rize Teşkilâtı'yla bu suretle de bütün Lazistan Teşkilâtlarıyla muhaberat ve münasebatta bulunacaktır. Bakû'den alınan her emir ve haberler umum Lazistan'daki teşkilâtlara gizli veya aşikâr bir surette iş'ar olunacaktır.
13- Rize, Hopa, Karadere, Arhavi, Spaver (?)'de dahi teşkilâtlar vücuda getirilmiştir.

Temmuz 1920
Trabzon Teşkilât İdare Heyeti

18. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 604-604

[13 Temmuz 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yedinci İçtimaı][19]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yedinci İçtimaı
13 Temmuz 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: [*Abid Alim, Ruhullah*] Mehmet Emin [*yoldaşlar*]
[*Komünistlerden Baha Ali ve Nedim yoldaşlarla Moskova'dan gelen Halil Paşa ve Anadolu'dan yeni gelen Naim Cevat Bey hazır oldukları halde*]
Ruzname-i müzakerat:
1. Sabahki içtimada Halil Paşa'nın beyanatı ve karar
2. Akşam içtimaında yoldaş Ruhullah Ahundof'un âzâlığa kabulü ve Nedim Âgâh yoldaşa .....(*silik)*
Kararlar:
Halil Paşa'nın beyanatı. Bakû'deki ikom ile alâka olduğundan onlarla görüştükten sonra Dağıstan hududuna giderek orada Kızıl Ordu'yu istikbâli ve ahalinin dağıttırıldığı, ordunun Türkiye hududuna kadar gitmesi mevzuu görüşüldü ise de bu mesele hakkında emir olmaması bu hususta ..... (*silik)* [*En nihayet Halil*] Paşa'nın Moskova'ya azimetine müsaade edildiği, Moskova'da Çiçerin ve Karahanof'la görüşülüp mühimmat verilmesi vaat edildiği. Altmış bin tüfek verildiği. İngiliz ve Rus silahları. Tüfek başına üç bin fişek ve yüz adet top.
Para meselesi – Bir milyon altın ve bir milyon kağıt verileceğine dair resmen tebligatta bulun..... (*silik)* sovyet gönderilmesine karar verildiği, silahlar ilân edilemeyeceğinden kendisinin ..... hapsedildiği. Tevkif meselesi üzerine bir an evvel gitmesi ve yahut telgraf vermesi. Enver hususunda Nuri'nin fikri Enver'in komünist olmaya karar verdiği.
Çiçerin nerede üsera var ise Bakû'de içtima etmek üzere sevk edilmesini söylemesi. Yalnız Bakû'den müteşekkil bir surette İran tarikiyle gitmelerinin münasip olması. Bu hususta Halil Paşa'nın da muvafakat etmesi.
Bu esnada Baha Şakir, Bedri, Cemal Paşalar Moskova'ya geldiler. Kendilerine anlattım her ne kadar Mustafa Kemal ve Kara Kâzım madunum iseler de ..... (*silik)* amiri olduklarını, eğer emrederlerse İran'da üsera ile harekâtı yapacağını. Cemal'in Afgan'a gitmeğe karar verdiği hakkında Halil Paşa izahat verdi.
Kuva-yı Milliye'den gelen yeni mektup hakkında Suphi yoldaş izahat verdi.
Mektup Kara Kâzım Paşa'dan geliyor.
Suphi yoldaş âtîdeki şeyleri izah ediyor. Üsera hakkında, üseranın Sosyalist Rusya vatandaşları olduğu ve kendilerine İçtimaî Teminat Komiserliği'nin yardım ettiği. Üsera Komisyonu'nun teşekkül ettiği. Bir kıta-i askeriyenin teşkiliyle bunun liva haline ifrağı kararlaştırıldı. Nahçıvan'dan rabıta tesis edilerek oralardan Kıta-i Askeriye'nin piyade olarak geçebileceği. Halbuki askerin nereye sevk olunacağına dair bir karar olmadığı. Bu hususta âtîdeki karar ittihaz edilmiştir.
Karar:
1- Askerin sevki hususunda Halil Paşa Anadolu'ya giderek orada fikri tavzih etmesi ve o zamana kadar burada ancak teşkilât işleriyle iştigal edilmesi. Binaenaleyh askerin sevki meselesi mevzuu açık bırakılıyor fakat şimdilik burada üsera arasında propaganda yapılarak Kıta-i Askeriye'ye yazılmalarına teşebbüsatta bulunulması. Seferberlik ve sevkıyat ilânı ise Halil Paşa'nın avdetine kadar tehir edilmesi.

---

19. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 236-239, 241-242

2- Kıta-i Askeriye için muhakkak bir kışla bulunması, işe mani olduğundan derhal münasip bir ..... (*silik)*

3- Zabitanın isteyenlerini buranın ihtiyacı nispetinde burada alıkoymak, memlekete gitmek isteyenleri bir takım şerait dahilinde göndermek.

Halil Paşa'nın mevkufin hakkında beyanatı – Burada tevkif edilen Türk zabitanının hapishanede kalması ihtimal ki Türkiye ile olan münasebata ufak tefek engeller çıkarabilir. Binaenaleyh evvelce tesis edilen komisyona ikinci defa olarak tekiden mevkufin işlerinin itmamı için tebligatta, saniyen büyük kabahati olmayanların tamamen alınarak tahtelhıfz Türkiye'ye izamı.

Karar: Bu hususta yeniden teşebbüsatta bulunulması kararlaştırıldı.

2. Merkezî Azerbaycan Komünist Komitesi'nden gönderilen vekil yoldaş Ruhullah Ahundof Türkiye İştirakiyûn Merkezî Bürosu'na âzâ olarak kabul edildi.

Murahhaslık'ta Üsera Komisyonu sarfiyatına olmak üzere Nedim Âgâh yoldaşa on bin ruble Şûrâ parası verilmesine karar verildi.

[15 Temmuz 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Sekizinci İçtimaı][20]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Sekizinci Merkezî Heyet İçtimaı
15 Temmuz 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Abid Alim
Ruzname-i müzakerat:
1- Karadeniz sahilinde bir irtibat noktası teşkili hakkında
Karar:
1- Baha yoldaşla Şimalî Kafkasya cihetinde Karadeniz sahilinde bir irtibat noktası teşkili için izamına ve yardımcı olarak da Abdülhalik, Yahya ve Sinan yoldaşlar da münasebetlerde kendisine terfikine karar verildi.
(*imza*)
Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim

20. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 243

[16 Temmuz 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Dokuzuncu İçtiması][21]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Dokuzuncu İçtiması
16 Temmuz 920
[*Merkezî heyet âzâları: Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim yoldaşlar*
Hazır bulunanlar: Baha Ali, Ahmet, Ahmet Şevket, Mustafa Maksut, Fahri, Mehmet ve Halil yoldaşlar]
Reis: Suphi yoldaş
Ruzname-i müzakerat:
1- 15 Temmuz akşamı Kıta-i Askeriye efradının Kumandanlık, Siyasî Komiserlik ve idare memurları aleyhinde harekâtı
2- Kongreler meselesi (Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Kongresi'yle, Şarklılar Kongresi)
3- Sıradaki işler
Kararlar:
1) Mustafa Maksut beyanat veriyor. Halil yoldaş kendi malumatını ve Mehmet yoldaş dahi mesele hakkında bildiklerini mufassalan beyan ediyorlar. Suphi yoldaşın izahat ve teklifi: Askerlerin bu harekâtına sebebiyet veren meselelerden birisi askerlerin kendi idare ve maişetlerinden adem-i memnuniyeti, diğeri kıta teşkili hakkında aleyhtar olanların parmağı olması mülahazası. Dolayısıyla bunları esaslı surette halledebilmek için bir tahkikat komisyonunun teşkili.
İşbu Heyet-i Tahkikiye Askerî Hücre'nin Merkezî Büro ile müttehit içtimaında intihap edilsin. 17 Temmuz'da askere harekâtının yolsuzluk olduğunu anlatmak için bir umumî içtima yapılması. İçtima saat birde. Teklifler kabul ediliyorlar.
1- Heyet-i Tahkikiye işlerinden evvel bu işe başka bir tesirle sebebiyet verdikleri şüpheyi dâi olanların yanından itibaren tevkifi.
2- Rusya On Birinci Ordusu'nun İnkılâbî Askerî Şûrâsı'nın ve Şûrâ-yı Askeriyesi'nin (Opraform'un) kararlarını yazılı olarak Merkezî Heyet'e bildirilmesi için teşebbüsat-ı lâzımede bulunması Abid Alim yoldaşa havale olunur.
3- Ahmet Şevket yoldaşın Kıta-i Askeriye Siyasî Komiserliği'nden geri alınıp Merkezî Heyet'in ihtiyat kadrosuna kaydı kararlaştırılmıştır.
2) Birinci kongrenin ruzname-i müzakeratı:
1- Heyet-i Merkeziye'nin Faaliyeti hakkında layiha
2- Ahval-i Hazıra hakkında beyanat
3- Türkiye Komünist Programı hakkında layiha
4- Müstemlekât Meselesi ve Şark'ta Millî İnkılâp Harekâtı hakkında [*layiha*]
5- Rusya'daki İnkılâbî Harekâtın ve İnkılâptan Sonra Tesis Edilen Şûrâ Hükümeti'nin Geçirdiği Muhtelif Devreler hakkında layiha
6- Esnaf Cemiyetleri
7- Kooperasyonlar
8- Mahallerden layihalar
9- Merkezî Komite intihabı
Kongreye Hazırlık Komisyonu: Suphi, Alim, Emin, Nazmi, Motoşof yoldaşlar

21. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 243-247

3) Tuapse'ye irtibat noktası teşkili için Baha yoldaşla Yahya, (*Abdül*)halik, Tahir Hafız ve Sinan yoldaşlar gönderiliyor.
Nedim yoldaşı Karadeniz sahiline Tuapse veya Novorosisk tarikiyle kongre ve konferansa vekil göndermek. Nahçıvan tarikiyle Bayezıt ve Erzurum havalisinden kongre ve konferansa vekiller getirmek için [*Ahmet Şevket yoldaşla*] Askerî Fırka (Hücresi'nin) [*dökümünden*] iki kişi göndermek. Bu gidecek arkadaşlara Türkiye ahval-i siyasiye ve maliyesi hakkında haberler, gazeteler ve sair matbu eserler getirmek işi havale olunur.
Tuapse'den gidecek arkadaşlara bir motorlu kayık ihzarı çaresine bakmak.
(*İmza*)
Alimof, Mehmet Emin

[Türkiye Komünist Teşkilatları adına İsmail Hakkı'nın KEYK İkinci Kongresi'ni 17.07.1920 günlü selamlama konuşması][22]

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KOMİTESİNE
(İkinci Kongre için)

(İsmail Hakkı)

1. Türkiye Avrupa'ya oranla eğitim ve medeniyet bakımından geri kaldığı için, sınıf savaşına temel oluşturan büyük fabrika ve işletmeler pek fazla değil. Avrupa kapitülasyonlarının kıskacında bulunan ve Avrupa kapitalistlerinin sömürüsüne maruz kalan Türk işçi ve köylüleri, kendi sınıfsal konumlarından çok, oluşan uluslararası durumun bir sonucu olarak, diğer Batılı ve Doğulu işçi ve köylülerden daha ağır ezgi altında bulunuyor, emperyalistlerin ve kapitalistlerin en acımasız korkunç ve hunharca saldırılarına uğruyor. Türkiye her zaman Avrupa devletlerinin sömürücü Doğu politikaları için bir çıkış noktası olmuştur. Bu durumdan en başta ülkenin işçi sınıfı çekerken, Türkiye'nin bürokratik hükümeti işçi ve köylülerin çıkarlarını savunabilecek durumda değildi. Vergilerin ağır yükü ve Türkiye'nin ekonomik durumundaki dengesizlik sonucu, bu devletin ilkel işleme ve üretme araç ve gereçleri kullanan proleter ve köylü yığınlarının sosyal yaşam koşulları son derece ağır ve içler acısı. Türk reformcularının ve kanun koyucularının Batıdan örneklenerek kurmaya çalıştıkları yönetim biçimi ve onların getirmek istediği kanun ve kurallar hiçbir zaman hükümet ve diplomatik müesseselerin duvarları dışına çıkamıyor ve halk yığınlarını hiç etkilemiyordu. Olağanüstü ağır yaşam koşullarına ve emperyalist politikaya karşı başkaldırmaya çalışan işçi ve köylü hareketleri bastırılıyor, üstelik her defasında sultana karşı isyan ya da dine karşı saldır hazırlamakla suçlanıyordu.
2. Türk hükümetinin uzun yıllar süren despotizmi 1908 yılında ulusal ayaklanmayla yıkılmış olsa da, bir yandan Avrupa'nın emperyalist emelleri ve diğer yandan Jön Türklerin serüvenci politikası sonucu olarak, devamlı heyecan içinde bulunan Türk işçi ve köylüleri arasında memnuniyetsizlik ve endişe hakimdi. Ulusal hükümetin /İttihat ve Terakki partisinin/ programını uygulama çabaları sonucunda Arabistan, Arnavutluk, Ermenistan ve Kürdistan'da patlak veren isyanları bastırmak amacıyla Türk işçi ve köylüleri satranç oyunu taşları gibi zorla değişik yönlere gönderiliyordu. Ardı arası kesilmeyen iç isyanlar devamlı önlemsizlik yüzünden aç ve sefil köylülerin sırtına yükler getiriyordu. İtalyanlarla savaşta ve Balkan savaşı boyunca sergilenen kayıtsızlık, hükümet ile halk arasında o zamanlardaki ilişkiyi yeterince açık şekilde ortaya koyuyor. Fransız, İngiliz ve Amerikan bankacılarına gayrimenkul karşılığı borç verme izni verilmesi gibi, hükümet tarafından işlenen hata sonucunda köylülerin çoğu toprağını yitirirken, bir kısmı da boğazına kadar borca dalarak, bankacıların tam esiri oldu. Toprağından olan köylüler gelirlerinin % 80'ni bankacılara ve beylere vermek zorunda kaldı ve geri kalan % 20 ile geçimini sağlayamadığı için de her yıl Amerika'ya ve Rusya'ya göç etmek durumuna düştü.
3. Kimi sosyologların Doğulu komünistlerin Marksizm'den uzak oldukları yönündeki görüşü, Türkiye komünistleri için geçerli olamaz. Bu sebepten dolayı, madenlerde, silah fabrikalarında, metalürji işletmelerinde, kara ve demiryollarında, limanlarda ve Anadolu'nun değişik yörelerinde ipek, pamuk ve yün işleme ve kilim tezgahlarında, Avrupa'ya ihraç edilen deri, yapağı ve diğer hammaddelerin işlendiği resmi ve gayri resmi atölye ve fabrikalarda , tütüncülük, meyvecilik, ipekçilik, bağcılık vb. gibi tarım dallarında çalışanlar, aralarında beliren bilinçli kalifiye proleterler sayesinde Türkiye'de hükü-

22. CD 24, Klasör: 31-36, Belge no: 48-49, (Rusça)

metin uyguladığı politik ve askeri düzenin doğurduğu bürokrasi ile arasındaki sınıfsal uyuşmazlığın bilincine vardı ve böylece Türkiye zanaat ve sanatlardan yoksun diğer Doğu ülkelerinden farklılık göstermiş oldu. İç ve dış sıkıntılar sonucunda Türkiye proletaryası ve köylüleri daha çok eziliyor ve haklarını elde etmek için o kadar daha çok çabalıyor.

4. Dünya savaşının getirdiği yıkım ve emperyalistlerle kapitalistlerin dayattığı baskılar, işçiler arasındaki sosyalist teşkilatları ütopyacılığı aşarak dikkatlerini Rusya devrimi üzerinde yoğunlaştırmaya zorladı. İngiltere'nin Türkiye ile ilgili emperyalist planlarının içyüzü ortaya çıkınca, politika adamları ezilen sınıflarla birlikte İngilizlere karşı ve Sovyet Rusya yararına propaganda başlatarak, Türk sultanının ve onun paşalarının etkisini düşürdü ve Küçük Asya'daki halk ayaklanmasının önderi Mustafa Kemal Paşa etrafında toplanıp halk cumhuriyeti uğrunda emperyalistlere karşı harekete geçti.

Türk komünistlerinin Kızıl Moskova'da yürüttüğü propaganda ve 1918'de Rusya'da, Anadolu'da ve Rumeli'de tek amaç etrafında birleşerek yürüttüğü propaganda sayesinde Edirne, İstanbul, İzmit, Bursa, Ankara, Konya, Trabzon, Samsun, Hartum ve çevrelerinde yirmi kadar komünist teşkilat oluştu ve Türkiye ulusal hükümeti ile Sovyet Rusya arasında varolan ilişkiler sayesinde bu teşkilatların üyeleri görevlerini yerine getirmeye gitgide daha büyük bir azimle devam ediyor.

5. Türkiye'de işçi ve köylüler arasında büyük etki ve saygıya sahip ulemalar tabakası bile şimdi komünizm lehine propaganda yapıyor, insanlara Ebazerciler öğretisinin komünizmi şeriata düşman saymadığını anlatıyor. Şöyle ki, bugün halk sosyal-politik bir etmen olan dinin etkisinden kurtulmuş bulunuyor ve dini bir kişisel vicdan olayı olarak görüyor. Doğuda ve İslam dünyasında çok büyük rol oynayan halifelik bugün sultanın şahsında, İstanbul'da kalmıştır ve hiç kuşkusuz, bugün Anadolu'da yükselen halkın hoşnutsuzluğu, proletarya ve köylülük sayesinde, yakın bir zamanda eskinin temellerini ve yalan politikasını yıkacaktır.

Üçüncü Enternasyonalin açık ve içten programı etrafında, kızıl bayrağı altında birleşen Türk işçi ve köylüleri bu kızıl bayrağı yükseltin tüm Türkiye üzerinde dalgalanması için elden geleni yapıyor.

6. Türkiye'de toprak dağılımındaki durum köylülerin çıkarlarına tamamen ters düşüyor. Toprağın daha büyük ve daha verimli kesimi beylerin elinde, diğer bir kısmı vakıf mülkü olarak camilerin, medreselerin, okulların, kamu vakıflarının idaresinde bulunuyor ki, bütün bu toprakların toplam tutarı muazzam bir yekunu oluşturuyor. Türkiye'de bu gibi topraklarla ilgili bütün işleri düzenleyen Vakıflar Nazırlığı adında çok özel bir müessese vardır. Sultanın idaresinde bulunanlarla hanlara ve şeyhlere verilen topraklar da en iyi ve en verimli topraklardandır ve sonuçta oldukça büyük bir yekun tutarındadır. Halkın elinde bulunan topraklara gelince, ziraat bankalarının sermayelerinin sınırlı olması ve köylülerin bankalardan yarar sağlamanın yollarını ve imkanlarını bilmemesi dolayısıyla bu topraklar giderek kapitalistlerin ve tarım kredi kuruluşlarının eline geçiyor ve böylece halk zenginlerin ... düşüyor. Avrupa emperyalistlerine ve emperyalistlerin emellerini ve ümitlerini benimseyen paşalara kölece hizmet etme durumuna getirilen ve bankalara, demiryollarına ve kapitülasyonlara bağımlı kılınan proletarya ve köylüler Üçüncü Enternasyonalin tüm insanlığın mutluluğa kavuşturmanın teminatı olduğunu biliyor ve Kızıl Rusya'da işçi ve köylülerin attığı her adımı büyük bir dikkatle izliyor. Onlar bize bütün dünya işçilerinin içten savunucularına ve Üçüncü Enternasyonalin İkinci Kongresine katılan bütün yoldaşlara yoldaşça selamlarını iletme yetkisi verdi.

Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!
Yaşasın Sovyet Rusya!
Yaşasın Türkiye Komünist Teşkilatları!

[22 Temmuz 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onuncu İçtimaı][23]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Onuncu İçtimaı
22 Temmuz 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin
Ruzname-i müzakerat:
1- Şark Beynelmilel Konferansı ile Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Kongresi'ne gelecek *(silik)*..... masarif-i rahiyelerine ait masarif ile bunları getirecek kuryerler hakkında
2- Batum'dan gelen Osman yoldaşa Trabzon ve Batum havalisinden gelenleri getirmek üzere gizli verilecek para ve Batum'da İrtibat Bürosu tesisi hakkında
3- On Birinci Ordu İnkılâp Askerî Şûrâsı'nın teklifiyle Türkiye'den gelen Nihat ve refikinin avdeti için verilecek para hakkında
Kararlar:
1- 15 Ağustos 920 tarihinde Bakû'de inikat edecek olan Üçüncü Enternasyonal Yakın Şark Halkları Konferansı'na Türkiye'den ve Karadeniz sahillerinden ve Rusya'dan [*yakın ve uzak Şark sahillerinden*] Türk zahmetkeşleri vekilleri ile Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın 1 Eylül 920 tarihinde yine Bakû'de açılacak kongresine Türkiye İştirakiyûn teşkilâtlarından murahhas davet etmek üzere Baha Ali yoldaş memur edilmiştir. Azerbaycan Komitesi'nden alınmış olan üç bin yetmiş Osmanlı altını ile dört bin iki yüz on yedi banknot paranın bin altını ile bin iki yüz banknotu Türkiye'nin başka taraflarından celp olunacak murahhasların masarif-i rahiyesine karşılık olmak üzere Türkiye İştirakiyûn Merkez Teşkilâtı kasasında bırakılmış ve mütebaki iki bin yetmiş altın ve üç bin banknot gerek Rusya dahilindeki teşkilât ve bu teşkilâtlardan gelecek murahhasların masarif-i zaruriye ve rahiyelerine ve gerekse Türkiye'nin Anadolu sahillerine ve İstanbul'a gönderilecek kuryer ve oralardan gelecek murahhasların masarif-i zaruriye ve rahiyelerine sarf edilmek üzere Baha Ali yoldaşa verilmesi.
Kuryer ve murahhaslara vasatî olarak berveçh-i zîr miktar dahilinde para verilmesi hususunda ittifak hasıl olmuştur. Şöyle ki:
Rusya dahilindeki teşkilât, memurlar ve saire için bulundukları mevkiin icabat-ı iktisadiyesi nazar-ı itibara alınarak ona göre sarfiyatta bulunmak üzere Baha Ali yoldaşa salâhiyet verilmiş olduğu gibi Türkiye'ye gönderilecek kuryerlerin beherine masarif-i şahsiyelerine mukabil ikişer yüz banknot ve Türkiye'den getirilecek murahhasların masarif-i zaruriyelerine mukabil seksen banknot hesabıyla para verilmesi vasatî olarak kabul edilmiş, böylece tediyatta bulunmak ve ileride hesabı alınmak üzere muhtelif gruplara lâzım geldiği miktarda meblağın tediyesi hususunda da Baha Ali yoldaşa mezuniyet verilmiştir.
Bundan başka Novorosisk veya Tuapse'de bir de irtibat noktası açılacak ve bu suretle Heyet-i Merkeziye'nin edebiyat ve sairesi ile gönderilecek her türlü muvasalat temin edilecek ve oradan alınacaklar Merkez'e isal edilecektir. İşbu irtibat noktası tesisi masarifine mahsuben yüz kağıt lira ve elli altın lira, ayrıca Baha Ali yoldaşa verilmiştir. Bu teşkilâtın hemen açılması ve bu vazifenin başında bulunmak üzere Yahya yoldaş, Baha Ali yoldaşa terfik edilmiştir.
Baha Ali yoldaşa terfikan gönderilen meblağ ve kuryerler berveçh-i âtîdir:
1- 1- Şevket, 2- (*Abdül*)halik, 3- Mesut Zeki, 4- Tahir, 5- Hafız Mehmet, 6- Kıta-i Askeriye'den Mehmet Şükrü, 7- Kıta-i Askeriye'den Mehmet, 8- Kıta-i Askeriye'den Tahir Ahmet, 9- Kıta-i Askeriye'den (*orijinal metinde boş bırakılmış*), 10- İlyas, 11- Efendizade Nazir 12- Abdurrahimzade Abdülezel, 13-

23. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 248-250

Müftüzade Salahattin, 14- Zeki, 15- Mahmut, 16- Hulusi, 17- Mehmet Şakir oğlu Mustafa Fahri, 18- Yahya, 19- Doktor Derviş, 20- Osman.

2- Batum'dan Abdurrahman yoldaşın tavsiyesiyle gelen Osman yoldaşa Trabzon, Batum havalisinden gelecek vekilleri buraya göndermek ve Batum'da daimi bir rabıta noktası vücuda getirmek üzere kendisine şimdilik elli adet Osmanlı altını ve yüz banknot verilmesine [*karar verildi*].

3- On Birinci Ordu İnkılâp Askerî Şûrâsı'nın teklifiyle Türkiye'den gelen kuryerler, Nihat ve refikinin avdeti için iki yüz kağıt lira verilmesine karar verildi.

[27 Temmuz 920 Tarihli Celse Kararları][24]

27 Temmuz 920
Bakû
Mustafa Suphi, Ethem Nejat, İsmail Hakkı, Hilmi oğlu Hakkı, celse açıldıktan bir az sonra Osman Nuri
X- Edip yoldaşın fazla mesaisine bedel 10.170 ruble itasına karar verildi.
X- Deri meselesi. Şimdiye kadar verilen Hilmi oğlu Hakkı, İsmail Hakkı, Nejat, Cevat, Mithat, Alaattin, Mehmet Emin'e yaka için iki adet ve Selim Mehmet yoldaşlara verilen derilerin tasdiki hususu.
X- Suphi yoldaşın öksürüğü şiddetli olduğundan yaptıracağı paltonun bel tarafına kadar kürklü yaptırmak üzere dokuz adet derinin tedricen bedeli, üç bin rubleden kesilmek üzere fiyat-ı bedelisi ile verilmesine karar verildi.
X- Baha Ali yoldaşa kalpak için bir, İsmail Hakkı yoldaşa yaka için iki deri verilmesi hususu takarrür etti.
X- Araba beygirlerine arpa verilip saman verilmediği bu hususta memur edilen İsmail Kadir yoldaşın raporundan anlaşılmış olmakla yevmiye otuz funt arpa mubayaa olunması takarrür etti.
X- Hüseyin Sait yoldaşın hesabatı neticesi Süleyman Sami yoldaşın verdiği rapordaki bildiren (?) yoldaşın Şûrâ Hükümeti'nin hesabat kavaninine adem-i vukufu olduğunu ibraz etmekle kendisinin ihmalkârane harekâtıyla daha ziyade zarara (?) meydan verilmemesi tembih olunarak yağ için alınan ..... Merkezî Komite ambarına.
X- Alınan sigaraların kimlere verildiği cetveliyle artan sigaranın keza ambara ve hamalların aldığı yere aynen iadesi. Muameleler hitam bulduktan sonra hesabının kabulü (?) ....., bu defa bütün bu muamele ikmâl edilmiş ve kendisine lâzım gelen tembihat da yapılmış olmakla bu suretle hesabı kabul olunarak 16.825 rublenin kasaya teslimi kararlaştırıldı.
X- Eski Türkiye Teşkilâtı'na ait olup Nedim Âgâh yoldaş tarafından devir ve tevdi olunan takriben iki buçuk kilogram kininin hudut inkılâp işlerinde çalışmak üzere giden ve gelen arkadaşların ihtiyaçlarına sarf edilmek üzere Heyet-i Merkeziye nezdinde hıfzına karar verildi.
X- Bakû Komitesi'nin Üsera Komisyonu'na verilmesi lâzım gelen Haziran, Temmuz, Ağustos ayları borçlu kaldığı on bir bin rublenin Üsera Komisyonu'na verilmek ve Bakû Bürosu'nun Eylül ayının nısf-ı âhiri ve Teşrinievvel ayının birinci nısfına ait olan otuz iki bin rubleden ibaret maaşatı ve Bakû Bürosu'na ait ..... olarak 2168 ruble, 10 kapik ve Bakû Teşkilât eşyasının Merkezî Heyet'e nakli 5500 ruble ki ceman (000) (*orijinal metinde boş bırakılmış*) rublenin itasına karar verildi.
X- Bakû Komitesi Muhasibi Besimzade Ağakişi yoldaşın muhasebeci muavinliğine alınması.
X- Bakû Komitesi kadrosunda Meryem Emin yoldaş Türkiye'ye gideceğinden kendisinin 12 Ağustos 920'den itibaren kaydının
X- Bakû Komitesi için kâtip maaşının Rayon Komitesi'nden temini ve mütebaki müstahdemîn kadrosunun Süleyman Sami ve Abdurrahman yoldaşlar tensik ettirip neticesini bildirecektir.
X- Komünist İzmirli Osmanzade Osman Nuri yoldaş Türkiye'ye gitmek üzere propaganda işleri için beş bin ruble Romanof, üç bin ruble ZaKafkas ve beş bin ruble Sovyet rublesi verilmesine karar.
X- Eski Türk Teşkilâtı'ndan devir olunan 678 gömlek 677 dondan 87 don ve 78 gömlek verilip mütebakinin Zavodoşçi Hazansiyovenni'de (?) kalmasına, bunlardan yüz çiftin mürettep ve muntazam ruhsat dairesinde Bakû'de bulunan üsera askerlerden muhtaç olanlarına ve Merkezî Büro'ya merbut bilumum yoldaşlara da birer çift itası kararlaştırıldı.
X- İstihbarat Şubesi'nden Süleyman Sami, Baha Ali, Mustafa Fahri yoldaşların müşterek layihası okundu. Kendileri bir plan yapacaklar ve Heyet-i Merkeziye'ye gösterecekler, ona göre tetkikinden geçtik-

24. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 251-254

ten sonra yapılacak içtimada karar verilmesine Hilmi oğlu Hakkı yoldaşın muhalefeti ile karar verildi.
X- Naciye, Cevat, Lütfü yoldaşların yakında gidecekleri zaman o vakit masarifini alabilecekleri ve kendilerine tefhimi ve yazılan bordroların iadesi ile ita edilmesi.
Mesut Zeki yoldaşın müracaatı üzerine Mesut yoldaşın yirmi sekiz lira kaptana verip bu makbuzu Şevket'e verdiği anlaşılmış ise de paranın Şevket'ten alınıp alınmadığı hususu sarahat olmadığı, Şevket yoldaşla ya bilmuvacehe veya bilmuhabere anlaşılacak, hale göre muamele yapılması.
X- Ressam Adnan yoldaşın yaptığı beş resmin beheri 1500 rubleden olmak üzere bedelinin itası.
X- Nurullah yoldaşa "Enternasyonal Tarihi" risalesinin tercüme ücreti olan 12.750 rublenin itasına.
X- Hadi ..... yoldaş tarafından tercüme olunan "Büyük Başlangıç" eserinin mütebaki dört bin rublenin vekâlet-i tahririyesi yahut vekile itasına.
X- Ruşen yoldaşın Nahçıvan istihbaratında ve Mustafa Fahri yoldaş ile gitmek üzere şimdilik Tebligat Şubesi'nde istihdamı ve kendisine yemek verilmesi.
X- Fazıl yoldaşa da yemek verilmesi.
X- Faik yoldaş tahkik ve tamikat olunmak üzere Komisyon-ı Mahsus'a evrakı havale edilmiştir.
X- Edebiyatımızın nakli için sipariş olunan sandığın bedeli olan 23.200 rublenin itası.
X- Baha Ali yoldaşın ailesi için yemek verilmesi hususundaki müracaatı bütçenin tavazzuhuna kadar tehiri.
X- Veli Rüştü'nün pederi imzasıyla verilen istida üzerine Veli Rüştü'nün hüviyeti tahkik olunmak üzere Bakû Komitesi'ne havalesi.
X- Süleyman Sami yoldaşın raporunda bildirdiği komisyon âzâları celp ettirilerek, işleri yapmak hususunda tembihat-ı lâzımenin verilmesi.
X- Edip yoldaşın hastalığı hakkında bu işte salâhiyettar Sovyet doktorlarından birisinden rapor getirmesi ve bu hususta Teminat-ı İçtimaiye Komiserliği'nden tasdikname alması iktiza eder.

[2 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onbirinci İçtimaı, Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Bürosu'yla Bakû Bürosu'nun İçtimaı][25]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Bürosu'yla Bakû Bürosu'nun 2 Ağustos 920 tarihli İçtimaı
Reis: Suphi yoldaş, mevcut âzâlar: Mehmet Emin, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1- Merkezî Büro'da mevcut şubelere bir komisyon tayini hakkında
2- Konferans ve Kongre Heyeti hakkında
3- Yoldaş Timurşayef hakkında
4- Suphi yoldaşa mezuniyet verilmesi hakkında
5- Yoldaş Borş'un beyannamesi hakkında
6- Fırka-i Askeriye teşkili
7- Anketler hakkında
8- Nedim Niyazi yoldaş hakkında
Kararlar:
1- Bu hususta Suphi yoldaş tarafından tafsilat ve şubelerin şimdiye kadar geçen hayatları hakkında malumat verildikten sonra, Tebligat ve Matbuat Şubesi'ne Veli İbrahim yoldaş, Harbî Şube'ye Mehmet Emin yoldaş, Teşkilât ve İstihbarat Şubelerinin tavsiyesiyle müdüriyetine muvakkaten Lütfü Necdet yoldaş intihap edildiler. Bunlardan her birisi kendi şubesini nizamname mucibince teşkil ve tensik edeceklerdir.
2- Beynelmilel Şark Konferansı ve Türkiye İştirakiyûn Kongresi hazırlıklarda bulunmak üzere Hüseyin Sait, Ahmet Motoşof ve Naciye yoldaşlar ile diğer şube müdürlerinden müteşekkil bir komisyon yeniden teşkil edilmiştir. Bu komisyon her gün olmak üzere, kendilerinin tayin edeceği bir vakitte içtima ile hazırlıklarda bulunacaktır.
3- Timur Şayef yoldaşın verdiği arîza okundu. Arîzasını Veli İbrahim yoldaş da teyit etti. Binnetice muhtac-ı muavenet olduğu anlaşılmakla kendisine on bin ruble muavenet-i nakdiyede bulunulmasına.
4- Konferans ve kongre için dakladlar hazırlamak üzere Suphi yoldaşa on beş gün mezuniyet itasına ve büro işlerinin [*vekâleten*] Kâtip Emin yoldaş tarafından görülmesine.
5- Yoldaş Borş'a verilen bir misli maaş miktarında harcırah umumiyetle demir yol veya vapurla olan seyahate ait olduğu maişet ve otel paraları bu harcırah ile maaşından verilmesi lâzım geldiği cihetle kabul edilebilecek masarifat yalnız istasyonlardan şehirlere ve şehirlerden istasyonlara gelip gitmek için araba ve saireye ve işe müteallik muayyen bazı cihetlere ait olabilir. Ona göre hesabatının tetkikinin neticesinin süratle bildirilmesi için evrakının muhasebeye havalesi, bu yoldaşın getirdiği on iki adet vesikanın Teşkilât Şubesi'nde hıfzı takarrür etti.
6- Fırka-i Askeriye hakkındaki Mustafa Suphi, Mehmet Emin yoldaşlar tarafından verilen layiha okundu ve aynen kabul edilerek icra-yı icabı için Harbî Şube'ye tevdi edildi. Layiha sureti aynen berveçh-i âtî derç olunur.
1) Türkiyelilerden mürekkep bir Kızıl Fırka-i Askeriye teşkil edilecektir.
2) Merkezî Büro'nun huzurunda bütün Rusya'ya ait olmak üzere seferberlik ve teşkilât işleri ile meşgul olmak üzere Harbî Şube'ye verilmesi, heyet-i vâsiayı haiz bir Türk Şubesi açılmasına.
3) Türkiye Kızıl Fırka-i Askeriyesi ihtiyat değil muvazzaf tanınmalıdır. Şöyle ki bütün ihtiyacat cephedeki muvazzaf efrada oluyor gibi derhal temin edilmelidir.
[3. *Fırka'nın birkaç kişiden ibaret olmak üzere esas iştatı* (*kadrosu*) *teşkil olunmalı.*]

---

25. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 261-266

4) Teşkilâta alaydan başlamak, bir alay dolduktan sonra, ikinci alay teşkiline başlanılacaktır. İkinci alaya başlanır başlanmaz brigada (*ekip*) iştabı (*karargâhı*) düzülür. Şimdilik brigada naçalniki (*komutanı*) ve böylece ilh.
6) Fırka için lâzım askerler seferberlik ilânı ile toplanacaktır.
7) Teşkilât ve seferberliğin muvaffakiyetini temin için bina, levazım, erzak ve saire gibi Fırka'nın muhtaç olduğu şeylerin evvelden hazırlanması.
8) Alay tamamen teşekkül edinceye kadar umumî vazifelerle meşgul edilmeyerek siyasî ve askerî terbiye ve talim cihetine kuvvet verilmesi.
9) Bütün siyasî işçileri Merkezî Büro'nun açtığı mektep talebesi arttırtmak veya mektepte ikinci bir grup açmak suretiyle arttırtmak temin olunur.
10) Ele geçen Türk zabitlerini ihtiyat olarak tutmak.
[*10. Mehmet Emin, Süleyman Nuri, Veli İbrahim yoldaşlar teklif olunuyor.*
2 Ağustos'taki içtimada kabul edilmiştir.
Tayinle tecrübe için Opraform'un emrine verilir.]
7- [*Anketler hakkında:*] İki komünist imzasıyla gelenlerin ve aleyhinde mesmuat veya beyanat olmayanların bilâmüzakere hayırhah olarak kabul edilmesine.
8- Nedim Niyazi yoldaşın gerek Odesa'dan yola çıktıktan ve gerek Bakû'ye geldikten sonra Fırka menafiine mugayir surette bazı hareketlerine ait Veli İbrahim ve Lütfü Necdet yoldaşlar tarafından vuku bulan beyanatın ve bu hususta alınan bazı istihbaratın Büro'ya tahriren bildirilmesi.
Gelecek içtimada müzakere edilmesine karar verildi.
Reis *(silik)*
Lütfü Necdet
Nazmi
Veli İbrahim

[3 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onikinci İçtimaı, Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun İçtimaı][26]

3 Ağustos 920
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On ikinci İçtimaı
[*Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 3 Ağustos 920 tarihli İçtimaı Merkezî Büro'ya verilecek*]
Reis: Suphi yoldaş, hazır âzâlar: Mehmet Emin, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet
Ruzname-i müzakerat:
1- Konferansa hazırlanacak layihalar
2- Kongre ruznamesi
3- Konferans layihaları
4- Hazırlık Komisyonu'nun riyasetine Hüseyin yoldaşın intihabı ve vazifeleri
5- Konferans için tab olunacak risale ve beyannameler
6- Şiarlar
Kararlar:
1- Konferansa hazırlanacak layihaların tezlerini layihaları yazacak arkadaşlar 5 Ağustos 920 Perşembe gününe kadar beray-ı tetkik Komisyon'a yetiştireceklerdir.
2- Türkiye İştirakiyûn (Komünist) Teşkilâtı'nın 1 Eylül 920 Kongresi'nde müzakereye vaz edeceği mesail:
1) Heyet-i Merkeziye'nin Faaliyeti hakkında layiha —- Suphi yoldaş
2) Ahval-i Hazıra hakkında beyanat —- Abid Alim yoldaş
3) Türkiye Komünist Programı hakkında layiha —- Suphi yoldaş
4) Müstemlekât Meselesi ve Şark'ta Millî Harekât —- Mehmet Emin yoldaş
5) Rusya'daki İnkılâp Harekâtı ve İnkılâptan Sonra Tesis Edilen Sosyalist Şûrâlar Hükümeti'nin Geçirdiği Muhtelif Devreler hakkında layiha —- Motoşof yoldaş
6) Esnaf Cemiyetleri hakkında —- Ruhullah Ahundof – yardımcı olarak Lütfü
7) Kooperasyonlar hakkında layiha —- Ahmet Cevat yoldaş
8) Mahallî Teşkilât'ın layihaları
9) Merkezî Komite intihabı
10) Kadınlar Hareketi hakkında layiha —- Naciye ve Nebahat yoldaşlar
3- Türkiye İştirakiyûn (Komünist) Teşkilâtı'nın 15 Ağustos 920'de Bakû'de toplanacak Beynelmilel Şark Konferansı'na hazırlanacak layihaları:
1) Türkiye'de İdare-i Mutlaka ve Meşruta hakkında layiha —- Ahmet Cevat yoldaş
2) Şark Meselesinin Türkiye İçtimaî ve İktisadî Hayatına Tesiri hakkında layiha —- Motoşof yoldaş
3) Toprak, Kestiyon Agrer hakkında layiha ——- Telif Tercüme Heyeti tarafından
4) İçtimaî Hareket ve Bunun Tarihî Esasları, 1908 İnkılâbı, Genç Türkler'in Mahiyeti ve Hali (İttihat ve Terakki) hakkında layiha —- Talat yoldaş
5) Mustafa Kemal Paşa ve Millî Hareket —- Halim Sabit yoldaş
6) Ermeni Meselesi ve Yunan Harekâtı hakkında layiha —- Nazmi yoldaş
7) Türkiye İştirakiyûn Fırkası ve Türkiye'deki İçtimaî İnkılâbın Esasları —- Suphi yoldaş
8) Türk Kırmızı Askerinin Rus İnkılâbî Hareketinde Oynadığı Rol —- Mehmet Emin yoldaş
9) İnkılâpçı Türk Kadınlarının Hareketi hakkında layiha —- Naciye ve Nebahat yoldaşlar
4- Hazırlık Komisyonu'nun riyasetine Hüseyin yoldaş intihap edilmiştir. Kendisi Beynelmilel Şark

---

26. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 267-270

Konferansı'nın Hazırlık Bürosu ile daimi münasebette bulunacak ve komisyon kararlarının tatbiki işlerini görecek. Gelen vekillerin iskân ve iaşesi ve verilecek layihaların muntazam ve mürettep hale getirilmesini, vesikaların teftiş ve tertibi vesaire işleri ile meşgul olacak.
5- Konferansa kadar tabedilecek "Bolşevizm Nedir?", "Şûrâlar Hükümeti Nedir ve Nasıl Teşekkül Eder?", "Lenin Yoldaşın Burjuvazi Demokrasyası ve Proletarya Diktatorası Hakkındaki Layihası", "Rusya Komünist Fırkası'nın Programması", "Rusya Şûrâlar Hükümeti Kanun-ı Esasisi" risalelerinin ve Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Beynelmilel Şark Konferansı'na ait beyannamesi ve anket varakalarını ve buna mümasil sair yazıların bastırılıp vaktinde yetiştirilmesi işleri Hüseyin yoldaşa havale edildi.
6- Şiarların içtima salonu için bastırılması ve aynı zamanda Merkezî Heyet binasının dahili için ressamlar vasıtasıyla nefis surette Türkçe ve Rusça olarak yazılması, Motoşof yoldaşa Marks ve Engels'in sözlerinden darbı mesel haline gelmiş olan meşhurlarını yazdırıp, yine şiar halinde bastırmak ve yine hale muvafık bir takım bayraklar yaptırmak (şiarlarla) kararlaştırıldı. Bu işleri de Hüseyin yoldaş takip edecek.
(*imza*)
Lütfü Necdet, Nazmi

[4 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onüçüncü İçtimaı, Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 4 Ağustos 920 Tarihli İçtima Mukarreratı][27]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On üçüncü İçtimaı
4 Ağustos 920
[*Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 4 Ağustos 920 tarihli İçtima Mukarreratı*]
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Nazmi, ... (*silik*), Lütfü Necdet.
Ruzname-i müzakerat:
1- Telif ve Tercüme Heyeti'ne havale olunan layihanın bir komisyon tarafından ihzarı
2- Şark Konferansı'nın 1 Eylül 920 tarihine tehir edildiği haberi üzerine mukarrerat
1- Tercüme ve Telif Komisyonu'na havale olunan "Türkiye'de Ziraî Mesele" ve "1908 İnkılâbı ile İttihat ve Terakki Fırkası'nın Mahiyeti ve Hali" hakkındaki layihaların esasları kararlaştırılmak üzere Islahi, Ahmet Cevat, Nail ve Talat yoldaşlardan bir komisyon teşkiline ve bu komisyon vasıtasıyla layihaların yazdırılmasına ve bu kararın alâkadarâna tebliğine [*karar verildi*].
2- Beynelmilel Şark Konferansı'nın 15 Ağustos 920'den 1 Eylül 920 tarihine tehir edildiğine malumat hasıl olduğundan her gün içtima eden komisyonun üç günde bir içtimaına ve Cumartesi günü saat üç buçukta toplanılmasına karar verildi.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Mehmet Emin
Nazmi
Veli İbrahim

27. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 271-272

[6 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onüçüncü İçtimaı][28]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On üçüncü İçtimaı
6 Ağustos 920
Reis: Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Abid Alim, Mehmet Emin, Nazmi, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1. Üsera meselesi
2. Merkezî Büro'nun faaliyet ve dahilî nizamnamesine dair bazı talimatname
3. Harbî Şube'nin faaliyetine dair
4. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Esirler hakkında Üsera Komisyonu'ndan Nedim Âgâh yoldaşın izahatı:
Şimdiye kadar Bakû'ye gelen üsera 796 kişidir. Bunlardan iki yüz kırk dördü Askerî Kıta'ya iltihak etti, 200 kişi üç postada olmak üzere Gürcistan tarikiyle memleketlerine sevk edildiler, geri kalan üseradan 147 kişinin vesikaları Çrezvıçayni (*Olağanüstü*) Komisyon'a verildi. Fakat bunların kapalı olması dolayısıyla bunların vesikaları bu komisyondan tasdik edilmedi. Yapılan teşebbüsat neticesi bir lokanta açıldı fakat bu lokantada ancak iki yüz kişiye yemek verilebiliyor. Daha fazla kişi doyurmak için levazımat yoktur. Fakat bu hususta lâzım gelen makamata müracaat edildi. Alelumum üseraya yevmiye birer funt ekmek veriliyor. Yalnız otuz kişi ekmek alamıyormuş. Üsera Kıta-i Askeriye'ye yazılmak üzere Rusya dahilinden gelenler Birinci Kıta'ya girmiyor. Şark Konferansı'na murahhas olarak gelen bir arkadaşın refakatinde getirdiği bir miktar üsera Kıta'ya iltihak etmek üzere geldikleri halde burada üsera görüşmeleri neticesi Kıta'ya girmekten vazgeçerek üseranın bulunduğu mahallere gitmişlerdir.
Üsera Komisyonu'nun bütçesi henüz tasdik edilmediğinden fazla faaliyette bulunamıyor. Bu işlerde kullanmak üzere iki arkadaş almış idim. Bunların maaşını Üsera Komisyonu'na iane olarak verilen bir miktar para temin edebildim. Fakat onlar da kurslara devam ettikleri için bu hususta fazla faaliyette bulunamıyorlar. Bütçe müsait olmadığından fazla memur almak da kabil olamıyor. Üsera evvelce yemek verilmediği için Kıta'ya dahil olmuyorlardı. Fakat şimdi iaşeleri temin edildiği için Kıta'ya dahil oluyorlar. Burada mektep açmak ve siyasî terbiyelerine itina etmek vazifemiz ise de şimdi mektep için bina ve muallim yoktur.
Evvelce Maksut ve diğer yoldaş bunları ..... (*silik*) diye onlar da memuren gittiler. Dört defa kadro verdim bir netice çıkmadı. İki üç gündür üsera arasında bir takım dedikodular peyda oldu. Bugüne kadar üç kafile gitti ve böyle ..... (*silik*) olmamış idi. Gürcistan yolunun kapanması üzerine kendilerini sevk etmek kabil olamadığı hasebiyle bu hal meydana çıktı.
Üsera meselesinin bu şekilde olduğuna inanmayarak kendilerinin burada teşekkül edecek Askerî'ye ithal edilmek üzere alıkonulduklarını zannediyorlar ve Kıta'ya yaz(ıl)mak istiyorlar. Yeni gelen arkadaşlara Fırka ve Murahhaslık binası önünde nümayiş yapacaklarını söylüyorlarmış ve Murahhaslık'tan da yazmasını (?) (*silik*) talep edeceklermiş. Başka bir şey yoktur.
Bu hususta Abid Alim yoldaş üsera arasında aksi inkılâpçıların fena propaganda yaptıkları için bir an evvel Bakû'ye yakın ve erzakı bol, iaşeleri kolayca temin edilebilecek bir istasyona gönderildi ve Suphi yoldaş da üseranın uzun müddet lâkaydimizden üzüldükleri için kendilerine her halde iyi muamele edilmesi ve bunlar memlekete gittikleri zaman içtimaî inkılâp propagandası yapabilmeleri için kendilerinin tenvir edilmesi ve mitingler tertip ve risaleler tevzi edilmesi.

---

28. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 255, 273-279

Mehmet Emin yoldaş da bunların gönderileceği istasyonda bir memur bulundurulmasını teklif etti ve âtîdeki kararlar verildi.

1) Gidecek üseranın memlekette içtimaî inkılâp propagandasının icrasında faydaları olmak için bunlar arasında propaganda keyfiyetine ehemmiyet verilmesi. Laakal haftada bir defa miting ..... (*silik*) ve kendilerine risale ve gazeteler tevzii.

2) Bir Heyet-i Sıhhiye tarafından üseranın muayenesi ile hasta ve malûl ve ihtiyarların yol açılıncaya kadar diğer bir yerde bulunacak karargâha sevkleri ve yol açılır açılmaz memleketlerine sevki.

3) Bakû'ye yakın bir mahalde demiryolu üzerinde erzakı bol bir istasyonda bir karargâh teşkili ve buradaki üseranın ve yeniden gelecek üsera üzerinde fena tesir bırakmamaları için kâmilen o karargâha sevkleri. Bunlar arasındaki suitefehhümleri izale için iki arkadaşın buradan ..... gönderilmesi.

4) Yakın bir istasyonda teşkil edilecek karargâh için ilk çıkacak kursantlardan (*Siyasi Mektep öğrencilerinden*) iki memurun gönderilmesi ve bunlar ile orada bir tebligat şubesi açılması.

5) İskele ve istasyonlarda birer memur bulundurularak gelecek üseranın doğruca karargâha sevklerinin temini.

6) Üsera Komisyonu'nda istihdam olunacak arkadaşların maaş ve masraflarını müşir bütçenin İçtimaî Teminat Şubesi'nden tasdiki için Abid Alim ve Mehmet Emin yoldaşların ..... (*silik*) ve bir iki güne kadar temin edilemediği takdirde Bakû Komitesi'nden borç olarak elli bin rublenin verilmesi.

2. Merkezî Büro'nun faaliyet ve nizamname-i dahilisinin tanzimi hakkında Suphi yoldaş izahat verdi. Merkezî Heyet'in şimdiye kadar içtima edemediğinin bazı esbaba mebni olduğunu ve Merkezî Büro şubelerinde müdür bulunmadığı ve bir iki arkadaşın memuriyetle gittikleri hasebiyle (?) (*silik*) içtima edilemediği, yeni gelen arkadaşlardan şubelere müdür tayin edilen Veli İbrahim ve Lütfü Necdet yoldaşların da Merkezî Heyet'in içtimalarına iştiraki ve Bakû Teşkilâtı'nda çalışan Nazmi yoldaş ile eskiden beri Bakû'de fedakârâne çalışan Süleyman Nuri yoldaşın da Merkezî Büro'nun faaliyet ve işlerine dahil olmaları ..... (*silik*) etti ve âtîdeki kararlar verildi.

1) Yeni gelip şubelere müdür tayin edilen Veli İbrahim ve Lütfü Necdet yoldaşlar ile Bakû Teşkilâtı'nda çalışan Nazmi yoldaşın da Bakû Teşkilâtı namına Merkezî Büro'nun faaliyet ve işlerine dahil olmak için kendisinin içtimalarda bulunması ve Merkezî Büro âzâsı olarak Süleyman yoldaşın da Merkezî Heyet'in içtimalarında bulunması.

2) Haftada bir kereden aşağı olmamak üzere içtima akdi. Müzakere ekseriyet-i mutlaka ile devam eder.

3) Fevkalâde mesele olduğu vakit reisin Merkezî Heyet'i çağırmaya salâhiyeti vardır.

4) Reis bulunmadığı zaman Merkezî Büro kâtibi riyaset vekâleti vazifesini görür.

5) Sarfiyat meselesinde bütçemizde esasen tasdik edilmiş olan masraflardan beş bin rubleye kadar olan reisin imzası ve beş binden fazlası Merkezî Büro ..... (*silik*) kararıyla reis ve âzâdan birinin imzasıyla sarf edilir. Yalnız aylıklar cetveli reis ve muhasebenin imzasıyla teyit edilir ve bunun tasdikine ihtiyaç yoktur. Usul-ı muhasebeye dair ayrıca bir talimatname kaleme alınarak Merkezî Büro'ya tasdik ettirilmesi, Merkezî Büro'nun ayrıca kasadarı olmayıp yalnız bir muhasebecisi olduğundan Merkezî Büro kasasından muayyen miktarda meblağ muhasebeciye verilerek sarf olundukça hesabı gözden geçirilip tekrar tediyatta bulunmak suretinde muamele edilmesi.

6) Geçen aylara ait muhasebe ve kasanın hesabı Mehmet Emin ve Abid Alim yoldaşlar tarafından teftişi.

7) Şimdiye kadar Merkezî Büro hizmetine alınacak memurlar listesi tertip ve Merkezî Büro'ya tasdik ettiriliyor. Eskiden alınacaklar Merkezî Büro Heyetince rey-i tasdik arz olunurdu. Bu esaslar muhafaza edilmek üzere Merkezî Büro'ya ait bir nizamname tanzimi matluptur.

8) Merkezî Büro'da bir nöbetçi bulunmak lâzım geldiğinden Siyasî Fırka'nın ..... birinin saat ikiden ertesi sabah iş başlayıncaya kadar Merkezî Büro'da nöbetçi olarak kalmasına karar verildi. Veli İbrahim yoldaşın istifası tahakkuk ettiğinden İsmail Hakkı yoldaşın dördüne kadar işe devamı.

3. Harbî Şube hakkında Mehmet Emin yoldaş izahat verdi ve Merkezî Heyetçe Fırka Kumandanlığı'na Mehmet Emin ve Harbî Siyasî Komiserliği'ne da Süleyman Nuri yoldaşların namzetliklerini On birinci Ordu tarafından kabul edildiği ve ihtiyat halindeki taburun Türkiye Kızıl Ordu Birinci Nişancı Alayı'nın ..... kadrosunu teşkil ettiği ve bu hususta Kumandanlık tarafından emir verildiği. Birinci Nişancı Alayı'nın teşkilâtı hakkında nizamnameler yapılıyor. Bina ve levazım tedariki için lâzım gelen yerlere yazıldı. Bu baptaki kararlar:

1) Teşekkül edecek Fırka-i Askeriye'nin Kumandanlığı'na Mehmet Emin ve Harbî Siyasî Komiserliği'ne Süleyman Nuri yoldaşların On Birinci Ordu tarafından tasdik ve tayin olundukları.

2) Evvelce ihtiyat halinde bulunan taburun Türkiye Kızıl Ordusu Birinci Nişancı Alayı'nın ..... (*silik*) kadrosunu teşkil ettiği.

3) Birinci Nişancı Alayı'nın kumandanlığına Fahri (?) yoldaş tayin ..... hakkında malumat alınamadığı ..... bu tayinin K. P. Merkezî Büroca teyidi.

4) Harbî Şube'de Mehmet Emin yoldaş reis olmak şartıyla Süleyman Nuri, Abid Alim yoldaşlar ile komünist zabit ve askerlerden münasip iki kişi bulunması erkân-ı harp ..... takdirde bile fennî ve harbî cihetlerin müzakeresinde kendisinden istizah edilmek üzere alınması ve bunun faaliyeti keyfiyeti Mehmet Emin yoldaşa havale olunur.

4- Sıradaki işler:

1) Merkezî Heyet kütüphanesinde müstahdem hayırhahlarımızdan Mustafa Hulusi İsmail, İbrahim Ethem yoldaşın kendisine lisanen tecavüzde bulunarak zaman ..... (*silik*) gibi tehdidatta bulunduğundan şikâyeti hâvi Bakû Komitesi Kâtibi Nazmi yoldaşın tezkeresi okundu ve Merkezî Büro âzâlarından Abid Alim ve Mehmet Emin, İbrahim Ethem yoldaşı isticvapla bu yolda şahitlerin sözleri dinlendikten sonra hakkında lâzım gelen karar verilmek üzere Merkezî Heyet'in ilk içtimaında arz edilmesine karar verildi.

2) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı İstanbul Şubesi âzâlarından olup beray-ı memuriyet Moskova'ya azimet ve avdet eden Lütfü Necdet ve Hüseyin Sait yoldaşlar istidaları Merkezî Heyet'in ilk içtimaında tetkik ve bu bapta bir karar verilmesine.

Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü
Mehmet Emin
Abid Alim

[7 Ağustos 920 Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun İçtimaı][29]

Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 7 Ağustos 920 tarihindeki İçtimaı
Reis: Hüseyin Sait, hazır bulunan âzâlar: Naciye, Abid Alim, Lütfü Necdet, Motoşof, Veli İbrahim, Ahmet Cevat
Ruzname-i müzakerat:
1. Konferansa mahsus tezyinat ve şiarların hazırlığı
2. Konferansa hazırlanacak layihalar ve bazı tadilat
3. Talat yoldaşın yazacağı layiha
4. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Konferans için hazırlanacak bayrak ve şiarlar ile tezyinat-ı sairenin Azerbaycan Merkezî Hazırlık Komisyonu'nda tertip edileceği anlaşılmakla Hüseyin Sait yoldaşın bu işleri takibe ve lüzum görüldüğü takdirde büroda çalışan ressam arkadaşların kendisine terfikine.
2. Konferans için hazırlanacak layiha listesindeki mevzular tetkik edilerek bu listede tertip edilen layihalar ile alâkadar telgrafın okunması ve bu hususta müzakere cereyan etmesine.
3. Listede birinci olarak tertip edilen "İdare-i Mutlaka ve İdare-i Meşruta" layihasında "İdare-i Mutlaka ve Onun İnhitatı"nın ayrıca bir süje olarak kabulü ve bu layihanın Ahmet Cevat yoldaş tarafından yazılmasına. – Yalnız "İdare-i Mutlaka" olarak kabulü üç (*iki*) rey muhalife karşı dört rey ile kabul edildi.
1) Muvafık kalanlar: Naciye, Hüseyin Sait, Abid Alim, Ahmet Cevat
2) Muhalif kalanlar: Motoşof, Veli İbrahim
3) Müstenkif kalanlar: Nazmi, Mehmet Emin, Lütfü Necdet
Liste berveçh-i âtî tadil edildi:
1) Birinci maddedeki "İdare-i Meşruta" dördüncü maddedeki "İttihat ve Terakki Meselesi" ile birleşir.
2) Altıncı madde "Ermeni Meselesi, Türk ve Rum Münasebatı ve Anasır-ı Saire" tarzında tasdik edilir. Ve diğer maddeler aynen kabul olunur.
3) Talat yoldaş dördüncü maddedeki layihayı yazmaktan vazgeçerse Ahmet Cevat ve Motoşof yoldaşlara -kendilerinin muvafakatiyle- havale olunacağına.
4. Sıradaki işler:
1) Layiha yazacak arkadaşların huzuruyla komisyonun 8 Ağustos 920'de toplanmasına ve Talat yoldaştan "Ziraî Mesele" hakkında istizahta bulunulmasına, bu layihayı yazmayı kabul etmediği takdirde bu hususta bir karar vermek üzere müzakere icrasına.
2) Ahmet Lütfü ve Zihni yoldaşların istidaları okunarak bu yoldaşların iaşe ve iskân edilmelerinin Hüseyin Sait yoldaş tarafından temin edilmesine ve kendilerinin kurslara devam etmelerine.
(*imzalar*)
Reis: Hüseyin Sait
Abid Alim
Lütfü Necdet
Veli İbrahim
МУТУШУВ (*Motoşov*)
Nazmi
A. Cevat
Hilmi kızı Naciye

---

29. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 280-281

[8 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Ondördüncü İçtiması][30]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On dördüncü İçtiması
8 Ağustos 920
Reis vekili: Abid Alim yoldaş
Hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Veli İbrahim, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1- Nazmi yoldaşın Kütüphane Memuru İbrahim Ethem yoldaş hakkındaki şikâyetnamesi
2- Halil Hüseyin yoldaş hakkında
3- Hüseyin Sait ve Lütfü Necdet yoldaşların istidaları
4- Borc yoldaşın evrakı
5- Topçuoğlu yoldaşın vesikası ve üserayı getirmek üzere dahilî Rusya'ya izamı meselesi
6- Sıradaki işler
Kararlar:
1- İbrahim Ethem yoldaşın Mehmet Emin ve Abid Alim yoldaşlar tarafından istintakıyla ilk içtimada hakkında yapılacak muamele hakkında karar verilmesine.
2- İnkılâbın bidayetinden beri Kırmızı Ordu'da hizmet edip bu defa Bakû'ye gelen Hüseyin Halil yoldaşın 1 Eylül 920 Kongre'de mahallî bir teşkilât namına murahhas bulunması ve o zamana kadar iaşesinin temini ile kendisine avans olarak beş bin ruble itası.
3- Hüseyin Sait ve Lütfü Necdet yoldaşların istidalarının müzakere ve bir karar verilmesinin Heyet-i Merkeziye .....(*silik*) hepsinin bulunacağı bir içtimaa tehiri, şimdilik bu arkadaşlarla Moskova'dan beraber gelen Veli İbrahim yoldaşlara on bin ruble avans olarak verilmesi kararlaştırıldı.
4- Borc yoldaşın memuren gönderildiği mahaldeki sarfiyatını müşir ita ettiği evraka kati bir karar vermek üzere Suphi yoldaşın bulunacağı Perşembe günkü içtimada müzakere ve bir karar itası.
5- Topçuoğlu yoldaşın hüviyeti Abid Alim yoldaş tarafından tahkik edildikten sonra kendisine itimat hasıl olduğu takdirde alelusul harcırah itasıyla Tambof ve Vrande (?) havalisine esirleri götürmek üzere izamına dair Abid Alim ..... (*silik*) salâhiyet verilmiştir.
6- Sıradaki işler:
1) Fırka âzâ ve hayırhahları arasında birçok nâlâyık adamların bulunduğu her adımda tecrübelerle görülmekte olduğundan bu meselenin Perşembe günkü içtimada kati suretle müzakere ve yeni başlayacak âzâlık varakası muayenesinin sıkı bir tasniften geçirilmesi.
2) Merkezî Büro lokantasında yemekler pek pahalı çıktığı ve başka dairelerde ise pek ucuz temin edildiği görüldüğünden Kâtip Salih yoldaşın tahkik ve takibe memur edildiği.

30. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 256

[9 Ağustos 920 Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun İçtiması][31]

Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 9 Ağustos 920 tarihindeki İçtiması
Reis: Hüseyin Sait, hazır bulunan âzâlar: Abid Alim, Mehmet Emin, Veli İbrahim, Lütfü Necdet, Nazmi, Ahmet Cevat, Halim Sabit, Motoşof
Ruzname-i müzakerat:
1. Talat yoldaştan yazacağı layihalar hakkında istizah
2. Şiarların tetkiki
3. Sıradaki işler
Kararlar:
1. a) "İçtimaî Hareket ve Bunun Tarihî Esasları ve 1908 İnkılâbı ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın Mazisi ve Hali" hakkında yazılması havale edilen layihanın tarz-ı tahriri hakkında Talat yoldaş izahatta bulundu. İttihat Terakki Fırkası Merkez-i Umumîsi âzâlığında bulunarak, Fırka'nın az ve çok bütün teşkilâtında alâkadar olarak, bidayet-i teşekkülünden tarih-i sukutuna kadar çalıştığı cihetle, evvelce mensup olduğu bir fırkanın iyilik veya fenalıklarını takip etmek keyfiyeti kendisince kabil olamayacağı ve binaenaleyh bu hususta kendisinin mazur görülmesini teklif etti. Yalnız bu hususiaki layihayı yazmak üzere arkadaşlardan bir komisyon teşkil edilirse kendisinin her cihetle lâzım gelen esaslar hakkında muavenette bulunacağını vaat ediyordu. Motoşof yoldaş hiçbir suretle Talat yoldaştan evvelce Merkez-i Umumî âzâsı bulunduğu bir fırkanın icraatını tenkit yolunda bir layiha yazması teklif edilmesi doğru olamayacağı, yalnız İttihat ve Terakki'den evvelki zaman ve ahvâl ile İttihat ve Terakki'nin mevki-i iktidarda bulunduğu zamanlardaki icraatı hakkında tenkitsiz, yalnız bir tarihçe şeklinde layiha hazırlamasını teklif etti ve bu teklif Komisyonca kabul edildi ve Talat yoldaşın "İttihat ve Terakki'ye Takaddüm Eden Zaman, 1908 İnkılâbı, İttihat ve Terakki'nin Mevki-i İktidarda Bulunduğu Zamanki İcraatı ve Türkiye'de Meşrutiyet" layihasını bir tarihçe olarak yazması kabul edildi.
b) Layiha listesinin tekrar tetkiki hakkında bir teklif vâki oldu ise de son tadil edilen şekilde kalması üç rey muhalife karşı dört rey ile kabul edildi.
Muvafık kalanlar: Abid, Nazmi, Lütfü, Ahmet Cevat
Muhalif kalanlar: Veli İbrahim, Motoşof, Mehmet Emin
Müstenkif kalanlar: Hüseyin Sait
c) "Ziraî Mesele" hakkındaki layihanın Ahmet Cevat yoldaş tarafından yazılması ve bu hususta ihtisası olan arkadaşların kendisine muavenette bulunması takarrür etti.

2. Motoşof yoldaş tarafından yazılan şiarların Talat yoldaş tarafından tetkik ve iadesine karar verilerek şiarlar kendisine verildi.
3. Sıradaki işler:
1) İkmâl edilecek tezlerin 14 Ağustos 920 tarihinden itibaren tetkikine başlanacağı ve tezlerin arzuya muvafık olduğuna kanaat hasıl eden arkadaşların tezleri göstermeden eserleri yazabilecekleri kabul edildi. 14 Ağustos 920 Cumartesi günü saat üçte içtimaa karar verildi.
Konferans için hazırlanacak layiha listesinin tadil edilen son şekli:
1. Türkiye'de İdare-i Mutlaka ve Onun İnhitatı —- Ahmet Cevat yoldaş
2. Şark Meselesinin Türkiye İçtimaî ve İktisadî Hayatına Tesiri —- Motoşof yoldaş
3. Türkiye'de Toprak Meselesi —- Ahmet Cevat yoldaş
4. İçtimaî Hareket ve Tarihî Esasları, 1908 İnkılâbı, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Mazisi ve Hali ve Tür-

31. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 282-283

kiye'de Meşrutiyet —- Talat yoldaş
5. Mustafa Kemal Paşa ve Millî Hareket —- Halim Sabit yoldaş
6. Ermeni Meselesi, Türk Rum Münasebatı ve Anasır-ı Muhtelife —- Nazmi yoldaş
7. Türkiye İştirakiyûn Fırkası ve Türkiye'deki İçtimaî İnkılâbın Esasları —- Suphi yoldaş
8. Türk Kırmızı Askeri'nin Rus İnkılâbî Hareketinde Oynadığı Rol —- Mehmet Emin yoldaş
9. İnkılâpçı Türk Kadınlarının Hareketi —- Naciye yoldaş
(*imzalar*)
Reis: Hüseyin Sait
Abid Alim
Lütfü Necdet
Veli İbrahim
МУТУШУВ (*Motoşov*)
Nazmi
A. Cevat
Hilmi kızı Naciye

[11 Ağustos 920 Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun İçtimaı][32]

Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 11 Ağustos 920 tarihli İçtimaı
Reis: Hüseyin Sait, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Ahmet Cevat, Lütfü, Veli İbrahim, Naciye, Motoşof yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
Doktor Fuat yoldaşın konferansa hazırlanacak layihalar hakkında mütâlaât ve beyanatı.
Kararlar:
Ahmet Cevat yoldaşın beyanatı:
[*Ahmet Cevat: Bir komisyonun teşekkülünden ve Moskova'dan gelen telgrafı Motoşof bu layihayı bir liste yaptı. Doktor Fuat'ın elindeki layihanın okunup Yusuf Kemal ve program münderecatı Komisyonca görülsün. Tetkik edip yeni bir layiha yapılmak lâzım geliyorsa onun çaresine bakalım ve o telgrafın menşei hakkında Doktor Fuat izahat versin.*
Nazmi: Emin yoldaş müzakerede bulunmuyor ve sonra itirazda bulunuyor. Binaenaleyh bulunsun sonra itirazatına mahal kalmasın diyoruz.
Münhasıran bir mevzu alıp yazmayı yorgun olduğumdan yapamıyorum. Son inkılâpta bulunduğumdan Millî Harekât hakkında Halim Sabit yoldaşa yardım ederim.
Kestiyon Agrer hakkında Yusuf Kemal ile görüştüm. Anadolu İnkılâbı'nda bu husus tetkik edilmiş ve binaenaleyh Anadolu'da da içtimaî inkılâp için arazi meselesi halledilebilmiştir.
Fakat ayın on beşinde olacak içtima için Yusuf Kemal, kendisi ile görüştüm. Madam Stasova ile görüşerek beraber yapılması.
Yusuf Kemal Kestiyon Agrer hakkında yazmasını rica etmiş idim. Eğer lüzum görülürse telgraf çeksin ve yazdığı layihayı göndersin burada tetkik edilsin.
Ahmet Cevat mevdu vazifesini yapacağını söylüyor. Fakat Yusuf Kemal'den yazdığı layihayı göndermesi hakkında oraya telgraf çeksin.
Ahmet Cevat'ın teklifi üzerine Yusuf Kemal Kestiyon Agrer hakkında yazacağı layihayı serian göndermesi hakkında telgraf çekilecek, eğer o layiha gelmezse o zamana kadar Ahmet Cevat yoldaş kendisine tevdi edilen layihayı yazacak. Bu suretle kabul edildi.
Ahmet Cevat: Doktor bulunmadığı cihetle Talat yoldaşa tevdi edilen vazife mühim olduğundan Doktor Fuat'ın ona iştirak etmesini teklif ediyor.]
1. Moskova'dan gelen telgraf üzerine bir liste yapıldığı ve yazılacak layihalar arkadaşlar arasında taksim edildiğinden Doktor Fuat yoldaşın Moskova'dan getirdiği program listesinin okunarak aradaki farkın anlaşılmasını ve ona göre bir karar çıkarılmasını teklif etti.
Doktor Fuat'ın beyanatı:
Moskova'da iken Karl Radek Beynelmilel Şark Konferansı'nda Türkiye'ye ait bir liste verdi. Bu liste ve program hakkında Moskova'da Yusuf Kemal Bey ile görüştüm ve bir suretini de Anadolu'ya gönderdim. Listede en ziyade ehemmiyet verilecek (Kestiyon Agrer - Toprak) meselesidir. Bu hususta bir layiha hazırlamasını Yusuf Kemal Bey'e rica ettim ve kendisi de yazacağını vaat etti. Esasen Anadolu İnkılâbı başladığı zaman toprak meselesi ehemmiyetle nazar-ı itibara alınmış idi. Yusuf Kemal Bey'in bu hususta fazla bir ihtisası vardır. Yazacağı layiha Komisyon için herhalde faydalı olacaktır.

---

32. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 284-288

Komisyonca layihaların hazırlanması güzel bir surette tevzi edilmiş. Anadolu İnkılâbı'nda bulunduğum için Halim Sabit Bey'in yazacağı Mustafa Kemal Paşa ve Millî Hareket hakkında kendisine muavenette bulunurum ve diğer arkadaşlar tarafından malumat ve ihtisasım olan meselelerde müracaat edilirse kendilerine yardım etmeyi bir vazife addederim.
Doğrudan doğruya bir layiha yazmayı üzerime alamadım çünkü hem yorgun ve hem de rahatsızım.
[*Fuat: İstişarî olarak her mesele hakkında bildiklerimi söylerim fakat müstakil olarak bir şey alamam. Mesail tevzi edilmiştir. Talat bu hususta fazla malumatı vardır. Binaenaleyh beni mazur görünüz diyor.*]
Ve Moskova'dan getirdiği listeyi okudu.
Kararlar:
1. Doktor Fuat yoldaşın Moskova'dan getirdiği program evvelce gelen telgrafın aynı olduğu anlaşıldığından bu hususta fazla münakaşa icrasına lüzum görülmeyerek eski program aynen kabul edildi.
2. Doktor Fuat yoldaşın Komisyon içtimalarında âzâ olarak bulunması tensip edildi.
3. "Kestiyon Agrer – Toprak Meselesi" ile Talat yoldaşa havale olan "Türkiye'de İçtimaî Hareket, 1908 İnkılâbı, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Mazisi ve Hali ve Türkiye'de Meşrutiyet" hakkında bir layiha yazarak serian göndermesi hakkında Yusuf Kemal Bey'e bir telgraf çekilmesi.
4. Konferans hazırlıklarında bulunmak üzere Moskova'dan gelen Madam İstasova ile Komisyon namına kendisi ile temasta bulunmak üzere Hüseyin Sait, Naciye ve Ahmet Cevat yoldaşlar memur edildiler.
(*imzalar*)
Reis: Hüseyin Sait
Lütfü Necdet
Veli İbrahim
A. Cevat
Nazmi
МУТУШУВ (*Motoşov*)
Hilmi kızı Naciye

[11 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onbeşinci İçtimaı][33]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On beşinci İçtimaı
11 Ağustos 920
Reis vekili: Mehmet Emin yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Veli İbrahim, Nazmi, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1. Kütüphane Memuru İbrahim Ethem yoldaş hakkında verilecek karar
2. Askerî Teşkilât için gönderileceklere verilecek mandat
3. Moskova'ya giderken tevkif edilen İsmail Hakkı yoldaşın müracaatnamesi
4. Sıradaki işler
Kararlar:
1. İbrahim Ethem yoldaşın Abid Alimof ve Mehmet Emin yoldaşlar tarafından istintak neticesi kendisini kabahatli bularak böyle bir şahsın teşkilâtta bulunamayacağı anlaşılmış olduğundan hayırhahlıktan ihracı hususunun Bakû Komitesi'ne tebliği ve Kütüphane Memurluğu'ndan ihraç edildiğinden yerine diğer bir münasibinin tayininin Tebligat ve Matbuat Şubesi'ne bildirilmesine karar verildi.
2. Bundan sonra Askerî Teşkilât için gönderilecek kimselerin yalnız Harbî Şube tarafından gönderilmesi, diğer komite ve makamat tarafından bu hususta hiçbir [*suretle bir*] kimseye mandat verilmemesine [*karar verildi.*]
Üserayı getirmek üzere kendisine [*Murahhaslıkça*] mandat verilen Mehmet yoldaşın vesikası alınarak Harbî Şube emrine gönderilmesi.
3. Moskova'ya giderken tevkif edilen İsmail Hakkı yoldaşın tevkifi esbabını serian anlamak için Bakû Komitesi'nin teşebbüsatta bulunması ve netice-i tahkikatının Merkezî Büro'ya bildirilmesine.
4. Sıradaki işler:
1) Ali Rıza yoldaşın [*Harbî Şube'de*] Askerî Kıta'da [*istihdamı tensip edildi*], Bahri yoldaşın da askerî tebligat işlerinde istihdam edilmek üzere Harbî Şube emrine verilmeleri tensip edildi.
2) Baha Ali yoldaş tarafından Petrofski'den Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı namına faaliyette bulunmak üzere mandat verdiği Süleyman Nazif yoldaşın bu vazifeyi deruhte edemeyeceğini ifade etmesi üzerine kendisine verilen mandatın iptaline ve Baha Ali yoldaş tarafından verilen avans hakkında da hesap vermesine.
Reis vekili: Mehmet Emin
Kâtip: Lütfü Necdet
Veli İbrahim
Nazmi

33. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 289, 373

[13/14 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onaltıncı İçtiması][34]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On altıncı [*İçtimaı*]
13/14 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet yoldaşlar
Üsera Komisyonu Reisi Nedim Âgâh, Kongre ve Konferansa Hazırlık Komisyonu Reisi Hüseyin Sait yoldaşlar icraatları hakkında beyanatta bulunmak üzere hazır bulunmuşlardır.
[*Emin yoldaştan nizamname alınacak.*]
Ruzname-i müzakerat:
1. Türkiye Halk Murahhaslığı'nın vaziyeti hakkında Nedim Âgâh yoldaş tarafından beyanat
2. Üsera meselesi hakkında [*faaliyet*] Nedim Âgâh yoldaşın beyanatı
3. Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu faaliyeti hakkında Hüseyin Sait yoldaşın beyanatı
4. Askerî Teşkilât hakkında Harbî Şube Müdürü Mehmet Emin yoldaşın beyanatı
5. Tebligat ve Matbuat Şubesi faaliyeti hakkında Veli İbrahim yoldaşın beyanatı
6. Bakû Komitesi'nin faaliyeti hakkında Nazmi yoldaşın beyanatı
7. Sıradaki işler
Kararlar:
1. Nedim Âgâh yoldaşın Halk Murahhaslığı'nın faaliyeti hakkında beyanatı:
Murahhaslık tarih-i teşekkülünden bu ana kadar hiçbir suretle maksada hizmet etmedi. Burada bulunan bazı tüccarların müsadere edilen mallarını kurtarmak ve bir de hüviyeti malum olmayan bazı adamlara vesika vererek buradan Türkiye'ye gitmelerini teminden ibaret oldu.
Bilhassa son zamanlarda Murahhaslık bir konsolosluk halini aldı. Bidayette daireyi Komite bu maksatla açmamıştı. Asıl maksat halkın işini görmek olacaktı. Halbuki hiçbir suretle halkın işini düşünmüyor. Murahhaslık'ta bir komünistin ifa-yı vazife etmesi muvafık olmuyor. Eğer buradaki şubenin hukukunu sıyanet için bir murahhaslığa lüzum var ise onu Anadolu Hükümeti'nin göndermesi münasip olur. Asker ve amele tarafından şûrâ usulü ile birisinin intihap ve tayini maksada hizmet için daha muvafık olur zannındayım.
Murahhaslık'ın bütçesi henüz tasdik edilmedi. Verilen bütçe daireden daireye dolaşıyor. Beray-ı tasdik Neriman Nerimanof'a gönderilmiş. Şimdi oradan çıkmasını bekliyoruz.
Bu hususta Suphi yoldaşın teklifi:
Nerimanof yoldaş ile görüştüğüm zaman Murahhaslık hakkında fikrimi sordu. Bu dairenin bizim teşkilât tarafından münasip görüldüğünü söyledim. İlk fırsatta burada bulunan asker ve rençper tarafından şûrâ usulü ile bir vekil intihap edilip işe başlaması muvafık olacağı fikrinde bulunduğumuzu söyledim.
Murahhaslık'ın bu şekilde kalmasına hiçbir suretle muvafakat edilemez. Hüviyeti karışık bazı kimseler vesika alıp gidiyor ve yolda bazıları tevkif ediliyorlar. Bu da nazar-ı dikkati celp ediyor ve buradaki İnkılâbî Şube ve müesseselerin suinazarını celp ediyor.
Murahhaslık'ın başka bir şekle ifrağı için bir karar verilmesi lâzım geliyor. Burada bulunan asker ve rençperler tarafından şûrâ usulü ile birisinin intihap ve tayini taraftarıyım. Böyle bir şekle girecek olursa burada şûrâ usulü tecrübe edilmiş olur. Bu şûrânın tüccar işine bakması caiz olamaz, vürut edecek üsera ile gelip gidecek halkın işlerine bakmak suretiyle maksat hasıl olmuş olur. [*Murahhas-*

34. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 290-298, 304, 344, 374-382

lık kalkarsa bunun yerine bir konsolos gelirse burada o resmi bir vekil olur. Bu konsülün bizimle hüsn-i münasebette bulunacak bir adam olması lâzım.] Şimdi bu hususta bir karar çıkarmak doğru olmaz, [*Mirza Davud bunun şimdilik kalmasını söylüyor*] bu hususta bir layiha yazılsın, gelecek hafta burada – Merkezî Büro'da- Neriman Nerimanof, Karayof ve diğer rüfekası ile Merkezî Heyet'ten mürekkep bir içtima akdedilecek, bu mesele de bu içtimada hallolunur. [*Yalnız bu içtimada bizim fikrimiz taayyün etti. Murahhaslık'ın bu şekilde kalması kabil değil. Bunu intihap edilmesi lâzım.*]

1- Murahhaslık hakkında Nedim Âgâh yoldaş tarafından bir layiha yazılması, Neriman Nerimanof ve rüfekasının bulunacağı bir içtimada bu layiha tetkik edilerek, Murahhaslık yerine Amele ve Asker Şûrâsı tesisinin kararlaştırılması.

2- Halk Murahhası Yakup yoldaşın serian Bakû'ye gelmesi için kendisine telgraf çekilmesi.

3- Üsera meselesi hakkında Nedim Âgâh yoldaşın beyanatı:

Üsera meselesi için matluba muvafık bir teşkilât yapılamadı. Bugün yüz kişi esir geldi. Bunların başında bulunan memur doğruca Harbî Komisaryat'a götürmüş.Oradan da bir kışlaya sevk etmişler. Orada her türlü istirahatları temin edilmiş. Yalnız dışarı göndermiyorlar. Gittim, görüştüm. Aralarında zabitan da var. [*Zabitan sağlam, bir az malûl var.*] Bunları memleketlerine sevk edeceklerini söylediler. Yarın On Birinci Ordu'dan meseleyi anlayacağım. Herhalde bir yanlışlık var. Üseradan birisi bugün humma ve tifodan vefat etmiş. Doktor gönderdim, yarın defnedilecek.

1) Mehmet Emin ve Nedim yoldaşların On Birinci Ordu'dan yeni gelen üsera hakkında yapılan muamelenin tahkiki.

2) Efrat içerisinden dört komünist arkadaşın iskelelerde bulundurularak gelecek üserayı yerlerine sevki, bu hususun Harbî Şubece temini.

3) Üsera içerisinde muayyen günlerde mitinglerin devamı.

4) [*Üseradan iyi tiyatro verenler var. Bir iki oyun vereceklerini vaat ettiler. Yalnız para istiyorlar. Adam başına üç bin manat istiyorlar.*] Üsera menfaatine olmak üzere muntazam ve mürettep bir veya müteaddit müsamere verilmesi. Oynanacak piyes ile müsamere programının Tebligat Şubesince görülmesi.

5) Tiyatro verecek esir arkadaşların burada kalmalarını temin için Tebligat Şubesi ile Bakû Komitesi Maarif, Medeniye Şubesi'nin bu hususta bir karar çıkarması.

3- Hazırlık Komisyonu namına Sait yoldaşın beyanatı:

Geçen içtimada Ahmet Cevat, Naciye yoldaşlar ile beraber giderek Tavariş (*yoldaş*) Stasova ile Konferans hakkında görüşülmesine karar verilmişti. Kendisi ile görüştük. Moskova Şark Bürosu'ndan gelen telgraf üzerine lâzım gelen tezlerin hazırlandığını söyledik. Bunlara lüzum olmadığını bildirdi.

Yalnız dört yüz adam buraya getirilsin ve bir de beyanname yazılsın. Başka yapılacak bir şey yoktur. Ve herhalde Suphi yoldaşın kendisi ile görüşmesini istedi.

Tabedilmek üzere verilen kitapların yalnız ikisi –mürettip az olduğundan– bastırılacakmış. Ziraî Mesele ile İttihat ve Terakki Fırkası hakkında bir layiha yazıp ayın yirmisine kadar göndermesi Moskova'da Yusuf Kemal'e telgraf çekildi. Konferans için gelen arkadaşlar yerleştirildi. Bayrakları Bakû Konferansı'na Hazırlık Komisyonu yapacak. Şiarları kabul etmediler. Yalnız Ziraî –Toprak– Meselesi hakkında malumat istiyoruz, başka bir şey lâzım değil dediler.

1) İçtima etmekte olan Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun tetebbuat ve faaliyetine devamı.

2) Kongre için de layiha tezlerinin hazırlanması ve bayrak hazırlanması, şiarların gazetede tabı. Bütün yazıların en son şeklinin Nazmi yoldaş tarafından tetkiki.

3) Her arkadaşın Enternasyonal Marşı'nı öğrenmek üzere musiki dersi verildiği saatte kursta bulunması. Matem Marşı'nın tercüme ve itmamı. Konferans ve kongreye gelen arkadaşların da Siyasî Mektep'e devam ettirilmeleri. Enternasyonal ve Matem Marşlarının tab ve tevzii. Hüseyin yoldaş bu hususatı temin edecektir.

4- Harbî Şube'nin faaliyeti hakkında Mehmet Emin yoldaşın beyanatı:
Askerî meseleler hakkında verilen kararlar hepsi malum. Verilen layihayı her ne kadar Ordu Kumandanı her ne kadar kabul eyledi ise de bir kısmı henüz tatbik edilemedi. Bunun için Ordu Kumandanı'na bir mektup yazılması muvafık olacaktır.
1) Evvelce Ordu Kumandanı'na verilen layiha maddelerinden şimdiye kadar tatbik edilmeyenlerin bir an evvel tatbik ve işin görülmesi için Kumandanlık'a bir tahrirat yazılması.
2) Teşkil olunacak fırkaya lâzım olan askerlerin toplanması için âtîdeki maddelerden mürekkep bir layiha tertibi ile On Birinci Ordu Kumandanlığı'na verilmesi.
a) Harbî Şube huzurunda Merkezî Asker Toplama Komisyonu teşkil olunur.
b) Bu komisyon iki âzâsı Harbî Şube'den, birisi (Opraform'dan) olmak üzere üç kişiden ibarettir.
c) İki kısım asker toplanır.
1) Azerbaycan dahilinde seferberlik ilânı ile.
2) Azerbaycan haricinde teşvikatla gönüllü toplamak suretiyle. Azerbaycan haricinde esir ve amelelerin çoklukla bulunduğu yerler şunlardır:
[Kubanski Oblast, Rostof, Çornimore (Karadeniz) Guberniyası (*Vilâyeti*), Saritin, Saratof, Türkistan]
3) Tahminen yirmi bine karib olan bu yerlerdeki Türk esir ve ameleleri arasında teşvikatta bulunarak gönüllü asker yazmak üzere bu yerlere mübelliğ ve asker toplayıcılar gönderilmesi.
4) Gerek Bakû'de Merkezî Asker Toplama Komisyonu'nun ve gerekse Azerbaycan haricine yukarıdaki maksatta muhtelif yerlere gönderilecek teşvikatçı ve asker toplayıcılara lâzım olacak vesikalar ve masarifat On Birinci Ordu Harbî İnkılâbî Şûrâsı tarafından temin olunur.
5) Asker toplayıcılar tarafından gönderilecek gönüllüler doğrudan doğruya Bakû'deki Kıta-i Askeriye emrine verilir.
5- Tebligat ve Matbuat Şubesi namına Veli İbrahim yoldaşın beyanatı:
[*Tebligat Şubesi bu güne kadar bir şey yapmadı.*] Siyasî Mektep'i teftiş için bir heyet tayin edildi. Bu heyet Sacit ve Nurullah yoldaşlardır. Netice yarın anlaşılacaktır. Yazılacak kitapların basıldıktan sonra hepsini tevzii etmek üzere Sentırpeçat (*Neşriyat Merkezi*) istiyor. Mürettipler kâfi gelmediğinden matbaa kitapları basamayacağını söylüyor. Mürettip meselesine ehemmiyet verilmesi lâzım. [*Maarif Komiseri ile görüştüm. Mürettip kursu açılmasını söylediler.*]
1) Tebligat ve Matbuat Şubesi mütehassıs bir mütercim ile daimî olarak Tercüme Heyeti'nin tercümelerini muayene etmesi.
2) Tabedilecek risale ve kitapların dörtte bir kısmı bizim tarafımızdan gösterilecek yerlere –Rusya dahiline– gönderilmek üzere Sentırpeçat'a verilmesi ve dörtte üç kısmı da Türkiye'ye gönderilmek üzere Merkezî Büro [*Fahri Partiya*] iskıladına (*deposuna*) verilir.
3) Mürettip yetiştirmek için mektep açmak kabil olmadığından Türk gençlerinden heveskâr var ise burada açılmış ve açılacak mektebe verilmeleri ve Türkiye'ye gidecek ilk adamımız vasıtasıyla İstanbul'dan bazı mürettiplerin buraya getirilmesi çaresine girişilmesi.
4) Merkezî Büro dahilinde açılan sesli kıraathane işlerine faaliyet verilip, bu hususta mufassal bir ilânın Yeni Dünya gazetesinde intişarı.
5) Asker ve esirler arasında da böyle bir sesli kıraathane açılması ve Bakû Komitesi binası önündeki levhanın bir an evvel yerine konulması.
6- Bakû Şubesi'nin faaliyeti hakkında Nazmi yoldaşın beyanatı:
Subotnik'e (*gönüllü çalışmalara*) bilhassa hayırhahlar iştirak etmiyor. Gelmeyenler hakkında lâzım gelen muamele yapmak zarurî oluyor.
1) Subotnik'e iştirak etmeyen arkadaşlar iki gün zarfında ispat-ı mazeret etmedikleri takdirde tecziye edilmeleri.

2) Nazmi, Semih ve Siyasî Mektep müdavimlerinden Abdülkadir yoldaşlardan mürekkep bir subotnik komisyonu teşkili.
3) Nazmi ve Veli İbrahim yoldaşlar ile Bakû Komitesi'nden gönderilecek bir kimse ile âzâların yeniden kayıt ve tescil meselesine bakılması.
4) Mektep yakında birinci devreyi ikmâl edeceğinden yüz kişi ile ikinci devrenin devam ettirilmesi ve şimdiden bu hususta gazete ile teşvikârane makale ve ilânlar yazılması.
7- Sıradaki işler:
1) Tercüme ve Telif Şubesi'nde müstahdem Osman Zeki yoldaşın istidası Tercüme ve Telif Şubesince tetkik edilerek, şimdiye kadar kaç eser tercüme ettiği ve mahsuben ne miktar para aldığı ve daha kendisine ne miktar para verileceğinin işarı. Tebligat Şubesi'nin bu işe bakması.
2) Lütfü, Hüseyin Sait yoldaşların istidaları tetkik edilerek, bu gibi arkadaşlar hakkında ne gibi muamelede bulunulduğu Azerbaycan Merkezî Komitesi'nden anlaşılması ve o vakte kadar acil ihtiyaçlarını temin etmek üzere kendilerine evvelce verilen paralar mahsup edilmek üzere otuzar bin ruble verilmesi.
3) Gazete intişar etmeden evvel Nazmi yoldaş tarafından görülerek tashihi.
Reis: Mustafa Suphi
Veli İbrahim
Kâtip: Lütfü
Mehmet Emin
Nazmi

[13 Ağustos 920 İçtima-ı Umumîye ait Usul-i Müzakere Talimatnamesi][35]

İçtima-ı umumîye ait usul-i müzakere talimatnamesi
1- İçtima-ı umumîler Bakû şehrinde mevcut âzâların ekseriyet-i nisbiyesi ile açılır. Ekseriyet-i nisbiye mevcudun sülûsanıdır.
2- Seçki ile bir meclis-i mahsus olmak üzere bir reis, bir kâtip tayin olunur.
3- (*orijinal metinde boş bırakılmış*)
4- Layihacılara (40) dakikadan fazla olmamak üzere söz verilir.
5- Layihacıya yardımcı olarak söz söyleyene (25) dakika,
6- Layiha hakkında söz alanlara (15) dakika,
7- Layiha hakkında ikinci defa söz alanlara (10) dakika,
8- Mesele reye konmadan evvel son söz 20 dakika olmak üzere layihacılara verilir.
9- Sualler layihadan sonra verilip layihacı suallerin hepsine birden cevap verir.
10- Layihacının sözlerini tamamlamak isteyenlere layihacının sözü bittikten sonra söz verilir.
13- Karara ait teklifler yazı ile verilir ve verildikleri sıra ile reye konulur ve ekseriyet-i mutlaka ile kabul edilir.
14- Şahsiyata ait meseleler için ruznamenin itmamından sonra söz verilir.
3- Ruzname-i müzakerat Bakû Bürosunca evvelden tayin ve içtimaa arz olunarak reye konulur. Yeni meseleler içtima-ı umumînin reyiyle ilâve olunur, olunabilir.
11- Söylenen sözün maddeten hatasını tashih ve meclis tertibine ait söz isteyene söz sonunda beş dakika zaman verilir, verilip ondan sonra reye konulur.
13 Ağustos 920

35. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 500-501

[Ereğli Havza-i Fahîmesi Amele Cemiyeti'nden][36]

Mustafa Suphi Beyefendiye,
Pek Muhterem Beyim Efendim,
Abdurrahman Mesudi Bey yoldaşımızın Anadolu'daki vazifesini yapmak üzere Zonguldak'a teşriflerinde kendileriyle uzun uzadı görüştüm. Vazifelerinin derece-i ulviyet ve kutsiyetini takdir etmekle beraber buradaki vazife-i siyasiye bu fiilin kuvveden fiile çıkmasına katiyen müsait olmadığını bizzat idrak etmişlerdir. Bendeleri sekiz mahdan beri Ereğli Havza-i Fahîmesi Amele Cemiyeti namıyla bir cemiyet teşkil etmek üzere ihzaratta bulunuyordum. Fakat ahval-i hazıra ve mevki-i siyasî-i mahallî buna pek müsait değildi. Halbuki sulhün imzasını müteakip derhal cemiyetin teşekkülü için icap eden istihzarat yapıldı. İnşallah an-karîbü'z-zaman muvaffak olacağıma ümitvarım. Ancak bu hususta muavenet-i maddiyelerine eşedd-i ihtiyacım olduğunu maa'l-itizar arz eylerim. Çünkü Türkler kulaklarıyla işittiklerine değil, gözleriyle gördüklerine iman ettiklerini siz daha ziyade takdir buyuranlardansınız. Binaenaleyh bu gibi mevcudatı vücuda getirebilmek servete mütevakkıftır. Şark'tan bu hususta muavenet kabil olursa bu teşkilât bu mahalde gayet serî bir surette inkişâf edecektir. Baki kemal-i samimiyetle ellerinizi sıkar ve dava-yı umumi-i insanîde muvaffak olmanızı cenab-ı haktan temenni eylerim muhterem beyim efendim.
13 Ağustos 336
Zonguldak
Ereğli Havza-i Fahîmesi Amele Cemiyeti Reisi
Doktor
İzzet Şükrü

Hamiş: Muhaberat gayet hafî olmasını temenni eylerim.
Adres: Zonguldak Doktor İzzet Şükrü

36. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 668-669

[15 Ağustos 920 Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun İçtimaı][37]

Konferans ve Kongreye Hazırlık Komisyonu'nun 15 Ağustos 920 tarihli İçtimaı
Reis: Hüseyin Sait yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Ahmet Cevat, Nazmi, Motoşof, Mehmet Emin, Islahi [*Halim Sabit*]
Ruzname-i müzakerat:
1- "Türkiye'de İdare-i Mutlaka" layihasının tetkiki
2- "Türkiye'de Kuva-yı Milliye" layihasının tetkiki
3- Tahkikat numunelerinin [*anketlerin*] tetkiki
4- Tahkikat numunelerinin [*anketlerin*] yazılması hakkında
Kararlar:
1- "Türkiye'de İdare-i Mutlaka ve Türkiye'nin İnhitatı" namı altında Ahmet Cevat yoldaş tarafından yazılan layiha [*vuku bulan teklif üzerine*] kendisi tarafından okundu. Heyet-i umumiyesi muvafık görülerek kongrede okunması tasvip edildi.
2- Islahi yoldaş tarafından yazılan "[*Türkiye'de*] Kuva-yı Milliye" layihası [*muvafık görülerek*] kongrede okunmak üzere tasvip edildi.
3- Kongreye iştirak etmek üzere gelecek [*olan*] murahhaslara imla ettirilmek üzere tertip edilen tahkikat numuneleri bittetkik kabul edildi.
4- [*Murahhaslara imla ettirilmek üzere tertip edilmiş olan*] tahkikat numunelerinden yüzer nüshanın teşkilâta dahil [*olan*] hanım yoldaşlarımıza perşembelik işine mukabil yazdırılması ve keyfiyetin Bakû Komitesi'ne işarı.
5- Ahmet Cevat ve Islahi yoldaşlar tarafından kongrede okunmak üzere tertip edilen ve Komisyonca tensip edilen layihaların kezalik perşembelik işine mukabil hanım yoldaşlara yazdırılması ve bunun da [*kezalik*] Bakû Komitesi'ne işarı [*tensip edildi*].
Reis
(*imza*)

37. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 301-303, 307-308

[15 Ağustos 920 Bakû'de Yapılacak Beynelmilel Şark Konferansı'na Davet][38]

1- Üçüncü Enternasyonal İcraiye Komitesi tarafından 15 Ağustos 920 tarihinde Bakû Şehri'nde yakın Şark milletlerinin bütün inkılâbî teşkilâtlarının vekilleri içtimaa (konferansa) davet ediliyor.
2- İş bu konferansa her ne suretle olursa olsun Antanta müstevli ve kapitalistlerine karşı son mübareze kararını vermiş olan her bir inkılâbî [*ve sınıfî*] teşkilât vekilleri iştirak edebilir.
3- Bu gibi teşkilâtlardan gelecek vekiller mensup olduğu teşkilâtın esasatı ve aynı zamanda Antanta'ya karşı ne gibi mukarrerat ve teşebbüsatta bulundukları ve bundan sonra da ne surette hareket edeceklerine dair [*mufassal beyan*] ve bundan başka memleketin ahval-i siyasiye ve iktisadiye ve bilhassa ziraî meseleler hakkında malumat vereceklerdir.
[*4- Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları konferansına gelecek vekiller dahi Şark Konferansı'na iştirake mukallibdir.*
5- Yoldaş (orijinal metinde boş bırakılmış) bulunduğu civarda talimat mucibince harekete ve gelecek vekillere Bakû'ye kadar refakate mecburdur.]

Anadolu Kuva-yı İnkılâbiyesi Bayezıt ve Civarı Mıntıkası Kumandanlığı'na,
15 Ağustos 920 tarihinde Bakû'de içtima edecek olan Yakın Şark Milletleri Konferansı'na Türkiye Anadolu İnkılâp Komitelerinden ve muhtelif memleketlerden vekillerin gönderilmesi ehemmiyetle matlup ve müstelzim olunduğundan vesait-i seria-ı mümkine ile civar mıntıkalar kumandanlarına da tebliğ-i keyfiyet olunarak bilumum mahallerden intihap olunacak vekillerin vakt-i muayyende Bakû'de bulunması hususunun taht-ı temine alınması ve aynı zamanda işbu kongreye Türkiye dahilinde içtimaî inkılâp uğrunda teşekkül etmiş bilumum teşkilâtların vekilleri dahi iştirak edebileceği cihetle bu gibi teşkilâtlardan da vekillerin gelmesi hususunda takibat ve teslihat gösterilmesi maksad-ı müştereke namına rica olunur.

[Kongre ve Konferansa Ait Talimat ve Vesaik Suretleri][39]

müreferrika
Kongre ve konferansa ait talimat ve vesaik suretleri

1– Fırkamıza mensup olan arkadaşlarla Üçüncü Enternasyonal kaidesini kabul eden sosyalist veya sosyal demokratlarla münasebata girişip bilhassa amele, rençper ve asker içinde gizli veya aşikâr muntazam teşkilâtlar vücuda getirmelidir.
2– Eylül ayının birinde Bakû'de açılacak Türkiye İştirakiyûn Kongresi'ne âzâsı yirmi beşe kadar olan her teşkilâttan bir vekil gönderilecektir. Yirmi beşten fazla âzâsı olan teşkilâtlardan her yirmi beş kişiye bir vekil hesabıyla vekiller gönderilip, yirmi beşi aşan kesir için onu geçtiği halde bir vekil daha intihap olunur.
3– Kongreye gelecek vekiller geldikleri havali amele ve rençperlerinin şerait-i hayatiyesi hakkında malumat ve teşkilât hususunda istatistikalı tafsilat vermeye mecburdur.

---

38. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 493-499
39. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 489-492

4– Kongreye vekil gönderen teşkilâtlar faaliyet-i siyasiyelerine müteallik talimat ve vesaiti alarak memleketlerine avdet edeceklerdir.
5– Yoldaş (*orijinal metinde boş bırakılmış*) bulunduğu havalide bu talimat mucibince harekete ve Eylül kongresine gelecek vekillere Bakû'ye kadar refakate memurdur.
Kâtip
Âzâ
Âzâ
Heyet-i Merkeziye Reisi

[15/16 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onyedinci İçtiması][40]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On yedinci İçtiması
15/16 Ağustos 920
Reis vekili: Mehmet Emin yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1- Yusuf Kemal yoldaşa yetmiş beş lira verilmesi hakkında
2- Borc yoldaşın İstanbul tarikiyle Macaristan'a izamı ve kendisine masarif-i rahiye verilmesi hakkında
3- Ahz-ı asker meselesi
4- Sıradaki işler
Kararlar:
1- Yusuf Kemal yoldaşın Trabzon ve Rize Teşkilâtlarına sarf edilmek üzere kendisine verilen para kifayet etmeyip karzen almış olduğu yetmiş beş banknot liranın karzını ödemek üzere kendisine itasına.
2- Borc yoldaşın Macar komünistleri ile çalışmak üzere İstanbul tariki ile Macaristan'a izamına, kendisine masarif-i rahiye olmak üzere on adet altın lira ve beş bin ruble Romanovski paranın verilmesine.
3- Seferberlik ilânını müteakip ahz-ı asker usulü Harbî Şube'ye havale olunur, Harbî Şube ya bilâvasıta kendi tayin etmiş olduğu komisyon vasıtasıyla ve yahut vekillerini Azerbaycan Askerî Komiserliği'ne göndererek oraca ahz-ı asker muamelatına bakılmasına Harbî Şube salâhiyettardır.
4- Sıradaki işler:
1) Ahmet Şevket yoldaşın ailesinin ihtiyacatını temin zımnında vermiş olduğu istida üzerine mezbureye Şevket yoldaşın bir maaşının itası ve iaşesinin de Bakû Komitesince açılacak lokantada teminine.
2) Büronun tercüme işlerinde istihdam olunan Osman Zeki yoldaş, başka bir kimse bulunmadığından, doktordan almış olduğu rapor nazar-ı itibara alınarak âtîyen kendisinden istifade edilmek üzere istidasının aynen isafı ve kendisine de yakın sayfiyelerde bulunup Büro ihtiyacını temin edecek tercüme işlerinde meşgul olmasının kendisine tebliğine.
3) Ressam Şubesi'nde müstahdem Adnan yoldaşa yapacağı beher resme mukabil beş yüz ruble itasına.
4) Matbuat Şubesi Gazete İrsali Memurluğu'nda müstahdem [*Mehmet*] yoldaşın iktidarsızlığından dolayı ihracına. Yerine İbrahim yoldaşın tavsiyesiyle Ağa Bedarof yoldaşın tayin ve kabulüne.
Reis vekili: Mehmet Emin
Kâtip: Lütfü Necdet
Nazmi
Veli İbrahim

40. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 299-300, 305-306, 309-310, 383-384

[18/19 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Onsekizinci İçtimaı][41]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On sekizinci İçtimaı
18/19 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar : Mehmet Emin, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
[*1. Anadolu'dan gelen Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı*]
1- Kara Kâzım ve Halil Paşalar ve sairelerinden gelen mektuplar
2- Nahçıvan Rabıta Şubesi Müdürü Cemal yoldaşın mektubu
3- Bakû Teşkilât Bürosu ve [*siyasî*] hücreler [*teşkili*] hakkında
4- Sıradaki işler [*(Avantüristlere mani olunması hakkında)*]
1- Kara Kâzım ve Halil Paşalar tarafından gönderilen muhtelif mektuplar okunarak muhteviyatından iki netice anlaşıldı.
1) Anadolu'daki Müdafaa-i Milliye Hükümet ve Ordusu'nun vaziyeti pek vahim.
2) İçtimaî inkılâp ve Bolşevizm hareketi halk arasında pek ziyade münteşir; geniş surette fırkamız teşkilâtının oralarda tesisatına müsait.
Karar:
Evvelce Anadolu'da başlayan millî harekete müzaheret olunması hakkında fırkamızca verilen ve Rusya Komünist Fırkası Merkez-i Umumîsince tasdik edilen kararın ve bu karara müstenit faaliyetin neticesi olarak Anadolu ile münasebet tesis olunmuş ve bu müzaheret bir taraftan Garp'ta emperyalizme karşı açılan Türk cephesinin devamına diğer taraftan ise Türkiye Komünist Teşkilâtı'nın oralarda muvaffakiyetle tesisatına hizmet edeceğinden müzaheretin fiili neticelere erdirilmesi hususundaki işin ne merkezde olduğunun Rusya Komünist Fırkası Merkez-i Umumîsi'nden istifsar ve aynı zamanda şifre ile Anadolu'dan alınan evrak tercümesinin işarı kararlaştırıldı.
2- Cemal yoldaşın mektubu okundu. Gönderilen arkadaşların sâlimen Nahçıvan'a vasıl oldukları ve orada çalıştıkları anlaşılmış ve ilk vasıta ile kendilerine yardım edilmesi kararlaştırıldı.
Karar:
Şimdilik kongre münasebetiyle belli başlı arkadaşların gönderilmesi kabil olamadığından mektubu getiren adam ile konuşularak kendilerine bir ay kifayet edecek para ile şimdiye kadar çıkan gazete ve risalelerden çok miktarda gönderilmesi. Paranın miktarı mektubu getiren adam ile görüşüldükten sonra kararlaştırılacaktır.
3- Bakû Teşkilâtı ve hücreler hakkında:
Evvelce verilen karar mucibince Bakû Teşkilât Bürosu bir (mıntıka bürosu) halinde Azerbaycan Komünist Partisi'nin Bakû Komitesi'ne bağlı olacaktı. Böylece kabul olunan bir kararın tatbikine ve şimdiden Bakû Teşkilât Bürosu'nun hücreler teşkiline başlamasına karar verildi.
Hücreler berveçh-i âtî teşkil olunur:
1) Merkezî Büro huzurunda
2) Bakû Teşkilât Bürosu huzurunda
3) Siyasî Mektep müdavimleri arasında
4) Askerler arasında

41. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 311, 313, 315, 385-390

5) Esirler arasındaki komünistlerden de bir hücre teşkili. Yarından itibaren bu hücrelerin teşkili ile mühürlerinin süratle yaptırılması.

4- Sıradaki işler:

1) Tercüme Şubesi'ne memur Nedim yoldaş'ın Moskova Akademi'ye gönderilmesi hakkındaki istidası okundu.

Karar:

[*Kendisinin teşkilât aleyhinde bulunduğu hakkında arkadaşlar ve Doktor Fuat'ın beyanatı ile böyle bir suitefehhüm yoksa kendisinin talebi üzerine Moskova'ya gönderilmesine ifadesiyle mektebe yazılması hakkında istidası okundu.*] Evvelce komünistlere karşı bazı münasebetsiz harekette bulunduğuna dair verilen haber üzerine Yoldaşlar Mahkemesi'ne havale olunmuş idi. Yoldaşlar Mahkemesi âzâsından Nazmi yoldaşın tahkikatına nazaran kendisinin Karayof yoldaşın teklifi üzerine gizli bir vazife ile o işe girdiğini söylediğine nazaran Karayof'dan meselenin anlaşılması ve herhalde aleyhinde gösterilen maddelerden beraatı tahakkuk ederse mektebe gönderilmesine.

2) Moskova'dan gelen arkadaşlar Türkiye'den ve Rusya içerlerinden bir takım Türklerin Moskova'ya gelerek komünist sıfatıyla muhtelif inkılâbî müesseseler huzurunda avantüristliğe teşebbüs ettikleri hissedilmekte olduğunu söyledikleri bazı gibiler hakkında ellerinde muhtelif Türkiye teşkilâtlarından vesikalar olduğu halde de Merkezî Büro'dan haber alınmayınca muamelede bulunulmamasının işlerimizin selâmeti namına Rusya Komünist Merkez-i Umumîsi'ne ve Üçüncü Enternasyonal Merkez İcraî Komitesi'ne telgrafla tebliğine [*karar verildi*].

3- [*Askerî mesele Harbî Şube:*] Birinci Nişancı Alayı Kumandanı Fahri yoldaşın raporu kıraat edildi. Suphi yoldaş ile Harbî Şube Müdürü Mehmet Emin yoldaşın On Birinci Ordu Kumandanı ve Ahz-ı Asker Komisyonu Reisi ile bu hususta kati bir karar verilmesi hakkında görüşülmesine.

4- Motoşof yoldaşın vaziyeti meselesi:

Motoşof yoldaş Neşriyat ve Tebligat Şubesi'nde muallim ve müfettiş olduğuna göre o dairenin faaliyeti içindeki tebligat, neşriyat ve mektep işleri hakkında daire müdürünün göstereceği lüzuma müsteniden talimatnameler kaleme almak, teftişatta bulunarak layihalar yazmak vazifeleri ile muvazzaf olduğuna göre Merkezî Büro tarafından bir iş tevdi edildiği halde diğer şubelerle hiç bir işle doğrudan doğruya veya dolayısıyla meşgul olamayacağının ve bu hususta teşkilât namına söz söylemeye salâhiyettar olmadığının kendisine tebliğine.

5- [*Merkezî Büro ile A. Komite'ye*] Türkiye Teşkilâtı namına komünist ve gayri komünist bir takım adamların inkılâbî müesseselere müracaat ederek idare-i kelâm ettikleri haber alındığından Merkezî Büro tarafından ellerine vekâlet verilmeyen salâhiyetsiz kimselerin sözlerine resmi bir mahiyet verilmemesi teşkilâtın faaliyeti hakkında muhtac-ı istizah bazı meseleler var ise bu meselelerin gönderilecek resmî vekiller vasıtasıyla şifahen veya tahriren tavzih edilmesi lüzumunun Azerbaycan Komünist Partisi Merkezi ve Bakû Komitelerine ve Azerbaycan İnkılâbî Komitesi'ne yazılmasına karar verildi.

Reis: Mustafa Suphi

Kâtip: Lütfü Necdet

[19/20 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Ondokuzuncu İçtiması][42]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin On dokuzuncu İçtiması
19/20 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Abid Alim, Nazmi, Veli İbrahim, Lütfü Necdet
Anadolu'dan yeni gelen Yusuf Ziya yoldaş
Ruzname-i müzakerat:
Anadolu'dan gelen Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı
1- Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı:
Tiflis'te Kirof yoldaş ile görüştüm. Kendisi mütefekkir bir zat. Kendisine Anadolu vaziyeti hakkında malumat verdim. Bir an evvel Anadolu'ya muavenet edilmesine kani olduğunu ve Anadolu'nun Şark İnkılâbı'nda pek mühim bir mevkii olacağını söyledi. [*Arkadaşlardan*] Kirof'u elden bırakmamayı rica edeceğim. Tiflis'ten Ahıska'ya oradan da Acara'ya gittim. Buralarda yalnız kuryerlik yapan arkadaşlarımız var, onlar ile irtibat tesis ettim. O zamanlar Acaralılar Gürcüler ile mütareke yapmak istiyordular. Ben de bu müzakerelere iştirak ettim. Kendi aralarına sokmamak üzere mütareke yapıp Batum'a gitmelerine mani olmamalarını söyledim. Çünkü Batum demiryolunu işgal veya deniz tarafından Batum üzerine yürümek istenilirse Gürcülerin büyük kuvvetlerin bulundukları mahalleri zapt etmek isteyeceklerini ve netice itibarıyla vaziyetin vahimleşeceğini söyledim. Kırmızı Ordu namıyla da çıkış yapabileceklerini söylüyorlardı. Şimdilik ona da imkân müsait olmadığım ve teşkilâtlarını muhafaza ederek bir müddet daha intizar etmelerini tavsiye ettim.
Batum civarındaki teşkilâta biraz yardım etmekle Antant ile Ermenistan ve Gürcistan arasındaki muvasalayı kesmek mümkün olacak. Oralardaki kuvvetlerle Kars istikametinden yapılacak müşterek bir hareket işlerin biran evvel düzelmesine büyük bir tesiri olacak. Bu hususta müdavele-i efkârda bulunmak üzere bana salâhiyet verdiler. Ve bu işleri İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti ile görüşerek takip etmemi söylediler.
Şahsad'da İsa Bey namında birinin teşkilâtı var. Bize karşı fevkalâde muhabbet besliyorlar. Gürcüler kendisini tevkif etmek istedi fakat üç dört [*yüz*] kişi maiyeti ile dağa çıkarak Gürcülere mukavemet etti. [*En sonunda Gürcü Hükümeti kendisini takip etmekten vaz geçti.*] Gürcüler Batum'u tamamıyla elde tutamıyorlar çünkü arz ettiğim gibi etrafından daima izaç olunuyorlar. [*Gürcüler buraların Anadolu ile irtibatını kesmek istediler. Fakat ben bunlara mani oldum.*] Oradaki kuvvetlerin Azerbaycan ile muhabere tesis edebilmeleri için bir şifre tertip ettim. Bir suretini Kirof'a ve diğer suretini de [*Azerbaycan'da*] Suphi yoldaşa gönderdim.
Ardanuş ve civarı tamamıyla Gürcüler tarafından tutulmuş. Oltu Teşkilâtımız [*bizim*] batâetimiz yüzünden gevşemiş. Oltu kazasının yarısını Ermeniler almışlar ve girdikleri yerlerde Türk unsurunu tamamıyla imha etmişler.
Oltu'da iki top ve beş mitralyözümüz var idi, onları da Ermeniler almışlar.
[*Ermeniler Kürtleri aldatmışlar.*]
Batum'daki Millî Şûrâ Rus Bolşevikleri ile temasta bulundukları gibi diğer taraftan da İngilizlerle münasebatta bulunuyorlar. Bunlar vasıtasıyla İngilizlerin yeni bir planı elde edildi. Bu planda İngilizler, Gürcistan ve Ermenistan'a gayet büyük arazi vaat ediyorlar.

---

42. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 314, 316-317, 319, 391-403

Gürcistan Azerbaycan'ın mühim yerlerini almakla beraber diğer taraftan Ermeniler Çulka'ya gidecek ve o tarikle altı vilâyeti zapt ettikten sonra İran'daki Şahsevenler ile birleşerek Bakû üzerine taarruz edecekler. Nahçıvan-Bayezıt yolunu tutarak da Ruslarla Türklerin irtibatını kat edecekler. Ermenilerin muvaffakiyetini teshil için Anadolu'nun muhtelif mahallerinden İngilizler ve Yunanlılar taarruzda bulunacaklar. Bu suretle Bakû alınarak İran'ı Ruslardan kurtarmak ve Anadolu'yu da ezmek mümkün olacak. Oltu'dan geçtikten sonra [*Halit Bey ve*] Kolordu'ya telefon ettim. Hamas Yaylası'nı dokuz saat hayvan ve otomobil ile giderek nısfülleylde Hasankale'ye yetiştim. Kâzım Karabekir Paşa bana intizar ediyordu. Kendisini bedbîn ve pek müteessir gördüm. Vaziyeti tamamıyla izah ettim ve şifreyi verdim. Buradaki yanlış hareketlerin hangi sebeplerden meydana geldiğini, Gence ve Karabağ hadisatını ve Nuri Paşa meselesini anlattım. Bu hadise ve yanlış hareketlere çok müteessir oldu. Kendisine istikbâl için ümitler vererek müsterih etmeye muvaffak oldum. Garbî Anadolu'da Yunan ve İngilizlerin taarruz ettiklerini ve bu havalide Ermenilerin vaziyeti bir türlü taayyün edemediği cihetle Şark Ordusu'nu Garp'a nakletmek kabil olamadığını ve Anadolu'ya yapılacak muavenetin süratle icrası lâzım olduğunu söyledi. Arazi hakkında bir kanun çıkarılarak bütün arazinin köylüye verileceğini, ahalinin ekseriyeti asker ve rençper olduğundan hakimiyetin bu zümrenin eline geçmesiyle memleketin müteessir olmayacağını, Vilâyat-ı Sitte'de yapılacak inkılâbı üzerine alacağını söyledi.

Oralara gelen aksi inkılâpçılar güya Kırmızı Ordu'nun Ermenilerle beraber çalıştığını, okumak yazmak bilen herkesin tenkil edildiği yolunda fena propaganda yapıyorlarmış. Hududa civar bulunan köylüler bunun üzerine dahile gitmek istiyorlarmış. Bu hali anlayan aşiretler de dahile gitmeye başlamışlar. Bu sebeple cephenin boş kalmaya mahkum bir vaziyete gireceği muhtemel. Bu aksi propagandaların asker arasında da galeyanı mucip olduğunu söyledi. O vakitler Rus Kırmızı Ordusu ile henüz irtibat tesis edilmediğinden bu irtibatın bir an evvel tesisini istiyordu.

Suphi yoldaşı giyaben tanıdığını ve bütün ümitlerinin İştirakiyûn Teşkilâtı'nda olduğunu, memleketin pek tehlikeli bu anında mütekabil emniyetle çalışılarak bir an evvel muavenet-i fiiliyede bulunmaya tavassut edilmesini rica ettiler. Ermenilerin Nahçıvan ve civarındaki köyleri işgal etmeleri üzerine oralardan hicret eden dört yüz bini mütecaviz ahali İran dahiline çekilmiş ve İran'a götürdükleri pek az miktardaki eşyaları da Bakû Hanlığı tarafından talan edilmiş, hepsi aç ve sefil, her gün yüzlerce kişi sefaletten ölüyor. Nahçıvan ve civarındaki köylerde ahaliden hiç kimse kalmamış. Ermenilerin bu havalide yapmış oldukları mezalimden çok müteessir idiler. Hilmi yoldaş ve rüfekası evvelce Nahçıvan'da refkom (*inkılâpçı komite*) teşkil etmişler, fakat Ermenilerin Gerus'u işgal etmeleri üzerine onlar da ahali ile beraber çekilmişler. Hilmi yoldaşa Bayezıt'ta tesadüf ettim. Salih Zeki'nin Erzurum'dan Ankara'ya hareket ettiğini de orada öğrendim. Biz Bayezıt'ta iken Kırmızı Ordu'nun Nahçıvan'a girdiğini haber aldık ve Suphi yoldaşla irtibat tesis etmek üzere [*geriye Nahçıvan'a*] hareket ettik. Bizimle beraber bir de erkân-ı harp zabiti vardı. Nahçıvan'da Halil Paşa'ya tesadüf edildiğinden erkân-ı harbin geriye gitmesi kararlaştırıldı ve avdet etti.

Ağustos birde On Birinci Fırka'dan sekiz yüz kişilik bir Kıta-i Askeriye Nahçıvan'a geldi ve Kırmızı Ordu ile ilk temas burada başladı. Her iki askerin görüşmesi pek samimi oldu, mütekabil resm-i geçit yapıldı. Resmî görüşüldükten sonra hususî musahabe başladı. Bu merasim ahali üzerinde pek büyük tesir yaptı. Bu samimî görüşmek Anadolu'daki aksi propagandaları tekzip etti. [*Bu yalan propagandaları saçan Azerbaycan Müsavatçı generallerin pek tesiri kalmadı.*]

Nahçıvan'da yolumuzun kesilmesi üzerine Bakû istikametine hareket ederek bir müddet orada intizar ettik, yerli ahaliden bir yaçeyka (*hücre*) tesis ettik. Hilmi yoldaş ve rüfekası orada çok faaliyette bulundular. [*Ruslar süvariydi. Yerli ahaliden*] iki ordunun birleşmesini istemeyen han ve beyler Osmanlı Ordusu talana kalktı diye propaganda yapmaya başladılar. Ben bu işi hemen takip ettim. Kırmızı Ordu ile Osmanlı Ordusu arasında bir ihtilâf çıkarılmak istenildiği anlaşıldı. Bu yanlışlığı da hallettik.

Bütün ümidinizi Rus Kırmızı Ordusu'ndan bekleyiniz diye Kâzım Paşa'nın neşrettiği beyanname halk üzerinde pekiyi tesir etti.

Nahçıvan'a gelen müfrezenin kumandanı Veysel Efendi'nin oradaki Rus kumandanı ile mülâkatında hazır bulundum. Veysel Efendi doğrudan doğruya Nahçıvan'daki Rus Kırmızı Ordusu müfrezesinin kumandanı emrine geldiğini söyledi. Kumandan cevaben her ikimiz de kumandanız, yapacağımız işleri şûrâ usulü ile yapanz dedi.

Bunun için Nahçıvan'ın sağ cenahını Ruslar ve sol cenahını Türkler aldı. Müştereken keşif kolları çıkardılar, bir kaç defa Ermenilerle müsademe oldu.

Nahçıvan'da köylerde kimse kalmadığından askerler lâzım olan erzakı Refkom delaletiyle kendileri toplayıp bu suretle iaşelerini temin ediyorlar.

Halil Paşa ile Nahçıvan'da görüştüğümüz zaman kendisi İran harekâtının İran Azerbaycan(ı) üzerinden yapılması kolay olacağını söyledi. Çünkü İran Azerbaycanı'nda ahali daha kesif olduğu ve oradaki han ve beylerden son derecede müşteki olduklarından inkılâbın bu sahada kolaylıkla meydana geleceğini söylüyor ve oradaki ahaliden gelmesi için müteaddit mektuplar aldığını ve Bakû'deki emrine (?) Türk askerleri gönderilirse bir an evvel taarruza geçebileceğini söylüyor.

Anadolu'da hariçten ziyade dahilî kıyamlar da var. Bu kıyamlar en ziyade muhafazakârlar tarafından yapılıyor. Ahaliye İstanbul'u kurtaracağız tarzında teşvikat ve propaganda yapılıyor ve ahali bu fikir yolunda harekete geçiyor.

[*Mütefekkirîn komünizm esasını az biliyor.*]

Ahali arasında İttihat ve Terakki fikri ölmüş denilebilir, hatta İttihat ve Terakki ile alâkası olanları bile işe karıştırmak istemiyorlar. Evvelden beri İttihat ve Terakki Fırkası faaliyetine iştirak eden Oltu'da Hilmi Bey namında birisi oradaki faaliyetlere her ne kadar iştirak etmek istemiş ise de kabul edilmemiş.

Ve hatta Bakû'de bulunan İttihat ve Terakki Merkez-i Umumîsi âzâ-yı sabıkasından Küçük Talat'ı da eski İttihatçı ve lekeli olması dolayısıyla hiç bir işe yaramayacağını Kâzım Paşa söyledi. Bundan anlaşılıyor ki İttihatçıları kendi işlerine karıştırmak istemiyorlar. Vilâyat-ı Şarkiye'de Türklerle meskûn olan yerler kâmilen ekilmiş, Kürtlerin aşiret olarak bulundukları yer o derece mezru değil.

Anadolu'da şeker, manifatura ve buna mümasil hariçten gelen eşya nadir ve pahalı, mahsulat iyi. Kürt aşiretleri Ermenilerin taarruz-ı muhtemeline karşı müdafaa vaziyetindedir. Kör Hüseyin Paşa on bin kişilik bir kuvvet ile orduya muavenet edeceğini vaat etmiş.

Anadolu'da bir takım yalan yanlış haberler işaa eden eski Müsavatçı generallerinden Zinalyof ve arkadaşları ve Bakû'de evvelce polis müdürlüğü eden Bahattin namında birisi kâmilen Erzurum'da Kara Kâzım Paşa'nın emriyle tevkif edilmişlerdir.

Erzurum'da bulunan Nuri Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın daveti üzerine Ankara nezareti altında gönderilmiş ve kendisinden Kafkasya'daki işleri hakkında rapor talep edilmiş. Her ne kadar vermekten imtina etmiş ise de bilâhare yazmaya mecbur olmuş.

Kâzım Paşa bazı komünist arkadaşların Millet Meclisi'ne dahil olmasını teklif ve rica etti. Anadolu'nun muhtelif mahallerinde komünizm hakkında yalan yanlış bir takım haberler şâyi oluyor. Ankara'da teşkilâtın faal bir kısmı bulunursa böyle suitefehhümlerin izale edilebileceğini beyan etti.

Anadolu Ordusu'nun ihtiyacatını berveçh-i âtî söylediler:

1- Para, altmış bin tüfek ve cephane, top,

2- Çamaşır, gazyağı, benzin,

3- Bakû ile daimi muhaberede bulunmak üzere bir telsiz telgraf ve irtibat zabitleri tahsisi,

4- Müslüman unsurlardan mürekkep Anadolu dahiline bir Kızıl müfrezenin izamı,

5- Anadolu'ya gönderilecek memurlar biraz ihtiyatkâr bulunmaları ve müstakil hareketlerden içtinap etmeleri.

Ayın onunda dağ yolunun açılması üzerine ben hareket ettim, oradaki arkadaşlar da gelecekler.
Karar:
Yusuf Ziya yoldaşın söylediği sözler malumat kabilinden telakki edilerek bu malumat, alınan diğer haberlerle beraber Merkezî Rusya'ya bildirilmesi ve evvelce ittihaz edilen karar mucibince vaziyet hakkında kati ve vâzıh malumat istenilmesi.
Yusuf Ziya yoldaşın kendisine mevdu işleri hüsn-i surette ve süratle ifa ettiğinden kendisine Teşkilât namına teşekkür olunur.
Reis: Mustafa Suphi
Lütfü
Nazmi
İsmail

[20 ve 21 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Büro Huzurunda Konferans ve Kongre Hazırlık Komisyonu Emrindeki Tiyatro, Miting, Konsert ve Tezyinat Komisyonu'nun İçtimaları][43]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Büro huzurunda Konferans ve Kongre Hazırlık Komisyonu emrindeki yedi kişilik Tiyatro, Miting, Konsert ve Tezyinat Komisyonu'nun 20 Ağustos 920 saat 6 İçtimaı
1– Tiyatro meselelerinde iptidaî hazırlıkları ve adamları tedarik etmek ve konuşmak üzere Kâzım Nami ve İsmail Hakkı yoldaşlar seçilmiş ve memur edilmiştir. Bu iki arkadaşın gösterecekleri şerait ve lüzum görecekleri muavenet Merkez tarafından nazar-ı dikkate alınacaktır. Bu iki arkadaş hemen işe başlayarak iptidaî hazırlıkları hakkında yarınki içtimada beyanatta bulunmaları.
2– Konsert meselesinde Baytar Abdülkadir yoldaşla Kâzım Nami yoldaş teşebbüsatta bulunacak ve neticeyi yarınki içtimada bildireceklerdir. Alaturka ve alafranga çalgı meselesi nazar-ı itibara alınacaktır.
3– Teşkilât binası ve önündeki caddenin ve tiyatro binasının ve içtima salonlarının tezyini ve taklar vücuda getirilmesi, yazılı ve resimli bayraklar ihzarı ve bilumum teşkilât âzâlarına, askerlere ve kursantlara kurdele tevdi meselelerine bakmak üzere Mehmet Niyazi yoldaş seçilmiştir. Hemen işe başlayarak her içtimada faaliyeti hakkında malumat verecektir.
4– İnkılâbî marşlar öğretilmek üzere asker yoldaşların her gün saat 1'den saat 5'e kadar müddet zarfında iki saat ders görmek üzere elli asker yoldaşın hangi saatte serbest bırakılıp Taharof'un (?) binasına gönderilebileceklerinin ve behemehal tayin edilecek saatte gelmelerinin temininin işar ve istifsarı için Kıta Kumandanlığı'na tezkere yazılmasına.
5– İstihzaratın müstacel aksamına sarf edilmek üzere şimdilik üç yüz bin rublenin derhal itası için Merkezî Büro'ya yazılmasına ve tahmini birer bütçenin tanzimine.
6– Kursantların mektepten çıkmaları münasebetiyle yapılacak mitingde Suphi, Mehmet Emin, Sacit, İsmail Hakkı Kayseri ve kursant yoldaşlardan birinin ilmî, tarihî ve mefkûrevî manzum komik monologlar ve mevzular üzerinde nutuklar söylenmesi ve Naciye yoldaşın bu mitingde hitaba ve terennüme iştirak etmesi. Bu ciheti Sacit yoldaş deruhte etmiştir.
7– Kursantların mektebi ikmâli münasebetiyle evvela bir resm-i geçit ve aynı zamanda birinci miting yapılacak ve münasip bir zamanda ikinci defa tiyatro verilecek. Üçüncü defa da konsert tertip edilecek.
8– İçtimaa iştirak edecek vekillere içtimaın ve Komünist Teşkilâtı'nın bir hediyesi ve bir hatırası olmak üzere birer madenî nişan imal ve Kitabetçe verilmesi için teşebbüsatta bulunmak ve ihzar etmek üzere Niyazi yoldaşla Sacit yoldaş tayin edilmiş ve deruhte etmişlerdir.
9– Yarın 21 Ağustos 920 tarihinde saat ikide içtimaa karar verilerek içtimaa nihayet verildi.
Saat 8
İsmail Hakkı
21 Ağustos 920
Saat 2 içtimaı
1– Sacit yoldaşın Miting, Konsert (?) ve Kitâbetçe hakkındaki programı kabul edilmiştir. 1500 tane iki formalık Kitabetçe yapılacak, nefis kağıt olacak, Kitabetçe kabının karton olması, bir forma miktarında boş beyaz kağıt bulunması, taş basması ve eczalı mürekkep ve kağıdının litografya makinesinde basılmasının temini için Sentırpeçati Merkezi'nden kağıt yazılmasına ve Sacit yoldaşa verilmesine ve tezkerenin bu gece hazırlanmasına karar verildi.
2– Tiyatro meselelerini ikmâl ve halletmek üzere Abbas Şerifzade'nin davet edilmesine ve arkadaşların bir prova yapmasına ve tiyatrolardan birisinin muayyen saatlerde bize tahsisi için lâzım gelenlere yazılmasına, esaretten avdet eden arkadaşlardaki piyesin tetkiki ve tahvili meselesi.

---

43. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 423-425

Tiyatroya iştirak edecek rüfekanın gitmemelerinin temini için Murahhaslık'a işarı. Operet için orkestra tedarik edilmesi için teşebbüsatta bulunulması ve işar edilmesi.
3– Konserte iştirak edecek arkadaşlara rabıta ihzar ve tahsis ve muayyen bir saatte her gün toplanmalarının teminine ve İhsan yoldaş o gece gördüğünü yazacaktır. Yarınki içtimada İhsan yoldaş gelecektir. Malumat verecektir.
4– Yarın saat 2'de içtima edilmek üzere içtimaa nihayet verildi.
Saat 4

[21/22 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirminci İçtiması][44]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirminci İçtiması
21/22 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Abid Alim, Mehmet Emin, Lütfü Necdet, Nazmi, İsmail Hakkı, Veli İbrahim yoldaşlar
Anadolu'dan gelen Hilmi ve İsmail Hakkı yoldaşlar, Üsera Komisyonu Reisi Nedim Âgâh yoldaş
Ruzname-i müzakerat:
1- Doktor Fuat yoldaşın vaziyeti
2- Üsera meselesi [*Nedim yoldaş*]
3- Askerî mesele
Hilmi ve Hakkı yoldaşların dakladı
4- Sıradaki işler
1- Doktor Fuat'ın vaziyeti

Nedim Agâh yoldaş:
Geçen sene Doktor Fuat Erzurum Kongresi tarafından murahhas olarak Bakû'ye gönderilmişti. Burada çalışan Krayevoy Komitet (*İl Komitesi*) ile faaliyete başladı. Ekseri zamanlar onların içtimaında bulunuyordu. Ben de bazen çağrılıyor ve bulunuyordum. Azerbaycan'da inkılâp olmadan mukaddem Halil Paşa ile Kırmızı Ordu'yu karşılamak üzere hududa hareket etmiş idi. Bir müddet sonra Moskova'ya gittiğini işittik. Doktor Moskova'da iken Sacit yoldaş Doktor'un nasyonalist olduğundan ve Türkistan'dan gelen teşkilâttaki arkadaşlar ise enternasyonalist fikirlilerdir, binaenaleyh Doktor avdet ederse kendileri ile çalışamayacak, siz onlarla sıkı münasebatta bulunarak Doktor'a materyal hazırlayınız diye teklifte bulunmuş idi. Sacit de Fırka'nın hat ve hareketini iyi görmüyor ve Doktor da benim fikrimdedir diyor. Sacit ve diğer bir takım kimseler Doktor'un etrafını almışlar, her gün sıkı sıkı görüşüyorlar.

Veli İbrahim:
Biz dört ay mukaddem buraya geldik. Biz Anadolu'da iken Doktor Fuat Kuva-yı Milliye'nin Murahhası olarak gönderilmiş idi. Burada o sıfatla kendisi ile görüştük. Burada komünistlerle çalıştığını söyledi. Ben yalnız Anadolu'yu kurtarmak için komünistlerle çalışıyorum diyor. Krayevoy Komite'nin âzâları kendisinin komünist olmadığını yalnız beraber çalıştıklarını söylemişlerdi. Moskova'da iken Merkezî Komite Doktor Fuat hakkında benden sormuş idi; doğru, temiz, fakat komünist olmadığını söyledim. Krayevoy Komite'nin kendisini [*komünist*] tanımadığını söylediler. Moskova'da Merkezî Komite'de ona iyi nazarla bakmıyorlar.

Şimdi inkılâbın başından beri çalışan arkadaşlarla teşrik-i mesai etmesi lâzım gelirken diğerleri ile görüşüyor ve kendi başına hareket ediyor. Bu hal hiç bir vakit komünistliğe yakışmaz ve fırka disiplinine de mugayirdir.

Merkezî Heyet'i ve Bakû Komitesi'ni kim seçti diye Sacit yoldaş ile bir takrir hazırlamış ve hayırhahlara da imza ettiriyorlarmış. Bu arkadaşın bu harekâtından dolayı Yoldaşlar Mahkemesi'ne verilmesini talep ederim.

---

44. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 318, 320-321, 405-415, 426-429

Abid Alim yoldaş:
Doktor Fuat yoldaş gazetede yazılmak üzere verdiği beyanatı kendisini teşkilâtla alâkadar göstermiyor. Bu hususta teşkilâta da bir malumat vermedi. Türkiye'de komünizmin tatbiki kabil olamayacağı, yalnız şimdiki vaziyetin muhafazası mümkün olabileceğini iddia ediyor. Kendisi Komünist Teşkilâtı'nda âzâ olduğu halde nasıl oluyor da Merkez'e haber vermeden Anadolu Hükümeti'nin Moskova murahhaslığını kabul ediyor. Bu arkadaşın teşkilâtta bulunmasına hiç lüzum yok. Bize proletarya inkılâbını anlayan ve kabul eden arkadaşlar lâzım. Kendisinin doğrudan doğruya Fırka'dan ihracını talep ederim.

İsmail Hakkı yoldaş:
Fuat yoldaş Türkiye'nin vaziyeti hakkında Bolşevik Hükümeti ile temasta bulunmak üzere Azerbaycan'ın inkılâbında hizmet etmiş – Fırka'nın vekili olarak Moskova'ya gitmişti. Halil Paşa ile rüfekasının bir takım şerait dermeyan etmelerine karşı Fuat yoldaşın tecahülâne bir vaziyet alması Üçüncü Beynelmilel İcraiye Komitesi'ne verdiği dakladda Fırka hakkında hiçbir malumat dermeyan etmemesi ve hatta Türkiye'de hiçbir teşkilâtın mevcut olmadığını ve diğer meselelerde de Anadolu Hükümeti'nin bir mümessili sıfatıyla idare-i kelâm etmesi ve Merkezî Büro'nun âzâsı bulunduğum halde bir komünist itimadıyla değil şüpheli bir şahıs olarak tanıması ve diğerlerine karşı da bunu ihsas etmesi, Anadolu kıyamcılarını Sovyetler idaresi olarak göstermek istemesi ve göstermesi, bir de son defa sefirliği kabul etmesi yoldaş Fuat'ın Anadolu kıyamını himaye ve onu müdafaa etmek tarikiyle Fırka'ya intisap etmiş kanaatini vermektedir. Halk taraftarı, namuslu, malumatlı olan yoldaş Fuat'ı komünist mesleğini tam manasıyla kabul etmiş yoldaşlardan addedemiyorum.

Hilmi yoldaş:
Ben Anadolu Kongresi'ne gittiğim zaman Bakü'de murahhas olarak bulunduğunu söylemişlerdi. Buraya geldiğim zaman komünist değil komünistlerle çalıştığını gördüm. Burada Krayevoy Komite ile çalışıyordu. Ben Türkistan'a gittikten sonra komünist olmuş. Ben kendisinin Merkezî Büro'ya çağırılarak muhtac-ı istizah cihetler hakkında kendisinden izahat alınmasını ve sonra mahkemeye verilmesini talep ediyorum.

Abid Alim yoldaşın ilâvesi:
Fuat yoldaşın gerek Merkezî Komite ve gerekse Azerbaycan komünistleri arasında hiçbir nüfuzu yoktur. Evvelce bizim ile çalıştığı zaman biz bilmiyorduk, fakat inkılâptan sonra asıl maksadı anlaşıldı diyorlar. Şimdi fikri nedir? diye sordular.

Reis Suphi yoldaş:
[*Fuat yoldaş şimdilik Fırka'nın azası olduğundan fena söz sarf etmeye lüzum yok.*
Teşkilâtın haricinde paşalar ve diğerleri ile görüşür ve anlaşır. Fakat Fırka dahilinde böyle cereyanlara lüzum yok.
Krayevoy Komitesi'nden Fuat'ın komünist olduğunu sordular.]
Şimdi Fuat yoldaş hakkında üç teklif var: 1- Teşkilâttan çıkarılması, 2- Hayırhahlardan imza toplamak gibi adi ve çocukça harekette bulunduğundan ve bu vaziyeti ise teşkilâtın disiplinine mugayir olduğu cihetle Yoldaşlar Mahkemesi'ne verilmesine, 3- Merkezî Büro'ya çağırılarak istizahatta bulunduktan sonra lüzum görülürse mahkemeye verilmesine. Tekliflerin leh ve aleyhine söz veriyorum.
Mehmet Emin yoldaş: İstizah meselesi ile mahkemeye verilmesi keyfiyetini birleştiririz. Merkezî Büro'ya çağırılması doğru değil. Herhalde mahkemeye verilmesi lâzım, doğrudan doğruya Fırka Teşkilâtı'ndan çıkarılması nizamname mucibince doğru değil, çünkü Doktor Fuat yoldaş Bakü Komitesi'nde âzâdır. Binaenaleyh bir âzânın doğrudan doğruya ihracı olmuyor. Yoldaşlar Mahkemesi'ne verilmesi

veyahut bir komisyon-ı mahsus intihap edilerek tahkikatta bulunması ve netice-i tahkikatı bir raporla Merkezî Heyet'e bildirmesi. Biz bu gece doğrudan doğruya bir karar veremeyiz. Madem ki Yoldaşlar Mahkemesi Bakû Komitesi'ndedir, komisyon teşkiline lüzum yok, mahkeme baksın.

Abid yoldaş:
Burada arkadaşlardan az veya çok malumat alındı. Merkezî Heyet'in her ferdi almaya ve çıkartmaya hakkı vardır.

Reis Suphi yoldaş:
Merkezî Büro'nun lüzum görürse adam almaya veya çıkarmaya hakkı vardır. Fakat mahkemeye verilmesi daha muvafık olacak. Şimdi reye koyuyorum.
1- Doğrudan doğruya çıkarılsın: ekalliyet Abid Alim, İsmail Hakkı
2- Mahkemeye verilsin teklifi ile evvela Merkezî Heyet'e çağrılsın istizahatta bulunulsun sonra mahkemeye verilsin teklifi birleştirildi. Muvafık kalanlar: Suphi, Veli, Lütfü, Mehmet Emin
Muhalefette: Abid Alim, İsmail Hakkı
Müstenkif: Nazmi

Karar:
Fuat ve Sacit yoldaşların Merkezî Büro, Bakû Teşkilâtı hakkında bir layiha hazırlayarak hayırhahlardan imza topladıkları anlaşıldığından Yoldaşlar Mahkemesi'ne verilmesine ve diğer meseleler hakkında Doktor Fuat yoldaşın buraya çağırılarak Heyet-i Riyaset tarafından istizahta bulunmasına. [*Kendisi sefir olmasına karar vermiş. Biz siyasette de kendisi ile anlaşabiliriz. Komünist olamayacak.*]
2- Üsera meselesi: Nedim yoldaş:
Son gidecek 147 kişilik bir kafile vardı. Bunların hareketine Asobi Adyel (*Hususî Şube*) izin vermiyordu. Evvelce aralarında propaganda yapılırken bizi dinlemiyorlar yalnız yol hakkında söz ve cevap istiyorlardı. Fakat yol olmadığını anladıkları için son zamanda her hususta söz ve müracaatları dinliyorlardı.
Doktor Fuat geldikten sonra kendileri ile görüşmüş, kendilerine gönderileceklerini vaat etmiş ve burada kalmaları doğru değildir düşüncesiyle Nerimanof'a Hariciye'ye müracaat etmiş.
Bugün Doktor Anadolu Sefiri sıfatıyla Murahhaslık'a geldi. Ben burada kongre nihayetine kadar çalışacağım dedi ve muameleye başladı. Bu meyanda üsera işlerine de karıştı ve üseranın vesikaları Asobi Adyel'den çıkmıştır, gönderileceklerdir dedi. Üsera işleri ile burada bir komisyon meşgul olduğunu ve ben de o komisyonun âzâsından olmak hasebiyle sizin bu işlere müdahaleniz doğru olamayacak dedim. Eğer arzu ederseniz bu vazifeyi size tevdi ederim yolunda idare-i kelâm ettim. Kabul etmedi, ben yalnız fevkalâde olarak çalışıyorum dedi.
Doktor Fuat geldikten sonra üsera bizim komisyon ile hiç alâkada bulunmuyorlar. Her bir iş için Doktor Fuat'a müracaat ediyorlar. O da üsera heyetlerini nazar-ı itibara alıp takip ediyormuş.
Üsera arasındaki zabitana başka bir mahal tedarik ettik. Fakat onlar emr-i idaresinden çıkmak istemeyip onları ellerinde bir kuvvet olarak bulunduruyorlar. Efradı askere almağa imkân yok. Üseranın arasından bir müntehip heyet bana gelerek asker olamayacaklarını, mutlaka gitmek istediklerini, eğer müsaade edilmezse firar edeceklerini söylediler. Şimdiye kadar pek az bir kısmı muntazam iaşe edilmiyordu. O da temin edildi. Açıkta kalan kimse de yok. Hastaları için de teşebbüste bulundum. Azerbaycan'da kendilerine azamî muaveneti yapıyorlar.
Eğer aralarından zabitan ayrılırsa efrat arasında yapılacak bir propaganda müfit olacak.

Evvelce kabul edilen karargâh meselesi mümkünse yapılsın. [*Siz bizi göndermez iseniz biz daha olmazsa Ermenilere iltica eder ve Ermenistan'dan geçeriz diyorlar. Bir heyet-i sıhhiye götürdük. Malûlleri gönderdik. Diğerlerini kışlaya getirecek. Mehmet Emin yoldaşa kızmış, evvelce Üsera Bürosu'nu basmak istiyorlar. Emin yoldaş da böyle bir iş olamaz, sonra mitralyözlerle susturulur demesi fena tesir etmiş.*]

Karar:
1- Üseranın Ahz-ı Asker Komisyonu doktoru tarafından bilmuayene malûliyetleri tebeyyün edenlerle askere yaramayacak derecede sinleri ilerlemiş olanların derhal sevkleri.
2- Azerbaycan Hükümeti tarafından seferberlik ilan edildiğine nazaran gidenlere Ahz-ı Asker'den müsaade alınmayınca mürur tezkeresi verilmemesi ve bunun ihzarı.
3- Mevcut ve gelecek esirler arasında faaliyet-i siyasiyenin kuvvetlenmesi ve iaşe ve iskânlarının kemafissabık temini.
4- Türkistan'dan gelen esirler arasında Taşkent'ten başlayarak bir takım tahrikatta bulunulduğu ve bilhassa bu tahrikatın başında Türk zabitlerinden Ali Haydar Efendi namında birisi olduğu anlaşıldığından bu adamın Bakû'ye celbi için de teşebbüsatta bulunulması.
Muvafık: Suphi, Abid, Nazmi, Lütfü, Veli
Muhalif: Mehmet Emin
[*Emin: Bu adamın orada teşkilâtta çalıştığını ve bu muzır propagandaları yapacağını zannetmiyorum. Binaenaleyh çağırmak muvafık olamayacak.*]
Askerî mesele: Harbî Şube Müdürü Emin yoldaş:
Askerî mesele hakkında müteaddit kararlar verildi. Bir şey çıkmadı. Geçen defa verilen kararı Opraform'a gönderdik.
Elbise hakkında da ayrı bir şey yazdık. Bu hususta Ordu Kumandanı ile görüşeceğiz. Her işi Opraform'a veriyor. Opraform siz bana rapor veriniz dedi. Ordu Kumandanı da muvafık gördü. Benim de bu hususta fikrimi sordu, ben de muvafık gördüm.
Alay kumandanlığına tayin edilen Fahri yoldaş iyi çalışmıyor. Opraform'a gidip işleri takip etmesi ve bana rapor vermesi lâzım gelirken hiç gözükmüyor. Neler istenildiği hakkında Kıta Kumandanı'na müracaat etsin diyorlar.
Gönüllü meselesi hakkında konuştuktan sonra elbise ve diğer levazımat verilmediğinden bahsettim. Şimdiye kadar yazılmış bir şey yok dediler. Bundan dolayı Fahri yoldaşın oraya hiç uğramadığı anlaşılıyor. Fahri yoldaş günde bir saat bile kışlada bulunmuyor. Şimdiye kadar karargâh kadrosu[*nu*] düzeltmemiş. Başkumandan ile gönüllü ve seferberlik meselesi hallolsun.
Rusya dahiline gönüllü toplayabilmeleri bizim tarafımızdan tayin edilecek, masarif-i rahiyelerini ordu temin edecek. Ahz-ı Asker ile yirmi beşinde dört sınıf asker toplayacak ve bizim teklif ettiğimiz sinlerde bulunanları davet edecekler.
Hazırdaki kıtanın yalnız biri ayrılmış fakat iaşesi yine eski yerinden temin ediliyor. Ben karargâh için bir kadro yapmış idim. Şimdiye kadar bir iş yapılmamış.
Azerbaycanlı bir iaşe memuru tayin edilmiş idi. Vazifeye girdiğimin ikinci günü Gence'ye izin istedi ben vermedim. Alay mühürleri Fahri yoldaşa verildikten sonra kendisine müsaade etmiş, o da Gence'ye gittikten sonra tevkif edilmiş. Bugün Bakû'de mevkuf bulunuyor.
Madem ki gönüllü ve seferberlik meselesi halledildi, eldeki kıtayı bir alay haline getirmek ve orada daimi çalışacak bir kumandan tayini lâzım.

Nazmi Yoldaş:
1- Fahri yoldaşın beceriksizliğine ben de şahidim. Evvelce askere tevzi edilmek üzere kartoşka (*patates*) göndermiş idim. Bir kısmı tevzi edilmiş kalan kısmını bir aydır iade etmedi.
2- Bugün bana birisi müracaat etti. Kışladan gece dört asker göndermişler, kimse sahip olmamış. O zaman Fahri yoldaşa müracaat edilmiş, o da bu meseleye pek lâkayt kalmış.

Karar:
1) Askerî işlerin yoluna girmesi için faal bir kumandan tayini lâzım geldiğinden Fahri yoldaşın değiştirilmesi ve yerine diğerinin tayini Harbî Şube Reisi'ne havale olunur.
2) Kıta-i Askeriye efradının içtima edip kendi halleri hakkında rapor vermeleri caiz ise de gün tayin ederek ültimatom tarzında müracaatları gerek askerlik ve gerek komünizm terbiye ve terfiine (?) mugayir olduğundan kendilerine tebliği.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Veli İbrahim, Abid Alim, İsmail Hakkı

[21 Ağustos 920 Tarihli Protokol][45]

Protokol
21 Ağustos 920

Bakû'de inikat eden Beynelmilel Şark Konferansı'na iştirak eden komünist Suphi, İsmail Hakkı, Mehmet Emin, Abid Alim, Veli İbrahim, Hüseyin Sait, Lütfü Necdet, Baha Ali, Latif, İdris, Behçet (*Ahmet*) Cevat, Naciye, Nedim, Semih, Nazmi, Hilmi, Süleyman Nuri, Tahir, Mehmet Şükrü, Ahmet Tahir, Bahri Ali, Maksut, Turudoğlu Mustafa yoldaşlar Türk Komünistler Grubu namına Fraksiya Prezidyum âzâlığına Mustafa Suphi yoldaşı ve Fırka'ya dahil olmayanlar arasında faaliyet-i siyasiyede bulunmak üzere Prezidyum refakatine Türk Komünist Grubu namına İsmail Hakkı yoldaşı intihap eylerler.
(*imzalar*)
Mustafa Suphi, Lütfü Necdet, Veli İbrahim, Abid Alim, Ahmet Tahir, Latif, Behçet, A. Cevat, Hilmi, Hilmi kızı Naciye, ...

45. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 331

[22/23 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmibirinci İçtiması][46]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi birinci İçtiması
22/23 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Lütfü Necdet, İsmail Hakkı, İbrahim Veli, Nazmi, Abid Alim
Ruzname-i müzakerat:
1- Moskova'ya kuryer izamı
2- Sıradaki işler
Kararlar:
1- Moskova'ya Merkezî Komite'ye gönderilecek evrakı götürmeğe Salahattin yoldaş intihap edildi.
2- Sıradaki işler:
1) Kongreye hazırlık masarifine karşılık olmak üzere komisyon âzâsından İsmail Hakkı yoldaşa şimdilik yüz bin ruble verilmesine.
2) Propaganda levhaları için sarf edilen yirmi bin beş yüz ruble sarfı tasdik edilir.
3) Makbuz senetlerine marka – pul yapışması lâzım geldiği anlaşıldığından tahkikat yapılarak makbuz senetlerine pul yapıştırılması, bu cihetin muhasebeye tebliği.
4) Merkezî Büro aşçısı ile çırağına [*Bakû Komitesi Kâtibi*] Nazmi ve [*Nişancı Alayı'nda Tabur Kumandanı*] Ali Rıza yoldaşlara fiyat-ı maktuamın tayini ile bedeli mukabilinde kendilerine birer kat çamaşır verilmesine (Merkez ambarında mevcuttan).
5) Memuriyetle Türkiye'ye gönderilen İlyas yoldaşın ailesine Merkezî Büro'dan on funt un, iki funt peksimet verilmesine, çocuklarına da şeker ve pirinç verilmesi için Teminat-ı İçtimaiye Şubesi'ne yazılmasına.
6) Merkezî Büro'nun Teşvikat Şubesi'nde istihdam edilmek üzere alınan Ahmet Ali oğlu Ba.....ullah yoldaşın memuriyeti tasdik edilir.
[*7) Kommunaya et ve saire temin için Abid yoldaş.*]
7) Türkistan'dan getirilen kalpaklık derilerden hudut haricinden memuriyetle gelen Hilmi, Hüseyin Sait, Lütfü Necdet, Halil Paşa, Yusuf Kemal, Yusuf Ziya, Lütfü, Veli İbrahim yoldaşlara meccanen; Yakup, Abid, Nazmi, Mehmet Emin, Mustafa Suphi, Salih Zeki yoldaşlara bedeli mukabilinde bir adet itasına. [*14 adet*]
8) Beynelmilel Şark Konferansı'na Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkez-i Umumîsi namına Mustafa Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim, Lütfü Necdet ve Hüseyin Sait yoldaşlar murahhas olarak intihap edildiler.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Abid Alim, İsmail Hakkı, Veli İbrahim.
Yirmi birinci protokole ilâve:
Memuren Moskova'ya gönderilmesine karar verilen Salahattin yoldaş Bakû'de askerî işlerde istihdam edileceğinden onun yerine Timur Şayef yoldaşın gönderilmesine karar verildi.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Abid Alim, İsmail Hakkı, Veli İbrahim.

46.CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 309, 416-417, 430-431, 434-435, 437

[23 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmiikinci İçtiması][47]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi ikinci İçtiması
23 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Abid Alim, Mehmet Emin, Lütfü Necdet, Veli İbrahim
Ruzname-i müzakerat:
1- Merkezî Büro kasadarlığına Mehmet Emin yoldaşın tayinine dair
2- Kongreye ait bazı talimatname
Karar:
1- 15 Ağustos 920'de yapılan teftiş mukavelesi esas ittihaz edilerek kasadarlık vazifesi Mehmet Emin yoldaşa havale olunur.
2- Teşkilât kongresinin intihabına ait usul Türkiye'deki teşkilâtlar için gönderilen talimat esasında tayin ve Merkez-i Umumî'ye intihap olunacak âzâların laakal bir seneden beri .....(*silik*) olmaları ve hayırhah vekillerin hakk-ı müşavere ile kabulleri esasına riayet edilmek üzere yeni bir talimatnamenin tanzimi Abid Alim, Mehmet Emin, Selim Mehmedof yoldaşlardan mürekkep bir komisyona havalesi. Mezkûr komisyon tarafından kongre usul müzakeresine ait talimat tertibi.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Abid Alim, Veli İbrahim

47. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 438

[25/26 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmiüçüncü İçtiması][48]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi üçüncü İçtiması
25/26 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi, hazır bulunan âzâlar: Emin, Lütfü, Nazmi, Veli İbrahim, İsmail Hakkı, Baha Ali
Hazırlık Komisyonu'ndan: Hüseyin Sait, Ahmet Cevat
Ruzname-i müzakerat:
1- Baha Ali yoldaşın beyanatı
2- Hazırlık Komisyonu faaliyetine dair Hüseyin Sait yoldaşın beyanatı
3- Sıradaki işler
Kararlar:
1- Baha Ali yoldaş:
Bakü'den hareketinden sonra Petrofski'ye muvasalatımızda orada Süleyman Nazif namında birisine tesadüf ettik. Kendisi Türk olup, evvelce Dağıstan'da çalıştığını ve şimdi ise İran Adalet Fırkası'nın orada şubesinde askerî hizmette bulunduğunu, fakat Türk Teşkilâtı'nda çalışmak arzu ettiğini söyledi. Civardaki Türkleri toplamak için kendisine mandat verdim ve masarifat için de yirmi bin ruble verdim. Yekaterinodar'da Merkezî Büro tarafından gönderilen İsmail Çit(*of*) ile görüştük. Vesait olmadığından arzu edilen şekilde çalışamadığını fakat ilk posta olarak bir posta gönderildiğini söyledi. Civarda pek çok Türkler olduğundan orada bir yaçeyka açmaya karar verdik. Refkom'a müracaat ederek ilânat ile Türkleri topladık. Bir yaçeyka açıp riyasetine İsmail Çitof'u bıraktım.
(orijinal metinde boş bırakılmış) tarihinde Novorosisk'e vasıl olduk. Orada teşkilât yoktu. Orada *(orijinal metinde boş bırakılmış)* isminde bir vapur verdiler. Vapur kaptanına biraz para verdik. On üç arkadaşı Türkiye'ye bu vapurla *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde gönderdik. Bu on üç arkadaşı üç partiye ayırdık. Birinci parti Trabzon'dan vekiller getirecekti. Riyasetine Şevket yoldaşı *(orijinal metinde boş bırakılmış)* arkadaş. İkinci parti Giresun'a gidecek. Başına Mustafa Fahri yoldaşı *(orijinal metinde boş bırakılmış)* arkadaşı. Üçüncü parti Samsun civannda vekilleri getirmeye memur edildi. Bu partiye Şükrü yoldaş ile iki arkadaşı tayin edildi. *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde Novorosisk'den hareket ettiler. Bu on üç kişilik postanın başına Şevket yoldaşı tayin ettim. Bu vapur doğruca Trabzon'a gidecek ve icap ederse Samsun'a kadar giderek on beş Ağustos'ta Tuapse'ye gelecekti.
Novorosisk'de bir hücre açmaya lüzum yoktu. Orada az miktarda Türk vardı. Novorosisk'de Salahattin yoldaşı bıraktık *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde Tuapse'ye geldik. Tuapse'de bir yaçeyka açarak Yahya yoldaş ve bir arkadaşı bu teşkilâta memur ettim.
Kâtip ve bir de askerle *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde Novorosisk'e avdet ettim. Orada bulunan Türklerden yedi kişi intihap etmişler. Onlan Salahattin yoldaş ile Tuapse'ye gönderdim.
Ben iki arkadaşla *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde Yekaterinodar'a geldim. İsmail Çitof orada hiçbir faaliyette bulunmamış. O gün Süleyman Nuri ve Maksut yoldaşlar Bakü'den oraya geldiler. Orada bir içtima akt ettik. Komyaçeykadan (*Komünist hücre*) *(orijinal metinde boş bırakılmış)* namında *(orijinal metinde boş bırakılmış)* kişi intihap edildi. Bu suretle Yekaterinodar işi de ikmâl edildi.
Kafkaski'de de teşkilât yapılarak orada bulunan Azerbaycanlılardan birisi ile bir Rus'u o teşkilâta memur ettim. Orada müntehap arkadaşlarla *(orijinal metinde boş bırakılmış)* tarihinde Tuapse'ye geldik.

---

48. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 328, 334-339, 439-440

Tuapse'ye muvasalatımızda daha Türkiye'den vekiller gelmemişti. Oradaki vekilleri Selahattin yoldaşla birinci parti olarak gönderdim.
Ben Türkiye'den gelecek adamları bekledim. Ertesi gün Trabzon'a gönderilen vapur geldi. Bu vapurla Şevket ve Mustafa Fahri yoldaşlardan maada diğerleri hepsi geldiler. Bu arkadaşlardan Şevket yoldaştan şikâyet ettiler. Şevket yoldaş Giresun ve Samsun'a tayin edilen arkadaşların vazifelerini üzerine almış ve onları oraya göndermeyerek telgrafla Samsun ve Giresun'dan vekiller intihap edilerek gönderilmesi tarzında hareket etmiş ve Trabzon'da bulunduğu zaman pek yolsuz hareket etmiş.
Giresun ve Samsun'a gidecek arkadaşlar bu suretle hiçbir iş yapmadan geri geldiler. Bir gün sonra da bir motorla tayin edilen vekillerin bir kısmı daha geldi.
Erzurum ve civarından intihap edilecek vekilleri getirmek üzere Şevket yoldaş orada kalmış. Vekillerin Erzurum'dan hareket ettikleri hakkında Trabzon'a telgraf gelmiş.
Suphi:
Baha yoldaş Türkiye'den vekilleri getirmek üzere Merkezî Heyet tarafından Üçüncü Enternasyonal'in Bakü'deki vekiline takdim edilmiş ve kendisine de mühim miktarda para verilmişti. Bu paraların sureti sarfına ait senetlerin Merkezî Büro tarafından görülerek beray-ı tetkik muhasebeye verilmesi lâzım.
Veli:
Ne kadar para verildi?
Baha:
İki bin altın ve üç bin kağıt Osmanlı lirası.
Merkezden verilen talimat mucibince hareket edildi.
Selim Mehmedof:
Tuapse'de bulunan Türklere hitaben tabedilen ilânnamede Liderimiz Mustafa Kemal Paşa tarzında bir ifade var. Bu ne için böyle yazılmış?
Baha Ali:
Bu hitapname kâtip ve tarafımdan tertip edilerek tabedilmişti. İyice Rusça bilmediğimden mesaile tamamen vakıf olamadım. Eğer öyle bir suretle yazılmış ise bu bir hata olmuştur.
Karar:
1) Baha Ali yoldaş tarafından sarf edilen para senetlerinin Merkezî Büro tarafından görülerek Muhasebe'ye verilmesine.
2) Tuapse'de bulunan Türklere hitaben tabedilen ilânnamede Merkezî Büro'nun ve Üçüncü Enternasyonal Şark Kongresi davetine memur teşkilât vekili Baha Ali yoldaş imzası üzerinde Liderimiz Mustafa Kemal Paşa diye bir cümle görülmüş ve bunun Baha Ali yoldaşın ifadesine nazaran Rusça iyi bilmemesinden bir eser-i ihmali olduğu anlaşılmış olduğundan bir daha böyle hatalarda bulunmamasının kendisine tebliğine ve bu suitefehhümün Tuapse Partiyası'na işarı.
2- Kongre ve Konferansa Hazırlık Komisyonu namına Hüseyin Sait:
Birinci posta olarak Salahattin yoldaş ile yirmi altı adam geldi. Bunlardan yedisi Şark Konferansı'na, on dokuzu İştirakiyûn Kongresi'ne vekil gönderilmişlerdi. Şark Konferansı'na gelenleri konferans vekillerinin bulundukları mahalle ve diğerlerini de kursantların bulundukları İskenderiye Oteli'ne muvakkaten yerleştirdik.
Kongreye gelenlerin iaşeleri temin edildi. Kendilerine yevmiye üç yüz ruble veriliyor. Bulundukları mahal iyi olmadığından başka yer verilecekti, [*şimdiye kadar*] o da temin edilemedi. [*Netice itibarıyla*] Murahhaslık'ta iki büyük oda var. Orası verilirse kırk elli adamı oraya yerleştirmek mümkün olacak. Altmış adam için erzak alındı. Bu işleri yalnız temin edemiyorum, üç adama ihtiyacım var.
[*İsmail Hakkı: Yeni gelenler iaşelerinin temin edilmediklerinden şikayet ediyorlar.*]

Karar:
1) Türkiye Kongresi'ne gelenlere yevmiye üç yüz ruble verilmesi takarrür etmiş ise de konferans için gelen vekillere beş yüz ruble verildiği ve diğerlerine ise üç yüz ruble kifayet etmediği anlaşıldığından diğerleri gibi beş yüz ruble verilmesi hakkında Santralni Komite'ye (*Merkezî Komite*) yazılması.
2) Kongreye gelenler kursantların lokantasında iaşe edilecektir ve erzak işlerini takip etmek üzere Hüseyin Sait yoldaşa Bakû Komitesi'nden üç arkadaşın terfiki.
3) Kongre ve konferans için gelen vekiller arasında faaliyet-i siyasiyede bulunmak ve kendilerini tenevvür etmek üzere İsmail Hakkı, Veli İbrahim, Nedim Âgâh yoldaşlar intihap edilir. Bu arkadaşlar daima onların refakatinde bulunacak ve geceleri münavebe ile bir kişi vekillerin bulundukları yerde yatacaktır.
3- Sıradaki işler:
1) Bakû Komitesi'nin Cuma içtimaı mitinge tahvil edilerek Türkiye'den gelen vekillerin de bu mitingde bulunması ve muhtelif mevzular üzerine görüşülmesi, miting saat on ikide ..... (*silik*) binasında açılacaktır.
2) Azerbaycan Merkezî Komitesi'nde yapılacak içtimada Merkezî Büro namına hazır bulunmak üzere Suphi, Emin, İsmail Hakkı yoldaşlar intihap edildiler.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Nazmi, İsmail Hakkı, Alimof

[28/29 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmidördüncü İçtimaı][49]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Heyet-i Merkeziyesi'nin Yirmi dördüncü İçtimaı
28/29 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Lütfü Necdet, Mehmet Emin, Abid Alim, Nazmi, Veli İbrahim
Ruzname-i müzakerat:
1- Bakû'de mevkuf bulunanlar hakkında
2- Harbî Şube'nin faaliyeti hakkında Mehmet Emin yoldaşın beyanatı
3- Sıradaki işler
Kararlar:
1- Bakû'de inkılâptan sonra tevkif olunanların muhakemesine elân bakılmadığı ve bu halin Anadolu'da hükümet ve ahali üzerinde fena tesir icra ettiği oradan alınan haberlerden anlaşıldığından kabahatlilerin tecziyesi ile kabahatsizlerin bir an evvel tahliyeleri hakkında evvelce verilen kararın icrası hakkında makam-ı aidine tezkere yazılmasına.
2- Harbî Şube Müdürü Mehmet Emin yoldaşın beyanatı:
Her gün seksen doksan efrat gelmektedir. Bunları iskân ettirecek mahal yok. İaşeleri de matluba muvafık temin edilemiyor. Elân elbise de verilmedi. Ştab doldurmak için memur istedik, Alay Kumandan Muavini ve Siyasî Komiser ile Kansilarya'da çalışmak üzere Türkçe bilmeyen Rus memurlar gönderdiler. Bu arkadaşlar Rusça bilmediklerinden matlup derecede çalışılamayacak. Gönderilecek memurların her halde Türkçe bilmesi lâzım geliyor. Talim için olsun bir kaç silah da gelmedi. [*Ben katiyen mesuliyetinde olamam ve kabul edemem, istifa ediyorum. Bir aydır hiçbir şey yapılmadı. Askerî Şube'den alınmamı rica ederim.*
Emin yoldaşın başladığı işte devamı kararlaştı. İstifasının kabul edilmesinde ısrar ederse Vayenkom'a (Askerî Komite) muavin olarak kursantlardan birinin verilmesi.]
Kararlar:
1) Fırka-i Askeriye'de çalışacak siyasî memurların mutlaka Türkçe bilmesi lâzım geldiğinden binaenaleyh oraya tayin edilecek memurların behemehal Türkçe lisanına aşina olmaları icap ettiği cihetle memur gönderildiğinde bu hususun nazar-ı itibara alınması hakkında orduya yazılmasına.
2) Bu gibi tayinler olduğu zaman Harbî Şube'nin Merkezî Büro'ya malumat vermesi.
3) Tayin meselesinde Opraforma ile Naçalnik D..... (*Rusça*) (Fırka Kumandanı)nın görüşmesi.
4) Vayenkom'a muavin olarak kursantlardan bir yoldaşın tayini.
5) Elbise vesaire ile silah hakkında Ordu Kumandanı tarafından verilen emir yerine getirilmemiş olduğundan asker arasında hoşnutsuzluk baş gösterdiği cihetle bu şerait altında teşkilâtta muvaffak olunamayacağının Ordu Kumandanlığı'na yazılması.
3- Sıradaki işler:
1) Yekaterinodar'dan Kıta-i Askeriye'ye gönüllü getiren Turudoğlu Mustafa yoldaşın mutalebatının verilmesi ve şimdiden sonra gelecek memurlara Opraforma'dan verilmesi hakkında Harbî Şube'nin derhal teşebbüste bulunması.
2) Türkistan'dan gelen Faik yoldaşın Neşriyat Şubesi'ne kuryer olarak tayini ve ilk posta ile Türkistan'a gönderilmesi. (Merkezî Büro tarafından neşredilen gazete ve kitapları götürmek için)
3) Osman Zeki yoldaş Merkezî Büro mütercimliğinde Cengiz yoldaşın Harbi Şube kitabetinde ve Dimitri yoldaşın Tebligat Şubesi'nde istihdamları tasdik olunur.

---

49. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 322-326, 329-330, 332-333, 338

Osman Zeki yoldaş 22 Ağustos 920, Cengiz ve Dimitri yoldaşlar 28 Ağustos 920 tarihinden itibaren vazifeye mübaşeret etmişlerdir.
4) Evvelce memuren İran'a gönderilen Hintli Mehmet Sadık'ın cepheden firar ederek geldiği anlaşıldığından elindeki mandat alınarak İran Teşkilâtı'na gönderilmesi.
[*Timur Şayef yoldaşın mahkemeye verilmesine.*]
5) Kursantlar Profesy(*on*)alni Sayuz (*sendika*) kooperatif ve askerî derslerin ikmâli için müddet-i tedrisiyenin yedi gün tahdidi. Profesy(*on*)alni Sayuz için Veli İbrahim, Kooperatifler için Ahmet Cevat yoldaşlar tayin edilmiştir. Askerî dersler için bir mütehassıs gönderilmesi hakkında Azerbaycan Bakû Komitesi Tebligat Şubesi'ne yazılmasına.
6) Merkezî Büro emrinde daimi bir doktor bulundurulmasına.
7) Hasan Kaptan'ın şimdilik Harbî Şube'de istihdamına.
9) İsmail Çitof yoldaş tarafından Kuban'dan gönderilen seksen askerin eşyalarının istasyondan kışlaya nakli için sarf edilen sekiz bin ruble araba parasının sarfı tasdik olunur.
Hintli Sadık hakkındaki karar yeniden tetkik olunmak üzere
Mustafa Suphi
Necdet Lütfü
Nazmi
Veli İbrahim
Abid Alim

[29 Ağustos 920 İçtiması][50]

İçtima
29 Ağustos 1920
Suphi yoldaş:
Meselelerden birincisi "Mesail-i Cariye, Ahval-i Hazıra Meselesidir". İkincisi "Müstemlekât, Milliyet Meselesidir". Üçüncüsü "Mesele-i Ziraiye"dir. Bu meseleler etrafında Beynelmilel Şark Kongresi bir neticeye gelmekle. Bu meseleler her memleket tarafından birer layiha halinde mi tatbik olunacak, yoksa umumiyetle Ziraî Meselenin muhtelif memleketlerde şerait-i iktisadiyeye göre aldığı şekiller bir layihacı tarafından mı gösterilecek. Her ne suretle olursa olsun bizlerin bu meseleler etrafında hazırlanmaklığımız lâzımdır. Bizim memlekette bu şeyler hakkında gayet az söz söyleniyor. Ve yalnız gayeler değiştikçe sadrazamlarımız resmî bir lisanla söz söylüyorlar. Burada ise herhangi bir mesele tetkik edilerek halka ayânen gösteriliyor. Burada Zinovyef gibi beynelmilel hareketleri tetkike muktedir bir inkılâpçı tarafından söylenecektir. Biz komünistler memleketimizde Avrupa ve Amerika emperyalistlerine karşı açılan mübarezeye ve millî cereyana muavenet ve müzaheret ettiğimizden dolayı Enternasyonal'in bu şekline de iştirak edeceğiz. Komünistler bu cidalin ağırlıklarını arkasına alıyor. Burada ameleler, yoldaşlar mübarezeye geçmişler ve doğrudan doğruya kendi düşmanlarıyla değil, belki düşmanlarının düşmanı olan emperyalizm ile çarpışıyorlar. Memleketlerin tüccar, zengin eşraf ve malum olan kısmı bunlar bilâvasıta emperyalizm ile mücadele ediyorlar. Kendi ellerindeki ticaret ve işlerini Rumlara veya diğerlerine kaptırmış, kendi memleketlerine dokunulduğu için karşı çıkıyor ve onu muhafaza ve müdafaa ediyorlar ve millî bir şekilde bir sancağın altında toplanarak amele ve rençperlerle beraber kol kola ilerliyorlar. Bugün bu mübarezeden ayrılık yoktur. Bu hususta söz söyleyecek arkadaşların sözlerini de Beynelmilel Konferans dinleyecektir. Bu cidal gayet büyümüştür. Amele ve rençperlerle Avrupa emperyalizmine karşı bütün dünya ayaklanmalıdır. Türkiye'den açlık ve sefalet tesiriyle vaktiyle Rusya'ya gelen ameleler ve amelelik etmiş ve esir kalmış esirler yalnız Türkiye'de değil bütün dünyada ..... cephesinde çalıştılar. Ve bugün Türkiye'de demokratik bir cereyanla İngilizleri ezmeye uğraşıyorlar. Binaenaleyh mesele-i cariye denildiği zaman demokratik tarzda memleketi geçirdiği ahval-i siyasiyeden bir netice çıkarıp Türkiye'nin Enternasyonal ile el ele çalıştığını orada söylemek lâzımdır. Ve bu hususta bir takım fikir hazırlamak lâzımdır.
İkinci mesele Müstemlekât ve Milliyet Meselesidir. Bu meselede ihtilâfa sebebiyet verecek çok noktalar çıkıyor. Rusya içersinde Türkistan bir meseledir. Diğer milletler de vardır. Tatar, Başkırdlar gibi bir kısım vardır. Biz de varız. Doğrudan doğruya İran ve Afganistan gibi tamamıyla müstemleke halinde ve bir de Türkiye gibi nim müstemleke halinde olanlar vardır. Bunlar yalnız zenginleşmiş değil toptan kurtulamamışlardır. Orada medeniyete muhalif ne kadar şey varsa bunları kat etmişler. Halbuki bize geldikleri zaman çok şeylere mani olmaya gayret etmişler ve yalnız kendi mallarının gidebileceği bir sahada ve yahut kendi memleketlerindeki kendi menfaatlerinin ve kazançlarının sebebini düşünerek memleketleri idare etmişlerdir. Burada tetkik edilecek mesele Avrupa'nın bizi ezmekte olan harekâtına göre bunu ezmek umumî bir surette lâzımdır.
Üçüncü mesele Ziraî Meselesi olup, İşçi Meselesini de koymak lâzım gelebiliyor. Her halde memleketin Toprak Meselesi sahasında geçirdiği safhaları görmek lâzımdır. Türkiye'de Toprak Meselesi - hangi yerlerde toprak taksim olunmuştur ve hangi yerlerde toprak fazla olduğu halde ahali işletemiyor. Bir türlü köylü borçtan kurtulamıyor. O en nihayet hükümetin açmış olduğu bankaya elindekini de

50. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 340-343

veriyor ve kurtulup gidiyor. Ziraî Mesele İran'daki meseleden daha başka daha mühimdir. Binaenaleyh başka yerlerden amele ve halka refah ve saadet verecek plan çizmek ve öyle yapmak mecburiyeti vardır. Tabii bunu inkılâpçı ve halkçı olanlar tamamıyla memleketteki meseleleri tamamıyla göstermeye mecburdur.

Ahval-i Hazıra: Ahval-i Hazıra hakkında birinci inkılâbın tarihi, sonra Rusya'da, daha sonra Avrupa'da tesiri, sonra Şark'a tesiri ve Şark'ın Rusya'dan beklediği ve Rusya'nın Şark'tan beklediği şeyler mevzubahis edilecektir.

Hülasa:

1- Türkiye'nin umumiyetle beynelmilel mübarezeye muktedir bir halka mâlik olduğunu göstermek lâzımdır.

2- Türkiye içerisindeki hareketin bugün Türkiye'nin maruz kaldığı harbî ve diplomatik vaziyet, Üçüncü Enternasyonal'in kucağına atılmaktan başka çare olmadığıdır ve tamamıyla müttefik bulunduğunu anlatmak ve ispat etmektir.

3- Memleketin hayat ve medeniyet nokta-i nazarından şerait-i iktisadiye ve içtimaiyeden çoktan çobanlık devresini geçirdi. Demokratik bir devre ayak bastığını söylemek ve göstermek lâzımdır. Bu bir hakikattir. Sanayi-i nakliye ve istihsaliyesi olan bir takım şehirleri vardır. Eğer arkadaşlar bu noktalarda ittifak edip de muntazam bir surette hareket edecek olur isek Türkiyeliler kendi simalarını göstermiş olurlar. Bu mecliste takip olunacak mesele ciddiyet, tertip ve intizamdır.

29 Ağustos 1920

Tahsin yoldaş:

Beşeriyet şimdiye kadar bir takım kavanin ile, usuller ile idare edilmiş ve bu kavaninin ihtiyacat-ı umumiyeyi kâfil olmadığı için komünizm bu asrın yeni bir fikridir. Bizde komünizm var mıdır, yok mudur? Bu ayrı bir meseledir. Memleket kavanininin tatbiki demek halkın arasında tahaddüs eden ve mesail-i medeniyeye mütevakkıftır. Halkın ihtiyacı nedir? Bugün halk son derece müştekîdir. Bundan sonra halkın yeni yeni meslek ve prensiplerle idare edilmesi lâzım geliyor. Ve bu şekil ilmîdir. Anadolu'da çok feveran vardır. Bunlara memurîn sınıfı da dahildir. Bütün beşeriyetin saadeti içerisinde Anadolu halkı da müttefiklerdir ve Anadolu'da fikir itibarıyla aklî ve naklî tahsil görmüş gençlik herhalde hayattan istediklerini alamamaklık bu da bir ihtiyaçtır. Ve komünizm de bu çerçeveye girebiliyor. Bu ilmî nokta tetkik edilir ve Anadolu'da bu fikir kuvvetle taraftar bulabilecektir. Anadolu'da bir çok gençlik vardır ki buna taraftardır. Buna birer fikir vermek ve anlatmak lâzımdır. Halk pek çok ihtiyaç içerisinde çırpınıyor. Bir Fransız mahallî idareye geliyor. Falan filanı çıkaracaksın diyor. Tabii efendiler elimizde kuvvet olmadığı için sukût ediyoruz. Sonra bir çok şeylere vaz-ı yed ettiler ve bir çok idarî tazyiklere maruz kalıyordu. Biz de diyorduk ki küçük milletlere hak verilir iken, kendilerinde esasen hakkı hakimiyet ve idare olan kısımları ise ne için parçalıyorsunuz ve Anadolu'da bu haksızlığa karşı mücadele ediliyor. Bizde bir çok hamallar ve (maraba) mevcuttur ki bunlar arasında bir itilaf vardır. Ve her hakkını ilmî münakaşa edecek gençlik ve fikir vardır. Yalnız bunlara cereyan verilmesinde pek çok dikkat etmek lâzımdır. Ve bunlar hakkında iyi münakaşa hazırlanacak olur ise biz de bahsetmiş oluruz. Çünkü herkese hak veriliyor. Ve biz de bundan istifade ederek hakkımızı talep ediyoruz.

1- Bu meseleler hakkında layihalar tertip etmek üzere üç kişiden ibaret komisyon kabul edildi.

2- Evvelce mevcut layihalar tetkik edilerek bu komisyona verilecektir.

3- Ziraî Mesele hakkında layiha hazırlayan Cevat yoldaş ittifak-ı ârâ ile, Hafız Mehmet yoldaş 57, Tahsin yoldaş 48, Nail yoldaş 48 rey kazanmışlardır. Bunlardan Cevat, Hafız Mehmet, Tahsin yoldaş intihap edildi. Nail yoldaş muavenet edecektir.

Müstemlekât Meselesi hakkında Mehmet Emin yoldaş 73, Talat yoldaş 64, Bahattin Şakir yoldaş 64 rey ile intihap edilmişlerdir.

Ahval-i Hazıra hakkında: Mustafa Suphi yoldaş ittifak-ı ârâ ile, İsmail Hakkı yoldaş 66, Feyzi Kaptan 59, Ali yoldaş 36, Halim yoldaş 43 rey kazanmışlardır. Bunlardan Suphi yoldaş, İsmail Hakkı yoldaş, Feyzi Kaptan intihap edilmişlerdir.
29 Ağustos 1920 İçtimaı (Delegatlara mahsus)
Semiha yoldaş tarafından verildi.

[Türkiye Komünist Partisi Eskişehir Heyet-i Merkeziyesi][51]

Türkiye Komünist Partisi Eskişehir Heyet-i Merkeziyesi (*antet*)
Sayfa numara 1
Numara 2
Eskişehir 29 Ağustos sene 1920
Bakû İştirakiyûn Fırkası'nı teşkil eden yoldaşlara,
Yoldaşlar,
Partimiz bundan bir buçuk ay kadar evvel esasen burada münteşir İşçi gazetesi ve bir müddet burada bulunmuş olan Başkurd Şerif Manatof arkadaş vasıtalarıyla ihzar edilmiş olan zemin üzerinde tesis olundu. Bu hususta taazzuvuna Ankara'da suret-i mahsusada gelmiş olan Vakkas arkadaş delâlet etmiş ve Birinci Mıntıka unvanıyla teşkilâtın vücut bulmasına yardım eylemiştir.
Mıntıkamız elyevm biri merkezde olmak üzere dört Heyet-i Merkeziye teşkil eylemeye muvaffak olmuş ve tesiratını köylere ve ordunun en kabiliyetli aksamı arasında yapmaya başlamıştır. Ancak memleket idare-i hazırasının vaziyetini arz edelim ki vaziyet-i umumiye taayyün etsin:
Malumdur ki mütarekeyi müteakip Ferit Paşa Dersaadet'te Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na istinat ederek ve İngilizlere alet olarak bir hükümet teşkil eyledi ve öteden beri kendisinin hasm-ı bî-amanı olan tarafdarân-ı ittihadı birer birer
Sayfa numarası 2
hapis ve tazyik altına (*almaya*) başladı. Bundan gayrı-memnun kalan mukabil parti mensubîni öteye beriye savuşmaya ve mukabil tertibat ahzına teşebbüs eylediler. Bu sırada Yunanın İzmir'de ika ettiği fecayi üzerine bu düşmana karşı bir cephe tesis ihtiyacıyla hem memleketi müdafaa etmek, hem de kendi âmâl-i milliyelerini husule getirmek için öteye beriye dağılan bu müteferrik kuvvetler cephe hizasında ahz-ı mevki etmeye başladılar ve memlekette tahassül eden kuvvetli cereyanlar vasıtasıyla hatta Ferit Paşa bile bunlara mümaşat eylemek ıztırarında bulundu. Diğer taraftan Samsun'a çıkmış olan Mustafa Kemal Paşa da birçok perakende milliyetperver kuvvetleri etrafında toplayarak İstanbul nüfuzuna mukabil bir kuvvet tesisine muvaffak oldu ve iptida Erzurum'da sonra da Sivas'ta akdeyledikleri kongrelerle hatt-ı hareketlerini tayin ve tespit eylediler. Bilâhare bu teşkilât tevsi' ve inkişaf ederek etraf-ı memlekete yayıldılar ve Heyet-i Temsiliye ve yahut Redd-i İlhak Heyeti ve badehu Rumeli ve Anadolu Müdafaa-ı Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti unvanlarına istihale ederek, karargâhını Ankara'ya getirdi. Diğer taraftan Ferit Paşa ile hareket eylemekte olan kapitalist İngilizler bu kuvvetlerin fazla tevessüüne meydan vermemek için İstanbul'u işgale ve bu vesile ile büyük emellerini istihsale başladılar.
Sayfa 3
Ve İstanbul'da milliyetperverlerin nüfuzuyla toplanan Meclis-i Milli'yi takip ve ta'zib ve hatta tagrip ederek kendi emellerine hâdim olmak üzere bir müddet evvel işten uzaklaştırılmış olan Ferit Paşa'yı tekrar idare-i hükümete getirdiler. Ve şu suretle bir tarafta düvel-i itilafiye ve en zalimleri olan İngiliz ve Yunan ve Ferit Paşa Hükümeti, diğer tarafta milliyetperverler ahz-ı mevki etmiş oldular ve şu suretle vaziyet-i hazıra hâdis oldu; ancak milliyetperverlerin her tarafta nevahi, kaza ve livalarda ve vilâyet merkezlerinde tesis ettikleri ve müntehap namını verdikleri Kuva-yı Milliye kâmilen burjuvalardan teşekkül etti; çünkü hîn-i intihapta para ve binnetice nüfuz bütün mevcudiyetiyle vicdanlara hakim idi. Ve bu Kuva-yı Milliye'ye istinaden her livadan celp olunan beşer mebus hemen ekseriyetle bunların taraflarından mürekkep olarak intihap edildi. İşte bugünkü Teşkilât-ı Milliye'nin ve Meclis-i Milli'nin membaı ekseriyetle bu zengin kuvvetlerdir.

---

51. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 787-793

Diğer taraftan Şark'a doğru açılan kapılardan nesim-i halâs ve hürriyet bütün kuvvet ve cereyanı ile esmeye başladığı için milliyetperverlerin ileri gelenleri "düşmanımın düşmanı benim dostumdur" düsturunu ilân

Sayfa 4

etmeye ve Bolşevik cereyanına karşı kapılarını açık bırakmaya mecbur oldu. Memleketin münevverânı Moskova'da yükselen meş'al-i hidayeti gördü. Ve ona perestiş ederek asırlarca taharri ettiği "deri mesdûd-ı necât ve hayatı" orada buldu. Ve bugün Meclis-i Millî denilen binanın dahilinde münevver ve âlim olmak üzere yüze karib taraftar buldu.

Hududa en yakın olduğumuz için şebeke-i teşkilâtımız gizli olarak ordunun safları içine ağlarını atmaya, her taraftan yılmaz ve yıkılmaz setler vücuda getirmeye başladık. Bugün değilse bile pek karib bir âtide ve âni bir feveranla halk hükümetinin ve fakat programımıza muvafık bir halk hükümetinin vücuda getirilmesi müşkil ve gayrı kabil değildir. Ancak iki taraflı bir ateş arasında kalacak olan teşkilâtımızın esaslı bir kuvvete dayanması hiç olmazsa bu esnada Yunanlılardan gelecek tazyike tahammül etmesi icap ediyor.

Zannımızca Mustafa Kemal Paşa da şu noktayı biraz derpîş ederek bize o kadar mümaşatkâr davranmıyor ve teşkilâtımızın suret-i resmiyede teşekkülüne müsaade etmiyor. Ancak her ne olursa Paşanın bugün dayandığı kuvvet burjuvazidir. Ve âmâl-i milliyelerinin tatmini halinde

Sayfa 5

maazallah İngilizlerle tevhid-i harekât etmeleri müsteb'ad değildir. Şu hale göre bu raporun sizin aziz ellerinize geleceği zamana kadar, teşkilâtımız dahilde de iyice kuvvetli bir cereyan alacağı için oradan vâki olacak himemât-ı fiiliye ile nail-i emel olmaklığımız mümkündür. Hak ve halk bizimle beraber olduğu için bu hayırlı, hem mevcudiyetimizi hem memleketi mütegalliblerin, mutasallıtların, kapitalistlerin cebir ve tazyikinden kurtaracak bu kudsî hareketin vücuda gelmesine bütün kuvva-yı maddiye ve mâneviyemizle çalışacağız. Ta ki insaniyetin âli gayeleri tahassul etmiş olsun.

Heyet-i Merkeziyemiz, on bir âzâdan mürekkeptir ki isimleri şunlardır: Behram Lütfü, Mustafa Nuri, Ahmet Şükrü, Sıtkı, Osman Zeki, Cemal, Hüseyin, Nedim, Sosyalist Reis Bahattin, Hoca Fevzi, Müftüzade Kâzım arkadaşlardır.

Umum âzâmız elyevm birinci mıntıkamızın yalnız birinci Heyet-i Merkeziye'sinde Sosyalist Partisi dahil olduğu halde 800 raddesindedir. Bununla beraber mensubîn en münevver ve faal unsurlardan ibaret olduğu için hemen her köyde bulduğumuz muvafık arkadaşlarla karib bir âtide pek kuvvetli bir surette taazzuv edeceğiz.

Sayfa 6

Maatteessüf paramız hiç denecek bir haldedir. Şimdiye kadar Türkiye'de müteşekkil olan partiler daima para çarpmak için vücuda geldiğinden, halkta tahassul eden ihtiraskâr vaziyeti kurcalamamak endişesiyle biraz para aramaktan müctenib bulunuyoruz.

3. Teşkilâtımız pek yeni olarak vücuda gelmiştir. Şimdilik merkezde teşkilâtımızı yaptık. Köylere ve cephelere doğru yayılıyoruz. Ve birkaç gün sonra Meclis-i Milli'deki âzâlar vasıtasıyla amelenin ücuratı, saat-i mesaisi ve tarz-ı hayat ve maişeti hakkında bazı mutalebatta bulunacağız.

4. Memleketimiz bilhassa ziraat memleketidir. Bununla beraber bu milletin şimdiye kadar başına gelen felaketler hep cehalettendir. Binaenaleyh iyi ve kuvvetli bir mevcudiyetle, kapitalizmi daima kıracak bir halde idame-i mevcudiyet için maarife son derece itinakâr olmak icap eder. Şu kadar var ki her şeyin ve bütün fenalıkların müvellidi olan mülkiyet-i şahsiyenin bir darbe ile yıkılması zaruridir. Şu hale nazaran Bolşevik programının her maddesinin tamamıyla memleketimize tatbiki taraftarı bulunuyoruz!

Sayfa 7
5. Türkiye içinde işittiğimize göre Ankara, Konya ve Aydın havalisinde teşkilât vardır. Bunların reislerini ve teşkilâtlarını Ankara'dan öğrenmek daha doğru olacağı için S. Sami yoldaşa bu cihet tavsiye olunmuştur.
İşte yoldaşlar, vaziyetimiz budur! Biz dahilden inkişaf etmeye çalışacağız. Sizden de her suretle yardım bekleriz. İnsanlığın halâsı için, fukaranın zulüm ve tahakkümden kurtarılması için çalışan yoldaşlarla daima beraber olduğumuzu arz ettik. Sizi hasret ve muhabbetle der-âguş eder ve selâmlarız sevgili yoldaşlar!...
Katib-i Umumî
Mustafa Nuri

[31 Ağustos 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmialtıncı İçtimaı][52]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi altıncı İçtimaı
31 Ağustos 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Süleyman Nuri, Abid Alim, Mehmet Emin, Lütfü Necdet, Veli İbrahim, İsmail Hakkı, Nazmi, Ahundof yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1. Türkiye hakkında Merkez-i Umumî'ye (Santralni Komitet) layiha
2. Kongre işleri hakkında
3. Hilmi yoldaşın layihası
4. Sıradaki işler
1. Trabzon Valisi Rüştü Bey'den gelen mektup okundu. Gelen mektupların tercümeleri Merkez-i Umumî'ye gönderilmek üzere tercüme edildiği ve yarın bir kuryer ile gönderileceğini Suphi yoldaş söyledi.
İsmail Hakkı yoldaş: Anadolu mektuplarının Üçüncü Enternasyonal'e gönderilmesini ve evvelce her ne kadar propaganda ile meşgul ise de ikinci kongresini akdettikten sonra ehemmiyetle mesaiye karar verdiği ve Şark hakkında da bir şube açıldığı, eğer Enternasyonal'e haber verilmezse teşkilâtın faaliyet ve şekli Enternasyonalce meçhul kalacak.
Karar: (Müttehit Merkez-i Umumî'ye gönderilecek mektup kopyalarının bir sureti de Üçüncü Enternasyonal Reisi Zinovyef yoldaşa verilmesi).
2. Kongre meselesi:
Hüseyin Sait yoldaş: Risale ve kitaplar tab olunmak üzere Ahundof yoldaş delâletiyle matbaalara verilmiş idi. "Şûrâlar Hükümeti Nedir" namında kitap hükümet matbaasında yedi bin adet tabedilmiş ve "Lenin'in 9uncu Syezd (*Kurultay*) Programı" ise kısmen ikmâl edilmiştir, bugün yarın hazır olacak. Kooperatif matbaasında çok iş olduğundan oraya verilenler henüz ikmâl edilmedi.
Baha Ali: Gelen vekillerin mandatında hem Üçüncü Enternasyonal'e ve hem de bizim kongreye girebileceklerine dair kayıt var. Bunlar yetmiş adettir. İçlerinden bir kısmı da komünist hayırhahı.
Suphi: Yirmi beş komünisten bir kişi vekil intihap kararlaştırılmış ve ona göre ilân edilmişti. Rusya dahilindeki gelenler hayırhah bulunuyor. Hayırhahların hiçbir suretle hakk-ı reyi olamayacağından behemehal komünistlerin gelmeleri lâzımdı.
Komünist olmayan muhtelif cemiyet ve teşkilâtlardan Şark Konferansı'na gelen murahhasların mandatlarında İştirakiyûn Teşkilâtı Kongresi'ne de vekil olundukları mukayyet. Bunlar ne suretle bulunacaklar, istişare reyiyle iştirak edebilirler.
Lütfü: Komünist teşkilâtından gelmeyenlerin kongrede yalnız samiîn sıfatıyla bulunabilmeleri esas kabul edilmesi, hiçbir suretle söze karıştırılmamaları lâzım geliyor. Ben bunu teklif ediyorum.
Ahundof yoldaş:
Fırka kongresinde yalnız yaçeyka vekilleri bulundurulabiliyor.
Süleyman Nuri yoldaş:
Komünist kongresinde program mevzubahis olacak, komünist olmayan bir kimsenin müzakerede hazır bulunamayacağı gayet tabiidir.
Abid:
Yapılan nizamnamede yalnız Amele Teşkilâtı vekilleri girebilir diye kabul edilmişti. Hafi meseleler müzakere edilmek lâzım gelirse vekil olmayanlardan ayrı bir celse akdolunur. Girmeleri münasiptir.

---

52. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 348-352, 356-361, 372

İsmail Hakkı:
Esnaf Cemiyetleri tarafından gelenler taayyün ettiği takdirde girmelerinde bir mahzur yoktur kanaatindeyim.
Veli:
Böyle gelenlerin kongreye girmelerine müsaade etmek doğru olamaz. Kongre o vakit mitinge döner. Moskova'da bir sene staj görmeyen amele bile mandatları olduğu halde hiçbir syezde kabul edilmedi.
Suphi:
Gelenlerden hakikaten amele ve esnaf cemiyetlerini temsil edenleri istişare reyiyle kabulde mahzur yok. Birinci kongremiz Mübareze ve Teşvikat Kongresi olacağından bunları kabul edebiliriz. Bizim programda gizlenilecek bir madde yok. Ahvâl-i Türkiye'de programı tatbik edilecek bir şekle ifrağ etmiş siyasî ve mühim bir mesele olursa istişare reyiyle dahil olanları çıkarabiliriz. Müdafaa-i Hukuk ve diğer teşkilâtlardan olanlar tabii kabul olunamaz.
Nazmi:
Bu vesikaları tetkikte Mandatni Komisyon'a bir hakk-ı takdir vermeli. Bunların içlerinden hüsn-i fikri olanları kabul ve diğerlerini reddedebilmek hakkını haiz olmalı.
Ahundof:
Esnaf Cemiyetlerinin mühürleri olanları kabul, kumandan ve valilerin mühürleri memhur olanlar kabul edilmesin.
Karar:
1. Mandatni Komisyon mandatları iyice tetkik ettirerek bu hususta bir layiha yazarak birinci içtimaa arz etmesine.
2. Üçüncü Enternasyonal Şark Konferansı için tertip edilen anket ile Merkezî Büroca hazırlanan anketlerin karşılaştırılması tevafuk etmezse (*ederse*) tabı.
3. Kongrenin Eylül'ün onunda küşadına.
4. Anadolu ile bir rabıta tesis etmek ve ahali arasında tebligat ve telkinat-ı siyasiyede bulunmak üzere Nahçıvan ve havalisine gönderilen Hakkı ve Hilmi yoldaşların tahrirî layihası istima edildi.
Karar:
1. Layiha tercüme edilerek Merkez-i Umumî'ye ve Azerbaycan Refkomu'na, On Birinci Ordu Kumandanlığı'na ve alelusul gönderilecek makamata irsaline.
2. Nahçıvan ve civarındaki ahalinin vaziyet-i vahimesini izale edebilmek için hülâsada zikrolunan yardım meselesinin süratle icrası hakkında Refkom'a yazılmasına.
Sıradaki işler:
1) Azerbaycan Hükümetince [*Türk tebaası olanlardan on dört sınıf taht-ı silaha alınması hakkında seferberlik ilân edildiğinden*] ilân edilen seferberlik dolayısıyla fırka huzurunda çalışan arkadaşların bundan muafiyetine, muayyen vazifede olmayanların Harbî Şube'ye bildirilmesi.
2) Bakû Teşkilâtı ve Merkezî Büro'da müstahdem arkadaşların ve kongreye gelen vekillerin isimlerinin Merkezî Heyet'e bildirilmesi.
3) Halk Murahhaslığı'ndan lâzımı kadar adamların istihdamı hakkında bir kadro listesi talep edilmesi.
4) Maksut yoldaşın istidası okunarak memuren gönderildiği zaman almış olduğu paranın hesabını vermesi, bilâhare istidasının tetkiki.
5) Motoşof yoldaştan Viyana mamulatından iki adet çekmeceli dolap ve bir adet kasanın elli bin ruble mukabilinde mubayaasına.
6) İsmail Hakkı yoldaşın İstihbarat Şubesi müdüriyetine, Baha Ali yoldaşın Teşkilât Şubesi müdüriyetine, Lütfü Necdet yoldaşın Merkezî Heyet kitâbetine (sekreterliğe) tayinlerine ve Baha Ali yoldaşın 10 Temmuz 920 tarihinden itibaren memuriyetinin tasdikine.
Zeynep Hanım'ın Merkezî Büro mukayyideliğinde 29 Ağustos 920 tarihinden itibaren memuriyetinin tasdikine.

7) Yakup yoldaşın sıhhat ve selâmet haberine muttali ve çok hasta ise yanında kalmak üzere Tahir yoldaşın gönderilmesine. Müterakim maaşlarının Tahir yoldaş ile irsaline ve Tahir yoldaşa alelusul harcırah itasına.
8) Tercüme ve Telif Komisyonu'na avans olarak seksen bin ruble verilmesine.
9) Hasan Sarafof yoldaşın Merkezî Teşkilât Bürosu'ndan vazifesine hitam verilerek Azerbaycan Bakû Komitesi'ne (beray-ı istihdam) gönderilmesine.
10) Merkezî Büro lokantası için on beş günde bir hesap verilmek üzere yüz elli bin rublelik itibar açılmasına.
11) Merkezî Büro lokantası için (arkadaşlara daha ucuz yemek temin edebilmek için) Eylül ayından itibaren bütçeye yüz elli bin ruble ilâvesine.
12) Evvelce İran cephesinden firar eylediği zannıyla elinden vesikaları alınan Hintli Sadık yoldaşın İran'a propaganda için gönderildiği ve memuren Bakû'ye geldiği anlaşıldığından vesikalarının iadesine.
(*imzalar*)
Reis
Veli İbrahim
Kâtip: Lütfü Necdet
.....
Abid Alim
İsmail Hakkı
Nazmi

[31 Ağustos 920 Doktor Fuat ve Sacit Yoldaşlar Hakkında Heyet-i Tahkikiye Raporu][53]

Tahkikname

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin 21/22 Ağustos 920 tarihli içtimaında bazı yoldaşlar tarafından aleyhinde vuku bulan beyanat ve ifadat üzerine teşkilât âzâlarından Doktor Fuat Sabit ve Sacit yoldaşların Yoldaş Mahkemesi'ne tevdiine karar verilmiş olmağla tevdi edilen evrak teşekkül eden Heyet-i Tahkikeyece tetkik edildi: Yoldaşlarımızdan Nedim Âgâh'ın ifadesinde: Doktor Moskova'da iken Sacit yoldaşın "Doktor'un nasyonalist olduğundan ve Türkistan'dan gelen teşkilâttaki arkadaşlar ise enternasyonalist fikirli bulunduklarından Doktor'un avdette onlarla beraber çalışamayacağını ve binaenaleyh onlarla sıkı münasebette bulunarak Doktor'a materyal hazırlayınız" diye teklifte bulunduğu ve Sacit yoldaşın da fırkanın hatt-ı hareketini iyi görmediği ve (Doktor da benim fikrimdedir) diye idare-i kelâm etmiş olduğu görüldü. Kırım komünistlerinden Veli İbrahim yoldaşın ifadesinde: dört ay evvel Bakû'ye geldiği vakitte Doktor ile görüştüğünü ve Doktor'un kendisine (ben yalnız Anadolu'yu kurtarmak için komünistlerle çalışıyorum) dediğini ve Krayevoy Komite âzâlarının da Doktor'u komünist tanımadıklarını ve yalnız beraber çalıştıklarını söylediklerini ve Moskova'daki Merkezî Komite'nin de Krayevoy Komitece Doktor'un komünist tanınmadığını kendisine söylediklerini ve kendisine iyi nazarla bakmadıklarını söylediği ve bundan başka Sacit yoldaşla beraber Merkezî Heyet'in ve Bakû Komitesi'nin kimin tarafından seçildiği hakkında istizahatta bulunmak üzere bazı hayırhahlardan imza toplayarak takrir hazırlamış olduklarını beyan ettiği görüldü.

Abid Alim yoldaşın ifadesinde: Fuat yoldaşın Türkiye'de komünizmin tatbiki kabil olamayacağını ve yalnız şimdiki vaziyetin muhafazası mümkün olabileceğini iddia ettiğini ve kendisi komünist teşkilâtında âzâ olduğu halde Merkez'e haber vermeden Anadolu Hükümeti'nin Moskova murahhaslığını kabul etmiş bulunduğunu beyan ettiği görüldü.

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Üçüncü Enternasyonal Kongresi Delagatı İsmail Hakkı yoldaş ifadesinde: Moskova'da bulunduğu zaman Fuat yoldaşın Üçüncü Beynelmilel İcraiye Komitesi'ne verdiği dakladda Fırka hakkında hiçbir malumat vermediğini ve Türkiye'de hiçbir teşkilâtın mevcut olmadığını beyan etmiş olduğunu ve Anadolu kıyamcılarını şûrâlar idaresi olarak göstermiş olduğunu beyan ettiği görüldü. 27 Ağustos 920 tarihinde vuku bulan miting zaptı tetkik edildikte, orada da heyet-i umumiye itibariyle yukarıdaki beyanatı teyit eder ifadeleri görüldü. Bunlardan başka Sacit yoldaşın mukaddema Yeni Dünya gazetesine derç edilmek üzere Isırgan imzasıyla ve İnhisar sernamesi altında gerek Türk ve gerek Azerbaycan komünistlerine fikr-i tecavüz ve taaddi maksadıyla yazılmış olduğunu gösterir bir varakası ve keza evvelce kendisine revolver taşımasına müteallik Bakû Komitesi'nden verilip de eser-i hiddetle yırtıp yere attığı resmi varaka parçaları Bakû Bürosu evrakı meyanında görüldü.

Keza 27 Ağustos 920 tarihli mitingde de söz arasında Türkiye için (sermaye zalim değildir) sözünü söylemiş olduğu da görüldü.

Netice-i tetkikat olarak anlaşılan şu ithamat: her bir komünist için büyük bir leke ve hatta böylelerin komünistlikle hiçbir münasebeti olamayacağına vâzıh bir bürhan olduğu müsellem ve bu gibi macera peşinde koşan bu yoldaşların Üçüncü Enternasyonal'in takip etmekte olduğu insaniyete hizmet ga-

53 CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 363-367

yesine iştirak edemeyecek derecede zihniyet-i sahife ile mütemelli oldukları da ahval ve akvallerinden mütezahir olmakla bunların gaye-i teşkilâtın icap ettiği derecede tecrübeleri zarurî görüldüğüne dair işbu evrak-ı tahkikiye tanzim ve Merkezî Büro'ya takdim edildi.

Fi 31 Ağustos 920

Heyet-i Tahkikiye'den Nazmi
Heyet-i Tahkikiye'den Lütfü Necdet
Heyet-i Tahkikiye'den .....

[3 Eylül 920 İçtimaı][54]

3 Eylül 920
Mustafa Suphi, Lütfü Necdet, Abid Alim, İsmail Hakkı, Baha Ali, Veli İbrahim, Nazmi, İsmail Hakkı, Ethem Nejat, Cevat, Celal Korkmazof, Hüseyin Sait, Nedim Âgâh, Sacit, Doktor Fuat, Asım Necati, Mustafa Fahri, Selim Mehmedof
Suphi yoldaşın izahı:
Anadolu'dan gelen arkadaşlarla Rusya'da çalışanların burada buluşması ve yekdiğeriyle iyice anlaşmaları maksadının temini için bugünkü içtima akdedilmiştir.
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Tarihçesi:
Teşkilât vaktiyle muharebede esir olmuş askerler ve muharebeye iştirak etmemiş mülkî amirler, buraya düşen muallimler, küçük zabitler, muharrirler tarafından 917 İnkılâbı'nı müteakip vücuda gelmiş teşkilâttır. Bunun tesisinde benim bilâvasıta hizmetim oldu. Sinop'tan Rusya'ya geldiğim zaman Müslümanlar arasında çalışmak istiyordum. O esnada muharebe ilân edildi, esir oldum. Sonra amele arasında bulundum. Uralski'ye gidip demiryolu işlerinde bulunan amelelerle, sonra Rus amele leriyle görüştüm. Uralski'de bir çok Türk amelesinin hizmeti görülüp Bolşeviklerle Türk amelesi Moskova'ya geldik. Yeni Dünya'yı çıkarttık. Arkadaşlar her surette çalıştılar. Gazete muhtelif karargâhlardaki amele ve askerler arasındaki durgunluğu sarsmak istedi. Ve o zaman İttihat ve Terakki hükümetine ve bunun alemdan olan Enver Paşa'ya hücum ile başladı. Bizim yazılarımız şahsa değil yaptıklarına işlere aitti. Bu münasebetle fikirler karargâhlarda ikiye ayrıldı. Bu vesileyle hakimiyeti halka vermek isteyenleri anlamış olduk. Mazisi inkılâpçı adam aramadık. Hakikaten amele ve rençpere taraftar, halk için fedakârlık edecek arkadaşlar aradık. Bunun için Kazan'da bir konferans akdettik. Buraya muhtelif yerlerden vekiller geldi.
Moskova'da bir konferans akdetmeye karar verildi. 918 Haziran ayında Birinci Türk Sol Sosyalistleri Konferansı açıldı. Rusya'da sosyalist amele ve rençperleri kendi teşkilâtlarını meydana getirmişlerdi. Burada Türkiye Sosyalist.
Kararlardan birisi; Türkiye'den de bazı arkadaşların iştirakiyle kongre açmak suretiyle idi. Açılan şey bir fırka değil idi. Teşkilât namı altında bir propaganda heyeti vücuda getirmiş idik. Bu teşkilâtın gazeteleri, çalışanları, komünist arkadaşlar ve kızıl askerleri var idi. Bu kızıl asker her yerde çalıştılar. Bütün Rusya'da komünistler böyle bir teşkilât vücuduna.
Bu teşkilât geçen sene ve bu sene Moskova'da açılan Üçüncü Beynelmilel'e vekiller gönderdi ve kendisi için dört mevki temin etti. Rusya son iki sene zarfında bir çok vekayie sahne oldu. Kuvvet ve azimleri sayesinde hudut hareketleri yerli yerine geldi. Bu hudut işlerinden dolayı Türk komünistleri de yerlerini değiştiler. Zaman olur ki Kazan'da, Ufa'da, Tataristan'da, Kırım'da ve Kırım Cumhuriyeti'nin teşekkülünde birçok hizmetlerde bulundu. Nihayet merkezi Türkistan'a nakletti. Türkistan'da komünist teşkilâtın mühim olduğu nazariyesini ileri sürdük. Merkezce teşkilâtın Türkistan'a gönderilmesine karar verilmiş idi. Burada da birçok faaliyetlerde bulundu.
Kafkasya'da inkılâp başlanır başlanmaz Merkezî Büro Heyeti de Bakû'ye nakletti. Bakû'ye geldiğimiz zaman bazı arkadaşların çalıştıklarını gördük. Bunu biz Rusya'da öteden beri takip ettiğimiz yola ve

54. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 447-459 (Tahmini sıralama: 447, 448, 449, 458a, 458, 457a, 456, 455, 454, 451, 450, 457, 452, 453)

gerek Avrupa'da ve gerekse Rusya'da teşkil edilmekte olan amele teşkilâtları esasına muvafık görmedik. Bize burada bir Türk Komünist Fırkası var denilince buna memnun olduk. Bize yardım edecek bir çok arkadaşlar çıkacak ve teşkilâtımız kuvvet bulacak. Arkadaşlar bu teşkilât hakikaten komünizm esasına Türkiye'de ezilen mahvolan ve Türkiye % 99 teşkil eden zavallı rençperlerin halâsına yardım edecek bir teşkilât değildir.

Türk Komünist Fırkası'nın âzâları başta Halil Paşa olmak üzere İttihat ve Terakki'nin âzâlarından Talat, sabık zabitandan diğer bazı arkadaşların vücuda getirdiği bir merkez-i umumî kurduk. Fikir propagandası olan bir heyet herkesten olabilir. Fakat Türk Komünist Fırkası yani Amele ve Rençper Fırkası'nın Merkez-i Umumî âzâsı sabık İstanbul muhafızı gibi Halil Paşa ile olursa ve ne kadar münevver olursa olsun İttihat ve Terakki'nin bütün seyyiatına alet olmuş Talat Bey'den mürekkep bir heyetle temsil edilmesi bizi hayretler içinde bıraktı. Bu zatların yanında diğer bazı arkadaşlar da var idi. Adamlardan birisi Doktor Fuat diğeri Yakup, üçüncü Süleyman Nuri namındaki arkadaşlar.

Burada bulunanlar o vakit Süleyman Nuri, Yakup ve Talat var idi. Ben gelir gelmez Talat'ın bu teşkilâtta olması caiz olmadığını söyledim, kendisi de muhakkak gördü. Diğer taraftan Yakup ve Süleyman yoldaşlar hakikaten istifade edilecek adamlar olduğu anlaşıldı ve teşkilâta kabul olundu. Bu suretle bu teşkilâtı lağvetti. Ve Rusya'da evvelden beri çalışan (?), omuz omuza yürümüş, frontlarda (*cephelerde*) bulunmuş arkadaşlar ki beş arkadaş ve Bakû Teşkilâtı namıyla teşkilât vücuda getirdik. Bu bapta Süleyman ve Yakup yoldaşların şahadetleriyle Doktor Fuat yoldaş da kabul edilmiş idi. Böylece Bakû Teşkilâtı vücuda geldi.

Buradaki amele ve askerler içinde Türklerin çalışmak, fikirlerini tenvir etmek suretiyle bir çok arkadaşlar da teşkilâta âzâ yazıldı. Aynı zamanda Yeni Dünya gazetesi de burada bulunan münevver arkadaşların yardımıyla ve kendilerinin nezaret ve sansürüyle çıkmaya başladı. Kurslar açıldı. Elli kişilik kursantlarımız birinci devreyi bitirdiler. Bunlar 150-200 kişilik Bakû Komünist Teşkilâtı hiçbir Müsavatçı (?) ve hain sosyalistin yüzünü unutamayacağı inkılâbî bir teşkilât mahiyetini aldı.

Merkezî Büro'nun son hizmeti binden 20.. (?) amele ve rençper münevveri yetiştirmekle hülâsa olunabilir.

Heyet-i Merkeziye'nin faaliyetlerinden biri de Türkiye ile rabıtaya girişmesi oldu. Bundan 14 ay evvel Rusya'da Merkezî Teşkilât'a verdiği layihada Türkiye'deki kıyam hareketinin bildirilerek buna yardım olunmasını tavsiye etmiş idi. Buradan da Anadolu'ya kuryeler gönderildi. Fikrimiz açık olarak söylendi. Millî mahiyette olursa amele ve rençperlerin faydası temin edilmez ve içtimaî inkılâba beraber çalışmak icap ettiğini bildirdik.

Aldığımız mektuplardan mazhar-ı hüsn-i kabul gördüğümüz anlaşıldı. Şimdiye muhaceret devrinde yaşamış olan vekiller bundan sonra kanunî bir şekilde memlekette yaşamak fırsatını ele geçirmiş olur. Merkezî Heyet'in tensip ettiği yerde Türkiye Komünistleri Kongresi burada açılmış idi. Bir çok arkadaşlar gönderilerek oradan vekiller gelmesine davetnameler yazarak buna muvaffak olduk. Şark Konferansı'ndan sonra 10 Eylül 920'de birinci kongremiz Bakû'de açılacaktı. Bu kongre açılmakla program meselesi karşımıza çıkıyor. Bu gayet mühimdir. Bizim fikrimize göre ihtilâf olması imkân yoktur. Fakat sunuf-ı iktisadiyesi tekâmül etmeyen sınıfî cidalin inkişafı için memlekette takip olunacak programın hakikî komünistler arasında mucib-i ihtilâf bir cihet olamaz.

Her memleketin şerait-i iktisadiyesine göre tatbikat-ı inkılâbiyede bulunacağız. Teklif olunan ve birçok şüpheye maruz olduktan sonra 8inci içtima ve Üçüncü Beynelmilel'de bu hususta ihtilâfa mahal olmadığı gösterilmiştir. Türkiye memleketi şu vaziyette çobanlık devrini vaadinde bitirmiş. Ocak

devrini (?) ise 20-25 sene evvel bitirerek bir demokratik burjuva devrine henüz ayak basmış bir memlekettir.
Büyük amele kitleleri mevcut bir memleket değil. Geçirdiği devrinde ham eşyayı hazırlamak hususunu istihzar, maden nakli, birçok sanayi var. Bunun etrafında yüz binlerce amele, kara rençperler, yancılar, marabalar var. Bunun yanında da azim bir fukara halk var. Bunların başında evvela Avrupa kapitalistleri sonra onların komisyoncuları eşraf, ayan, mültezim saire. Burada tehalüf başlamış, sunuf arasındaki mübareze sırf Müdafaa-i Milliye düşmanın düşmanı ile mübareze hakkında tecelli ediyor. Şu millî cereyan muayyen şerait tahtında içtimaî mahiyet alacaktır. Memleketteki tehalüf artacaktır. Memlekette de şûrâlar hükümeti tesisine istidat artacaktır diyoruz. Biz İranlılar gibi düşünmüyoruz. Bir sınıfa istinat etmek hasıl olduktan sonra vücuda getirmek istiyoruz. İştirakiyûn Teşkilâtı'nı içtimaî inkılâba ve bir alem olarak (?) Türkiye'ye geçmesini de arzu ediyoruz. Tafsilat kongre layihalarında muharrer ve mufassaldır. Programı kabul ettirmiş olmakla Türkiye Komünist Fırkası kanunî teşekkül edecek. Belki Merkez-i Umumîsi'ni Türkiye'ye nakledecektir.

..... (*karanlık*) bilhassa Türkiye'den gelmiş olan arkadaşların fikirlerini almak, Korkmazof yoldaşın ..... (*karanlık*) almak, Doktor Fuat yoldaşın bazı itirazat ve suitefehhümat sebebiyle burada anlaşmak dertleşmek için burada içtimaa karar verdik. İştirakiyûn Teşkilâtı hiç bir zaman İttihat ve Terakki gibi değildir. Bu... idareye almak isteyenler boyunlarını koltuğa almış demektir.
Fedakârlık ile çalışan kuvvetli ve kudretli arkadaşlarımızı ..... bunun için bir meclis-i istişareye davet ettik.
Doktor Fuat:
Başlamadan evvel bir noktayı tenvir etmek istiyor. Bakû Teşkilâtı'nı izah etti.
Her memleketin komünistleri kendi memleketinde doğmak lâzımdır. Binaenaleyh Bakû'de biz çalıştığımız zaman Bakû Partisi ile Dağıstan'da Dağıstanlılar ile çalışıyorduk. Yalnız bir inkılâba silah ile karışıp orada çalışanlara müzahir olmayı Bakû`de komünizmi muzaffer etmeye çalışıyorduk. Kendimize ait bir komitemiz yok idi. Bilfiil inkılâba hizmet etmiş arkadaşlara tavassut edip memuriyet veriyorduk.
Bunu tenvir etmek isterim.
Son günlerde burada bir mutavassıt heyetine lüzum görüldü. Bu heyet fırka halinde değil seksiya halinde. Fırka fikrini taşıyan Baha Sait var idi. Bunun aleyhinde idik, seksiya halinde olmasını istiyorduk. Ben o vakit gittim.
Halil Paşa'nın mazisi malum, fakat Dağıstan'da çalışırken Nuri Paşa'nın halk üzerinde nüfuzu olduğundan inkılâba çalışması için uğraşmıştık. Evvela muvafakat etti sonra aleyhine döndü. Aynı vazifeyi Azerbaycan'da, Halil Paşa'ya gördürmek istedik, aynı nokta-i nazar Azerbaycan komünistlerinin de fikri idi.
Biz inkılâp içinde ateşle tüfekle halledecektik. Bize lehtar olmasa bile menfî çalışması men edilmesi için idi. Baha Sait meselesi kendi aramızda mevzubahis olmuş idi. Birlikte çalışmamız Merkezî Fırka'nın ısrarı üzerine idi. Halil Paşa Karabağ'da idi. Moskova'da ben İsmail Hakkı'dan buraya ait teşkilât istediğim zaman şahsıma ait hiç bir şey hasıl olmamış idi.
Moskova'dan mümessillik teklif ettikleri zaman teşekkür edip şahsen itiraz etmiyorum, ben komünistim, arkadaşların nokta-i nazarını almak lâzım dedim. Bu suretle geldim, burada meseleyi aksi gördüm. Burada geldiğimin ertesi günü içtimaa gittim. Beyanat istediler, söyledim. Sümmettedarik bir

kaç söz olduğu için zayıf tarafları yakaladılar. O vakit hazırlanmadım. İki defa ..... bir beyanat yazmasını istedim. Fırkada disiplini temin için söz söyletmediler. İkinci içtimada benim beyanatta bulunacağım zaman söze başladım. Ve beş dakika istirahat istediler. Bu içtimaın nezaketine muhalif idi. Belki evvel olabilirdi. Bunun cemiyetin nezaketine bir hakaret addederim. İkinci defa söze başladığım zaman Abid Alim evvela tez halinde Heyet-i Merkeziye'ye kararını teklif etti. Bu şayan-ı tetkiktir.

Bakû Heyet-i Merkeziyesi kimin tarafından teşekkül etti bunu bilmiyordum. Heyet-i Merkeziye'den anlamak üzere geldim Suphi yoldaşa açık hasbıhal ettik. Demek ki yalnız Heyet-i Merkeziye Suphi yoldaştan anladım ki bir inhisar (?) var. İnkılâba çalışanlardan birini görmedim. Bizce şahısları meçhul bir çok arkadaşların çalıştıklarını gördüm. Buna muarızım ve olacağım. Bir heyet teşekkül ettiği zaman hürriyet-i vâsia verilmeli. ..... ona göre olmalı. Mücerret prensipleri dünyanın en geri kalan bir kısmına hürriyet fikrini disipliniyle tahdit etmeyi muvafık görmedim (?).

Feyzullah Sacit bazı istizahatta bulunmuş. Bunlara cevap verilmiş. Sonra Kardeş Mahkemesi'ne verilmiş. Yeni ..... korkmaz. Bir heyete ait bulmadım. Başkalarını milliyetçi sözü ile .... dahi ben buna da muterizim. İnkılâp esaslarını memleketimize herkesin şahsına göre heyet-i içtimaiye göre değişir. Burada ben başka bir vazife alabilirim. Bu gibi ithamların da aleyhindeyim. İşte bunlardan dolayı böyle bir fırka olamayacağını ve içinde bulunmak .....mak lâzım olduğunu söylüyorum. Suphi ile memleketin taktikası hakkında görüştüm. Memleketteki muvazeneye karşı nasıl hareket edeceklerdi? Fikir halinde gideceğiz dedim herhalde. Bir de kıta-i ordu meselesi var. Bir fikrin harekete geçmesi silahlanması demektir. Kızıl Ordu namıyla maddeten memlekete silahlı girersen doğrudan doğruya bir mücadele şeklini alıyor demektir. Bu da kanaatime göre mugayir.

Anadolu İnkılâbı'nın müdafi nokta-i nazarından faydasını burada görüyorum. İstediğimiz şerait altında yürütemezsek aleyhimize döner. Bunun için ihtiyatkâr olmak lâzım. Bu sebeplerden çekilgen bulundum. Hakikî komünist, yalancı komünist şekillerini reddediyorum. Namuskâr bir ad komünistim derse komünist olur, namussuz olursa komünist olamaz. Harekâtında bir şey görürsem tenvir ederim. Hüsn-i niyetlerle çalışan arkadaşları itham etmek garip görünüyor.

İstikbâle ait kanaatim komünizm hayatın zaruretinden doğmuştur. Prensiplere sadık kalmak şartıyla memleketin ihtiyacına göre eskiden başka şekle girmekle olur. Zahire ve şekle göre bizim memlekette tatbike ait ihtilâfla ..... memlekete en nâfi olanı götürelim. Memleket bu harpten sonra yaralandı. Son damla kuvvetini sarf ediyor. Yanlış taktikle iki yerden .....

İtiraz ediyorum bunun için beni itham ederseniz o başka.

Şahsî değil esasa aittir.

Abid Alim:

Doktor Fuat yoldaş bizim fikrimize muhalif olan maddeleri açık söylesin müzakere edelim.

Doktor Fuat:

Türkiye'nin haricinde kalmış şahısların ekseriyeti avantüriye niyetinde olduğunu teşkilâtın propaganda teşkilâtı namı altında Anadolu'ya gidip orada çalışmasını teklif ettim.

Suphi : Teşkilâta hürmetle idare-i kelâm olunsun.

.....

Gönderdiğiniz adamlar için söylüyorum.

Suphi:

Biz gönderdiklerimizi biliyoruz. Oradaki emperyalizm çanaklarını yalayanlarını bizim için söylediklerine inanmak caiz değil. Diğer taraftan 2180 kişiye baliğ olmuş efrat içinde bir kaç kişi olabilir.

Eski şatbdaki mazileri bozuk bir çokları da vardır. Bunlardan bazısı (?) bunlar olabilir teferruattır. Üç senelik tarihi olan bir teşkilâtın burada fırka olarak gelmesine razı değilsiniz, bu kati ise esasen komünist fırkasının teşekkülüne mani değilsiniz demektir. Anadolu'nun hali malum.
Oradan gelen haberler bunları bize ispat ediyor. Çünkü orada hiç bir fırkaya açık bir meydan-ı münakaşa vermiyorlar.

İsmail Hakkı: Madem ki aramızda Doktor Fuat'la bir mesele var idi, başladık bir kısmı bitti bir kısmı bitmedi. Kongreye kadar tehir etmek meşkuk kalacak. Kongreye kadar her şeyi anlaşmayı hazırlatmalıyız.
Anadolu'dan gelen İsmail Hakkı:
Buraya geldik, içimizde sevinçler var idi. Türkiye'nin âtîsi için bütün insaniyet için mücehhez bir alay teşekkül etmiştir. Geldik gördük ki komünistler arasında bir çok dedikodu çıkmış, ve harice Anadolu'ya gelenlere bile şâyi olmuş. Bu bize kan ağlattı. Büyük teşebbüs daha turfa halinde iken tehlikede bulunuyor. Binaenaleyh bu içtimada bir aheng-i tam vusul bulması ve harice aksetmemesini rica etmekle Suphi ve Fuat yoldaşların sözlerine gelince
Suphi yoldaşın anlattığı tarihçeden buradaki teşkilâtı bütün kıskançlıkları bir yana bırakmış (?) ve toplamaya çalışmış.
Doktor Fuat'tan hiç bir şey anlamadım. Evvela müspet olarak anladım ki bir memleketin istikbâline ait cemiyetin hariçte teşekkül etmesi doğru değilmiş. Ve ihtilâller tarihe mugayir ise Büyük Manifest de (?) Almanya içinde değil haricinde yazıldı. İlk teşekkül komünarların intisap ettikleri memleketin tamamına ecnebi muhabirler de şahittir.
İnkılâpların ..... ecnebi memleketler idi. Misal: Rus millî inkılâp hareketlerinden Lenin ve saireler ..... teşkilâtlarını Rusya'da tesis etmeden ecnebî memleketlerde hürriyet-i kâmileyi haiz olarak alelumum inkılâpçılar hariçte çalışmış ve teşkilâtları muvaffak olmuştur. Ben düşünüyorum komünistte şahsın ehemmiyeti yok şahsiyetlerin kıymetleri vardır. Hayatın tecrübelerinden temiz çıkanlar ..... cemiyetlerin pişvâsı olmak zarurî idi.

Komünist Avrupa'da doğduğu vakit proletarya haricindekilerin hücumu oldu. Bayen (?) Fırkası bayrağı olduğu günden beri muhalif hücumlar azalır.
Her adama komünistim diye kapıları açarsak bir çok avantür(*ist*)leri içimize alırız. Doktor Fuat iddiası birbirine zıttır.
Rusya'yı idare eden kanunlarla Türkiye'yi idare eden kanunlar arasında fark yoktur. Binaenaleyh komünist isek esasını aynen kabul etmek mecburiyetindeyiz. Tatbikatı ciheti münakaşa edilebilir fakat mesail-i mühimme cihetinde bir tutamazlar. Dedikodu ne olursa olsun aramızda halledilmeli harice aksetmemeli. Hariçte bulunanlar içinde itibarımızın kırılmaması en mühim vazife addedilmeli.
Prensip meselesi: Kabul edildikten sonra diğer meseleler münakaşa edilebilir.
İlâve:
Deniyor ki iktisadî inkılâp biz komünizmden bütün taşıdığı insanî inkılâp tatbikini anlıyoruz. İktisadî inkılâp şekilleri istihsal tarzlarının cemiyetlere müteallik diğer şeylere icra-yı tesir etmesinden ileri gelir. Komünizm bir ..... ediyor ekonomi ifa ediyor (?).
Yoldaşın sözlerine tamamen iştirak ediyorum. Mücadelelere devam etmeliyiz. Dedikodular artık kesilmek zamanı gelmiştir. Mümkün olan süratle bunu kapasak daha (*iyi*) olur.

Suphi:
Bu sözlerin tamamını Doktor Fuat söylemiştir.
Disipline ait fikirlerini gelip anlatsın veyahut muhtac-ı ıslah cihetlerini yapanz. Bununla bu mesele halledilir, eğer Doktor Fuat buradaki arkadaşları

Fikirlerine iştirak ederse
Doktor Fuat Merkezî Heyet'le yarın gelsin halletsinler. Ondan sonra yazılmış şeylere ait izah eder ve anlanz ve beraber çalışınz, şimdiye kadar çalışmış olduğunu bizimle de beraber çalışmak isterse gelir çalışır.

Disipline gelince: inkılâba başlamak ve bu yolda ..... esaslara vâkıf olmadığı anlaşılıyor. Usul-i müzakerede bir usul vardır. Az zamanda çok şeyler söz söylemek (?) esası ile diğerlerine tatbik olunan usul kendilerine de tatbik olundu.
Tezler talep olundu. Birinci beyanattaki tesir hasıl olduktan sonra arkadaşlar arasında küçük bir dalga (?) hasıl oldu. Komünist olup olmaması hakkında sordular ki daklad vereceği zaman Bakû (?) Teşkilâtı Komitesi'nden almış mıdır almamış mıdır sordular. Bunlar riyaset tarafından .....mamış. 70-80 arkadaşın reyiyle hareket olundu. Doktor Fuat'ın bu beyanatı şahsıma ait değil o mahaldeki kursantlar, komünistler, amele ve halkın arzusu idi. Bu hususta vicdanen rahatım. Ona göre bir tesir yapmadım.
Doktor Fuat'la teşkilâtın arasındaki ise fikir cihetinden olmadığını bir çok beyanat vardır. Bunlar bizce yazılmış ve odadan dışarı çıkmamıştır. Gerek şahsen gerek teşkilât nokta-i nazarından sui..... yoktur. Disiplin cihetinden ise bunlar kabil-i haldir. İnkılâbî teşkilâtta bir mani teşkil etmez.
Doktor Fuat:
Komünistlerin şahsı hakkında bize bir grup müracaat etti. Bize bizim yanımıza gelin beraber çalışalım, bir grup teşkil edelim dedi. Bunların şahısları bizce muayyen olduğu için bunlar yapılacak teşkilâtları çabuk devrileceğinden reddettik. Bir kaç gün de savsakladık. Türkiye'nin haricinde her ne suretle olursa olsun yoldaşlar ekseriyetle avantüre alışmış, karnı doyurmaya alışmış menfi şahsiyetlerden idi. Bunlarla teşrik-i mesai etmediniz ve nüfuz kazanıp saireyle bize karşı kuvvetler .... teşkilâtın içinde görürüm. Bu gibi şeyler üzerine müesses olan fırkanın Türkiye'de iş görmeyeceğini bildiğimden teşkilâtın propagandacısı az, temiz, namuslu adamlardan olmasını, idealin tahakkuku için çalışmak nokta-i nazarından teşkilâtın fırkasıyla, Kızıl Ordusuyla Anadolu'ya fethe gitmesini anlıyorum. Bunun hayal olduğunu anlıyorum. Bugün mesele Anadolu'ya gidilmesi.
Komünizm az bir zamanda olmaz. Biz fikir halinde hazırlanmış gidelim. Anadolu'dan çok fena haberler alıyoruz. Oradan gelenler Anadolu'da suitesir hasıl ediyor imiş.
Yazık olur (?).
Suphi yoldaş:
Doktor Fuat'ın sözlerini sual olarak telakki ediyorum. Bazılarına izahat vereceğim. Birisi Kızıl Asker Teşkilâtı. Doktor Fuat her ne kadar Azerbaycan'da bulunmuş iseler bile Rusya'daki malumatı mahdut. Kızıl Asker Teşkilâtı amele ve rençperler için mekteptir. İlk ocak açıldığı zaman Kazan'da Moskova'da Kırım'da bir Kızıl Teşkilâtı olarak bir az sonra daha ziyade teşkil edildi. Bu teşkilât parti ile beraber kendi burada bu teşkilâtı biz umumiyetle hazır bulduk. Burada birçok şablar gördük. Burada asker ile Dağıstan'dan ve saireye yardım ediliyor imiş. Burada tahavvül olur olmaz inkılâbi esaslara muvafık olmadığı anlaşılmış dağıtılmış. Bizim buraya gelen arkadaşımız burada bunları toplamış. Bu teşkilât vücuda getirmiş. Ben geldiğim zaman üç yüz var idi.

Anadolu'ya biz fiilen de müzaheret için bir tabur müsellahan göndermek istedik. Nuri Paşa meselesi zuhur eder etmez buna birçok maniler (?) zuhur etti. Son zamanlarda bu fikir peşinde. Silahın aynca gönderilmesi mümkün değil.
Askerleri Anadolu Kuva-yı Milliyesi emrine müsellahan gönderilmesin diye emir verildi. Türk Kızıl Fırka-i Askeriyesi vücuda geldi. 80-100 mevcudu yakında müsellahan Anadolu'ya göndereceğiz.
Bununla Şûrâlar Hükümeti için değil.
Biz burada Şark siyaseti için birçok içtimalar ediyoruz. Anadolu'dan aldığımız haberler ihtiyatları lüzum gösteriyor. Aldığımız haberler birçok valilerden aldığımız haberlerin neticesi Şûrâlar Hükümeti ile tesis-i münasebat ve irtibat edip şûrâlar hükümetini ilân etmek neticesi çıkıyor.
Doktor Fuat yoldaşın bir adamın komünist denir denmez inandım demesi safdilliktir. Biz iki yüz binden mürekkep bir K. teşkilâtımız olduğu halde tasfiyesine karar verilmiş, o itibarla her komünist diyene, namuslu diyene inanılmaz. Şahsına ait ise bunlar varid değil. Buradaki halledeceğimiz mesele Rusya'da komünist âzâsı olmak kâfi değil. İdeal olarak içtimaî inkılâbı almış ve komünizm hayatını kabul etmiş adamlar olacaktır. Memleketin hayat-ı içtimaiyesine göre bazı esaslar talep edecek ve faaliyet arzusunda bulunacak ve bazı esasları kabul edecek hükümeti almak esası var ise bunlara hazırlanmak, behemehal Türkiye'de komünistliğe alet olacak ..... materyal olarak almak icap eder.
Doktor Fuat memlekette komünistlik için hazırlanmak için hiçbir şey görmüyor. Fikir itibarıyla ..... suitefehhüm suikast yok.

Suphi yoldaş devam ediyor:
Burada kongrenin olmamasını arzu etmek
Bu maksadın husule gelmesi için zaman gelmeden bizim gibi enternasyonalist teşkilât tatbik etmişlerdir. Bu bir çok suhuletler gösterilirken kongreyi talik etmek muvafık değildir.
Cevat yoldaş:
Ortaya sürülen memleket haricinde olanların teşkilât yapması avantüristliktir değil mi? Böyle olursa Fuat yoldaş ve yoldaşları memleketimizin haricinde inkılâp yapacak kadar teşkilât yapmışlardı. Böyle ise kendileri de buna maruzdur. Burada hepimiz aynı ithamla müttehem olmaklığımız vaziyetinde görülür.
Suret-i umumiyede memleket haricinde teşkilât lâzım mı? Zannederim ki başka türlü olamaz. İnkılâbın masdarı, menşei nerede ise oraya temas edenler orada anlaşır, çalışır bu hiç bir zaman avantüristlik olamaz.
Düşünülecek olursa bu gibi efkâr-ı teceddüdperverâne kimlerindir? Mesele muayyen olmayanındır. Aczlerinde değil memleket içerisinde ekmek kazanabilir fakat teceddüdü, ilerlemeyi aradıkları için yaparlar.
Hepimiz mazhar-ı ihtiram yahut fena bir suretle aynı seviyeye dahiliz.
Memleket haricinde teşkilât daima görülmüş ve yapılmıştır. Başka türlü olamaz. Memleketteki efkârın bu kadar olduğunu katiyen görmüyorum, inanmıyorum ben ..... Bir gazeteye insan düşündüğünü yazıverir. Böyle olduğu gibi Ankara'da kabil değil. Bizim tatbik ..... söz söylersek derhal bizi boğmak isterler. Bakû'deki teşkilâtımız daima mevcut kalmalı ve daima mevcut olmalıdır. Teşkilâtımız Üçüncü Enternasyonal istinat ediyor denemez.

Sual isteyenler:
Feyzullah Sacit:
Doktor yoldaş burada Türkiye'nin haricinde çalışanlara avantürist dedi mi?

Veli İbrahimof:
Baha Sait yoldaşla teşekkül eden komiteye âzâ oldu mu?
Suphi yoldaş:
Türk Seksiyası filan yok. Türk Komünist Fırkası'nın mührü, kağıdı ve sairesi vardır.
Doktor:
Ben giderken seksiyaydı, bilmiyorum.
Selim Mehmedof:
1- Mümkün ise verilecek sualler evvela verilmeli sonra cevap vermeli.
2- Verilen sualler prensipten hariç tutulur. Abid yoldaş Fuat yoldaşa esas meseleye karşı nasıl olduğunu sormuş idi. Onlardan birini söyledi. Onlara cevap versin sonra sualler verilsin.
Doktor Fuat:
Ben izahat verirken yok idiniz. Şimdiye kadarki mesaimizde Azerbaycan'da çalışan Türkler Azerbaycanlı, Dağıstan'dakiler Dağıstan'da çalışmışlardır.
Burada çalışanlar avantüre müsaittirler. Memleketin menfaatine zıt oluyor. Yukarıdan da gördük mücadelelerimiz avantürlerle mücadele ile geçmiştir.
Ben hiçbir vakit Azerbaycan'da inkılâbın mesuliyetini yüklenmedim. Kendileri yaptılar. Biz müzahir olduk. Şimdi memleket namına yeni bir şey kuruyoruz. Buna salâhiyetimiz var mı? Cemiyet başka fırka başkadır. Fırka demek bir memleketin muhtelif sınıflarından birini ele almak demektir. Komünist Fırkası adıyla Türk amele ve rençperlerinin mümessili miyiz. Aramızdaki hudutlar varken biz acaba Türkiye'nin amele ve rençperlerinin esasını müdafaa edebilir miyiz diyorum. Ben buna hayır diyorum.

Anadolu'dan ..... almadıkça başka türlü olması gayrı varittir. Burada çalışanlara avantürist demedim. Çalıştığım şeyler bir çok avantüristlikler gösterdi. Onun için söyledim. Türkiye'de serbest söylememek meselesi: Komünizmin şiarları bazı ellere geçecek. Giden arkadaşların yaptıkları şeylerden ..... şeyler yaptıkları anlaşılıyor. İhtiyatkâr olmalıyız. Komünist olmasaydım memnun olurdum. Çünkü çok korkuyorum. Devrilecektir. Oraya ihtiyatla gireceğiz. Müsait bir yer bulamazsak tekrar buraya kaçacağız. Düşürmeye çalışacak. İdeale mutavassıtlar koyuyoruz.
Suphi:
Celal yoldaş içtimaa gideceğinden söz alıyor.
Celal Korkmazof:
Yoldaşımızı Paris'ten 907'den tanıyorum. Yoldaşımız Doktor'u da tanıyorum. Bizimle işlediğimiz zaman bize yardım edip çalışmıştır. Bizim yola çalışmıştır.
Program: Şark milletlerinin ve Türk komünistlerinin kongresi olacak. Eski yoldaşlar arasında anlaşmamazlık ayrı meseledir. Herkes istediğini söylemekle bir mesele çıkmıştır.
Türk Komünist Partisi'ni nerede olursa olalım yapmak bizim vazifemizdir. Bunun için bir teklif ederim. Bir program elde bulunmalı. Türk komünistlerin Şark milletler Rus komünistlerinin bir tarafında da ..... olsa da her birisini nazar-ı tetkikten geçirmeli ve Türk komünistlerinin Anadolu'da ..... sairesi olan.
Saat altıda içtimaa getireceğim teklifim şöyle ki:
Bu içtima oldu. Yekdiğeriyle anlaşmak için oldu. Türk komünistlerinin kongresi ..... nerede olursak lâzım. Fakat burada asıl esasa, prensibe dahil olmayan meseleler ..... boş yere vakit kaybetmek. Esasen program yazıldığından bahsediliyor. Komünistlerin programı, Üçüncü Beynelmilel'in

program ve kararları ve Şark milletlerinin taktika ve saireleri ..... (*silik*) madem ki Türk kongresinden sonra olacak herhalde içtima ile esas program ve diğer cihetler hakkında karar verilmesi ve kongre olmasıyla fırka teşekkül etmeli.
Kongre esas olarak hazırlanmak için çalışıyor.
Teklif reye kondu. Kabul olundu.

[5 Eylül 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmiyedinci İçtiması][55]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi yedinci İçtiması
5 Eylül 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: Mehmet Emin, Lütfü Necdet, İsmail Hakkı, Abid Alim, Nazmi, Veli İbrahim
Ruzname-i müzakerat:
1- Kongreye dahil olacak yoldaşlar hakkında
2- Seferberlik münasebetiyle Merkezî Büro'da müstahdem arkadaşların muafiyeti hakkında
3- Sıradaki işler
1- Komünist hücrelerinden intihap edilen komünist yoldaşlar rey-i tam ile; komünist hücrelerinden intihap edilen hayırhahlarla amele ve esnaf cemiyetlerinin mühürleri ile memhur vesikalarla gelenler, Karadeniz sahili ve Anadolu Teşkilâtı için gönderilen murahhasların şahadet ve tasdikiyle intihap edilen yoldaşlar istişare reyiyle Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın 10 Eylül 920'de inikat edecek kongresine iştirak ederler.
2- Merkezî Büro'da müstahdem âtîde isimleri muharrer yoldaşların ilân edilen seferberlikten memuriyetleri müddetince tecil edilmelerine ve bu hususta Harbî Şube'ye işarına.
Teşkilât Reisi: Mustafa Suphi yoldaş
Heyet-i Merkeziye âzâsından İstihbarat Şubesi Müdürü İsmail Hakkı yoldaş
Merkezî Büro Kâtib-i Mesulü Lütfü Necdet yoldaş
Teşkilât Şubesi Müdürü Baha Ali yoldaş
Hazırlık Komisyonu Reisi Hüseyin Sait yoldaş
Merkezî Büro'da Türkçe Kâtibi Bahattin yoldaş
Tebligat Şubesi âzâsından Nurettin yoldaş
Merkezî Büro Takip Memuru Halik yoldaş
Merkezî Büro'da Tabela Ressamı Niyazi yoldaş
Yeni Dünya Gazetesi Musahhihi Hasan Edip yoldaş
Yeni Dünya Gazetesi Kâtibi Ahmet Hamdi yoldaş
Merkezî Büro'da Ressam Adnan yoldaş
Bakû Komitesi'nde Mukayyit İsmail Süreyya yoldaş
Merkezî Büro Sesli Kıraathane Memuru Fikret yoldaş
Tebligat Şubesi'nde Faik yoldaş
Matbaa Şubesi'nde Feyzullah Sacit yoldaş
Telif ve Tercüme Şubesi Müdür Muavini Asım Süreyya yoldaş
Telif ve Tercüme Şubesi Mübeyyiz Halil İbrahim
Telif ve Tercüme Şubesi Mübeyyiz Kemal yoldaş

Sıradaki işler:
1- Kurs müdavimlerinden Hacı Mustafa Mehmet Lütfü yoldaşın Kıta-i Askeriye'den alacağı olan on yedi bin altın rublenin bilâhare Alay'dan alınmak üzere Mehmet Lütfü yoldaşa itasına.
2- Merkezî Büro'ya araba mubayaasında edilen istikrazdan borca mahsuben yüz bin rublenin Kıta-i Askeriye'ye verilmesine.

---

55. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 442-443, 460-466, 475-476

3- Türkistan'dan gelen Kâzım yoldaşın masarif-i rahiyesi için talep ettiği on yedi bin rublenin Taşkent ve yollarda almış olduğu paranın hesabı görüldükten sonra bu para verilmek lâzım gelirse kendisine itasına.
4- Bakû Komitesi hesabına bilâhare alınmak üzere otuz bin ruble verilmesine.
5- Siyasî Mektep'in imtihan merasiminde sarf edilmek üzere Tebligat Şubesi'ne avans olarak yirmi bin ruble verilmesine.
5- Kongre için yapılan bayraklar masrafı için sekiz bin beş yüz ruble verilmesine.
6- Krasnavodski'ye gönderilecek Faik yoldaşa maaşının nısfı ve o miktarda harcırah itasına.
7- Gürcistan'a azimet eden Slaviski yoldaşa üç bin ruble ZaKafkas parası verilmesine.
8- Halk Murahhası Yakup yoldaşın nezdine gönderilen Tahir yoldaşa yirmi bin ruble verilmesine.
9- Aşkabad'da bulunan Türk Kızıl Askerleri'nin (beray-ı memuriyetle) Bakû'ye gönderilerek buradaki fırkaya iltihakları için Ordu Kumandanlığı'ndan yazılan telgrafın numaraları alınarak Türkistan Cephesi Başkumandanlığı'na Harbî İnkılâp Şûrâsı'na tekit telgrafnamesi yazılmasına.
10- Harbî Şube'ye lâzım olan masa, sandalye ve saire için Komünyalni Adyel'e (*Komün Şubesi*) müracaat edilmiş olmadığı takdirde Harbî Şube için muayyen olan maaşa karşılık gösterilerek hariçten tedarik edilmesine.
11- Kıta-i Askeriye efradının bazı iddia ve mutalebatını hâvi Harbî Şube'den 2 Eylül 920 tarih ve 20 numara ile takdim edilen evrakın beray-ı tahkik Heyet-i Tahkikiye'ye havalesine ve bu iş için Heyet-i Tahkikiye'ye Süleyman Nuri yoldaşla Kıta-i Askeriye Yaçeykası'ndan bir yoldaşın da iştirakiyle meselenin halline ve neticesinin Merkezî Heyet'e bildirilmesine.
12- Asker arasında çalışmak üzere Vayenkom Muavini olarak İsmail Çitof yoldaşın tayini.
13- Yekaterinodar'dan gelen İsmail Çitof yoldaşın hesaplarının Abid Alim yoldaş ve Muhasebece tetkikine.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Mehmet Emin, İsmail Hakkı, Nazmi

[8 Eylül 920 Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin Yirmisekizinci İçtiması][56]

Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Merkezî Heyeti'nin Yirmi sekizinci İçtiması
8 Eylül 920
Reis: Mustafa Suphi yoldaş, hazır bulunan âzâlar: İsmail Hakkı, Lütfü Necdet, Nazmi, Mehmet Emin, Abid Alim, Süleyman Nuri yoldaşlar
Ruzname-i müzakerat:
1- Kongre küşadı, program
2- Sıradaki işler
1- Kongre küşadı ve birinci gün yapılacak merasim hakkında program:
1) Kongre 10 Eylül 920 Cuma günü saat dörtte Raboçi (*Amele*) Klüp'te açılacaktır.
2) Merkezî Büro tarafından kongre açılacak, tebrik nutuklarından sonra Mandatni Komisyon intihap edilecek ve böylece birinci içtimaa nihayet verilecek.
3) Kongre açılması merasiminde bulunmak üzere bir mızıka Harbî Komiserlik'ten istenecek.
4) İçtimaın hitamından sonra Siyasî Mektep müdavimlerinin şahadetname tevzi merasimine başlanacak. Merasim kursantların Enternasyonal Marşı'yla açılır.
5) Bakû Komitesi tarafından Siyasî Mektep'in Tarihçesi hakkında bir nutuk.
6) Talebe tarafından cevabî şiir, monolog, tiyatro.
8) Kongrenin küşadı Türkçe ve Rusça gazetelerle neşredilecektir.
2- Sıradaki işler:
Siyasî simaları malum olan kimseler hangi teşkilât ve cemiyetten vesika getirseler kabul edilmezler. - Bahattin Şakir ve Hafız Mehmet – gibileri.
2) Siyasî Mektep müdavimlerinin yemekhanesi aşçısı Kasım'ın (?) hususi yemek sattığı ve bu hususta güya Bakû Komitesi Kâtibi Nazmi yoldaşın müsaadede bulunduğuna dair bazı isnadatta bulunan kurs müdavimlerinden İsmail Hakkı, Saferoğlu Sadık yoldaşlar hakkında yapılacak muamele hakkında Bakû Bürosu'ndan havale edilen evrak tetkik edilerek ancak Kasım'ın çıkarılmasına ve evrakın da usul dairesinde halli için Bakû Teşkilâtı'na havalesine.
3) İsmail Çitof'un hesabatı tetkik edilerek muhtelif mahallerden aldığı paralar hakkında aldığı şube ve teşkilâtlara hesap vermesine, Merkezî Büro'dan kendisine verilen elli bin rublenin hesabının Muhasebece tetkikine.
4) İsmail Çitof'un kâtibine verilen bir aylık maaş ve yirmi üç günlük harcırah yekûnu olan on altı bin rublenin verilmesine.
5) Harbî Şube'den Fırka-i Askeriye hakkında:
1- Anadolu'ya yardım edilmek fikriyle meydana getirilen Kızıl Fırka. Anadolu Vekili İbrahim Tali Efendi'nin teşkilâtın fikir ve gayesine muhalif olarak Ordu Kumandanlığı'na müracaatı üzerine eski tasavvur akim kalmış askerin vakt-i azimetleri malum olmadığı ve bu hususta asker tarafından teşkilâta mütemadi müracaat vâki olduğu cihetle ve bu mesele etrafında bir çok suitefehhümler vâki olduğu cihetle Askerî Kumandanlık'a bir münasibinin tayini meselesinin Opraform'a havalesi ve sürat-i mümküne ile mukim askerlerin Anadolu'ya sevklerinin temininin Opraforma'ya ve aynı zamanda keyfiyetin askere tebliği.
2- [*Anadolu Murahhası İbrahim Tali Efendi'nin burada teşkil edilen Kızıl Fırka hakkında Onuncu Ordu Kumandanı ile görüştükten Anadolu'ya muavenet için buradan asker gönderilmeğe lüzum olmadığı yalnız cephane ve silah ile yardım edilmesi münasip olacağı tarzında beyanatı üzerine Ordu Kumandanlı*

56. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 444-445, 467-473, 503

ğınca Fırka-i Askeriye ve seferberliğin lağvedildiği ve bu husus Ordu Kumandanlığı'ndan Teşkilât'a resmen haber verildiğinden] Ordu Kumandanlığı'ndan İbrahim Tali Efendi müracaatı hakkındaki tahrirat suretinin Moskova'da Yusuf Kemal Bey'e ve Anadolu'ya gönderilmesi ve keyfiyetin işarı.
4- Teşkilât-ı Askeriye içerisinde her türlü faaliyet-i siyasiyeye devam edilecektir. Asker arasında haftada bir defa miting yapılması, kitap ve risale gönderilmek, daimi teşvikatta bulunmak.
5- Siyasî Komiser (Vayenkom) olarak İsmail Çitof yoldaş tayin edilir. Keyfiyetin Opraforma'ya işarı.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
Âzâlar: Nazmi, Abid Alim, İsmail Hakkı, Süleyman Nuri

[9 Eylül 920 İçtimaı][57]

9 Eylül 920 saat dörtte İçtima
Reis: Suphi yoldaş
Hazır bulunanlar: Mehmet Emin, Abid Alim, Süleyman Nuri, Baha Ali, Lütfü Necdet, Hüseyin Sait, Nazmi, Yakup, İsmail Hakkı, Naciye, İsmail Hakkı, Hilmi, İbrahim Hakkı, Nedim Âgâh, Selim Mehmedof, Doktor Fuat, Fahrettin Sacit, Celal Korkmazof, Kiremitçiyan, Yahya Hayati
Kongreye içtimaa hazırlık
Dünkü karar aynen Lütfü yoldaş tarafından okundu.
Tertibat hakkında İsmail Hakkı yoldaş beyanatta bulunmuştu. Dünkü mukarrerata ilâveten kursantlar ve askerlerin ön safta oturmaları ve resmi küşattan sonra yapılacak şeyler.
Hilmi yoldaş: Ahmet Motoşof'un teşkilâtımız aleyhinde söz söylediğine dair beyanatta bulundu. Ve Yakup, Süleyman Nuri, Emin yoldaşlar da bu hususta aleyhimizde bulunduğuna dair teyit ettiler.
Suphi yoldaş: (*orijinal metinde boş bırakılmış*) tavsiyesi üzerine mesuliyetli işe konmamak üzere muallimlik, muharrirlik ve sairede bulunmak üzere teşkilâta alındı. Büyük memuriyetlerde bulunmak istedi ise de reddolunduğundan ihtimâl aleyhimizde bulunurdu. Kendisi kongreye esasen intihap olunmamıştır. Kongre haricinde arkadaşlar arasında konferans suretiyle beyanatta bulunması teklif olundu, teklif kabul olundu.
Ahval-i Cariye hakkında Abid Alim yoldaşın beyanatı istima olundu.
Bizim Türkiye'nin halihazırdaki gibi ahval-i siyasiye ve içtimaiyesi ile mazideki ahvali hakkında izahat verilmesini teklif etmekle Şark İnkılâbı ile Garp İnkılâbı arasındaki fark izah olundu. Mehmet Emin yoldaş da bu beyanatının Türkiye ahval-i hazırasını beyan etmediği hakkında izahat verdi.
Suphi yoldaş bu hususta beyanatta bulunduktan sonra behemehal Türkiye'nin ahval-i umumiye-i siyasiyesi hakkında izahat verilmesi hususunu teklif ediyor.
Mehmet Emin yoldaş bu hususta Abid Alim yoldaşın yazdığı beyanata Türkiye ahvali hakkında malumat vermek üzere bir komisyon teşkilini teklif ediyor.
Abid Alim yoldaşın beyanatına ilâveten Türkiye'deki hareket hakkında beyanatta bulunmak üzere Türkiye'den yeni gelen Cevat yoldaş beyanatta bulunması muvafık görüldü.

Müstemlekât Meselesi hakkında Mehmet Emin yoldaşın layihası hakkında:
Müstemleke Meselesinin kongrede mevzubahis olup olmaması hakkında İsmail Hakkı yoldaş tarafından itiraz vâki oldu. Suphi, İsmail Hakkı, Selim Mehmet ve sair yoldaşlar bu hususta sözler söyleyerek Müstemlekât Meselesinin kongrede mevzubahis olması lüzumu muvafık görüldü. Ve bu hususta Mehmet Emin yoldaş tarafından hazırlanan layiha okundu.
Layihanın bazı noksanları hakkında İsmail Hakkı (İstanbul) tarafından bazı izahatta bulunduktan sonra bu hususta Suphi ve Doktor Fuat yoldaşlar da söz söylediler. Netice itibariyle Mehmet Emin yoldaşın hazırladığı bu layihaya ilâve edilmesi lâzım gelen maddeleri ilâve etmek üzere İsmail Hakkı yoldaş Emin yoldaşa muavenet etmesi kararlaşmış.
Milletler Meselesi:
Nazmi yoldaşın bu hususta hazırladığı layihaya bir takım da tezler ilâve etmek üzere bir komisyon teşkiline dair Selim Mehmedof tarafından vâki olan teklif kabul edilerek işbu komisyona Selim Mehmedof, Hilmi yoldaşlar da dahil edilerek yarın bu mesele halledilmesine karar verildi.

---

57. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 474, 477

Teşkilât hakkında:
Fırkanın mahallerde, köylerde, imalathanelerde nasıl teşekkül edeceği, merkezleri ne suretle vücuda gelecek. Vilâyet, kaza, derebeyliklerine karşı Doğu vilâyetleriyle köylerde çalışan ve sair ile kadınlar ve gençler arasında çalışmak meselesi de ilâve edilmek lüzumu Suphi yoldaş tarafından teklif edilmiştir. Kadınlar hakkında Naciye yoldaş tarafından ihzar edilen layiha daha bir başka şekle sokularak fırkaya irsali.

[11 Eylül 920 Mandat Komitesi İçtimaı][58]

11/9/336 tarihinde Mandat Komitesi içtima eyleyerek Hilmi yoldaşı riyasete ve Süleyman Nuri yoldaşı kâtipliğe intihap edilerek bu mandatın âtideki veçh üzere tetkikine başlanır. Hilmi yoldaş, Süleyman Nuri, Mehmet Emin, Nazmi yoldaşlar
Birinci kısım hakk-ı reye mâlik olanlar,
İkinci kısım istişare reyine mâlik olanlar.
Hakk-ı reye mâlik olanlar:
3 Suphi yoldaş, Mehmet Emin yoldaş, Halil İbrahim oğlu Ali / Birinci Nişancı Alayı Hücresi'nde
3 Baha Ali yoldaş, Lütfü Necdet, Hüseyin Sait / İstanbul Teşkilâtı'ndan
2 Süleyman Nuri yoldaş, Hilmi yoldaş / Bakû Komitesi Hücresi'nden
2 Kâzım Nami, Ahmet Cevat / Siyasî Kurs Hücresi'nden
1 Naciye yoldaş / Bakû Komitesi huzurundaki Kadınlar Hücresi'nden
1 Nedim Agâh yoldaş / Bakû'de üsera meyanındaki Komünist Hücresi'nden
2 İdrisof yoldaş, Behçet yoldaş / Samara Türkiye Komünistleri tarafından
1 Yusuf Kemal yoldaş / Rize Teşkilâtı namından
2 Doktor Hakkı ve Asım Süreyya yoldaşlar / Almanya'dan nakleden İstanbul Komünist Gruplar namından
1 Asım Necati yoldaş / Bayburt Şubesi namından
1 Abdullah yoldaş / Zonguldak Şubesi namından
2 İsmail Çitof ve Maksut yoldaşlar / Yekaterinodar Şubesi namından 1 Ağustos 1920
3 Yahya Hayati, Yakup, Ahmet Tahir yoldaşlar / Tuapse Şubesi'nden 10 minhu 1920
1 Nazmi yoldaş / Merkezî Heyet Hücresi'nden
1 Abid Alim yoldaş / Merkezî Büro âzâsından
1 İsmail Hakkı yoldaş / Şark Beynelmilel Şûrâsı'ndan
1 Cevat yoldaş / Erzurum Hücresi'nden
1 Şerif yoldaş / Merkezî Azerbaycan Santralni Komitesi'nden
1 Mehmet Şamilof yoldaş / Kafkaski İstasyon'daki Türk Hücresi namından 5 Ağustos 1920
2 Selim Mehmedof, Veli İbrahim yoldaşlar / Kırım ..... Türk Teşkilâtı namından

---

32

İstişare reyiyle dahil olacak olanlar:
2 Yusuf Ziya Ahmet, Ahmet Raif Servet / Erzurum Teşkilâtı'na mensup
4 Osman Süleyman, Ömer Ahmet, Nuri Serverzade, Osman Demircioğlu / Batum Teşkilâtı
3 Halil, Mehmet, Ömer / Of Amele ve Rençperleri namına
2 Hüseyin ve Doktor Niyazi / Trabzon Amele ve Rençperleri namından
1 Ali oğlu Ahmet / Ereğli Amele ve Rençperleri namından
3 Naim Sait, Mehmet, Abdi Halil / Novorosisk Kayıkçıları namından
2 Sabri, Mustafa Kasapoğlu / Novorosisk Amele ve Rençperleri namından
2 İsmail Mahmut ve Hasan Mustafa yoldaşlar / Tünel Ameleleri namından
3 Feyzi Kaptan, Zekeriya Reis, Süleyman / Trabzon Mahallî Kayıkçıları namından
1 Ali Yazıcıoğlu Ali / Trabzon Rençperleri namından
1 İmamecioğlu Ali Abbas yoldaş / Samsun İştirakiyûn Teşkilâtı namından
1 Hafız Abdurrahman Fahrettin yoldaş / Vezirköprü Teşkilâtı namından

---

58. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 482a-483

1 Doktor Şaban yoldaş / Trabzon Etıbba Cemiyeti namından
1 İranlı Lütfü yoldaş / İran'da Enternasyonal Askerî Teşkilâtı namından
1 Osman yoldaş / Rize Teşkilâtı namından (mandatı aratılacak)
6 Cemalettin Esat, Ali Rıza Baki, Çelebi İsmail, Feyzullah oğlu Hasan Hasbi Haydar, Zekeriya Beyazıt, İsmail Mustafa Şerif / Mayakop Şubesi namından
2 Mustafa Turutoğlu, İbrahim Şamiloğlu / Yekaterinodar Ameleleri namından
2 Semih yoldaş ve Feyzullah Sacit / Trabzon Dülgerleri Cemiyeti namından
2 Remziye ve Nezahat yoldaşlar / Trabzon Kadınlar Teşkilâtı namından
1 Tahsin yoldaş / Trabzon ..... namına
1 Fahri yoldaş / Trabzon Sıvacıları namından

42

Celal yoldaş (Samsun), Emin yoldaş (Erzurum), Salim yoldaş (Erzurum), Maksut yoldaş (Erzurum), Şükrü, Aziz (Mühendis), Asım yoldaş, Arif (Erzurum'dan), İsmail Hakkı (İran Beynelmilel Askerleri) Mandat Komisyonu 32 yoldaşın hakk-ı reye mâlik olmaları ve 42 yoldaşın da istişare reyiyle kongreye dahil olmalarını karar vermiştir.
Fırkaya mensup her uzuv ve hayırhah Anadolu'dan ve Karadeniz sahilinden Şark Kongresi'ne murahhas olarak iştirak eden yoldaşlar kongreye samiîn sıfatıyla dahil olabilir. Hafi celse akti icap eylediğinde ilân edilerek hakk-ı reye mâlik olanlar iştirak eder.
Hafi iclas günleri diğer kongrede hakk-ı reye mâlik olan yoldaşlara bugünlerde evvelceden ilan edilecektir.
6 (?) /9/336
Reis: Hüseyin Hilmi
Kâtip:
Âzâ: Nazmi

[11 Eylül 920 Protokol 29][59]

Protokol 29
11 Eylül 920

10 Eylül 920 Kongresi'ne Heyet-i Merkeziyece Suphi, Süleyman Nuri, İsmail Hakkı, Yakup, Ethem Nejat Kongre Heyet-i İdare'ye; Nazmi yoldaş Türkçe kâtipliğine; Abid Alim Rusça kâtipliğine teklif edilmelerine karar verildi.
Reis: Mustafa Suphi
Kâtip: Lütfü Necdet
İsmail Hakkı
Mehmet Emin
Nazmi
Veli İbrahim
11 Eylül 920

59. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 446

[Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin İçtimalarının Özeti][60]

Teşkilât Heyet-i Merkeziye(*si*)'nin Mayıs'ın yirmi sekizinde birinci içtimaı vâki olmuştur. Bu içtimada Türkistan'dan gelen Seferî Komite âzâları ile Bakû Teşkilâtı âzâlarından eskiden beri hakikaten komünist oldukları vesaik ile sabit olan esas âzâdan sayılır. Bu suretle yeniden bir Bakû Bürosu teşkil ediliyor. Ve yeniden âzâ kaydına mübaşeret edilir.
Kıta-i Askeriye Bakû Teşkilâtı'na verilip Kıta Kumandanı Abid yoldaş ve Siyasî Komiserliğe Süleyman Sami tayin ediliyor.
İkinci içtimada Mustafa Suphi, Abid Alim, Mehmet Emin, Salih Zeki ve Nazmi yoldaşlar Bakû Teşkilâtı'nın Heyet-i İdaresi âzâsı olarak kabul ediliyor. Bu içtimada Bakû Bürosu huzurunda şubeler teşekkül ediyor. Harbî Şube, Kitabet ve Maliye Şubeleri, Teşkilât, Tebligat, İstihbarat, Matbuat, Kayıt ve Tevzi Şubeleri. Bir de ayrıca Maarif Medeniye Şubesi açılıyor.
Üçüncü Beynelmilel'in İkinci Kongresi'ne İsmail Hakkı ve Slaviski yoldaşlar gönderiliyor.
Üçüncü içtimada:
Rusya dahilinden gelen üsera arasında propaganda yapılmak üzere bir üsera komisyonu teşkil ediliyor. Türkiye ve Rusya'da teşkilât yapılması ve Birinci Eylül Kongresi'ne bu teşkilâtlardan vekiller getirilmek düşünülüyor. İstanbul, Zonguldak ve Mustafa Kemal Paşa'ya ve Trabzon havalisine arkadaşlar gönderilmesine karar veriliyor.
Dördüncü içtimada:
Nahçıvan'da bir rabıta şubesi teşkili, Oltu tarafına Anadolu'ya Yusuf Kemâl yoldaşın gönderilmesine ve Nuri Paşa'nın inkılâba karşı vâki olan harekâtına karşı Anadolu Ordusu vasıtasıyla Nahçıvan'daki mahallî teşkilât ve İran Şahsevenleri arasında tebligatta bulunulması ve Oltu teşkilâtı hakkında Tiflis'teki Kirof ile görüşmek üzere kendisine talimat veriliyor.
İran'da Hintli askerler arasında tebligat yapmak üzere Krasnovodski ve Enzeli tarikiyle Reşt'e kadar Hintli Mehmet Sadık gönderiliyor.
Beşinci içtimada:
Şimal(*î*) Kafkas, Kuban, Rostof havalisinde birçok esir Türkler olduğu anlaşıldığından bunlar arasında propaganda yapılarak Bakû'deki Kıta-i Askeriye'ye celpleri için oraya mübelliğler gönderilmesi takarrür ediyor.
Altıncı içtimada:
Türkistan'da teşekkül eden Kıta-i Askeriye'nin Bakû'ye getirilmesi takarrür ediyor.
Yedinci içtimada:
Halil Paşa Moskova'da bulunduğu zaman zarfındaki teşebbüsat ve yapılan işler hakkında malumat veriyor ve Türkiye'ye muavenet edilmesi hakkında Moskovaca karar verildiği ve Halil Paşa askerlerin sevki meselesinin tehir edilmesi bu hususta Anadolu'da Kuva-i Milliye ile görüştükten sonra avdetinde karar verilmesi ve gelinceye kadar teşkilât-ı askeriyeye ehemmiyet verilmesini teklif ediyor.
Sekizinci içtimada:
Şimalî Kafkas ve Karadeniz sahilinde bir irtibat noktası teşkili takarrür ediyor.
Dokuzuncu içtimada:
Tuapse ve Nahçıvan tarikiyle Anadolu'ya (kongre ve konferansa) vekiller getirmek üzere heyetler gönderilmesine karar veriliyor.
10uncu içtima:
Bu içtimada da kongre ve konferansa Anadolu'dan davet edilecek vekiller için gönderilecek heyetler ve harcırah ve masarif-i zaruriyeleri hakkında kararlar ittihaz ediliyor.

---

60. CD 1, Klasör 1_36, Belge no: 419-422

11nci içtima:
Moskova'dan yeni gelen Sait, Veli İbrahim, Lütfü yoldaşlar Merkezî Büro'da yeni memuriyetlere tayin ediliyorlar, konferans ve kongre için layihalar hazırlanıyor. Kıta-i Askeriye tensik edilerek Bakû'de bulunan ve Rusya dahilinden gelecek esir Türklerin iştirakiyle bir Kızıl Fırka teşkil edilerek Teşkilât-ı Askeriye tevsi ediliyor.
12nci içtima:
Konferans ve kongre için tertibat ile meşgul olundu.
13üncü içtima:
Üsera meselesine ehemmiyet veriliyor, üsera arasında faaliyet-i siyasiyede bulunmak ve kendilerinin Askerî Kıta'ya girmeleri için lâzım gelen teşebbüsatta bulunulması takarrür ediyor. Ve bir de üç kişiden mürekkep Üsera Komisyonu teşkil ediliyor.
14üncü içtima:
Merkezî Büro dahilî talimatnamesi ve muhasebe için bir talimatname yapılması takarrür ediyor. Ve Askerî Teşkilât hakkında bazı kararlar çıkarılıyor.
14üncü içtima:
Mesail-i cariye ve bazı istidalar tetkik olunuyor.
15inci içtima:
Mesail-i cariye ve bazı istidaların tetkiki.
16ncı içtima:
Murahhaslık hakkında müzakere cereyan ediyor. Amele ve asker şûrâsı tesisi düşünülüyor.
Asker ve üsera hakkında bazı kararlar çıkarıldı. (Azerbaycan dahilinde seferberlik yapılması ve Rusya dahilinde gönüllü olarak asker toplanması ve Kuban dahilinde Çerkeslerden bir süvari alayı teşkili)
17nci içtima:
Muamelat-ı cariye ve ahz-ı asker meselesi.
18inci içtima:
Kâzım Karabekir ve Halil Paşalardan Anadolu'nun vaziyetine dair gelen mektuplar müzakere edilerek keyfiyetin Moskova'ya Enternasyonal'e ve Merkez-i Umumî'ye bildirilmesi kabul ediliyor.
19uncu içtima:
Anadolu'dan gelen Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı dinlendi ve Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı Merkez-i Umumî'ye bildirilmesi.
20nci içtima:
Doktor Fuat hakkında öteden beri müzakere cereyan ediyor. Netice itibarıyla Doktor Fuat'ın Yoldaşlar Mahkemesi'ne verilmesi takarrür ediyor. Kıta-i Askeriye hakkında mevud muavenet tamamıyla ifa edilmediğinden tekidi hakkında Ordu Kumandanlığı'na yazılması. Ve Kıta-i Askeriye Kumandanlıklarında bazı tadilat yapılıyor.
21inci içtima:
Moskova'ya gelen mektupların tercümelerini götürmek üzere bir kurye tayin ediliyor ve muamelat-ı cariyeye bakılıyor.
22nci içtima:
Kongreye ait bazı talimat müzakere ve kabul ediliyor.
23üncü içtima:
Tuapse'den Anadolu'dan vekilleri getiren Baha Ali yoldaş izahat veriyor. Kongre ve konferansa bazı lık meselesine ehemmiyet verilerek bazı kararlar çıkarılıyor.
24üncü içtima:
Muamelat-ı cariye ve Harbî Şube'nin defterine bakılıyor ve bu hususta bazı kararlar çıkarılıyor.
25 ve 26ncı içtima:

Kongreye dahil olacak âzâlar hakkında müzakere cereyan ediyor, rey-i tam ve istişare reyiyle girebilecekler tayin ediliyor.

27nci içtima:

Kongre meselesi görüşüldü ve seferberlik münasebetiyle Merkezî Büro'daki yoldaşların tecilleri hakkında bazı kararlar çıktı. Muamelat-ı cariyeye bakıldı.

28inci içtimada:

İbrahim Tali Efendi'nin Ordu Kumandanlığı'na müracaatı ve Kumandanlık'ın tasvibi ile Fırka-i Askeriye ve seferberlik lağvediliyor ve yerine bir alay bulundurulması takarrür ediyor. Bu hususta müzakere cereyan ederek keyfiyetin Anadolu ve Moskova'ya bildirilmesi takarrür ediyor.

Heyet-i Merkeziye 28 Mayıs 920 tarihinden itibaren 28 içtima akdetmiştir.

Teşkilât Şubesi: Anadolu'da ve Rusya dahilinde fırka şubeleri teşkil etmek hakkında faaliyette bulunmuş ve Anadolu'nun muhtelif mahallerinde gönderilen arkadaşlar tarafından şubeler teşkil edilmiştir. Ve bugün muhtelif teşkilâtlardan kongrede âzâlar bulunuyor.

Askerî Şube: Teşkilât-ı Askeriye hususunda sarf-ı gayret etmiş ve bir fırka meydana gelmek üzere iken Anadolu Murahhası İbrahim Tali'nin müracaatı üzerine mutasavver matlup dereceye vasıl olmamıştır.

Matbuat ve Tebligat Neşriyat Şubesi: Bir Telif ve Tercüme Şubesi meydana getirilerek inkılâba ait kitap tercüme edilmiş ve bunların bir kısmı da tabedilmiştir. Her hafta Yeni Dünya gazetesi intişar ediyor. Anadolu'nun muhtelif mahallerine Rusya dahilindeki Türkler arasında propagandada bulunmak üzere neşriyat posta posta gönderilmektedir.

Bakû Şubesi tarafından siyasî bir mektep açılarak, birinci devresi ikmâl edilmiş ve elliyi mütecaviz yoldaş yetiştirilmiştir. İnkılâba ait her türlü fikir bu mektepte talebeye verilmiş. Yüz kişilik ikinci devrenin de açılması takarrür etmiştir.

İstihbarat Şubesi: Anadolu ve Rusya dahilindeki cumhuriyetlerle daimi münasebatta bulunmuş ve bugün İran ve Afganistan ile de muhabere edebilmektedir.

Anadolu Kuva-yı Milliye'ye müzaheret edilmesi takarrür ederek muhtelif vasıtalar ile münasebata girişilerek Kuva-yı Milliye'nin teşkilât hakkındaki fikri anlaşılmıştır.

Şark Konferansı'na yüze yakın vekiller celbetmeye muvaffak olunmuştur.

Türkiye'nin muhtelif mahallerinde bir çok arkadaşlar faaliyette bulunmaktadırlar.

No.1323[61]
9/9/20
Türk Komünist Teşkilâtları kongresinin açılması
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtlarının Birinci Bakû Kongresi Sentyabr'ın üçüncü Cuma günü saat dörtte Raboçi (*İşçi*) Kulüp'te açılacaktır.

Kongrenin ruznamesi:
Ahvâl-i Hazıra Hakkında
Heyet-i Merkeziye'nin Faaliyeti
Türkiye Komünist Programı
Milliyet ve Müstemlekât Meselesi
Esnaf Cemiyetleri
Yerli Teşkilâtın Beyanatı
Kadınlar Meselesi
Merkezî Komite İntihabatı

61. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 196

MUSTAFA SUPHİ'YE
MEKTUPLAR VE RAPORLAR

1. İsmail'den

3 Haziran 1920 Moskova[62] .....

Suphi Yoldaş,

Halil Paşa ile gelen Muhittin ve Doktor Fuat Beyler burada hükümet ile görüşmüşler. Evvelce Kafkasya'da kararlaştırdıkları bir muahedede burada verilmiş bir milyon lira, 60 bin tüfek, 180 milyon fişek, 130 topla Anadolu millî kıyamına muavenet temin olunmuştur.

İlyava Fevkalâde Sefir olarak Türkiye'ye gidiyor. Daha başka ne gibi şerait olduğu malum değildir. Fuat yoldaş geldiği zaman tabii size bildirirler. Selâmlarını Fuat yoldaşa tebliğ ettim. Başkalarıyla görüşmedim. Fuat yoldaş bütün manasıyla işçi ve çiftçi taraftarı olmakla Bolşevizm'in millet ve memlekete temin edeceği menafii muhakkak takdir eden bir zattır. Türkiye'nin vaziyeti, halkın ahvâl-i ruhiyesi hakkında vermiş olduğu malumat bîtarafane ve muhikkanedir. İlyava ile hareket meselesi menafi-i vataniye icabatı olduğundan kendileri de İlyava ile hareket edeceklerdir. Halil Paşa'nın bu suretle Moskova'da ve yahut Bakü'de kalmasını temin eden arkadaş Fuat. Bilâhare zuhur eden vaka üzerine meseleyi bu suretle halle karar verdik. Anadolu kıyamcıları Fransızlarla mütareke ve hatta musalaha akt ederek münferiden İngilizlerle çarpışmak meselesini kabul etmişlerdir. Tabii burada bu mesele nazar-ı dikkati celp ettiği için Halil Paşa da ben Anadolu'ya gider millî kıyamcıları Fransızlarla uyuşmaktan vaz geçiririm yolundaki ifadesiyle Halil Paşa'nın Anadolu'ya hareketi iltizam olunmuştur. Mümkün ise Halil Paşa'nın Bakü'de ikametine, olmadığı takdirde vaziyeti anlayan bir yoldaş terfikiyle Halil Paşa'nın yapacağı tesirin izalesi Fuat yoldaşın fikri ve müzakeremizin neticesidir. Türk üserasının Samara'da içtima etmesine hükümet muvafakat etmiş ve mübadele için Sibirya'ya memurlar tayin olunmuştur. Siyezdin (*Kurultay*) 1 Ağustos'ta içtimaı hakkında gazetelerle etrafa malum kılınmıştır. Şark milletleri ve memleketleri arasında anlaşmak ve inkılâbı temadi ettirmek için buradan gidecek heyetin Eylül'de Bakü'de olacağı zannolunmaktadır. Evvelce karar veçhile benim Rusya'ya seyahatim mümkün olamayacak, çünkü Eylül'ün on beşine kadar Moskova'da diğer işlerle meşgul olmaya yani Şark meseleleri müzakeratına iştirak etmeye mecburum. Ağustos'ta ise orada siyezd olacak. Ağustos'tan evvel Bakü'ye hareketim lâzım değil mi ya. Artık bakalım işimiz ne zaman biterse o zaman hareket ederiz. Baki ihtiramatımın kabulü, yoldaşlara selâm ve ihtiram.

(*İmza*) İsmail .....

Doktor Fuat yoldaş İlyava ile hareket edecektir. Onların da iki gün zarfında hareketi memuldür. Mektuplarımızı onlarla da göndeririz.

2. Lütfü Necdet, Hüseyin Sait, Baha Ali'den

Moskova/15 Haziran 1920[63]

Muhterem Suphi yoldaş,

Bilhassa arz-ı hürmet ederiz. İstanbul'dan buraya gelmiş olan biz üç yoldaş size kendimizi takdim ederiz ki:

1-Sizinle evvelce Kırım'da Yalta'da çalışıp Odesa'dan İstanbul'a giderken tevkif edilen Hüseyin Sait,

2-Mümaileyhin amcazadesi olup İstanbul'da gruba dahil olan Lütfü Necdet,

3-Zeki Paşa mahdumu Lütfü'nün eski arkadaşlarından ve Cevdet Ali'nin esaret arkadaşlarından Baha Ali.

Şimdi size muhtasaran seyahatimizi arz edeceğiz: Lütfü ile Cevdet İstanbul'a geldikten sonra bir dereceye kadar faaliyete başlanmış idi. O esnada İstanbul'da İngilizler elinde Hüseyin Sait, İbrahim ve Hüsnü Halil mevkuf bulunuyorlardı. Aynı zamanda Lütfü de taht-ı tevkife alındı. Pederi o zamanlar

62. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 447-448

63. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 468-472

Adliye-i Askerî Reisi bulunduğu için vuku bulan müracaat-ı mütevaliyesi semeresi olarak on beş gün sonra tahliye edildi. Bir müddet sonra da diğer arkadaşlar tahliye edildi. Bunlardan Hüsnü Malatya'ya gitti. Diğer rüfeka mesaide devam ediyordu. Son günlerde sizin eski arkadaşlarınızdan Ahmet Bedevi dahi gruba dahil olmuş idi. Bu itibarlar ile saha-i faaliyet oldukça hal-i mükemmelliyete giriyordu ki; bizlerin Moskova'ya gönderilmekliğimize karar verildi ve 5 Mart 920 tarihinde İstanbul'dan hareket ettik. Batum tarikiyle Bakû'ye geldik. Bakû'de üç hafta kadar tevakkuf ettikten sonra 22 Nisan 920 tarihinde Moskova'ya geldik. Şimdi size muhtasaran yoldaki tesadüf ettiğimiz vakaları arz ettikten sonra buradakileri de izah edeceğiz.

Kuva-yı Milliye namı altında Anadolu'da toplanmış bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti olduğunu tabii şimdi iyice anladınız. İşbu Kuva-yı Milliye'nin bidayet-i teşekkülünde bunlar ile tesis-i münasebet etmek üzere gerek Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'ya ve gerek İstanbul'da bunların adamlarına defaatle müracaat edilmiş idi ise de o vakitler kendileri pek bilâperva olduklarından adeta ehemmiyetsiz bir şekilde dinlemişler ve sudan bir takım cevaplarda bulunmuşlardı. Aradan epeyce zaman geçip vaziyet-i umumiyeleri fena bir şekle girmek üzere olduklarını gördükleri zaman yavaş yavaş yola gelmişler idi. Bizim hareketimizden sonra Rize'de bulunduğumuz zaman, ki İstanbul'un İngilizler tarafından resmen işgal edildiği zamana müsadiftir, artık tamamen Rusya ile münasebata girişmeye karar vermiş oldukları için tesadüfî olarak bizi de orada bulduklarından hemen oradaki adamları vasıtasıyla bizimle görüştüler ve Trabzon'da bulunan Erkân-ı Harp Rüştü Bey vasıtasıyla Erzurum'a ve Ankara'ya lâzım geldiği veçhile şifreli telgraflar verip cevabını beklemek üzere bizi de alıkoymak istemişler idi ise de ahvâl-i umumiyenin fenalaşması bizim Rize'de fazla kalmaklığımıza mâni olmuş idi. Binaenaleyh o gün biz Rize'yi terk etmiş idik. Bakû'ye geldiğimiz zaman burada bir çok muhtelif gruplara rast geldik. İhtimal o kargaşalık hâlâ baki ve siz de şahitsiniz.

Bakû'de bir paşalar grubu ve İttihat ve Terakki acentesi var idi. Bunlardan Nuri Paşa ile görüşmek nasip olmadı, çünkü o esnada Dağıstan'da muharebe ile meşgul idi. Halil Paşa ile görüştük. O da bizce meçhul olmayan bir şahsiyet ki elyevm orada birinci sınıf komünist olarak çalıştığını haber aldığımız maruf Küçük Talat Bey ve bir de galiba elyevm mevkuf olan Baha Sait namındaki adamlara takdim etti. Bunlardan hüsn-i kabul göremeyeceğimize zaten emin olduğumuza rağmen yine konuştuk. Netice-i mükâlememiz bittabi boş çıktı. Bilhassa Baha Sait'in bazı sözleri hâlâ kulağımızdan çıkmadığı gibi inşallah görüşürsek bittabi esbab-ı mucibesini soracak bir zamanda olduğumuzdan birlikte sorarız. Paşalar grubundan sonra bir de başka bir grup daha var idi ki bunlar da elyevm orada kendini halk murahhası diye ilân eden Yakup Bey ile arkadaşı ki elyevm Moskova'da bulunan Doktor Fuat ve bir refikleri ki Süleyman Nuri; bunlar ile de görüştük. Bunlar ile görüşmekliğimiz şayan-ı memnuniyet bir netice hasıl etti. Vakıa asl ve mahiyet-i mesele büsbütün başka bir şekilde olsa bile suret-i kabulleri ve yaptıkları muamele herhalde paşalar grubundan pek başka ve arkadaşça bir şekilde oldu. Bunlar vasıtasıyla Krayevoy Komite'nin (*İl Komitesi*) nafiz âzâları ile de görüştük. Bakû'de o zamanlar bu iki gruptan başka bir takım muhtelif Türk grupları ki yekdiğerine muhalif bir alay kimseler var idi ki hepsi ile de görüştük. Fakat hiç birinin fikrinden diğeri haberdar değil. Herkes bir yol tutturmuş gidiyor idi. O vakitler oradaki Merkez Komite ile birinci derecede münasebettar Doktor Fuat, Yakup, Süleyman Nuri grubu, ikinci derecede Halil Paşa, Talat ile bunların hempaları idi. Diğerleri pek uzak idi. Her ne ise biz onları o halde orada bıraktıktan sonra hareket etmiş idik. Size burada bir şekilde arz etmeği faydadan hâli görmüyoruz. Halil Paşa, Küçük Talat hakkında bir şey yazmaya lüzum yok. Çünkü bunların kim olduklarını ve niçin çalıştıklarını pekâlâ bilirsiniz. Yalnız sizce meçhul olan Doktor Fuat ve rüfekası hakkında bazı malumat vereceğiz. Doktor Fuat Kuva-yı Milliye'nin Erzurum Kongresi'nde murahhas olarak Bakû'ye gönderilmiş bir zattır. Bakû'de Kuva-yı Milliye'yi temsil ediyordu. Yakup Bey ise orada Türk Ştabı (*Karargâh*) Reisi olup Nuri Paşa'ya ve Bakû'ye gelen efrat ve zabitanın öteye beriye tevzii ve sair bu gibi hidemat ile meşgul imiş. Bundan altı ay mukaddem Dok-

tor Fuat ve rüfekası Krayevoy Komite'ye dahil olmuş. Binaenaleyh onlar ile çalışmakta devam etmişler. İşte bu suretle onlar komünistler ile iyi bir surette çalışıyorlardı. Rus Kızıl Ordu'sunun Bakü'ye yaklaştığı sıralarda Küçük Talat ve rüfekası da komünist olmuşlar. Zannederim şimdi de öyle çalışıyorlar. Sizin orada bunlar ile görüştüğünüz zamanlar tabii daha iyi anlaşmış olduğunuzu ümit ederiz. Biz Bakü'de bulunduğumuz zamanlar Kuva-yı Milliye'nin behemehal Rusya ile tesis-i münasebete karar verdiğini ve bu hususta Doktor Fuat'ın da bizden sonra gelmek üzere olduğunu kendisi bize söylemiş idi. Binaenaleyh biz o vaziyette Bakü'yu terk edip Moskova'ya geldik.

Moskova'da behemehal sizi bulacağımıza emin idi isek de maateessüf görüşemedik ve Taşkent'te olduğunuzu haber aldık. Çok müteessiriz ki Bakü'de iken sizin Taşkent'te olduğunuza vâkıf olamamışız. Eğer olsa idik bittabi Bakü'den oraya gelir ve oradan da buraya gelirdik. Her ne ise buraya geldiğimizde size telgraf verip kabil olursa Moskova'ya gelmenizi rica etmiş idi isek de bu da mümkün olmadı. Nihayet sizin Bakü'ye gideceğinize dair telgraf aldık. Bir gün makine başında görüşmek üzere tayin ettiğiniz saatte telgrafhanede bulunduk ise de aksi tesadüf yol bozuldu görüşemedik. En son hareket ettiğinize ve bizim avdetimizin Kafkasya tarikiyle olması hakkındaki telgrafınızı da aldık...

Biz buraya geldiğimiz zaman İstanbul'dan getirdiğimiz daklada (*rapor*) ilâveten bizim yoldaki müşahedatımız ve saire hakkında bir de daklad biz ilave ederek lâzım gelen makamata vermiş idik. Netice itibariyle Kuva-yı Milliye ile anlaşmak üzere buraca bir heyet gönderilmeye karar verilmiş idi ki o esnada Halil Paşa ile Doktor Fuat da Moskova'ya geldiler...

Bunların ellerinde doğrudan doğruya Kuva-yı Milliye'yi temsil edecek hiç bir vesika yok idi. Hariciye Komiserliği ile epeyce konuştular. Bunun üzerine Mustafa Kemal'in ne şekilde tesis-i münasebet edebileceğini ve saireyi anlamak ve bu hususta ledelicap vaz-ı imza edebilmek salahiyetini almak üzere Halil Paşa Anadolu'ya gitmek üzere iken Mustafa Kemal'in mektubunu hamil iki kuryer de Moskova'ya geldi. Garibi şu ki: Ne Mustafa Kemal ve ne de gelen kuryeler burada Kuva-yı Milliye namına hareket eden Halil Paşa ve Doktor Fuat'tan haberdar değil imişler. Her ne ise bu mesele de bir dereceye kadar münasip bir şekle ifrağ edildi ve Rusya Hükümeti Mustafa Kemal'in şeraitini bir dereceye kadar anlamış oldu. Bu hususta burada müzakereler cereyan etmekte iken Almanya'dan, Bahriye Nazır-ı esbakı Cemal Paşa, Polis Müdür-i esbakı Bedri ve Merkez-i Umumî âzâsından Doktor Bahattin Şakir Bey'ler de Moskova'ya geldiler!... Yavaş yavaş sanadid-i ittihadın kâmilen Moskova'ya geleceği haberini de getirdiler ki yakında Enver, Talat ve saire de gelecekler imiş!..

İşte bu suretle bizim buradaki bulunduğumuz bir buçuk aylık zaman bu kadar uzadı. Biz parti ile bu hususlarda lâzım geldiği veçhile görüşüyoruz. Onlar da Hariciye Nezareti ile görüşüyorlardı. Çok arzu ederdik ki bu esnada siz de burada bulunsa idiniz. Nihayet şu suretle karar verildi; Rusya Hükümeti Türkiye'de yeni teşekkül eden yahut edecek olan hükümete manen ve maddeten muavenette bulunacak, bunlar da Antanta'ya karşı muharebe edecek. Daha birçok şartlar var ki bunları da görüştüğümüz zaman izah ederiz. Cemal Paşa ve sanadid-i ittihat ile her gün görüşüyoruz. Bunların sözlerine nazaran artık şimdi fırka gayretinde bulunmayacaklarını ve müttehiden çalışmak lâzım geldiğini ve saire ve saire söylüyorlar. Mamafih gerek Cemal Paşa ve gerek diğer arkadaşları şimdilik Türkiye'ye geçmeyecekler. Türkistan ve Afganistan'da çalışacaklar. Halil Paşa Bakü'de İran'da çalışacak. Velhasıl birtakım manalı işler... Bu meseleler böyle olmakla beraber buradan Rusya Hükümeti'ni Anadolu'da temsil etmek üzere bir de Sefaret Heyeti gitmeye karar verildi. Bu Sefaret Heyeti'nin başında (İlyava) bulunacak. İlyava'yı tanırsınız. Türkistan'dan buraya geldi. İlyava daha birçok adamlar alacak. İlyava ile görüştük. Yanına birçok komünist ve bilhassa askerî heyet alacağı gibi Bakü'den de alacak, biz de kendisi ile beraber geleceğimiz gibi sizi de Bakü'den alacak. Bu suretle Türkiye'ye gidilecek...

Kuva-yı Milliye'nin adamları olan Doktor Fuat ve rüfekası, herhalde behemehal kendi adamlarının İlyava'nın etrafını ihata etmelerini ileri sürdüler ise de, bu hususta biz de lâzım geldiği veçhile lâzım gelen makamata söyledik. Behemehal gerek sizin ve gerekse daha eski komünistlerden bazı şahısların bu-

lunmasını teklif etmiştik. Bu hususta İlyava'ya da lâzım geldiği veçhile anlattık. İlyava esasen kurnaz, zaten bunlara bilhassa ehemmiyet veriyor ve maiyetine alacağı adamları hep kendi intihap ediyor. Şimdilik mesele şu şekildedir: İlyava daha on beş gün kadar burada kalacak ve alacağı adamları intihap edecek. Sanadid-i ittihat (Cemal Paşa ve rüfekası) ve bizler iki gün sonra Kazan'a gideceğiz. Kazan Cumhuriyetini tebrik ettikten sonra Cemal Paşa, Bedri Bey, Bahattin Şakir ve Halil Paşa Bakû'ye hareket edecekler. Biz de Doktor Fuat ile Moskova'ya avdet edeceğiz. Moskova'da İlyava da işlerini bitirmiş olacağına nazaran bir kaç gün kaldıktan sonra buradan Bakû'ye müteveccihen hareket edeceğiz.
Bakû'de de size iltihak edip oradan da lâzım gelen adamlar alındıktan sonra vaziyetin icabına göre hareket edilip Gürcistan ve Ermenistan'dan Anadolu'ya, Sivas ve yahut Ankara'ya gidilecek.
Paşalar Bakû'ye geldikten sonra Cemal Paşa ve rüfekası Türkistan'a gidecek. Halil Paşa orada kalacak. İşte meselelerin esasını muhtasaran arz etmiş olduk. İnşallah görüştüğümüz zaman daha tafsilatını arz ederiz. Komite namına bizim vuku bulan müracaatımızın umumu tamamen kabul edildi. Maddi ve manevi mutalebatımızı temin ediyorlar ve bu hususta lâzım gelen talimatı da İlyava'ya verdiler. Oraya geldiğimiz zaman bu hususta dahi tafsilat veririz. İstanbul'dan şimdilik hiç bir malumatımız yok. Lütfü, Cevdet, Ahmet Bedevi oradaki grubun başında idiler. Bizden pek yakın zamanda hareket etmekliğimiz hakkında rica etmişlerdi. Fakat vaziyet hiç ümit edilmedik şekillere girdi. Kim bilir adamlar orada ne yapıyorlar?! Kabil olursa, oradan gidecek bir kimse olursa, zat-ı âliniz Lütfü'ye bir mektup yazınız.
İstanbul'da pederiniz sıhhat ve afiyettedir. Buraya hareketimizden mukaddem arkadaşlardan Baha Ali kendisi ile görüşmüş idi. Bu hususun tafsilatını size geldiğimiz zaman veririz. Başka yazacak bir şey yok. Sizi ve oradaki yoldaşları hürmetle selâmlarız.

Lütfü Necdet Hüseyin Sait Baha Ali

* * *

Moskova/16 Haziran 920[64]
Muhterem Suphi Yoldaş!
Bilhassa arz-ı hürmet ederiz. Dün oraya giden bir efendi ile size mufassal bir mektup göndermiştik. Bu mektubu da ihtimal; ondan evvel alırsınız ümidiyle yazıyoruz. Binaenaleyh vakit müsait olmadığından bu mektupta fazla tafsilat veremeyeceğiz.
Diğer mektupta İstanbul'dan hareketimizi, yollardaki geçirdiğimiz hayatı, sonra Moskova'daki meseleleri mufassalan izah etmiştik. Perşembe günü (iki gün sonra) Almanya'dan buraya gelmiş olan Cemal Paşa, Bahattin Şakir ve Bedri Beyler ile Bakû'den gelen Doktor Fuat ve Halil Paşalar ile beraber Kazan'a gideceğiz. Kazan'da bir kaç gün kaldıktan sonra paşalar grubu Bakû'ye hareket edecekler. Biz de tekrar Moskova'ya geleceğiz. Moskova'da Türkiye'ye tayin edilen Sefaret Heyeti başında bulunan İlyava ile beraber Bakû'ye geleceğiz. Orada da sizler ile görüşüp lâzım geldiği miktarda arkadaş aldıktan sonra Sefaret Heyeti ile zat-ı âliniz de beraber olmak şartıyla Anadolu'ya gidilecek.
Bu mektupta hiç bir hususta tafsilat vermediğimizin esbabı dünkü mektupta her şeyi mufassalan izah etmiş olduğumuz için burada izah etmedik. Binaenaleyh paşalar grubu olan sanadid-i ittihadın Bakû'ye geleceği münasebetiyle bizden birimizin de bunlara iltihak ettirilmesini düşündük. Bugün İlyava vesaire ile görüştükten sonra buna tamamen karar vereceğiz. O vakit gelecek arkadaş size lâzım geldiği veçhile tafsilat vereceği gibi gerek orada tesadüf etmiş olduğunuz bir çok muhtelif namlar altında çalışan kimselerin mahiyet-i umumiyelerini ve sairelerini size izah eder.

64. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 474-475

Burada muhtasaran şunu arz etmek isteriz ki: Biz buraya geldiğimiz zaman hemen avdet etmek üzere idik. Bakü'den Doktor Fuat ve Halil Paşa'nın gelmesi biraz hareketimizi tehir etti. Bunlar ile yapılan işler de bitmek üzere iken Almanya'dan Cemal Paşa, Bahattin Şakir ve Bedri Bey'lerin gelmesi meseleyi başka bir şekle soktu. Binaenaleyh şimdi onlar ile de Rusya Hükümeti anlaştı. Netice olarak Türkiye'de yeni teşekkül eden hükümete bir Sefaret Heyeti göndermeye ve Türkiye'ye maddi ve manevi muavenet etmeye karar verdiler. Bu Sefaret Heyeti'nin başında İlyava bulunacak. Bizler de onunla beraber geleceğiz.

Gerek evvelce gelen Doktor Fuat ve Halil Paşa ve gerekse sonradan gelen Cemal Paşa ve grubu hakkında burada lâzım gelen makamata icap ettiği veçhile tafsilatı biz verdik. Binaenaleyh netice itibariyle her şey bittabi halis komünistlerin taht-ı murakabesinde olmak üzere bazı şeylere buraca muvafakat edildi. Bu hususlarda da gelecek arkadaş tafsilat verecektir.

Bu mektubu gayet acele bir zamanda, oraya gelecek yoldaşın beklediği bir sırada yazdığımızdan fazla tafsilat vermek kabil olmadı. Eğer dünkü yazdığımız mektubu almış iseniz bütün tafsilat orada vardır. Bunda fazla olarak şunu arz etmek isteriz ki: Paşalar grubuna bizden de birimizin iltihak etmek üzere düşünüyoruz. İhtimal bu suretle size daha yakın bir zamanda mufassal malumat yetiştirmek kabil olur. Baki hürmetle ellerinizi sıkarız.

Lütfü Necdet Baha Ali Hüseyin Sait

Size bu mektubu takdim edecek Müslüman arkadaşın oraca bize vuku bulacak müracaatının mümkün olduğu mertebe ifa olunacağına ümidimiz berkemâldir.

3. Oltu Teşkilat Reisi Talipzade Yusuf'tan

Mustafa Suphi Yoldaşa[65],

1- Elviye-i Selâse'nin Türkiye'ye muttasıl bulunan Kağızman ve Oltu cihetleri işgal-i askerî altında bulunup Batum vilâyeti ise mahallî teşkilât vasıtasıyla o yerlere tecavüz etmekte olan İngiltere ve Gürcistan'a karşı mukabele edilmektedir.

2- Yalnız Batum şehri İngilizlerin mıntıka-i nüfuzunda olup vilâyette yani Acara, Artvin, Ardanuç ve Şavşat kazalarında teşkilât-ı mahalliye hakim olduğundan İngilizler bu yerlerde tevsi-i nüfuz edemediği gibi Gürcüler dahi bu yerlere tesahub edememişlerdir. Bundan ilâve bu İngilizlerin Taşnaklar ve Gürcistan'la olan irtibatını kat' etmek için en iyi vasıta teşkil etmektedir.

3- Oltu Teşkilâtı vasıtasıyla Erzurum ile irtibat etmek ve aldığı talimat üzere hareket eylemek için Batum şehrinde Cemiyet-i İslamiye ve vilâyette ise Şavşat, Acara ve Ahıska'da bir kaç memurlar tayin edilmiştir. Gerek bu memurların ve gerek her daim muhabere için gönderilen adamların masarifi Oltu Teşkilâtı tarafından eda edilmekte idi.

4- Oltu Teşkilâtı'nın matbuat vasıtasıyla ve icap ettiği takdirde makamatta şifahi olarak hukukunu müdafaa etmek için Tiflis şehrinde Zemliyaçistava (?) İdaresi mevcuttur ki onun da masarifini Oltu Teşkilâtı ifa etmekte idi.

5- Şimdi ise Oltu Teşkilâtı bu mıntıkalara muavenet-i nakdiyede bulunmadığı takdirde orada bulunan mahallî teşkilâtın inhilâl edeceği tabiidir. Ve dolayısıyla Gürcistan ile açıktan açığa harbe girişmiş olan Acaralılar İngilizlerin himayesine ve diğer kazalar ise Gürculerin idaresine geçmeye mecbur ol-

65. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 479-481

lunacaklardır. Orada bulunan fukara-yı kâsibe, emperyalistler, rahmsız beylerin, İngiliz, Gürcistan parasıyla satılmış adamların tahakkümü altına girecekleri gibi icabında İngiltere gerek Gürcistan ve gerek Taşnaklara bilâmani muavenette bulunabilecektir.
6- Halbuki bu teşkilâtın idamesi Batum ve Gürcistan'ın hatt-ı hareketinden her daim Erzurum'u muttali edebileceği gibi Tiflis vasıtasıyla dahi Bakû ve Moskova ile icap eden malumat-ı lazimeyi de ita edebilecektir ve yerli fukara-yı kâsibenin de hukukunun muhafazasına bir vesile teşkil edebilecektir.

Oltu Teşkilât Reisi
Talipzade Yusuf
19 Haziran 1920

Bu teşkilât evvelden Türklerin yardımıyla vücuda gelmiştir. Son zamanda Anadolu'nun buralara yardım edememesi İngilizlerin faaliyetlerine meydan vermiş, Müslümanlar arasında Gürcülere karşı olmak üzere İngiliz oryantasyası başlamak üzere bulunmuştur.
Biz şimdiden bu teşkilât ile münasebete girişirsek İngiliz ve Gürcü musallatlarına karşı Müslümanları Sovyet oryantasyasına sokabiliriz. Anadolu'da Bolşevik cereyanının kuvvetlenmesi buna çok yardım eder.
Her ne suretle olursa olsun bu teşkilâtı şimdiye kadar idare etmiş olan Talipzade Yusuf Ziya rabıta ve istihbar için kıymetli bir zat olarak istihdam olunabilir. Kendisiyle münasebete girişilerek bize faaliyet cihetlerini de teşkilâtımıza tebliğ edilmesini rica ederim.
Belolosof(?) yoldaşa çok selâmlar.

4. Yakup'tan
9/7/920[66]
Aziz Yoldaş Suphi,
Yedi günden beri buradayım. Fakat beş günden beri yatakta yatıyorum. Fena halde hastalandım. Öyle bir şiddetli humma geçirdim ki çok korkunç idi. Müthiş surette sıhhat ve kuvvetten düştüm ve hâlen ayakta odanın içinde dolaşamıyorum. Sebebi yolda iki üç gün uykusuz kaldım ve soğuk aldım. Buraya geldiğimin ikinci günü de Celal Korkmazof'la yakın köylerde ve şehirde muhtelif yerlerde tertip edilen mitinglere gittik, çok söyledim ve çok yoruldum. Neticesi kafayı da yere vurdum. Bugün bir parça iyiceyim. Belki üç beş gün sonra ayağa kalkabilirim. Esasen vücut yıpranmış, bir parça tazyik görünce ve yorulunca hemen hastalık ve nasıl hastalık, müthiş bir hastalık başıma biniyor. Bakalım bundan da hayırlısıyla yakayı kurtarırsam uzun müddet hiçbir şeyle meşgul olmayacağım.
Belki bu vesile ile kendimi bir parça toplar ve bir baltaya sap olabilirim. Size vaat ettiğim şeyleri sipariş ettim. Henüz gelmedi. Ümit ederim bir iki güne gelir. Burada hiçbir şeyler yok gibi, dağ köylerine ısmarladık. Burada bulunanlar da pek pahalı. Orta bir şal 15-18 bin, bir kemer 15-25 bin, bir kama 10-15 bin fiyatı düşününüz. Aynı zamanda da iyi değil. Öyle ümit ederim ki üç veya dört gün sonra gönderebileceğim. Doktor Fuat ve Halil Paşa Kazan'a gelmişler ve oradan da Taşkent tarikiyle Bakû'ye geleceklerdir. Kazan'a kadar Sovyet Hükümeti'nin Dahiliye Komiseri de berabermiş. Bu havadisi bana Korkmazof söyledi. Aynı zamanda Doktor Bahattin Şakir de berabermiş ve Bahattin Şakir'den Celal Korkmazof da bir mektup aldı. Fransızca yazıyordu. Ben de okudum. Halil Paşa ile birlikte Bakû'ye geleceğini ve hâlen Kazan'da bulunduğunu yazıyor ve adresinde Bakû'de Talat Bey'i veriyordu. Bakalım yavaş yavaş Bakû'ye toplanmaya başlıyorlar. Yoksa ikinci bir İttihat Partisi ve yahut da komünistlik perdesi altında ikinci bir şey mi düşünüyorlar. Şaşarım akıllarına. Eğer böyle fikirleri varsa çok

66. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 528-531

acınacak halleri vardır. Bakalım Doktor Fuat'la görüşünce hakikati anlarız. O herhalde bir şeyler anlamıştır. İkinci bir mesele sen bana Moskova'ya gidemez diyordun. Celal Korkmazof 15 gün sonra kırmızı Dağıstan'dan Moskova'ya kırk elli vagonluk eşya, erzak ve saire götürüyor. Eğer mümkünse ve gidilecekse Petigorski'ye geliniz. Oradan bizi Celal geçerken alır ve birlikte gideriz. Onunla olacak seyahat zararlı değil, kârlı olur zannındayım. Eğer gelirseniz ve benim gitmekliğim de lâzımsa tabii bana da icap eden vesaiki getirirsiniz. Eğer gidilmeyecekse ben çok kuvvetten düştüm, kendimi iyice toplayamazsam daha on beş gün fazla kalacağım. Çünkü on beş yirmi günüm burada hastalıkla geçiyor. Gelelim evlenmek meselesine: Totoş'u gördüm ve hoşlandım. Şeklen pek o kadar hüsna değilse de ruhça, inkılâpçılıkta müthiş. Hakikaten buradaki partinin en faal bir uzvu. Kendisiyle daha henüz bir defa görüştüm. Fakat birkaç defalar gördüm. Benim kendisiyle evlenmek istediğim gibi o da istiyor zannederim. Bakalım belki onu da birlikte götürürüm ve yahut da Bakû'ye avdetimde beraber alır gelirim. Mesele olmuş bitmiş gibi. Celal Korkmazof bana meseleyi iyice anlattı ve kendisine de söylemiş. Cevab-ı muvafakat da almış. Ne ise her şey benim sıhhatimde. Allah bana sıhhat ihsan etsin. Her şey olur. Bütün yoldaşlara ve size bol bol hürmetler, selâmlar ve muvaffakiyetler.

Telgraf ve mektup adresim:
Timurhan Şûrâ Celal Korkmazof'dan Yakup (Bu adres on beş gün için)
Ben Petigorski'ye veya Kislavodski'ye de gitsem Celal gönderir.

Timurhan Şûrâ[67]
19/7/920
Aziz yoldaş,
Ben Timurhan Şûrâ'ya birkaç gün için gelmiştim. Fakat buraya düşünce ayrılmak da pek güç oldu. Evvela beş altı gün devam eden hastalığım ve sonra nekahati şimdi de Celal Korkmazof'un beni bırakmaması. Mamafih ben de işittiğim son Türkiye vaziyetleri üzerine hemen hemen Petigorski'ye gitmekten sarf-ı nazar ederek tezlikle Bakû'ye gelmek istiyorum. Celal beni buradan bırakmak istemiyor. Hatta burada kalmaklığım için size telgraf çekmeye bile kalkıştı. Fakat ben vaziyetimizi anlatarak o fikrinden vazgeçirdim. Mamafih ben Timurhan Şûrâ'da da bulunmayacağım. Propaganda yapmak üzere bir iki gün sonra dağlara gideceğim. Mamafih bu seyahatimden herhalde iyi neticeler hasıl olacağını ümit ediyorum. Çünkü halka söylediğimiz sözler iyi tesirler bırakıyor ve burada Anadolu için dört beş bin kişilik bir kuvvet hazırlamak istiyorlar. İşte benim köylerde ve dağlarda gezmekliğim bu hususa da yardım edecektir. Ne yapalım iş veriyorlar, yapmamak olmaz. Esasen ben istirahat edecek bir adam değilim. Mamafih herhalde burada göreceğim işler beni Bakû'deki kadar üzmüyor. Bilhassa dağlara gidişim sıhhatimde de pek büyük tesir yapacaktır. Herhalde on beş Ağustos'tan evvel orada bulunmaya gayret edeceğim.
Evlenmek meselesi helelik öyledir. Daha hiçbir şeyler olmadı. Bakalım o da ne olacak. Ümidim berkemâldir.
Yoldaş Ali Cabbar İsmailof ile size iki şal, iki kama, iki de bel kemeri gönderiyorum. Şalın size ait olanı 12.500, Mehmet Emin'inki 10.000'dir. Kamalar beheri 10'ar bin rubledir. Kemerler de beheri 4.500 rubledir. İyi kalem bulamadığım için alamadım. Şalların bu kadar gecikmesi dağlara sipariş etmiştim onları bekliyordum. Onlar da gelmeyince bunları aldım gönderdim. Şimdilik para istemem, oraya gelince hesap görürüz. Fakat evlenmek meselesi olursa, o zaman para isterim. Halil Paşa'nın Moskova'dan gelerek Anadolu'ya gittiğini ve yanında daha birçok adamların bulunduğunu işitti. Bana da esaslı bir haber alamadım. Rica ederim ara sıra bana Timurhan Şura Reîkomu (*Inkilabi Komite*) vaz

67. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 559-562

tasıyla bir şeyler yazınız. Eğer orada bulunmaklığıma fevkalâde ihtiyaç varsa telgraf vurun, çabuk gelmeye gayret ederim. Mamafih sıhhatçe yine pek iyi değilim. Çünkü buranın suyu ve havası ağırca, hele suyu hiç yoktur. Nuri herifinin tutulduğunu işittim. Son derece memnun oldum.
Antanta'nın Anadolu inkılâpçılarına ilân-ı harbini de işittim. Mamafih bu haber bende öyle büyük bir tesir yapmadı. Evvelce esasen o vaziyet hemen mevcut gibi idi. Olsun istediklerini yapsınlar, herhalde istikbâl ya bizim olacaktır. Doktor Fuat'tan ve Nahçıvan'a giden Hilmi, Salih yoldaşlardan, Süleyman Nuri'den rica ederim. Bana havadis yazınız. Her ne kadar vaktiniz yok ise de bir iki satır karalayacak kadar vakit bulmaklığınız mümkündür. Size ve bütün yoldaşlara selâm ve hürmetlerim.

5. Kazım Karabekir'den

Kopya[68]
23/Temmuz/1336
Bakü'de Türk İştirakiyûn Teşkilâtı Reisi Yoldaş Suphi,

Sevgili Yoldaş,
Gıyaben sizi tanıdım. Ve hürmet ediyorum. Tabii siz de beni öğreneceksiniz. Eskiden beri ..... servete, ziynete, debdebeye bilhassa istila hırslarına karşı nefretim olduğu için bidayet-i zuhurundan beri Bolşevik nazariyatına hürmetkârım. Hususuyla Rus-Türk düşmanlığının mülkümüzü, milletimizi ne hale de koyduğunu bildiğim için bu iki kavim arasında eski bir ittihat ve kardeşlik teessüsüne de taraftar idim. Bu ittifakın hem de bugünkü yoldaş Ruslarla olmasını bizim için, sonra da sulh-ı cihan için pek hayırlı olduğunu görmekle mesudum. Sizin her fedakârlığa katlanarak bu ittihadı teminde büyük bir hisse-i şerefiniz var. El birliğiyle memleketimizde yaptığımız tesirat ve propagandalarla Rus Sovyetlerine karşı herkesin kalbinde derin bir muhabbet ve hürmet uyanmıştır. Esasen fakir rençper ve ameleden ibaret olan halkımızın ..... ve itikadatında Bolşeviklik kaidelerinin hemen birçoğu vardır. Bir zadegân sınıfımız olmadığı gibi büyük sermayedarlarımız dahi bulunmadığından bütün Anadolu halkının bir anda Bolşevik esasını kabulü pek basittir. Ordu zabitanı da Avrupa ordularında olduğu gibi zadegân değil halkın, avamın oğludur. Ve hükümdarların, prenslerin, hanedanların mensubîninden ordunun başında dahi kimse yoktur. Herkes alnının teriyle ve kanı bahasına mevki tutmuştur. Bugünkü Ankara hükümetimiz dahi tamamıyla halk hükümetidir. Çünkü milletin amele ve köylüsünün intihabıyla toplanmıştır. Yani eski bildiğimiz tarzda padişah mensubu ve zadegân ..... kimseler değildir. Bunları saymaktan maksadım Rus Sovyetleriyle müttefik olmaya ve aynı esasatla emperyalist kuvvetlerin memleketimize basan ayaklarını kırmaya hiçbir mani olmadığını anlatmaktır. Yalnız bir nokta vardır ki bu belki memleket haricinden açık görülmüyor. Elimizde ne bir tüfek ne de bir fişek fabrikası yoktur. Buna rağmen senelerce kanlı harplerden sonra yine İngiliz ve Fransız, Yunan ordularıyla karşı karşıya millet harp etmektedir. İzmir'de, Balıkesir'de, Bursa'da bîçare köylülerimiz son diş ve son tırnakla muharebe etti. Emperyalist düşmanlarımız en güzel yerlerimizi istila eyledi. Oradaki köylülerimiz mahvoldu. Bu emperyalist imhası durmuyor. Halkımız gerçi sonuna kadar bu yağmacı düşmanlarla vuruşacaktır. Fakat gün geçtikçe zararımız azimdir. Ve telafisi de gayrı kabil olacaktır. Ben ordumla Garb'a yardıma gidiyorum. Çünkü Ermeni Taşnak Hükümeti İngiliz emperyalistlerinin bir uzvu olarak Şark vilâyetlerimizi istilaya çalışıyor. Ve harekete Garb'da emperyalist ordularıyla birlikte on sekiz Haziran'da, yani aynı günde başladılar. Bugün kendi içlerindeki bîçare İslam köylüsü imha ediliyor. Bu akınlar beşeriyetin hadimi olan Bolşevik kuvvetlerinin yanı başında oluyor. Durmayınız, haykırınız, vaziyeti Rus ve Azerbaycan Sovyet hükümetlerine ve ordularına anla-

68. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 387-389

tınız. Onlarla bizim aramızdaki fukara-yı kâsibeyi Ermeni Taşnakları merhametsizce boğazlıyor. Ve Şark yolunu ebedi kapamaya çalışmakla Garb'daki fukara-yı kâsibeyi de mahva yardım ediyor. Bolşeviklik kavaidi üç buçuk haydut tarafından istihzakâr bir vaziyetle kâmilen tekzip olunuyor. Şimdi size sorarım Şark'ta ve Garb'da zulm ve kahr ile her varlığı mahvedilmiş İslam köylüsü ve amelesi nasıl Bolşeviklik ilân etsin. Hiçbir muavenet hatta hiçbir ümit görülmezken bütün emperyalist kuvvetlerinin müttehit hücumları altında halkın son varlıkları dahi yitirilmez mi. Şu Ermeni meselesinin halli ile Şark yolunun açılması ve Ermenilerden artık bir zarar ihtimali kalmaması temin olunduğu gün memleket son inkılâbını da yapacaktır. Dört taraftan sarıldığı halde Ermenistan'ı hala İngiliz emperyalistleri besliyor ve silahlandırıyor ve hesaplarına aleyhimize saldırıyor. Taşnakların bu imhakâr işleri yapmaya insanlığın en âli kavaidine sarılanların nasıl tahammül ettiğini ve ne için bu yolu açmakta bizim kuvvetlerimizden istifade eylemediğini anlamak mümkün değildir. Rus ve Azerbaycan Fırkası ordularıyla benim ordum bu zalim ve yağmakâr Taşnaklara üç beş günde haddini bildirebilir. İşte insaniyet namına bir ricamız budur ki Taşnaklara şiddetli davranmayı ve icap ediyorsa müttehit bir hareketle onları yola getirmeyi temin buyurunuz. Ve artık Şark'la Garb'ın birleşmesine hail kalmasın. İşte o zaman bir Sovyet Rus-Türk ittihadı kuvvetlenecek ve Şark fukara-yı kâsibesi sulh ve sükûna kavuşmuş ve emperyalist kafalar kırılmış olacaktır. İhtiramatımın kabulünü rica ederim muhterem yoldaşımız.

Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir

* * *

Suret[69]

Bakû Kongresi'ne iştirak hakkındaki teklifatı aynen Millet Meclisi'ne bildirdim ve talimat istedim. Alacağım cevabı hemen bildiririm. Bu hususta ben şöyle düşünüyorum: kongre çok mühim ve lazımdır. Bu lüzum ve ehemmiyetine binaen müzakerat ve mukarreratı da Şark'ın zulm ve gadr içinde boğulan halkı için son derece haiz-i ehemmiyettir. Buna iştiraki elzem olan memleketimizin Bakü'ye göndereceği murahhaslar da kongredeki büyük ve çok mesuliyetli vazifelerini ona göre müdrik ve ifaya muktedir olmalıdır ve vereceği kararlar da halk tarafından kabul olunmalıdır. Bu idrak ve iktidarı da ancak milletin seçeceği memleketin ahvâl-i dahiliye ve hariciye-i hazıra ve sabıkasına tamamıyla vakıf murahhaslar haiz olabilir ve ancak bu suretle intihap olunmuş murahhaslar Türkiye'nin ve bütün Şark ve İslam memleketlerinin tarz-ı idare ve siyasetleri hakkında mukarrerat ittihaz edebilirler. Ve böyle mukarrerat her tarafta kabul ve tatbik edilir. Ve bunu her Müslüman ve Türk de takip eder. Aksi halde şimdiye kadar ittihaz olunan karar gibi tesirsiz ve neticesiz mukarrerat ile kongre vakit kaybetmiş, kendisini aldatmış olur. Zamanın darlığı hasebiyle Bakü Kongresi'ne murahhas olarak gönderilmeleri teklif olunan zevat Türkiye'nin son vaziyet ve kararından haberdar olmadıkları için vazifelerini görmekte müşkülât çekerler. Bunlara ne kadar talimat ve esasat bildirilse memleketimiz için karar itasına salahiyet bittabi tarafımdan verilemez. Bu mütalaatıma ahiren karargâhımdan geçen Salih Zeki yoldaş da tamamıyla iştirak etmiş ve bir an evvel Ankara'ya yetişerek oranın fikir ve kararını almak üzere hareket etmiştir. Bu sebeple memleketimiz ve bütün Şark ve İslam memleketleri için karar verecek olan kongre hal (?) etmeyerek inikadını biraz tehir etmesi ve Türkiye'nin murahhaslarını beklemesi pek münasip olur. Hatta imkân var ise Moskova'ya giden heyet-i murahhasamız vazifelerinin şekl-i hazıra müsaadesine nazaran kâmilen veya kısmen kongreye iştirak edebiliyorlar. Bundan başka kongreye hâlâ Avrupa'da ve Rusya'da bulundukları haber alınan diğer bütün arkadaşları

69. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 394 ve 395-396

mızın da iştirak etmeleri pek muvafık olur. Bu suret muhtelif fikirler de müsait bir yerde ve bir yolda birleşmiş olur.
Kâzım Karabekir

* * *

Mustafa yoldaşa[70],
15 Ağustos'ta Bakû'de içtima edecek olan kongreye iştirak hakkında Bayezıd Mıntıkası Kumandanlığı'na hitaben yazmış olduğunuz tahrirat Bayezıd'a gönderildi. Gerek tahriratın sureti ve gerekse tarafımdan bu mecliste süratle ne suretle murahhas bulundurmak mümkün olduğu hakkındaki teklifim Erzurum'da Kâzım Karabekir Paşa'ya bildirildi. Alınan cevap sureti bâlâya çıkarılmıştır. Ben bu mecliste Bayezıd mıntıkasından ve Nahçıvan ve Bakû'de bulunan yoldaşlardan bazılarının hazır bulunabileceğini teklif etmiş ve bunlara mandat talep etmiştim.
Yusuf Ziya yoldaş bu hususta tafsilat verecektir.
9 Ağustos 920
Yoldaş

Aslına mutabıktır. 18 Ağustos 920

* * *

(*1. sayfa*)[71]
Aceledir.
Trabzon Kumandanı vasıtasıyla alınan telgraf:
Muhtelif menabiden alınan malumata nazaran Bakû'de inikadı takarrür eden Müslüman İştirakiyûn Kongresi 15/Ağustos/da işe başlayacaktır. Millet Meclisi ile temasa gelmek üzere Trabzon tarikiyle hareket eden Salih Zeki yoldaşın vesait-i nakliyemizin en serilerinden istifade etse dahi bu tarihe hatta Eylül bidayetine kadar kongreye yetişebilmesi mümkünsüzdür. Halbuki memleketimizin en son vaziyeti ve ahvâl-i ruhiyesini yakından tetkik fırsatına nail olan yoldaşın hiç olmazsa Eylül bidayetinde Bakû'de isbat-ı vücud ederek yoldaşlarını tenvir etmesi kongrenin mesaisi nokta-i nazarından pek kıymetli ve faydalı olacaktır zannederim. Binaenaleyh mumaileyhin Trabzon'dan bilmuhabere Millet Meclisi'yle anlaşmasını müteakip serian Bakû'ye avdetini muvafık buluyorum. Kendileri de bu şıkkı tercih ediyorlarsa nokta-i nazarımı Millet Meclisi'ne izah etmek üzere işarını rica ederim.
Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir
10-8-36

Cevap: Şark Cephesi Kumandanlığına
10-8-36 tarih ve 450 numaralı
Emirlerini Trabzon Vilâyeti makamından tebliğ eyledim. Teşrifimde nokta-i nazarımızı kemâl-i vuzuh ve samimiyetle arz eylemiş ve mevaid-i âlileriyle mutmain olmuştum. Dünyanın en haris emperyalistlerinin en alçak ve habis

(*sayfa 2*)[72]

70. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 408
71. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 410 ve 397-398

âmâline hedef olan zavallı Türkiye'nin mazlum halkını da kurtarmak hususunda hazırdaki müdebbiranı umura her suretle müzahereti ve halâs için inkılâp makinesinin icazkâr manivelasından dahi istifade ederek istihlâs emr-i meşruunu bir an evvel fiilileştirmeyi teşkilâtımız esasen kararlaştırmış ve faaliyetini memleket dahiline nakletmekle bu neticeye daha ziyade yanaşacağı kanaatinde bulunmuştur.
Bu vazifeye kuvve-i müdafii ihlâl etmemek şartıyla memleket dahilinde teşkilâtlar yapmak, samimi ve mutedil propagandalarla halkı içtimaî inkılâp esaslarına hazırlamak ve Türkiye mazlumlarıyla müdafileri teşkilâtını beynelmilel cihan inkılâbı teşkilâtları şebekeleriyle tanıştırarak umum inkılâp teşkilâtlarından kahir-i istibdat kuvve-i kadiresi müzaheretini temin eylemek suretiyle başlayacağız. Şu kadar ki bütün bu ahvâl arasında memlekette inkılâb-ı içtimaî esasatının ihzarıyla meşgul olacak teşkilâtın tarz-ı kabulü ve hakkında bilhassa memleketi idare eden teşkilâtın vaz' ve hareketi beynelmilel inkılâpçıların nafiz nazar-ı tetkik ve tenkidinden kurtulamayacağına ve bu hususta lehte veya aleyhte verilecek hüküm ve kararın memleketimizin mukadderat-ı âtiyesine pek büyük bir tesiri olacağı muhakkak bulunduğuna binaen pek müşevveş ve müteallik hadisat ile mahmul bulunan günlerimizin icap edeceği tezebzübatın gayrı makul ve gayrı muhik tesiratıyla insafsızca ezilmemek ve neuzubillah bu suretle her milletin son halâs silahı olan inkılâp kuvvetinin memleketimize nispetini bu suretle bozup zavallı memleketi o çare-i halâstan dahi mahrum bırakmamak için teminat elde etmek istiyoruz.

(*3. sayfa*)[73]
Ve bazı arkadaşlarımızın bilicab bu kabil mesaili milletin ve onu temsil edenlerin nazar-ı muhakemesine arz edebilecek vaziyete getirilmesini bu teminatın icabı gibi telakki ediyoruz. Bu hususta merasim-i mahsusasının ikmâli tabiidir. Sizinle daha yakından temas eylemiş ve meşru makasıdımızla âmâl-i vatanperverleri pek yakın ve hatta ..... bulmuş olmak şerefini haiz bulunduğumdan madem ki şimdilik Meclis-i Milli'ye kadar gitmeye hal ve zaman müsait değil bu maksadı temin hususunda halk kahramanı olarak tanıdığım zat-ı âlilerinin tavassut ve delâlet-i inkılâpkârlarına müracaat ediyorum. Elimdeki şifahi ve işbu tahrirî maruzatımı münasibi veçhile lâzım gelenlere iblağ ve vatanın halâsına doğru bizi kati adımlarla yürütecek teminatın istihsal ve tebliğini beklerim.
Salih Zeki
Trabzon
12/8/36

Alınan cevap 12/8/36
Salih Zeki Yoldaş'a,
13/8/36
Tahriren verdiğiniz izahatın bizzat Meclis-i Milliye isal buyurulması daha faydalı olacaktır. Gerçi ben lâzımı gibi yazdım ise de şifahen de anlatmak iyi olur. Bakû Kongresi'ne yetişmenizi de arzu ettiğimden seyahatinizi sürat-ı mümküne ile yapmak suretiyle her iki maksat temin buyurulursa pek büyük vazife görülmüş olacaktır.
Arz-ı hürmet eylerim.
Şark Cephesi Kumandanı
Kâzım Karabekir
(*sayfa 4*)[74]
Hamil olduğum mandatın sureti Üçüncü Fırka Kumandanlığı tarafından aynı zamanda yazılmıştır

72. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 413 ve 398-399
73. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 412 ve 398-399

Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne yazılan:
[*Ankara Millet Meclisi Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'na*]
Bendeniz merkezi Bakû'de olan Türkiye İştirakiyûn Teşkilatı tarafından Ankara'ya gelerek Anadolu İnkılâp Hükümeti ve Kuva-yı Milliye Kumandanlığı ile münasebet tesis etmek üzere Nahçıvan Erzurum tarikiyle Trabzon'a geldim. Ve Şark Cephesi Kumandanı'yla da bu hususta münasebette bulundum. Makam-ı samilerine arz etmiş olacağı kadar Anadolu'nun son vaziyetine teması tabiidir. Bugünkü halini görmüş olmaklığım dolayısıyla, Bakû'de 1 Eylül'de içtima edecek kongrede hazır bulunup, kongreyi tenvir etmek üzere Ankara'ya azimet ve Bakû'ye avdetin tacili Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri tarafından tavsiye olunur.
Vesait-i hazıraya nazaran zaman buna kâfi değil. Binaenaleyh iki üç gün zarfında Bakû'ye avdetle kongreden sonra Ankara'ya avdet etmek üzere makam-ı samileriyle şimdilik tahriren temas etmekte muztarr kaldım. Teşkilâtımızın nokta-i nazarı şudur: Dünyanın en haris emperyalistlerinin, en alçak âmâline hedef olan zavallı Türkiye'yi ve mazlum halkı dahi müstevlilerin kanlı pençelerinden kurtarmak hususunda İnkılâp Hükümeti'ne ve Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'na her suretle müzahereti ve halâs için inkılâp makinesinin icazkâr manivelasından dahi istifade ederek istihlâs emr-i meşruunu bir an evvel fiilileştirmeyi teşkilâtımız esasen kararlaştırmış ve faaliyetini memleket dâhiline naklet-mekle bu neticeye daha ziyade yanaşacağı kanaatinde bulunmuştur. Bu vazifeye, kuvve-i müdafaayı ihlal etmemek şartıyla, memleket dahilinde teşkilâtlar yapmak ve sırf ilmî ve içtimaî mahiyette halkın seviyesiyle mütenasip ve kuvve-i maneviyeyi

(*sayfa 5*)[75]
yükseltecek samimî ve mutedil propagandalarla içtimaî inkılâp esaslarını hazırlamak ve aynı zamanda kuvve-i müdafaayı takviye eylemek ve Türkiye mazlumlarıyla müdafileri teşkilâtını beynelmilel cihan inkılâbı teşkilâtları şebekeleriyle çalıştırarak umum inkılâp teşkilâtlarının kahir istibdat kuvve-i kadiresi müzaheretini temin etmek suretiyle işe başlayacaktır.
Şu kadar ki bütün bu ahvâl arasında, memlekette içtimaî inkılâp esasatının ihzarıyla mesul olacak teşkilâtın tarz-ı kabulü ve bilhassa memleketi idare eden teşkilâtın, bunlar hakkında vaz' ve hareketi, beynelmilel cihan inkılâpçılarının nafiz nazar-ı tedkik ve tenkidinden kurtulamayacağına ve bu hususta lehte veya aleyhte verilecek hüküm ve kararın, memleketimizin mukadderat-ı âtiyesine pek büyük tesiri olacağı muhakkak bulunduğuna binaen, pek müşevveş ve muallak hadisat ile mahmul bulunan günlerimizin, icap edebilmesi muhtemel tezebzübatın haksız ve sebepsiz teveccüh (?) edebilecek müstevlileri ile ezilmemek ve neuzubillah bu suretle mazlum her milletin son silah-ı necatı olan inkılâp kuvvetinin memleketimize nispeti dahi bu suretle bozulur. Memleketi o son silahtan da mahrum bırakmamak için teminat elde etmek istiyoruz ve bazı arkadaşlarımızın tahaddüs edecek bu kabil mesaili, halkın ve inkılâp âleminin nazar-ı muhakemesine arz edebilecek vaziyete getirilmesini bu teminatın icabı olarak telakki ediyoruz. İnkılâp Hükümetiyle Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'nın bu husus hakkındaki fikir, onun ve müstevlilere karşı bizlerle müştereken icra-yı faaliyete ait nokta-i nazarının iradesini istirham eylerim.
19/8/36
Salih Zeki

* * *

Azerbaycan Cumhuryası[76]
Cenub-ı Garbî Eyaletinin Valisi (*antet*)

---

74. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 414 ve 409
75. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 414 ve 409

Yoldaş Mustafa Suphi'ye,
Bakû Konferansı hakkında Kâzım Karabekir Paşa'dan aldığım ikinci telgrafın sureti bervech-i zîrdir:
"Bakû Konferansı'na mikdâr-ı kâfi âzâ gönderildi. Bunlar umumca mazhar-ı itimat olmuş ve Müdafaa-i Hukuklardan vesika dahi almış olduklarından ayrıca memleket ve ordu namına kimsenin tayinine lüzum kalmadığını arz ederim.
Kâzım Karabekir"
20 Ağustos 336
Yoldaş Hüseyin

6. Van Valisi Mithat'tan

13 Temmuz 336, Erzurum[77]
Sevgili kardeşim,
Sana şu birkaç satırı göndermek fırsatına nail olduğum için ne kadar memnunum bilsen? Bir buçuk sene evveline gelinceye kadar senden kati ve sahih bir haber alamadığımız için babanla beraber merakta idik. Bir haber-i sıhhatini alabilmek için her tarafa başvuruyorduk. Nihayet ilk haberi Rusya'da esaretten firaren avdet eden bizim Mülkiye sınıf arkadaşı Rıza'dan almıştık. Sonra Odesa cihetlerinden babana yazdığın muhtasarca bir mektup gelmişti. Ben, bir sene evvel Van Valisi olarak Van'a geldiğim ve o zamandan beri hemen az bir fasıla ile İstanbul'la münasebat ve muhaberatımız pek müşkil olduğu için muhterem babanın senin hakkında daha fazla malumatı olup olmadığını bilemiyorum. Ben, bilhassa son senelerde Rusya'daki tarz-ı mesain hakkında ara sıra bazı malumata mâlik oldumsa da bu sefer, yani on on beş günden beri esaslı malumat alarak hem beşair-i afiyetinden ve hem de muvaffakiyat-ı hayriyenden dolayı pek mesrur oldum. Bu mektubumu Bakû'deki Şark İslam Kongresi'ne iştirak etmek üzere yarın sabah hareket edecek olan Erzurum murahhaslarına tevdien takdim ediyorum. Esasen Erzurum'a bu akşam muvasalat ettiğim için yorgun bulunuyorum ve uzun boylu bir şey yazmaya mecalim yok. Mamafih az çok biraz malumat vermeye çalışacağım. Geçen sene İstanbul'dan ayrıldığım zaman cümle efrad-ı aileniz lehülhamd afiyette idi ve inşallah yine afiyettedirler. Peder hâlâ İstanbul'dadır. Bizim peder de mütekaiden İzmir'dedir ve kendileriyle yedi aydır ne muhabere edebildim ve ne de hallerine dair bir haber alabildim. Bu havali ve bilhassa Van, muharebe felâketlerinden çok harap olmuştur. Van şehrinde sağlam dört yüz bina kalmamıştır. Hasankale'de tahribat mezarlara kadar teşmil edilmiş. Bu sefer, merhume refikamın kabrini bir türlü bulamadım, kabir taşlarını bile yok etmişler. Her ne ise, bunlar maziye ait şeylerdir. En mühimmi istikbalimizdir. Tabii vaziyetimiz hakkında malumat alabiliyorsunuz. Memleketi ve istikbali kurtarmak herkesin en büyük emelidir ve zaten umum Anadolu'da İngilizlere ve onlara alet olan İstanbul Hükümeti'ne karşı yapılan ihtilâl ve inkılâp, hep bu gaye ve emelin neticesidir. İnkılâbı yapanlar ve bu uğurda çalışanlar, memleketin selâmetini temin için komünizm esasatını maalmemnuniye kabul ve tatbik etmeyi arzu ediyorlar. Hepimiz bu hususta müşterekiz. Fakat ahalimizin havf ve ahlakı, tarz-ı tefekkür ve taassubu hasebiyle Bolşevizm'i, Rusya'da yapıldığı derecede gürültülü ve sarsıntılı yapmaya imkân olmadığı gibi, bizdeki kapitalizm ve burjuvazi Rusya'ya hiç benzemediği için buna lüzûm da yoktur. Zaten o tarzda tatbikat yapılırsa memleket büsbütün mahvolur. Bizlerin düşündüğümüz inkılâp Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın da size yazdığı veçhile sarsıntı tevlid etmeyecek ve yukarıdan aşağıya tedricen telkin ve talim edilecek, tatbik ettirilecek bir komünizm usulüdür ve bu hususta halkımızın bu esasata riayet ve iştiraki temin olunabilmek üzere avamın taassub ve dinsi daima nazar-ı dikkatte bulundurulmalıdır. Senin Bakû Kongresi'ne lüzum-ı iştirake dair Kumandan Yoldaş Halil Paşa ile beraber aynı kâğıtta yazdığın mektup yeni vasıl olmuş ve alelacele Erzurum ve Trab

76. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 728
77. CD 2, Klasör 3_36, Belge no:251-253

zon'ca bir intihap yapılarak memleketin her tarafıyla bu babda muhabere ve uzun boylu müzakere icra edilememiş olduğundan, murahhaslara iştirak ve muavenet etmekle beraber onların irşadında ve vazifelerinin teshilinde bezl-i gayret edecek ve şu zavallı halk ve memleket için, kemakân bir çare-i reha taharrisine devam eyleyeceğin şüphesizdir. Biz muvaffakiyetinize duacıyız ve selâmet-i memleketin teminine masruf olan mesainizde ve komünizm nazariyatının memleketimize uygun bir tarzda tatbiki hususunda size her suretle zahîriz. Hayırlı işlerinizde muvaffak olmanızı temenni ediyoruz.
Ben Erzurum'a Kâzım Paşa ile görüşüp bazı müzakeratta bulunmak üzere geldim. Birkaç güne kadar Van'a avdet edeceğim. Bu mektubun cevabına ve beşair-i afiyetinize nail olabilirsem kendimi bahtiyar addederim. Pederine ilk vasıta ile senden malumat vereceğim. Bana kâğıt yazarsan, mektuplarını gönderdiğin vasıta ile -yani Bayezid'de On birinci Fırka ve Sağ Cenah Grup Kumandanı Cavit Bey vasıtasıyla- gönderirsen bana vasıl olur. Şimdilik bu kadarla iktifa ederek hatm-i kelâm eder ve arz-ı iştiyak ve hürmet eylerim kardeşim.

Van Valisi
Mithat

7. İktisat Vekili Yusuf Kemal'den

Moskova 20 Temmuz 336[78]
Suphi muhterem arkadaş,
İstanbul'da iken senin Rus inkılâpçıları arasında çalışmakta olduğunu işitiyor, iftihar ediyordum. Son günlerde Bakü'de bulunduğunu, Türkiye mazlumlarının kurtarılması için gayret ve himmet sarf etmekte olduğunu öğrendim. Anadolu'nun zavallı köylülerinin ve benim şükranlarımı arz için şu kâğıdımı göndermeye müsaraat ediyorum.
Biz, yetmiş günlük bir yolculuktan sonra dün Ankara'dan buraya geldik. Yanımda Umur-ı Hariciye Vekili Bekir Sami Beyle Lazistan Mebusu Osman ve Müşavir olarak Doktor İbrahim Talî ve Seyfi Beyler var. Ankara'daki Türkiye Büyük Millet Meclisi namına Rus Sovyet Cumhuriyeti komiserleriyle görüşecek, iktiza eden hususatı kararlaştıracağız.
Suphi kardeş, Anadolu mazlumları bilhassa şu sırada her türlü muavenet ve müzaherete muhtaçtırlar. Fakir halkımızın ırzına, canına, yiyeceği ekmeğe taarruzda büyük bir zevk duyan Yunan, İngiliz hunharları mütareke ile silahlarımızı elimizden aldıktan sonra, memlekete, masum Anadolululara hücum edip duruyorlar. Şu kara günlerinde kendilerine edilecek muaveneti Anadolu köylüleri unutmayacaklardır. Azerbaycan'daki kardeşlerimize bunu anlatın. Dakika fevt etmeksizin Anadolu'ya para, silah, cephane ve sairece yardım edin. "Bir kara kahvenin kırk yıl hatırı vardır" diyen Türk, bunun mukabilini bâligân mâ-belag öder. Muavenet ne kadar çabuk olursa o kadar ziyade makbule geçecektir. Doktor Nerimanof beyannamelerinden birinde "Türkiye fukara-yı kâsibesi hak, adalet ve istiklâl yolunda kan dökerek kendi payitahtlarının İngiltere, Fransa ve Yunan hainlerinin ve insaniyet müstebitlerinden ellerinden halâs etmek için bizden imdat bekliyorlar" diyordu. Gün geçirilmeden bu imdat edilmezse, zaten ezilmiş olan Anadolu bitecektir. Yine o beyannamede denildiği gibi, "Şark'ta (şimdi bilhassa Anadolu'da) duvarlar dibinde aç susuz can veren mazlumları zulümkârların pençesinden halâs etmeye" bir an evvel siz de koşun. Gözlerinden öper, tutmuş olduğun yolda muvaffakiyetini temenni ederim.
Büyük Millet Meclisi Umur-ı İktisadiye İcra Vekili Eski Arkadaşın
Yusuf Kemal
Bekir Sami Bey arz-ı hürmet ediyor.

---

78. CD 2, Klasör 3_36, Belge no: 255-257

8. Baha Ali'den

Petrofski[79]

29 Temmuz 920

Kardeşim Suphi yoldaş,

Dün size bir mektup yazıp posta ile göndermiştim. Sonra şehre gidip Türkleri aradım. Hamil-i tezkere Süleyman Nazif yoldaş, burada epeyce çalışmış arkadaşlardan olduğu gerek elinde bulunan vesaikten ve gerekse benimle beraber bulunan rüfekanın şahadetinden anlaşılmış olduğundan kendisine lâzım gelen mandatları yazıp burada Dağıstan'daki Türklerden konferans ve kongreye murahhaslar hazırlamaya memur ettim. Benim avdetime kadar kendisi bu hususta çalışacak ve avdetimde buradaki teşkilâtı ikmâl ve içlerinden murahhasları bittefrik beraberimde Bakû'ye getireceğim. Kendisi burada çalışacağını tamamıyla vaat etti. Ben şimdilik masarife mahsuben yirmi bin ruble verdim. Bir haftaya kadar burada edineceği malumata nazaran daha fazla tafsilat almak üzere Bakû'ye gelecektir. Daha mufassal malumatı kendisinden alırsınız ve icap eden talimatı da verirsiniz. Bizim edebiyatımızın burada tevzii için kendisine mikdar-ı kâfi de bıraktım. Biz bu akşam hareket ediyoruz.

Mehmet Emin ve Nazmi ve Alim yoldaşlarla diğer rüfekaya arz-ı ihtiram eylerim efendim.

Baha Ali

* * *

Tuapse 14 Ağustos 920[80]

Kardeşim Suphi yoldaş,

Bilhassa arz-ı hürmet ile ellerini sıkarım. Size yaptığım işlerden bir nebze bahsedeyim:

Bakû'den hareketimden sonra 2 Ağustos 920'de Yekaterinodar şehrine gelmiştik. Teşkilâta buradan itibaren başladım. Yekaterinodar'da bir gün kalacak idik. Hemen bir ilân çıkarttırıp bütün Türkleri topladım. Bunlar meyanında merkezden gönderilen İsmail Çitof namında bir de arkadaş olduğunu haber aldım. Bunu da buldurdum. Kendisi ile görüştüm. Ne işler yaptığını sordum. Hiçbir iş yapamadığını, birçok müşkilâta dûçâr olduğunu söyledi. Doğrusu pek beceriksiz gördüm. Ne ise, o günkü içtimada konferans verildi. Aynı zamanda bir de yaçeyka açtım ve başlarına Reis olarak İsmail Çitof'u bıraktım. Bir de beş kişilik bir komite intihap ettirdim ki bunlar benim Yekaterinodar'a ikinci geleceğim zamana kadar civardaki köylere adamlar gönderip kongre ve konferansa vekiller intihabı için hazırlıkta bulunsunlar. Bunlara ve İsmail Çitof'a lâzım gelen talimatı verdikten sonra biz Novorosisk'e müteveccihen hareket ettik.

4 Ağustos 920'de Novorosisk'e geldik. Yekaterinodar'da iken gerek Refkom Reisi'nden ve gerekse Dokuzuncu Ordu Kumandanı Levandovski'den mektuplar almıştım. Bu sayede Novorosisk'den Çikit isminde küçük bir vapuru benim emrime verdiler. Bu vapur ile başlarında Şevket yoldaş olduğu halde on üç arkadaşın masarif-i rahiyeleriyle gidecekleri vekillerin masarifini verip Trabzon'a gönderdim.

Novorosisk'den ben gelinceye kadar vekiller hazırlamak üzere Salahattin'i Novorosisk'de bırakıp Yahya ve saireyi yanıma alarak bir motora râkiben Tuapse'ye geldim. (Bir kaç gün kalıp yine Novorosisk'e avdet etmek üzere) 7 Ağustos 920'de Tuapse'ye geldim. Burada da bir içtima yapıp yaçeyka açtım. Başlarına Reis olarak Yahya yoldaşı bıraktım. Yanına Muavin olarak komünistlerden ve Kıta i Askeriye'den Mehmet Mustafa'yı ve hayırhahlardan Hafız Mehmet'i bıraktım. Daha bir gün kalıp tekrar Novorosisk'e avdet ettim.

Novorosisk'den Şark Kongresi'ne yedi vekil intihap olundu. Bunların için Türk kayıkçılar Cemiyetine

79. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 603

80. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 676-682

ti'nden, ikisi yerli ahaliden, ikisi de yerli amelelerden. Novorosisk'de yaçeyka açmak mümkün olamadı. Çünkü yanımda adamım kalmadı.
Salahattin ile bu yedi vekilin işlerini bitirip Tuapse'ye gönderdim. Ben Yekanterindar'a avdet ettim. Yekaterinodar'a geldiğimde, bizim İsmail Çitof yoldaş yine hiç bir iş yapmamış... Bu kadar beceriksiz adam ben ömrümde görmedim. Yekaterinodar'a ikinci defa gelişim 10 Ağustos 920 idi. Hemen o gün gerek yaçeyka âzâsı ve gerek ahali için bir içtima daha ilân ettim. O akşam Bakû'den Süleyman Nuri yoldaş ile Maksut yoldaş da gelmişler idi. Bu içtimada onlar da bulundular. Yaçeyka âzâsını ve saireyi bir hal-i intizama koyduk. Ertesi gün yine bir içtima yapıp vekiller intihabı ve saireyi de ikmal ettik ve bir de zasidanya (*toplantı*) yapıp Süleyman Nuri ve benim tarafımdan İsmail Çitof'a talimatlar verdik ve ben vekilleri alıp hareket ettim. İsmail Çitof ile Süleyman Nuri kaldılar. Ne ise, İsmail Çitof'un aptallığına karşı Süleyman Nuri'nin orada bulunması iyi oldu.
Oradan Kafkasya Hotromanski şehrindeki Kom Yaçeyka'ya geldik. Buranın da intizamını ikmal ettim. Buraya Yekaterinodar'dan Reis ve âzâlar göndermiş idim. Bunlar epeyce çalışmışlar. Bunlardan da vekiller alıp 14 Ağustos 920 (bugün) tekraren Tuapse'ye geldim.
Gerek Novorosisk ve gerekse Kafkasya ve Yekaterinodar'dan topladığımız vekillerin miktarı yirmi beş olduğundan bunların muamelat-ı lâzimelerini yapıp yarınki tren ile başlarına Salahattin'i katıp Bakû'ye gönderiyorum.
Suphi yoldaş, bu gönderdiğim vekiller her ne kadar komünist hayırhahı iseler de malumatları pek noksandır. Orada bunlara lâzım gelen derslerin verilmesi çok lâzım.
Türkiye'ye gönderdiğim arkadaşları intizar etmek ve bu müddet zarfında Tuapse ve civarının teşkilâtını intizama koymak üzere şimdilik Tuapse'deyim. Ayın yirmisine kadar Tuapse'de bulunacağım. O vakte kadar gelenler ile buradan intihap olunacakları alıp hareket edeceğim.
İlk posta ile ben gelmek isterdim. Fakat Türkiye'den geleceklere karşı nezaket-i muamele ve saire ile Tuapse Teşkilâtı'nın hal-i intizama konması için mutlaka kalmaklığım icap ettiğinden Salahattin ile gönderdim. Herhalde ben de çabuk gelirim.
Daha birçok söyleyecek şeylerim var ise de bunları geldiğim zaman izah ederim. Yekaterinodar'dan ikinci posta olarak Kırmızı Fırka'ya gönüllü bu günlerde hareket edecektir. Buralardan da ben göndereceğim.
Bu hususlarda sizinle mufassal görüşmek lâzım. Avdetimde görüşürüz.
Suphi yoldaş, size Salahattin tafsilatını anlatsın, çok müşkilât içindeyim. Arkadaşların hiç ümit ettiğimiz gibi çıkmadı. Her ne ise yine işlerimiz iyi gidiyor.
Arkadaşlara bilhassa Emin, Abid Alim, Nazmi yoldaşlarla, Hüseyin Sait ve Lütfü yoldaşlara selâm ve ihtiram.

Baha Ali

Bakü'ye Gönderilen Birinci Posta Vekillerin Cetveli

İsmi	Familyası	Nereden vekil intihap olunduğu	Kongre'ye veya Konferans'a	Mandat numarası	
Hasan	Mustafa	Novorosisk şehri amelesi tarafından	Şark Konferansı'na	86	
İsmail	Mahmut	Novorosisk şehri amelesi tarafından	Şark Konferansı'na	87	
Naim	Sait	Novorosisk şehri amelesi tarafından	Şark Konferansı'na	8	
Mehmet		Novorosisk'de Türk kayıkçıları tarafından	Şark Konferansı'na	89	
Abdi	Halil	Novorosisk'de Türk kayıkçıları tarafından	Şark Konferansı'na	90	
Sabri		Novorosisk şehri Komünist muhibbi ve amelesi tarafından	Şark Konferansı'na	91	
Mustafa	Vasıf	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	106	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Mehmet	Halil	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	107	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Hüseyin	Ahmet	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	108	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Hüseyin	Ömer	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	109	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Mustafa	Mevlut	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	110	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Ahmet	Yusuf	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	111	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Mehmet	Ahmet	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	112	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Ahmet	İbrahim	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	113	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Hüseyin	Ahmet	Yekaterinodar İştirakiyûn Teşkilâtı Şubesi tarafından	Şark Konferansı'na ve Kongre'ye	114	Kendisi komünist hayırhahı olarak mukayyettir
İbrahim	Şamil	Yekaterinodar şehri Türk halkları tarafından	Şark Konferansı'na	104	Ahalidendir

Bakû'ye Gönderilen Birinci Posta Vekillerin Cetveli

İsmi	Familyası	Nereden vekil intihap olunduğu	Nereye	Mandat numarası	Mülahazat
Mehmet	Şefik Bey oğlu	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	119	Komünisttir
İsmail	Abacıoğlu	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	120	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Şevket	Hasan	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	121	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
İsmail	Mahmut	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	122	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Mevlut	Kâmil	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	123	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Mehmet	Sabit	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	124	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Ahmet	Hakkı	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	125	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Veli	Asker	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	126	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir
Aziz	Ahmet	Hontroromanski (Kafkasya) Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı tarafından	Kongre ve Konferans'a	127	Komünist hayırhahı olarak mukayyettir

Bahr-i Siyah sahili ve Kubanski Oblast dahilinden Bakû'de inikad edecek konferans ve kongreye intihap edilip birinci posta ile sevk edilen arkadaşların esamisini mübeyyin cedvel Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı Heyet-i Merkeziyesine takdim kılındı.
Tuapse 14 Ağustos 920
Baha Ali

8. Yusuf Ziya'dan

Yusuf Ziya yoldaşın beyanatı (dakladı)[81]

Tiflis'de Kirof ile görüştüm. Kendisi mütefekkir bir zat. Anadolu'nun vaziyeti hakkında malumat verdim. Bir an evvel Anadolu'ya muavenet edilmesine kani olduğunu ve Anadolu'nun Şark inkılâbında pek mühim bir mevkii olacağını söyledi. Arkadaşlardan Kirof'u elden bırakmamayı rica edeceğim. Oradan Ahıska'ya gittim. Ahıska ve Acara taraflarında yalnız kuryerlik yapan arkadaşlarımız var. Onlar ile irtibat tesis ettim. O vakitler Acaralılar Gürcüler ile mütareke yapmak istiyordular. Ben de bu fikirlere iştirak ettim. Kendi aralarına sokmamak üzere mütareke yapıp Batum'a gitmelerine mani olmamalarını söyledim. Çünkü Batum demiryolunu işgal veya diğer taraftan Batum üzerine yürümek istenilirse Gürcülerin büyük kuvvetlerle bulundukları mahalleri zapt etmek isteyeceklerini ve netice itibarıyla vaziyetin vahimleşeceğini söyledim. Kırmızı Ordu namıyla da çıkış yapabileceklerini söylüyorlardı. Şimdilik ona daha imkân müsait olmadığını ve teşkilâtlarını muhafaza ederek bir müddet daha intizar etmelerini tavsiye ettim.

Şahsat'ta İsa Bey namında birisinin teşkilâtı var. Bize karşı fevkalâde bir muhabbeti var. Gürcüler kendisini tevkif etmek istediler, üç dört yüz kişi kadar bir kuvvetle dağa çekildi. Orada Gürcülere mukavemet etti. En sonra Gürcü Hükümeti kendisini takipten vaz geçti. Gürcüler Batum'u tamamıyla elde tutamıyorlar. Çünkü arz ettiğim gibi etraftan daima iz'ac olunuyorlar. Gürcüler buraların Anadolu ile irtibatını kesmek istiyorlar. Fakat ben bunlara mani oldum. Ben oradaki kuvvetlerin Azerbaycan ile muhabere tesis edebilmeleri için bir şifre tertip ettim. Bir suretini Kirof'a diğer suretini de Suphi yoldaşa gönderdim. (Anadolu ve bu şifre istenecek)

Ardanuş ve civarı tamamıyla Gürcüler tarafından tutulmuş. Oltu teşkilâtı betaetimiz yüzünden gevşemiş, Oltu kazasının yarısını Ermeniler almış ve girdikleri yerlerde Türk unsurunu tamamıyla imha etmişler. Ermeniler o civardaki Kürtleri elde etmeye muvaffak olarak Türkleri istedikleri gibi katliam etmeye maatteessüf muvaffak olabilmişler. Oltu'da iki top ve beş mitralyözümüz vardı. Onları da Ermeniler almışlar.

Bu yalan haberleri bilhassa Azerbaycan'dan kaçan eski Müsavatçı ceneraller yapıyor ve Ceneral Zinalyof ve arkadaşları ve evvelce Bakü'de Polis Müdürü bulunan Bahattin o zaman Erzurum'da bulunuyordu. Ben Kâzım Paşa ile görüştükten sonra kendilerini tevkif etmelerini teklif ettim ve Erzurum'a tevkif edilmeleri hakkında telefonla emir verdi.

Karakilise'ye vardığım zaman zabitan yapılan fena propaganda neticesi pek meyus idi. Alay Kumandanı Hilmi Bey kendileri ile görüşmemi teklif ettiler. Onlarla görüştüm, Kafkasya'daki vaziyeti anlattım. Kendilerini müteselli ettim ve birkaç tanesi benimle Bayezid'e geldi, orada Salih Zeki ile de görüştürdüm.

Nahçıvan'da yolumuzun kesilmesi üzerine ileri geçemedik. Orada yerli ahaliden yaçeyka tesis ettik. Hilmi yoldaş ve rüfekası orada faaliyettedirler. İki ordunun birleşmesini istemeyen han ve beyler Osmanlı Ordusu talana kalktı diye propaganda yapmaya başladılar. Ben bu işi hemen takip ettim ve maksadın Kırmızı Ordu ile Osmanlı Ordusu arasında bir ihtilaf çıkarmaktan ibaret olduğu meydana çıktı ve bu yanlışlığı da hallettik.

Kâzım Paşa'nın bütün ümidinizi Rus Kırmızı Ordusu'ndan bekleyiniz diye neşrettiği beyannamesi halk üzerinde pek iyi tesir icra etmiş.

---

81. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 748-762

Nahçıvan'a gelen müfrezenin kumandanı Veysel Efendi'nin oradaki Rus kumandanı ile mülâkatında hazır bulundum. Veysel Efendi doğrudan doğruya Nahçıvan'daki Rus Kırmızı Ordusu müfrezesinin kumandanı emrine girdiğini söyledi. Kumandan cevaben her ikimiz de kumandanız, fakat yapacağımız işleri şûrâ usulü ile yapanz dedi.

Bunun üzerine Nahçıvan'ın sağ cenahını Ruslar ve sol cenahını Türkler aldı ve müştereken keşif kolları çıkardılar. Birkaç defa Ermeniler ile müsademe oldu.

Suphi yoldaşı tanıdığını ve bütün ümitlerinin İştirakiyûn Teşkilâtı'nda olduğunu memleketin pek tehlikeli bu anında mütekabil emniyetle çalışılarak bir an evvel muavenet-i fiiliyede bulunmayı tavsit edilmesini rica ettiler.

Ermenilerin Nahçıvan ve civarındaki köyleri işgal etmeleri üzerine oralardan hicret eden dört yüz bin muhacir İran dahiline çekilmiş ve İran'a götürdükleri kaçırabildikleri pek az miktardaki eşyaları da Makü Hanlığı tarafından talan edilmiş. Hepsi sefil ve aç bir halde, her gün yüzlerce kişi açlık ve sefaletten ölüyor. Nahçıvan civarındaki köylerde hiçbir kimse kalmamış.

Ermenilerin buralarda yapmış oldukları mezalimden çok müteessir idiler. Kızıl Ordu ile bir an evvel irtibatın teminini düşünüyorlardı.

Bayezid'e geldiğimiz zaman Salih Zeki ve Hilmi yoldaşlara tesadüf ettik. Salih Zeki yoldaş Ankara'ya gitmiş, biz Nahçıvan'a Kırmızı Ordu'nun girdiğini Bayezid'de işittik ve Hilmi yoldaş ile beraber Kırmızı Ordu ile irtibat tesis etmek üzere geriye Nahçıvan'a hareket ettik. Nahçıvan'da Hilmi yoldaş evvelce bir refkom teşkil etmişler, fakat Ermenilerin Gerus'u almaları üzerine oradan ahali ile beraber çekilmişlerdir.

Kırmızı Ordu ile irtibat tesis için Bayezid'dan bizim ile beraber bir erkân-ı harp zabiti Nahçıvan'a geldi. Fakat Nahçıvan'da Halil Paşa olup ve bu vazifeyi o gördüğünden Erkân-ı Harp birkaç gün sonra geriye avdet etti.

Ağustos birde On birinci Fırka'dan sekiz yüz kişilik kıta-i askeriye Nahçıvan'a geldi ve Kırmızı Ordu ile ilk temas burada başladı. Her iki askerin görüşmesi pek samimi oldu. Mütekabil resm-i geçit yapıldı. Resmî görüşüldükten sonra hususi musahabe başladı. Bu merasim ahali üzerinde pek büyük tesir yaptı. Bu samimi görüşmek Anadolu'daki yalancı propagandaları tekzip etti.

Oltu'dan geçtikten sonra Kolordu Karargâhı'na ve Halit Bey'e telefon ettim. Hamas yaylasını süratle geçip dokuz saat hayvan ve otomobil ile giderek nısfü'l-leylde Hasankale'ye yetiştim. Kâzım Karabekir Paşa bana intizar ediyordu. Kendisini pek bedbin ve müteessir gördüm. Vaziyeti tamamıyla izah ettim ve şifreyi verdim. Buradaki yanlış hareketlerin hangi sebeplerden meydana geldiğini, Gence ve Nuri Paşa meselelerini anlattım. Bu hadise ve yanlış hareketlere çok müteessir oldu. Kendisine istikbal için ümitler vererek müsterih etmeye muvaffak oldum. Garbî Anadolu'da Yunan ve İngilizlerin taarruz ettiklerini ve burada Ermenilerin vaziyeti bir türlü taayyün edemediği cihetle Şark Ordusu'nu Garb'a nakletmek kabil olamadığını ve Anadolu'ya yapılacak muavenetin süratle icrası lâzım olduğunu söyledi. Arazi hakkında bir kanun çıkarılarak bütün arazinin köylüye verileceğini, ahalinin ekseriyeti asker ve rençper olduğundan hakimiyetin bu zümrenin eline geçmesiyle memleket müteessir olmayacağını, Vilâyat-i Sitte'de yapılacak inkılâbı üzerine alacağını söyledi.

Erzurum'da yetim çocuklardan dört alay teşekkül etmiş ve alayın birisinin fahri kumandanı da kendisi. Bir amele inkılâp ordusunun vücuda gelebileceğinden bahsetti.

O vakitler Rus Kırmızı Ordusu ile henüz irtibat tesis edilmediğinden bu irtibatın bir an evvel tesisini istiyordu. Oralara gelen aksi inkılâpçılar güya Kırmızı Ordu'nun Ermenilerle beraber çalıştığı, okumak

yazmak bilen herkesin katledildiği yolunda fena propaganda yapıyorlarmış. Hududa civar bulunan köylüler bunun üzerine dahile doğru çekilmeye başlamışlar. Tabii bunu gören aşiretler de dahile gitmek istiyorlarmış. Bu sebeple cephe tamamıyla boş kalmaya mahkum bir vaziyete girecek diyorlardı. Ve bu halin asker arasında da galeyanı mucib olduğunu söyledi.

Ayın onunda dağ yolunun açıldığını haber aldım. Ben hareket ettim ve oradaki arkadaşlar gelecekler.

Anadolu'da hariçten ziyade dahilî kıyamlar da var. Bu kıyamlar en ziyade muhafazakârlar tarafından yapılıyor.

Ahaliye "İstanbul'u kurtaracağız" tarzında teşvikat ve propaganda yapılıyor. Ahali bu fikir yolunda harekete geliyor. Mütefekkirîn ise komünizm esasını az biliyor.

S. Suphi yoldaş tarafından:

Eskiden beri bu hareket İttihatçılarla alâkadar görünüyor.

C. Ahali arasında İttihat ve Terakki fikri ölmüş denilebilir. Hatta İttihat ve Terakki ile alâkası olanları bile işe karıştırmak istemiyorlar.

Evvelden beri İttihat ve Terakki Fırkası faaliyetine iştirak eden Oltu'da Hilmi Bey namında birisi oradaki faaliyetlere her ne kadar iştirak etmek istemiş ise de kabul edilmemiş ve hatta Bakû'de bulunan İttihat ve Terakki Merkez-i Umumisi âzâ-yı sabıkasından Küçük Talat'ı da eski İttihatçı ve lekeli olması dolayısıyla hiçbir işe yaramayacağını Kâzım Paşa söylüyor. Bundan anlaşılıyor ki İttihatçıları kendi işlerine karıştırmak istemiyorlar. Nahçıvan'da köylerde kimse kalmadığından askerler lâzım olan erzakı Refkom delâletiyle kendileri topluyor ve bu suretle iaşelerini temin ediyorlar.

Anadolu'da şeker, manifatura ve buna mümasil hariçten gelen eşya, pek nadir ve pahalı, otomobiller pek güçlükle tedarik edilen benzin ile hareket edebiliyor. Mahsulat bu sene iyi.

Türk olan yerler kâmilen ekilmiş, Kürtler yine aşiret halinde yaşadıklarından bunların bulunduğu mahal o derece mezru' değil.

Kürt aşiretleri Ermenilerin taarruz-ı muhtemeline karşı müdafaa vaziyetinde ordu ile irtibat tesis etmişler ve hatta Kör Hüseyin Paşa on bin kişilik bir kuvvet de vaat etmiş.

Bayezid'de iken İngilizlerin yeni bir planı ele geçti.

İngilizler Ermenistan ve Gürcistan'a gayet büyük arazi vaat ediyorlar. Gürcistan Azerbaycan'ın mühim yerlerini almakla diğer taraftan Ermeniler Çulha'ya girecek ve o tarikle altı vilâyeti zapt ettikten sonra İran'daki Şahsevenler ile birleşerek Bakû üzerine taarruz edecekler. Nahçıvan-Bayezid yolunu evvela tutarak Ruslarla Türklerin irtibatını kat' edecekler ve Ermenilerin muvaffakiyetini teshil için de Anadolu'nun muhtelif yerlerinden İngilizler ve Yunanlılar taarruzda bulunacaklar ve bu suretle Bakû alınarak İran'ı Ruslardan kurtarmak ve Anadolu'yu da ezmek mümkün olacağını düşünüyorlar.

Batum'daki Millî Şûrâ Rus Bolşevikleri ile temasta bulunduğu gibi diğer taraftan da İngilizlerle münasebatta olduklarından bu suretle bu plana destres edilmiş. Anadolu Ordusu bilhassa para, top, tüfek (altmış bin) ve cephane ile çamaşır, gazyağı ihtiyaçları ve Bakû ile daimi muhaberede bulunmak için bir de telsiz telgraf ve irtibat zabitleri tahsisini (Müslüman unsurlardan mürekkep) Anadolu dahiline bir Kızıl Ordu müfrezesinin vürudunu talep ediyorlar ve buradan gönderilecek memurların biraz ihtiyatkâr idare-i kelâm etmelerini ve müstakil hareketlerde bulunmamalarını rica ediyorlar. Halil Paşa ile görüştüğümüzde İran harekâtının Nahçıvanüzerinden yapılması daha kolay olacağını söyledi. Çünkü İran Azerbaycan'da ahali daha kesif ve oradaki han ve beylerden son derecede müşteki olduklarından inkılâbın bu sahada kolaylıkla meydana geleceğini söylüyorlar ve oradaki ahalinin celbedilmesi için müteaddit mektuplar aldığını ve Bakû'deki esir Türk askerleri gönderilirse bu an evvel taarruza geçebileceğini söylüyor.

Kâzım Paşa Millet Meclisi'ne bazı arkadaşların dahil olmasını teklif ve rica etti. Anadolu'nun muhtelif mahallerinde komünizm hakkında yalan yanlış bir takım haberler şâyi oluyor. Merkezde bu teşkilâtın faal bir kısmı bulunursa böyle su-i tefehhümlerin izale edilebileceğini beyan etti.

Nuri Paşa, Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'ya davet edilmiş ve kendisinden Kafkasya'daki işleri hakkında bir rapor istemiş. Her ne kadar böyle bir raporu vermekten içtinap etmiş ise de sonra yazmaya mecbur kalmış ve kendisi taht-ı nezarette Ankara'ya gönderilmiş. Batum civarındaki teşkilâta biraz yardım etmekle Antant ile Ermenistan ve Gürcistan arasındaki muvasalatı kesmek mümkün olacak. Ermenistan ve Gürcistan'ı o taraftan sıkıştırmak lâzım geliyor. Oradan ve Kars istikametine yapılacak müşterek bir hareket bütün bu işlerin düzelmesine büyük bir yardımı olacak. Bu hususta müdavele-i efkârda bulunmak üzere bana salahiyet verdiler ve bu işleri Teşkilât Merkezi ile görüşerek takip etmemi söylediler.

9. Lütfü Yoldaş'tan

Lütfü yoldaşın layihası

19 Ağustos 1920[82]

Kongre

Türkiye İştirakiyûn Fırkaları Merkezî Riyaseti'ne,

İstanbul'da Komünizm Teşkilâtı için nazar-ı itibara alınacak noktalar hakkındaki fikrim:

İstanbul'da Komünizm Teşkilâtı'nın muvaffak olabilmesi için iki sınıf ahaliyi nazar-ı itibara almaya mecburuz!

1-Münevver tabaka, muallim, memur ve mekâtib-i âliye talebesi gibi.

2-Amele ve umumiyetle seviyeleri dûn fikirliler.

Ben o kanaatteyim ki teşkilâta evvela mekteplerden başlamalı. İstanbul'da bir seneden beri yaptığım tecrübe bana katiyen anlatmıştır ki İstanbul ahalisi mekteplilerin elindedir. Ve bunlar istedikleri zaman günde yüz binlerce adamları toplayabiliyorlar ve bu birinci sınıf ahaliye komünizmi doğrudan doğruya telkinde hiçbir mahzur yoktur.

Çünkü mekâtib-i âliye talebesi eskiden beri siyasiyatla iştigal etmiş ve daima yeni cereyanlara intisap etmiştir ve bunun içindir ki İttihat ve Terakki Hükümeti bile mekteplere son derece ehemmiyet vermiş ve mekâtib-i âliyede muhtelif teşkilâtlar vücuda getirmişti.

Memurîne gelince! Bunlar vaziyet-i hazıradan esasen gayrı memnun olduğundan umumi grevlerde - bunun mümkün olduğunu izah edeceğim- büyük bir rol oynayacaklarına kanaatim vardır.

Muallimîn ise esasen maişet derdine müptela olduğundan Şubat ayındaki umumi mekâtib-i ibtidaiye muallimi grevi hâlâ hatırımızdadır.

İkinci sınıf ahaliyi ne suretle propaganda yapmak için evvela onların ahval-i iktisadiye derecelerini tetkik etmeliyiz.

İstanbul'da bugün tahmini olarak elli bin kadar amele bulunuyor. Ben bu ameleleri dört sınıfa taksim ediyorum.

1-Serbest ameleler: Hamal ve kayıkçılar. Berberler ilh.

2-Türk müesseselerinde mesela Zeytinburnu ve Beykoz fabrikalarında, Hayriye, Haliç, Hamidiye,

---

82. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 714-725

Seyr-i Sefâin şirketlerinde çalışan ameleler.
3-İngilizlerde çalışanlar.
4-Tramvay, telefon, elektrik şirketleri memur ve ameleleri.

İstanbul'da parayı en çok kazanan ameleler birinci sınıf olarak kaydettiğim amelelerdir. Mesela bir hamal veya bir kayıkçı günde 3-6 lira kazanıyor ki bugünkü Rus parasıyla 12.000-24.000 ruble tutuyor. Fabrikalarda çalışanlara gelince bunların yevmiyeleri muayyendir. Günde 1-2 lira para alıyorlar. Vapur şirketlerinde çalışanlar daha az. Bunların yevmiyeleri bir banknotu geçmiyor. Binaenaleyh bu sınıfın maişet sıkıntısı kısmen mevcuttur.
Şimdi İngilizlerde çalışan ameleleri tetkik edelim. Bunlar İstanbul ve civarında 10.000 kadar bir kalabalık teşkil ediyorlar ki bunların içinde 2.000 kadarı Rus ve Tatar esirlerinden ibaret. İngilizler ameleleri günde altı saatten fazla çalıştırmıyorlar. Yiyeceklerini İngilizler temin ediyor ve son derece iyi yemek yediriyorlar. Elbise, ayakkabı, çamaşır, sigara hepsi İngilizlere aittir. Yevmiyeleri 60-120 kuruştur.
Bütün bunlardan anlaşılıyor ki İstanbul'da amele hayatı oldukça iyidir ve bunlar da komünizm teşkilâtını yerleştirmek için iktisadî propagandadan ziyade vatanî ve dinî propaganda yapılırsa daha fazla muvaffak olunur. Mesela onlara esasen mevcut olan İngiliz düşmanlığı daha ziyade takviye edilir ve az zaman sonra İngiliz kapitalisti ameleleri ezeceği anlatılır. Din hususunda Kuva-yı Milliye'nin takip ettiği meslek takip edilir.
Şimdi dördüncü sınıf olarak kaydettiğim ameleleri tetkik edelim. Bunlar hakikaten memleketin en açık göz ve bütün dünya siyasetinden haberdar amelelerdir ki ve bunların kazandıkları ayda 20-30 liradan ibaret. İstanbul Teşkilâtı tramvay memur ve ameleleri üzerinde az çok muvaffak olmuştur. Mart evasıtında tramvay memurları grevi ilan ettirilmiş ve bütün metalibleri üç saat zarfında kabul ettirilmiştir. Metalib bunlardan ibaretti.
1-Memurlar ve ameleler yevmiye sekiz saat çalışacak.
2-% 50 zamm-ı maaş alacak.
3-Merkezlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler küşad olunacak.

İstanbul ve Anadolu'nun Komünizm Hakkındaki Hissiyatı!
Türkler komünizmi böyle anlıyorlar.
1-Komünizm Ahmet Ağa'nın bin lira parası varsa, hepsini alıyor ve taksim ediyor.
2-Hiçbir şeyde temellük tanımıyor.
3-Kadınları tamamıyla serbest bırakmakla beraber onlarda da kimsenin hakk-ı mülkiyeti olmuyor, kadınlar umumun malı oluyor. Bir adamın menkûhesi herkesin karısı oluyor.
4-Medeniyeti mahvediyor, parayı ortadan kaldırıyor. Para yerine mübadele usulünü kabul ediyor. Mesela Ahmet Ağa vereceği bu kadar ekmeğe mukabil Mehmet Ağa'dan peynir alacak.
İşte Türklerin düşündükleri hakkında küçük bir fikir. Münevver ahalinin % 90'ı bile böyle düşünmüyor. Böyle olmakla beraber Türkler vaziyet-i hazıra dolayısıyla kendilerine tabii Bolşevikler nazarıyla bakıyorlar ve Kuva-yı Milliye Ordusu'nu Bolşevik Ordusu suretiyle telakki ediyorlar. İşte bundan anlaşılıyor ki Türkiye'de komünizmi tamim etmek için elzem olan şeyler, programlar ve tedabirden [illegible] benim fikrimce Türkiye'de bu suretle hareket etmeli.

1-En ziyade İstanbul ile Zonguldak'a ehemmiyet vermeli. Zonguldak'tan vurulan küçük bir darbe İstanbul'u ve Anadolu'yu sarsmaya kâfidir kanaatindeyim.
2-Türkiye için lâ-akal 10.000 programa ihtiyaç var ki bunun 9.000'i Anadolu'ya dağılmalı, Türkler içinde bir saat konferanstan ziyade bir sahife daha fazla tesiri icra ediyor.
3-İstanbul'a cesur ve faal arkadaşlar gönderilmeli ve onlarla daimi bir temas tesis etmeli. Bu temas meselesi Trabzon vasıtasıyla olur. Bütün risaleleri, programları, beyannameleri bu yoldan gönderilebilir. Anadolu'nun şu noktalarında birer teşkilât merkezi vücuda getirilmeli!
Zonguldak, Ankara, Trabzon, Ereğli, Eskişehir, Konya

İstanbul'da ve umumiyetle Türkiye'de şimdiye kadar Merkez Teşkilât'ın malumu olmamak üzere neler yapılmıştır?
İstanbul'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra bütün mekâtib-i âliye tarafından on beş murahhas intihap olunmuştu. Bu murahhasların vazifesi miting tertip etmeye mahsustu. Ve buna "Miting Heyet-i Tertibiyesi Murahhası" namı veriliyordu ve bu heyete Mühendis Mektebi tarafından murahhas olarak ben dahil oldum.
Bilâhare Tıp Fakültesi Murahhası Aziz ve Feyzi arkadaşlarla birleşerek memlekette Bolşevizm teşkilâtını vücuda getirmek için istihzaratta bulunduk. İlk işimiz Sosyal Demokrat Fırkası (*ile*) temas etmek oldu ve bundan bir netice çıkmadı. Sonra Tıbbiye'de ve Kuleli İdadi-i Askerisi'nde komite teşkil ettik. Sonra ben Anadolu'ya gittim. Ereğli, Düzce, Adapazarı, Akçaşehir'de küçük teşkilâtlar vücuda getirdim. Bir arkadaşımız Derince'deki Rus esirleriyle temasa memurdu ki bu esirler İngilizlerde yevmiye 30 kuruş ile çalışıyorlardı. İşte bunlar tamamıyla kazanıldı. Mevcutları 450 idi. Bilâhare bunlar grev ilân ettiler ve İngilizler bunları İstanbul'da Maslak'a naklettiler. İstanbul civarındaki ameleler Anadolu amelelerine nispetle iki misli maaş aldıklarından bunlar buradan müstefit oldular.
Sonra ben İstanbul'a geldim ve Fransızlar tarafından tevkif olundum. Yirmi gün sonra tekrar hapishaneden çıktım. İstanbul'da Bolşevik Partiyası Türk Gruppası namı altında bir teşkilâtın bulunduğunu haber aldım. Bu sıralarda teşkilât memuru Lütfü yoldaş Hüseyin yoldaş ile diğer Lütfü yoldaşı Mustafa Suphi yoldaş ile temas etmek üzere Moskova'ya gönderildiğini söyledi.
Bolşevik Partiyası Türk Gruppası'na ben intisap ettikten sonra bu işler görülmüştür.
1-Tramvay memurlarına propaganda yapılmış ve bunları kısmen elde ettikten sonra grev ilân ettirilmiş ve bunun neticesiyle muhtelif yerlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler açılmıştır ki bugün oraları bizim amelelerle temasımıza yardım ediyor.
2-İngiliz vapurlarına yük tahmil eden amelelerin kâhyası elde edilmiş, onlara mahsus Galata'da Markasye kahvesi açılmıştı ve bu işlerle sırf Mehmet yoldaş meşgul olmuştu.
3-Tüfekleriyle birlikte Anadolu'ya 200 kadar Kuleli Askerî talebeleri kaçırılmıştır ki bunlar Alemdağı'nı bilmüsademe geçmişlerdir.
Ben İstanbul'dan çıkarken fırıncılarla münasebette bulunuluyordu.
Bugün İstanbul'da Bolşevik Partiyası Türk Gruppası namı altında bir teşkilât vardır. Fakat bu teşkilât vesaitsizlikten tamamıyla aciz bir halde.
1-Teşkilât parasızlıktan içtima edecek yazıhanesini kapatmaya mecbur olmuş.
2-Bütün evraklar Mehmet yoldaş tevkif olunurken Fransızların eline geçmiş.
3-Programsızlıktan mütezebzib bir hale gelmiş.
Bugün uğraştığı şey ameleleri mümkün olduğu kadar bir araya toplayarak birbirine tanıtmaktır ve bunu esas olarak kabul etmiştir.

Anadolu'da şu arkadaşlar faaliyet gösteriyorlar.
1-Düzce'de Rüştü isminde bir çete reisi.
2-Adapazarı'nda Ahmet Anzavur'un akrabalarından Sultan isminde bir Çerkes.
3-Akçaşehir'de Sırrı isminde Rusya'dan gelen bir zabit.
4-Ereğli'de Odabaşızade Halit (bilâhare İstanbul'a gittiğini Rize'den haber aldım).
Lütfü

Hamiş!
Anadolu'da Bolşevik teşkilâtı yapılmak için hiçbir mümanaatta bulunulmuyor. Ankara'da Bolşevizm'in derhal kabul edilmesine dair müteaddit konferanslar verilmiştir ve bu konferansların verilmesi için bizzat Cami Bey (Dahiliye Vekâleti'ni işgal ettiği zamanlarda) teşvik etmiştir.
Lütfü

Kuva-yı Milliye re's-i kârında olanlar Bolşevikliğe ne suretle bakıyorlar? İşte burada gösterdiğim zevatın serdettikleri fikrin hülasasını kaydediyorum.
Halide Hanım diyor ki:
Biz Anadolu'yu kurtarmak için mücadele ediyoruz ve bu mücadelede Bolşevikliğe zahir olabiliriz. Bu bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek değildir. Benim nokta-i nazarımca memlekette bir Sovyet Hükümeti teşekkül etmemelidir. Sovyet Hükümeti'nin teşekkülü bizi muhtelif cihetlerden mutazarrır eder ve bunun başlıcası Moskova siyasetine münkad olmamızdan ibarettir. Hiçbir hudut tanımayan Lenin, dünya siyasetine hakim olduğu takdirde biz Rusya ile komşu olmamız dolayısıyla Rus Cumhuriyeti'nin bir unsuru gibi kalacağız. İstiklâlimiz dahilî muhtariyetten başka bir şey olmayacaktır. Harp zamanında hissettiğimiz Alman tehlikesi Moskova'ya nispeten hiç olacaktır.
Cami Bey (Sabık Dahiliye Vekili)
Türkiye'nin kurtulması Sovyet Hükümeti'nin cihana hakim olmasına mütevakkıftır. Siz memleketimizde istediğiniz gibi propaganda yapmaya mezunsunuz.
Ahmet Ferit Bey (Halihazırda Maliye Vekili)
Size İstanbul Mebusu değil Türk Ocağı Reisi sıfatıyla söylüyorum:
Bolşevikliği kabul etmekle Türkleri kurtarmayı ümit ediyor musunuz? Türkler tamamıyla hakiki istiklâliyetlerine nail olacaklar mı? Rusya'daki 30 milyon Türk ne oldu, iki senedir bütün Rusya'ya bu Bolşeviklik hakimdir. Fakat siz istiklâliyete hiç olmazsa Kerenski zamanındaki serbestiyete nail oldunuz mu? O halde bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek Türkiye'yi Moskova'ya ilhak etmemiz demektir.

10. Yusuf Kemal'den

26/8/1920[83]
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Büro Heyet-i İdaresi'ne,
Evvelce isimleri takdim edilen ve Trabzon'da iken Bolşevizm ve Komünizm Teşkilâtı'na dahil olmakla mezkûr partiyaya ebediyen sadıkane hizmet edeceklerini şifahen ve tahriren vaat ettikleri halde kabiliyen aksini icra eden Sürmeneli sabık Trabzon Mebusu Hafız Mehmet ve Trabzonlu Halim Efendiler

83. CD 2, Klasör 2_36, Belge no: 775

ben orada iken teşkilâtımızın tarumar edilmesi için son kuvvetleriyle çalıştıkları ve hatta bana suikastta bulunmak üzere teşebbüsatta bulundukları halde murahhaslar meyanında bulunan Trabzon Teşkilâtı'na mensup Zekeriya, Süleyman ve Tahsin yoldaşların fazla olarak verecekleri malumattan anlaşılacağı üzere bu kere Bakû'ye gelen murahhaslarla bir arada bu anti-Bolşevik burjuvazi hadimleri de gelmişlerdir. Binaberin bunlar hakkında çok dikkat edilmesi babında işbu raporu Merkez Komite Heyet-i İdaresi'ne takdim eylerim.
Bunların ahvalât-ı ruhiyelerine yoldaş Mesut ve Tahsin vakıftır. Tahkik olunursa anlaşılır.

Yusuf Kemal

* * *

Merkezî Büro'ya[84],
Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları Merkezî Bürosu'na,
1- 27 Haziran 336'da Bakû'den infikâk ederek 19 Temmuz 336 Rize'ye muvasalat eyledim.
Bakû'den hareketimin birinci günü Ahistifa'dan (?) sekiz vers bu'd mesafede Pavli köprüsüne vasıl oldum. Esna-yı rahda ve aynı günde şayan-ı ehemmiyet bir vakaya destres olunamamıştır.
2- 28/29 Haziran 336 Köprü'den Gürcistan'a geçmek için tesadüf ettiğim müşkilâta rağmen iki günü Köprü'de geçirmeye mecbur oldum.
3- 30 Haziran 336 Kraç Kesemen (?) nam karyeye giderek elde edebildiğim atlar ve refakatime aldığım birkaç kişi ile Salâhlı'ya geldim.
4- Bugünü Salâhlı'da geçirdim. Karyenin Müslüman Bolşevikleri tarafından büyük bir iltifatla karşılaştım.
5- 1 Temmuz 336 Salâhlı'da Jandarma Kumandanı Babazade Ferhad yoldaş tarafından terfik edilen birkaç jandarma ile Işıklı'ya gönderilerek Emir Arslan'a misafir edildim. (Yoldaş Emir Arslan tam manasıyla yâr olmuş bir Bolşevik olup mütemadiyen programın tatbikine müdavim bulunmaktadır.) Halk üzerinde büyük tesir ve nüfuz sahibi olan o zat karye halkını içtima ettirerek şimdiye kadar geçirdiğimiz mezalim hakkında beylerin, paşaların zulmü, zenginlerin ihtikârı, fukaranın sefaleti hakkında halka birkaç söz söylemekliğimi arzu ettiğinden yarım saat kadar devam eden konferansın halkın memnuniyetlerini celbetmiştir.
6- 2 Temmuz 336 Emir Arslan tarafından Tekeli karyesinde Güzeloğlu Paşa'ya gönderildim. Esna-yı rahda Işıklı ile Tekeli arasında hudut muhafızı Gürcü askerleri tarafından şiddetli yaylım ateşine maruz kalınmış ise de arazinin arızasından istifade ederek bin müşkilâtla Tekeli'ye vasıl olunabilmiştir.
7- 3, 4 Temmuz 336 büyük bir korku ile Tekeli'de Paşa'nın yanında geçirdim. Beşinci günü Paşa'nın delâletiyle şimendifer memurlarına verilen para sayesinde kontrol edilmeksizin (bilâ-sual ve'l-cevab) Tiflis'e geldim.
8- 5, 6, 7 Temmuz 336 Tiflis'te Şeytanpazarı'nda Anadolu Oteli'nde kaldım. Orada tesadüf ettiğim Süleyman Sami, Midhat yoldaşlardan yollar hakkında malumat almak istediğim zaman Süleyman Sami yoldaş kendisinin Batum'da İngilizler tarafından tevkif edilerek Hint Müslüman askerleri tarafından

84. CD 2, Klasör 2_36, Belge no:730-733

kaçırıldığını söylemekle Batum tarikiyle hareketimin müşkil ve tehlikeli olduğunu anladım. Buna binaen S. Sami yoldaşla Ardahan tarikiyle Oltu'ya çıkmaya karar verdik.

9- 8, 9 Temmuz 336 Tiflis'i terk ederek Borjom'a (?) ve oradan da Mihailovski'ye, Mihailovski'den de otomobille Ahıska'ya gittim. (Ahıska'da Gürcü taraftan Türkiyeli casuslar tarafından şiddetle takip olunduk. Fakat orada Gürcü zabitanından Yahşi ve Ziya Beylerin himayeleri sayesinde tehlikeleri bertaraf etmeye muvaffak olduk.

10- 10, 11 Temmuz 336 Ahvalin karışıklığı, vaziyetin fenalığı, tehlikenin şiddeti üç günü Ahıska'da geçirmeye bizi icbar etmiştir.

11- (Ahıska Müslümanları Bolşevikliğe son derece mütemayildir, bunları ikna ve irşad edecek hal-i iştibaha davet edecek gazete ve beyannamelere ihtiyaç hissediyorum.)

12- 12 Temmuz 336 Ardahan'a gitmek mümkün olamaması dolayısıyla Acara ile Gürcüler arasındaki ihtilafı halletmek üzere gelen Acara murahhaslarıyla Kanlıyayla'ya müteveccihen hareket ve yolun kısm-ı azamını yürümekle kat' edebildim.

13- 13 Temmuz 336 Kanlıyayla'da Reşit Çavuş'un evine misafir olduk.

14- 14 Temmuz 336 Kanlıyayla'da at bulunmamasından dolayı yürüyerek 4 saat bu'd-ı mesafede bir karyeye geldik. Mezkûr karyede bin müşkilât ve fahiş fiyatla elde edebildiğimiz atlarla Hula nam karyeye geldik. Orada Arslan Bey'e misafir olduk. (Tabiidir ki burada herkes bizi esir-i harb olarak tanıyor ve icab (*yırtılmış*)

burada Türkler zamanında rütbe verilmiş birkaç zabitle müstebit beyler ve yine Türkler zamanında paşalık verilmiş meşhur alçak Cemal Paşa istisna edilirse halk umumiyetle Bolşeviklik ve Bolşevizm katiyen arzu etmektedirler)

15- 15 Temmuz 336 ileri ve geri gitmek mümkün olmadığından üç gün Kula'da geçirdik. Buradan Çürüksu tarikiyle Hopa'ya çıkmak istemiş isek de bu esnada İngilizlerin Batum'u terk etmesi üzerine Batum tarikiyle gitmeyi daha muvafık bulduk. Meşhur Acara beylerinin ve Bolşevik muhibbi Cafer Bey'in delâletiyle Gürcü ceneralinden vesika alarak otomobil ile Batum'a geldik.

16- 19 Temmuz 336 Batum'da bir gün kalarak motorla Rize'ye çıktık. (19 Temmuz 336)

17- Türkiye'nin her tarafında olduğu gibi Rize ve Trabzon'da da halk üç kısma ayrılıyor. (Birinci tüccarlar) Gerçi Rize ve Trabzon'da burjuvazi namı verilecek ferd-i vahide tesadüf etmek mümkün değildir. Fakat dört yumurta ve üç limon satmakla meşgul olan zavallılara varıncaya kadar kendilerine burjuvazi süsü veriyorlar. Bunların içlerinde oldukça zenginleri de vardır. İşte bunlardır ki Bolşevizm'i istemez, hürriyetten hoşlanmaz, adaletin düşmanı olan güruh-ı muhtekiredir. Fakat ekalliyeti teşkil ederse de anti-Bolşevizm propagandistliğinde mühim roller oynuyorlar. Köylü ve amelelere üç kuruşluk malı üç gün sonra parasını almak üzere beş kuruşa satmakla onları kendilerine minnettar ettik zannediyorlar. Fakat halk bilakis bunlara kin ve adavet beslemektedir.

18- (İkinci kısım) Memurîn-i hükümet ve zabitandır ki memurînin beşte dördü ve zabitanın üçte biri Bolşevizm ve komünizmi aklen, fikren, kalben ve ruhen alâkadardırlar. Bunlar Bolşevizm'in bir an evvel Türkiye'de icra-yı hüküm etmesi taraftarıdır. İçlerinde bu uğurda propaganda yapanları da az değildir. Mütebaki kalan memurîn hükümetin beşte bir ve zabitanın üç ikisi katiyen Bolşevizm ve komünizme muhalif ve protiftir. Onlar ne Paris ispoletlerini (?), ne gurur, azamet, ne .....larını terk ve ne de halka zulüm ve işkence yapmaktan vazgeçmek istemiyorlar. Bunların herhangisine ait [illegible] mezar edilecek olursa engizisyon hakimleri mezardan çıkmış zannediliyor. Cesatin bulunursa maddi, manevî her şeye, maişete, meskene, içtimaiyata, siyasiyata, lisana, tarihe, efkar ve tenevvuata kadar

her şeye tahakküm ve tasallut etmek isteyen bir güruh-ı muzırradır ki ika ettikleri ceraime selâmet-i vatan ve millet namına diyerek iftihar ediyorlar.
19- (üçüncü kısım) Köylü, amele, rençber, asker ilh. gibi fukara-yı kâsibedir ki ekseriyeti teşkil eder. Fıtraten Bolşeviktirler. Karşımızdaki bu müstebit memur ve zabitanın harekât-ı gayrı lâyıkalarına karşı kemâl-i sabırsızlıkla bir yevm-i intikam bekliyorlar, diyorlar ki bu her hayale saldıran, her gölgeye el atan, vatanın kemiklerini kemiren, iliklerini emen, kanını, canını sömüren bu güruh-ı zalimeyi yoklar katarına karıştırmak, bu aç kurt sürülerini mahvetmek için bize fırsat veriniz, diyorlar ve her şeyleri hürriyetlerini, selâmetlerini, rahatlarını Bolşevik ve komünistlerden bekliyorlar.
20- Trabzon ve Rize'de hükümet tarafından pek çok hafiyeler istihdam edilmektedir. Bu hafiyelerin adedi günden güne çoğalıyor. Esaretten gelen Yüzbaşı Talat 153 numaralı polis hafiyeliğini kabul etmiştir.
21- Trabzon ve Rize'de kahvehaneler, çayhaneler memurîn-i hükümet ve zabitan ile doludur. Esasen zabit askerden daha fazla bulunuyor. Sabahtan akşama kadar kart oynamak, tavla oynamak, rakı içmek ilh. gibi şeylerle meşguldürler. Üstleri başları gayet mükemmel, ceplerinde paraları da oldukça vardır. Zira hükümet tarafından eski maaşa altı misli zammedilmiş ve bundan başka hükümet her zabit ve memuru hiç olmazsa ayda bir defa memuriyete gönderiyor ve memuriyette bulunduğu müddetçe her saat için doksan üç kuruş harcırah veriyor. Bunlara bakılacak olursa Tevfik Fikret'in "Han-ı Yağma" ismindeki şiiri derhal (*yırtılmış*)
Rize'de üç, Trabzon'da on altı gün kalınmıştır.
22- Trabzon ve Rize'de yiyip içecek ve giyecek yani ihtiyacat-i tabiiyenin temine kâfil olan her şey pek mebzûldür, fakat eskisine nispeten beş misli pahalıdır.
22 Ağustos 920
Yusuf Kemal
23- 7 Ağustos 336'da Trabzon'dan Rize'ye ve oradan da Hopa'ya gelerek bir gün kaldım. Hopa'dan Batum'a gelip hiç kalmaksızın Tiflis'e, bir gün kalarak Sadaklı'ya geldim ve oradan bir Gürcü zabiti elbisesi giyerek beynelmilel hudut üzerinde kâin Köprülü'ye ve Köprülü'den de tuttuğum atlarla Işıklı'ya, oradan yine atlarla Pavli'ye geldim. Pavli'den şimendiferle Ahistifa'ya gelip bir gün kaldım ve 15 Ağustos'ta Bakû'ye muvasalat ettim.

Y. Kemal

11. Hüseyin Hilmi'den

İstihbarat Şubesi'ne[85]
Türkiye ahvaline dair rapor
1-Suret-i umumiyede temasta bulunduğumuz Türkiye İnkılâp Ordusu mensubîni ve alelumum halk Bolşeviklere muhib ..... ve ondan büyük muavenetlere muntazırdırlar. Heyetimizi tasavvurun fevkinde bir samimiyetle karşıladılar. Her şeyden istifade ederek izhar-ı muhabbet olunuyor idi.
2-Orduyu inkılâpçı bir hale ifrâğ etmek için bir meyil olduğu kayıtlarla ordunun teşkilât-ı esasiyesine ait raporlar istenilmesinden ve bildikleri öğrendikleri usulleri hemen tatbik edebilmelerinden an-

85. CD 2, Klasör 2_36, Belge no:804-805

laşılıyor idi. Eski disiplinin kabul eylediği tecrübe usulünün değiştirilmesi ve Nahçıvan'a gelen müfrezede ..... ve ispalitlerin (?) de bulunmaması ve efrat ile kumandanlar arasındaki münasebatın oldukça tadil edilmiş bulunması asker ve zabitlere içtimaî inkılâba ait komünizm esaslarına dair konferans vermemize müsaade edilmesi ve bunları gayet merak ile istima eylemeleri ve askerlere Enternasyonal Marşı'nın öğretilmesi ve hatta yaçeyka teşkili için müracaatlarda bulunulması ordudaki ahval-i ruhiyeyi gösterecek emarelerdir.

3-Bu hissiyattan istifade ederek (müttefik olduğunuz Şûrâlar Hükümeti'ne ihanet ve dolayısıyla Azerbaycan'da birçok bîgünah fakirlerin kanını döktürmeye sebebiyet veren aksi inkılâpçılardan Polkovnik, Robnalof, Ceneral Bedikarof, Nuri Paşa ve Bahattin gibi avantürist şahısların tevkif edilmesi icap eylediğini Erzurum'a telgraf ile bildirdik. Yarım saat sonra gelen cevabında Zeynelof Ceneral Bedikarof ve Bahattin'in tevkif edildiğini ve Nuri Paşa'nın Millet Meclisi'nin talebi üzerine beray-ı istintak Ankara'ya sevk olunduğunu ve bu gibilere ait evrak-ı ithamiyenin Azerbaycan Hükümeti'nden istenilmesi .....

4-Antanta'nın bütün ve muhtelif cephelerdeki istilakâr faaliyeti ve İstanbul'daki alçak Sultan Hükümeti'nin istilaya yardımcı umumi harekâtından başka Anadolu'da ara sıra münferit hadiseler vuku bulup bastırılmakta bunların kısm-ı azamı gene İngiliz entrikasından tahaddüs eylemekte imiş. Ve bu hususatta çok kere dini hissiyattan istifade olunduğu gibi bazen hususi nüfuz ve menafi cereyanları da alet oluyormuş. Dinî saike müstenit birçok hadiseler elân devam eylemekte imiş.

5-Artık Anadolu'nun gerek Antanta gerekse İstanbul Hükümeti'yle şu vaziyet karşısında herhangi şekilde olursa olsun uyuşmasının ihtimali bulunmadığı ve buna muhakkak nazarıyla bakılabileceği çünkü arada açılan uçurum ve boşlukların öyle tashihler ile itilaf ve ittifaklar ile iflas ..... olduğunu binaenaleyh inkılâpçılarca ricat imkânı kalmadığını söylüyorlar. Aynı zamanda bu cereyanın memleketi ne gibi tecelliler karşısında bulunduracağını pek iyi bilmemekle beraber bir devre-i selâmete yetişecekleri kanaatini besliyorlar.

6-Anadolu inkılâpçıları bu esas dahilinde Avrupa emperyalist ve kapitalistleriyle mübarezeyi devam ettirip burjuva usul-i idaresiyle ve müstemlekât siyasetiyle çarpıştıkça gerek Rusya Şûrâlar Hükümeti'nin ve gerekse teşkilâtımızın her hususdaki müzaheretinden emin olabileceklerini vaat eyledik. Üçüncü Enternasyonal'in cihan inkılâbı nokta-i nazarından alelumum Şark'taki bu gibi harekâta muaveneti esasını

(*son satır çıkmamış*)

7-Memlekette tesis olunacak teşkilât şebekeleri hususunda serbest çalışılabileceği vaadini veriyorlar. Yalnız memleketin ahval-i ruhiye ve içtimaiyesinin nazar-ı dikkatten dûr tutulmaması icap eylediğini ve herhalde şerait-i mahalliyenin düşünülmesini ve Sultan Hükümeti'nin ve İngilizlerin memleket dahilindeki provakasya teşkilâtına ve bu hususdaki muvaffakiyetlerine ve halihazırda ahval-i dahiliyedeki isyancı kitleler ile muhtelif cephelerdeki vaziyete nazar-ı dikkatimizi celp eyleyerek fikir ve mütalaalarının sıhhatini ispata çalışıyorlar. Ve binaenaleyh memleket dahilindeki teşkilâtta itidal ile hareketi ileri sürüyorlar. Biz de bu cihetten emin olmalarını ve bu hususta Üçüncü Enternasyonal'in gerek Birinci ve gerek İkinci Siyezdlerinde ve Sekizinci Komünistler İçtimaında Şark'a ait bazı esasları kabul eylediğini ve bu kararlar ile hareket etmeyi fırkamız bir prensip olarak addettiğini ifade eyledik.

8-Bir de ehemmiyet verdikleri mesele ordu teşkilatı ve askerliktir. Bu hususdaki fikir ve mütalaaları şu merkezdedir. 1-Rusya proletaryası inkılâp için inkılâpçı olmayan Çar Ordusu'nu ve teşkilatını dağıtmaya mecbur idi. Ordu erkân ve zabitanı umumiyetle eski rejim taraftarı ve muayyen sınıflara mensup Çar

idare ve ordusunun mufassal malzeme ve teçhizatına ve fabrikalarına varis olan inkılâpçılar Kızıl Ordu'yu tesis ve teşkile muvaffak oldular. 2-Rusya'nın düşmanları gene kendilerinden yahut imparatorluktan ayrılmayı ve istiklâlini gaye edinmiş gayrı Ruslardan ibaret idi. Türkiye ise bu şekil ve vaziyette değildir. Türkiye'yi işgal ve taksim için uğraşan bu programla hareket eden büyük küçük Avrupa hükümetleri ordunun inhilâlini gözlüyorlar. Netice itibarıyla böyle vaziyet karşısında parçalanacak olan Anadolu'yu muhtelif düşmanların elinden istirdat ve halâs etmek ve yeniden bir kitle halinde ihyası gayrı kabil olduğunu söylüyorlar. Teşkilâtımızın bu azîm müşkilâtı iktiham edebilecek bir kuvvette olmadığına muhakkak nazarıyla baktıklarını binaenaleyh teşkilâtın bu vaziyet karşısında tevsi ve ikmâliyle iştigal olunarak ve aynı zamanda memlekette içtimaî inkılâbı vücuda getirmek gayesini güdenlerin de arzu ve emellerine sed çekecek olan haricî tehlikeden halâs birinci mesele olarak elde tutulması ve bu sebepten gerek dahilde ve gerekse hariçte bulunan muhtelif kuvvet ve cereyanların kudretlerini şimdilik bu noktada temerküz ettirmek icap eylediği iştirakçilerin şayan-ı takdir kiyâset ile bu vaziyeti kavradıklarından son derece müteşekkir bulundukları mamafih teşkilâtın itmam ve tevsii için her bir hususta serbest ve müstakil olduklarını ilave ediyorlar idi.
Mamafih bu mütalaat efkâr-ı umumiyenin mümessili olmayan yeni inkılâp işçilerinin dahi düşünce ve fikirleri olduğunu da unutmamalı
9-Memlekete ait intibaatımız bundan ibaret olup gerek hafi ve gerekse gayrı hafi Anadolu'ya vazifeyle gidecek yoldaşların tefrik ve intihabı hususunda herhalde müşkilpesent ve müteyakkız davranılması icap eylediği kanaatini hasıl eyledik. Bunu Trabzon ve diğer mahallerde son defa cereyan eden münasebetsiz vukuat da gösteriyor.

Hüseyin Hilmi
31-8-1920

12. Şevket Süreyya Aydemir'den

Bakû'de Türkiye İştirakiyûn (Komünist) Teşkilâtı'na[86]:
Trakya (Paşaeli) kıtası ve oradaki vaziyet hakkında maruza:
1-Trakya yahut Paşaeli kıtası (Karadeniz'den Ustruma çayına, Adalar Denizi'nden Balkanlar'a kadar) doğrudan doğruya İstanbul'un ve dolayısıyla Anadolu'nun mukadderatına hakim olması itibarıyla çok mühimdir. Meçhul zamanlardan beri Türk ırkıyla meskûn olan bu kıtada ekseriyet kazanamamak üzere Rumlar ve Bulgarlar da vardır (% 30). Gerek Şarkî, gerek Garbî Trakya'da gayet zengin madenler ve gayet geniş mezru arazi vardır ki, Adalar Denizi sahili ve İstanbul ile serbest bir surette merbut olmadıkça bunlardan hemen hiç istifade edilemez. Hülasa Trakya ile İstanbul ve dolayısıyla Anadolu birbirlerine o kadar bağlıdırlar ki bunların ayrı ayrı şekillerde yaşayabileceği mantıksızlığı Sulh Konferansı'ndan (Versay) başka bir yerde hiç bir zaman hatıra gelmemiştir.
2-Rekabet ve ticaret muharebesinin aleyhimize neticelendiği gün Balkan etnografyasını teşkil eden milletler ellerini Trakya'ya uzattılar. Mütareke olmadan evvel, Trakya'nın Türkiye'den ayrılamayacağı hakkında Loyd Corc'un ahmakları aldatan sözleri bermutat unutuldu. Bilakis Yunan ve Bulgar şovenizmi ne zaman Trakya'nın zararına olarak Antant'ın militarist agentleri tarafından vasi bir surette tahrik edildi. Avrupa'da bulunan Venizelos'un nüfus ve iktisadiyat hakkındaki fahiş yalanları Sulh

86. CD 2, Klasör 3_36, Belge no:37-38

Konferansı için zahiri bir sebep teşkil etti. Ve Trakya 1919. yıl bidayetinde birinci defa taksim; Rum, Bulgar ve bîtaraf hisseler tefrik, işgal edildi. 1918. yıldan hatta Balkan Harbi nihayetinden teşekkül eden Trakya (Paşaeli) Cemiyeti'nin âzâları aylarca Roma'da beklediler. Ve İtalyanların nev'an muavenet-i siyasiyesi bu murahhasların Roma'da yaşamalarıyla neticelendi. Fakat bilhassa İzmir işgalinden sonra milletin gitmekte olduğu akıbeti hisseden insanlar Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ilhak ve Ferit Paşa'nın sukut ettiği gün bu komitenin salahiyeti Trakya Cemiyeti'ne tevdi edildi. Fakat Ferit Paşa Hükümeti'nin istibdat ve müdahalesiyle hiçe inen Trakya Cemiyeti'nden başka icabında memleketi silah ve kıyam ile müdafaa edecek hafi bir İnkılâp Komitesi teşkil ve Cafer Tayyar Paşa ve bu misilli adamların muaveneti temin edildi. Fakat bu hafi cemiyet bazı intibah vesilelerinden, mitinglerden başka bugüne kadar bir şey yapmadı ve (Ahali) adında halkçı bir gazete neşretti.

İzmir işgalinden sonra Trakya işgali tahakkuk edince komite ve bir kısım askerler müdafaaya hazırlandılar. Ve nihayet (1920) Mart'ından idare-i müstakile ve müdafaa ilân hatta Bulgar nasyonalistleriyle muhtelit komite teşkil edildi. Fakat nihayet naçar kalan halkın son kuvve-i müdafaası da sarf olunduktan sonra Temmuz ayı içinde evvela Edirne, Lüleburgaz, Kırkkilise ve bu suretle bütün Trakya işgal ve ilhak olundu. Trakya'nın işgali emperyalizmanın en aşikâr bir zulmü ve bir hatasıdır ki bu zulümden doğrudan doğruya fakir halk ve köylü mutazarrır oldu. Çünkü Trakya'da ne sermayedar, ne zengin, ne derebey yoktur. Arazi ya hükümetin yahut da bazı küçük beylerin ise de yine herkes kendine ekecek bir yer bulabiliyor. Ruhanilerin zulmü yok gibidir. Hatta monarhizm hissiyatı bile sarsılmış gibidir. Yegâne zalim kuvvet hükümet, ordu ve jandarmalardır ki şimdi bunlar Antanta'ya terk-i mevki ettiler ve bu sebeplerdendir ki kolay bir inkılâp neticesinde Trakya hakiki bir köylü ülkesini biliyor; fakat bu inkılâp tabii bütün Balkan revolüsyasıyla, hiç olmazsa Bulgar komünizmiyle beraber yürümek mecburiyetindedir. Trakyasız İstanbul olamayacağı gibi, Bulgaristansız Trakya da olamaz. Ve Bulgaristan ise Trakya'dan temin edilmedikçe her zaman tehdide maruzdur. Binaenaleyh bizim teşkilâtımız tabii Sofya komünistleriyle beraber olacaktır. Bu suretle yapılacak müttehit bir kıyam Balkanlar'ın Cenup ve Şarkı'nı derhal sarar. Eski binayı yıkar. Zaten serveti olmayan Balkan köylüsüne sağlam bir hakimiyet verir. Bu yüzden Trakya çok kazanır. Hükümet ve vakıf varidatı ..... İtilaf'ın başına yıkarız ve teşkil edilecek muhtelit bir Kırmızı Ordu hatta hariçten muavenet olmadan Garp devletlerini derhal Çanakkale'den ve bu suretle İstanbul'dan çıkarır ki işte o zaman Karadeniz komünist halkası meydana gelmiş olur ve Trakya bu halkanın en metin bir noktası sayılır. Ve işte ancak o zamandır ki Yunan emperyalizması tesirinde bulunan Trakya, Bulgar ve Sırp köylüsüne mukavemet için Anadolu'dan ayak çeker. Antanta Adalar Denizi haricinde bir üssü'l hareke arar ve Cenubî Rusya yani komünizm kurtulur. Hülasa Trakya ve Bulgaristan birbirini dolayısıyla Anadolu'yu yaşatırlar ve biz bu müselsel işler için mahallinde çok yardımcılar bulabiliriz. Hatta Bulgaristan içinde kuracağımız bir merkez şimdilik efkârı tezlikle müntehir eder. Fakat bu teşkilât vücut bulmazsa Trakya köylüsü inkılâp akabinde biraz daha ezilecek. Bulgar, Yunan şovenizmi oradan el çekmeyecek ve gelecek proletarya dünyasında Trakya ülkesinde başka bir millet hakim olacaktır. Hülasa: Biz bir buçuk milyon Trakya köylüsünün beklediği ümidi götürelim ve Balkanlar'dan ilk ateşin çıktığı gün Trakya az bir kanla temizlenecektir ve işte o gün ki Şark'ta inkılâp serbest kalacak, Balkanlar Federasyonu ile kî Şûrâlar Cumhuriyeti doğacak ve yaşayacaktır.

Kendim ilk fırsatta Bulgaristan'a gitmek ve Trakya'nın dağılmış köylüsü ve gençleri arasında yapılacak ihtilâl teşkilâtı Bulgar Komünist Komitesi'yle teşrik etmek isterim. Bütün köylüler bilhassa Bulgarca dağlıları ve şovenizm badesiyle zehirlenmiş bütün gençler bizim tarafa geçecektir. Antanta'dan son

ra yegâne dahili düşman militaristler ve hükümet memurlarıdır ki bunların elinden ataletten başka hiç bir şey gelmeyecektir.
Ben bütün gençleri ölmüş, tutulmuş ve bütün fukarası dağılmış Trakya'nın hür ve meyus olmaz bir çiftçi çocuğu olarak Trakya İştirakiyûn Teşkilâtı'na memleketin vaziyetini teşrih ve vazifesini izah ediyorum. Mazide hiç bir gün .....likten ayrılmadım. Askerî Mekteplerini, Darülmuallimin'i ve Sanayi Mektebi Makinistlik Kursu'nu ikmâl ettim. Askerlik, zabitlik, muallimlik, amelelik ve makinistlik yaptım. Mütarekeden sonra Edirne'ye avdet. Trakya ve Hafi İnkılâp Komitesi'nde çalıştım ve bir yoldaşla (Ahali) gazetesini tesis ettim ve sonra telif ve oynattığım bir tiyatro Ferit Paşa Hükümeti'nin valisini kızdırdı. Kırkkilise ve sonra İstanbul ve Azerbaycan'a geldim. April İnkılâbı'ndan evvel bazı yerlerde çalıştım. Fakat hiç bir fırkaya intisap etmedim. Son günlerde muallim bulunduğum .....'de bütün Sanatkârlar İttifakları namına Şark Kurultayı'na geldim. Fakat şimdi bilhassa Türkiye'de yapılacak komünizm harekâtındaki müttehit mesai lüzumunu düşünerek:
a-Fırka yoldaşları arasına kabul edilmemi.
b-Bulgaristan ve Trakya havalisinde çalışmak üzere vâsi salahiyetli bir mandat verilmesini.
c-Türkiye Teşkilâtı Bakû Kongresi'ne kabul edilmeli ve söz verilmesini
rica eder. Fakir fakat temiz kalan işçi ve inkılâpçıların melcei olan Komünist Fırkası ümit ederim ki arzumu istihkâr etmez.
Trakya'da İnkılâp Fırkası ve Ahali Gazetesi Müessislerinden

AYDEMİR (Mustafa Şevket)

13. Kastamonu'dan

9 Eylül 1920 Kastamonu'dan[87]
Bakû'de Türk İştirakiyûn Merkez Komitesi'ne,
Aziz Yoldaşlar!
Süleyman Sami yoldaşın irşadatıyla Kastamonu'da bir şubenizi küşada muvaffak olduk. Sami yoldaş size buraların hususî hallerini bildirecektir. Henüz buraları büyük cereyanın safahatından tamamıyla bîhaberdir. İngiliz propagandası halkı tamamıyla değilse bile oldukça aşılamıştır. Onun için bu muhitte çok çalışmak ve didişmek lâzım. Ahval-i siyasiye de malum pek müşevveş. Buradan bir arkadaş nezdinize göndermeyi düşündük. Gidecek arkadaşın ailesi, işaşesi ve ahvalin karışıklığı hasebiyle gitmesi pek güçlüğü mucip olacak. Bir de arkadaşın oraya gidip esasata tamamıyla âgâh olması da oldukça zamana mütevakkıf. Bu iş ise biraz acele olmak lâzım. İşte bu sebepleri nazar-ı dikkate alarak siz yoldaşlarımıza bir istirhamda bulunuyoruz. Mektubumuzun vusulünde bize komünizm ve Bolşevizm esasatına tamamıyla âgâh bir yoldaşın lâzım gelen program ve kitapları ve inkılâbın tamamıyla inkişafını temine medar olacak mikdar-ı kâfi meblağı müstacelen irsaline istirham ederiz. Yaşasın proletarya, kahrolsun burjuvazi ve kapitalizm.
(*İmza*)

87. CD 2, Klasör 3_36, Belge no: 41-42

8/9 Eylül 1920 gecesi isimleri berveçh-i âtî arkadaşlar içtima ederek verilen kararların kopyasıdır.
1- Süleyman Sami yoldaştan Bolşevizm hakkında lâzım gelen malumat alındıktan sonra Kastamonu'da dahi bir Bolşevik Komitesi tesisine karar verildi.
2- Mevkî-i riyasete Hadi Süleyman yoldaş, kâtipliğe Hüsnü İsmail yoldaş, hazinedarlığa Gökmen Mehmet yoldaş, azalar da Emin Nuri ve Hamdi Numan yoldaşlar intihab edilmiştir.
3- Bakü'de kongremize buradan i'zam olunacak zatın ahvâl-i siyasiyenin müşevveşiyeti ve komünizm esasatına vakıf olabilmesi zamana mütevakkıf olması hasebiyle oradan intihab olunacak bir arkadaşın Kastamonu'ya Kızıl edebiyat program ve sair kitapları ve parayı müstacelen Kastamonu'ya memuren mümkün mertebe süratle i'zam edilmesi kongreden istirham edilmiştir.
4- Masarifata karşılık olmak üzere Sami yoldaştan yirmi lira alınmıştır.
(*beş imza*)

14. Bayburt'tan

Daklad[88]
Bakü'deki Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'na,
Bayburt Teşkilâtı'ndan,
9 Eylül 336
Bin üç yüz otuz beş senesi şehr-i Mayıs'ın 14. günü Kırım'da bulunan Türk Komünist Teşkilâtı tarafından Yeni Dünya gazetesinin kuryeri olarak İstanbul'a ve yine Kırım Oblastnoyi (*Bölge*) Komitesi tarafından İstanbul'da gizli olarak teşekkül edecek Komünist Teşkilâtı için ben ve yoldaşlardan Süleyman intihap edilmişti. Bu vazife ile muvazzaf olarak Kırım'dan motorla hareket ettik. Bin türlü müşkilâtlara rağmen İstanbul'a dahil olduk. Bu meyanda Gürcülerden yoldaş Zekeriya ve Türklerden yoldaş Mehmet de vardı. İstanbul'da revalusyonni komünist mevcut değildi. Buradaki mevcut fırkaların ekserisi hükümetle beraber çalışıyorlardı. Şu kadar var ki: Bu fırkaların içerisinde ve öteden beri sosyalistlikle şöhret bulmuş namdar bir çok eşhasın mensup oldukları fırkaları terk ile ayrıca ve fakat gayet hafi bir surette çalışmakta oldukları anlaşılıyordu. Şimdilik bu gibi ayrı ve şimdiye kadar mevcut olan fırkalardan ayrı çalışmaktaki maksatlarını alenen bildirmiyorlar; çünkü muhitte İngiliz, Fransız, İtalyan ve mahallî hükümet memurları tarafından şediden takip ediliyorlar ve edilmektedirler. Muhtelif fırkalardan ayrılıp ayrı çalışmakta olan eşhasla gayet ciddi bir surette ve etraflıca görüştük. Mezkûr şahısların hakikî sosyalistlerden olduklarına kanaat-i tammımız vardır, onlarla yaptığımız meclislerde bütün kuvvetleriyle bizim takip edeceğimiz yolu ve bize her gûna yardımda bulunacaklarını beyan ve ifade ediyorlar ve şu veçhile on iki âzâdan mürekkep bir Komünist Teşkilâtı vücuda geldi. İstanbul'a ait vereceğim dakladda müveccehen anlaşılacaktır. Bu teşkilâtı müteakip bize daklad vermek üzere tekrar Kırım'a intihap ettiler. Bu vazife ile İstanbul'dan hareket ettim. Kırım'a geldiğimde arkadaşlar yerine menhus "Denikin" olduğunu görünce tabii tevahhuş ettim. Bir hafta gizlilikten sonra çaresiz tekrar İstanbul'a avdet ettim. Macerayı arkadaşlara anlattıktan sonra bana memleketimde yani Bayburt'ta çalışmak üzere mezuniyetim teklifatında bulundum. Zaten İstanbul'da parasız yaşamak mümkün olmadığından tabii bizde de para namına bir şey bulunmadığından mağdur ve mutazarrır bir surette Trabzon'a oradan da Bayburt'a geldim. Bayburt'a tarih-i duhulüm 5 Teşrinievvel 335 tarihinde idi.

---

88. CD 2, Klasör 3_36, Belge no:48-49

Artık bundan sonra bana bir vazife düşüyordu ki gizli olarak bir komite teşekkülüne muvaffak olmak âmâlinde idim. Ben evvela amele ve köylü arasında icap eden propagandaları yaptıktan sonra onları hâl-i iştibaha getirdim ve şu veçhile on dört kişiden mürekkep olmak üzere ufak bir teşkilât yaptım. Şu sıralarda idi ki yoldaşlardan Salih Zeki Bayburt'a gelmişti. Karşısında şöyle hazır bir teşkilâtı görünce memnun oldu ve Bakû'de 1 Eylül 336 tarihinde teşekkül edecek kongreye iştirak etmek için Bayburt Teşkilâtı namına beni uzuv seçtiler. Bu vazife ile hareket ettim. Bayburt'taki teşkilâtımız gayet ciddidir ve içlerinde propagandaya elverişli yoldaşlar bulunmaktadır. Yalnız maddî olarak şimdilik bize hiç bir kimse muavenet edemiyor. Çünkü ahali fakirdir. Eğer maddî birazcık muavenet yapılırsa tabiidir ki daha ziyade faaliyet husule gelecektir. Bu muavenetin de bura Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'ndan Bayburt Teşkilâtı namına istirham ve talep ederiz. Yaşasın bütün dünya inkılâbı. Yaşasın bütün Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı, yaşasın. Yaşasın bu teşkilâtın temelini kuran yoldaş Mustafa Suphi ve arkadaşları.

9 Eylül 336

Bayburt Zahmetkeş ve Komünist Partisi Murahhası

(*imza*)

15. Mamuretülaziz'den

Mensubu bulunduğum Mamuretülaziz vilâyeti hakkında layiha[89],

Malumat-ı maruza: Türkiye haritasına bakarsak, Asya-yı Osmanî'nin ortasında Fırat, Murat ve Dicle maileleri arasında Harput nam-ı diğerle Mamuretülaziz şehrini görürüz. İsminden de anlaşılacağı veçhile Sultan Aziz devrinde imar olunup ve ehemmiyet-i mevkiiyesine mebni vilâyet merkezi ittihaz olunmuştur.

Hakikat sokaklarının intizam-ı ebniye ve mebani-i miriyesinin tertip ve ihtişamı sebebiyle Şarkî Anadolu vilâyetleri içinde oldukça mamur ve medenî bir memleket varsa o da Mamuretülaziz'dir. Bundan başka Fırat vadisiyle Erzurum ve Murat vadisiyle Muş ve Van ve Dicle yatağıyla Diyarbakır ve Irak muntazam şosesiyle Sason ve Suriye'ye (?) giden caddelerin mahall-i telâkisinde bulunmakla da ehemmiyet-i askeriyesi ziyadedir.

Mülkiye: Taksimat-ı mülkiyece Malatya, Mezraa, Dersim namıyla üç sancağa ve harpten evvelki istatistiğe nazaran 200 bini Türk, 120 bini Kürt ve 80 bini de Ermeni'den ibaret olmak üzere tahminen 400.000 nüfusa maliktir.

Ahval-i mahalliye: Dersim sancağı dağlık ve ormanlık ve Mezraa sancağı kısmen dağlık, kısmen ovalık ve Malatya ise bağlık bahçeliktir. Harput ovası fevkalâde münbit ve mahsuldar olup her nevi hububat, pamuk ve saire yetiştiğinden beynelahali "Harput ovası altun yuvası" sözüyle meşhurdur. Malatya'ya gelince bu memleket cidden firdevs-i tabiattır. Toprağı altın saçar, eşcân gümüş açar. Ab-ı hayratı kesirdir. Servet-i tabiiyece de bînazîrdir. Tabiatça bu kadar zengin olan bir vilâyette münevver ve iş anlar adamlar mutavattın olsa ve arazi âlât ve edevat-ı cedide-i ziraiye ile hars kılınsa ve limanlar yerine de bir şebeke-i hadidiye ile merbut bulunsa şüphe yok ki bu arazi bütün Türkiye halkını beslemek iktidarını haizdir. Mesela bugün en fakir bir mahal olan Dersim sancağı isminden de anlaşılacağı veçhile gümüş madeninin membaıdır. Demir, kömür ve diğer madenler de mebzulen bulunur. Kömür ile

89. CD 2, Klasör 3_36, Belge no:58-60

demirin halihazır medeniyetin sanayinin esasını teşkil ettiği ve Avrupa devletlerinin bu iki maddeye ne derece ehemmiyet verdikleri düşünülürse Dersim'in kıymeti kendiliğinden meydana çıkar.

Ahval-i iktisadiye: Teessüf olunur ki su-i idare, ahalinin cehaleti, Padişah ve hükümetlerin ezici, mahvedici siyaseti alelhusus vesait-i nakliyenin mefkudiyetinden dolayı bu zengin vilâyet ahalisi bugün gayet fakir ve mübareze-i hayatiye gayrı muktedir bir hale gelmiş olduğundan Dersim ahalisi icra-yı şekavette ve Harput, Malatya köylüleri ise İstanbul ve Amerika'ya hicrette kusur etmiyorlar. 1326 senesi Nüfus ve Redif Dairelerinin vesaik-i resmiyesine nazaran Harput köylüsünün sülüsânı Amerika ve diyar-ı ahere hicret etmiş bulunuyor. Bunun sebebi şudur. Medeniyetin terakkisi, ihtiyacatın tezayüdünü istilzam etti. Memlekette fabrika yok ki köylü orada çalışarak ihtiyacatını temin etsin. Kâfi derecede arazisi yok ki hasılatıyla nafakasını temin etsin. Mesela Dersim sancağında bütün arazi beyler ve mütegallibeye aittir. Burada yaşayan insanlar da birer memlûk, birer esirden başka bir şey değildir. Yoldaşlarım ben Çarsancak kazasının üç dört şahsa ait olduğunu ve bu beylerin her birinin yetmiş, seksen, yüz kadar köye malik olduklarını iddia edersem mübalağa etmemiş olurum.

Harput ve Malatya sancakları arazisinin nısfı beylere ve mütegallibeye ait olduğundan burada yaşayan zavallı mahluk da birer acizden başka bir şey değildir. İşte halkı hicran ve felakete sevk eden hakk-ı mülkiyet ve kanun-ı veraset nizamnamelerinin netice-i feciaları. Bunları hissedip de müteessir olmamak ve hâlâ bu kanunların lehinde idare-i kelâm etmek bilmem ki nasıl caiz olur.

Köylünün muhtaç olduğu para tohumluk ve çift âlâtını Ziraat Bankalarının temin edememesi, onları insanlar celladı murabahacılara, faizcilere müracaat ettiriyor ve bunların da misli misli ve belki daha fazla bir ücretle ikraz ettikleri borçlar da köylü ve fakir ahalinin zaruret ve sefaletinin esasını teşkil ediyor. Tekâlif içinde en çok muhtac-ı ıslah olan âşâr ve ağnam usulüdür. Zavallı köylüler bütün sene açlık ve sefalet içinde ekiyorlar biçiyorlar. Mahsulâtı harman haline getirdikleri zaman semere-i sa'yları mültezimler vasıtasıyla cebren ellerinden alınıyor. Kurun-ı vustâya mahsus olan bu gibi vahşetlere artık nihayet verilmesi taraftarıyım.

Derece-i maarif: 1329 senesinde vilâyet Maarif Müfettişi Ali Efendi'nin beyanatına nazaran bu vilâyette tahsil-i iptidaî yüzde on beş ve tahsil-i âli ve sani ise yüzde beş olup ceman yüzde yirmi veya onda iki olduğunu maatteessüf haber almış idim. Fıtraten zeki ve müstait ve maarife fevkalâde hahişger olan bu halkın böyle cehalette bırakılmasının insaniyet ve İslamiyetle ne derece kabil-i telif olduğunu arz ile iktifa. Lisanın ve hurufatın ve imlânın ıslahıyla köylere varıncaya kadar iptidaî mektepler tesisi ve bu hususdaki fedakârlıktan hiç bir suretle çekinilmemesi ehass-ı âmâlimdir.

Fırkalar: harpten evvel Müslümanların İttihat ve Terakki, Hürriyet ve İtilaf ve Ermenilerin ise Hınçak ve Taşnak namıyla ikişer fırkaları var idi. Halkın terbiye-i siyasiyesinin büyüklüğüne, yüksekliğine delâlet etmez mi ki hükümetin her bir tazyikat ve takibatına rağmen ahali muktedir ve namuskâr tanıdıkları muhalefetten Lütfü Fikri Bey'e reylerini vermişler, onu mebus intihap ettirmişlerdir.

Garp devletlerinin emperyalizmine karşı takip olunacak siyaset:

Bu hususta takip olunacak usul ve ittihaz olunacak teferruat pek çok. Fikrimce Harput, Mezraa, Arapkir ve Malatya'da kumaş, ipekli kumaş, alaca Manisa havlu ve saire imalat fabrika ve tezgâhlar vardır. Bunların ihtiyacat-ı hazıraya nazaran tevsii ve bu vilâyette mevadd-ı ibtidaiye maaziyadetin mebzul olduğundan behemehal diğer fabrikaların tesisi icap eder. Bundan başka sanayi-i dahiliyeye revaç vermek için gümrük himayesi, ecanib emtiasına boykotaj yapılması, kapitülasyonların lağvı ve bir an evvel Şûrâlar Hükümeti'nin tesisi ile halkın refahı ve saadetinin temini icrasını mucib olduğunun tedabir cümlesindendir.

Malumat-ı tarihiye: Harput, Romalılara ve Ceneviz'e karşı kadim Ermenistan Hükümeti'nin müstahkem bir kalesi idi. Hatta Harput kelimesinin Ermenice Taşkale manasına olan "karpet"ten muharref olması da maznundur. Araplar buna "hısn-ı ziyad" derler. Malatya'ya gelince, milattan 600 sene mukaddem Yunan hükemasından Milatos nam hakim tarafından inşa olunduğundan onun namına nispetle Malatya adıyla benâm olmuştur. İkinci asr-ı hicrette Abbasilerden Mansur zamanında Malatya Rumlar ve Harput Ermenilerden mücahidîn-i İslam himmetiyle feth ve teshir olunmuş, bir zaman Arapların, bir aralık tavaif-i mülûkun, bir müddet de Rum Selçuklarının idaresinde kalmış ve Yıldırım Bayezid zamanında Timurtaş Paşa marifetiyle memalik-i Osmaniye'ye ilhak kılınmıştır.
12 Eylül 920
(*imza*)

16. Islahi yoldaştan

1[90]

Kuva-yı Milliye hakkında Islahi yoldaşın layihasıdır.
Dört, beş sene zarfında şiddetli bir surette cereyanına şahit olduğumuz Harb-i Umumî'de düvel-i merkeziye ve Türkiye ile müttefikan harbe iştirak etmiş olan Bulgar Hükümeti harp cephelerinin bozulması Türkleri de Emperyalizm Harb-i Umumîsi'nden çıkmaya mecbur etti. Müttefikler ile mütareke yapıldı. Mütarekenamede Vilson tarafından ilân edilen prensiplerin yapılacak sulhte esas ittihaz edileceği söyleniyordu. Yalnız Müttefiklerce lüzum görüldüğü surette askerî mevkiler ile demiryollarının kontrol altına alınıp işgal edilebilmesi hakkında bir madde sarahaten ilave edilmişti. Diğer birtakım lastikli maddeler de yok değildi. Mamafih mütareke şartlarının Türkiye için hafif olduğu hakkında efkâr-ı umumiye tatmin ediliyordu. Bilhassa Vilson prensiplerinin Türkiye hakkındaki fıkrası dahilinde sulh yapılabileceği emrediliyordu. Bu sıralarda Harb-i Umumî'ye iştirak ile bunu idare eden bazı mesul hükümetimiz erkânı ile İttihat Fırkası'nın bazı liderleri İstanbul'u terk ettiler. Bu esnalarda Harb-i Umumî müddetince Müttefikler memlekette ve onların taraftarı bulunan İtilaf Fırkası rüesası İstanbul'a avdet ederek işe başladılar ve Padişah'ı tesirleri altına aldılar. İtilafçılar tarafından yapılan hücumlara dayanamayarak ve Padişah'ın arzusuna binaen mütarekeyi yapan İzzet Paşa Kabinesi mevkiini terk etti. Sonradan gelen kabine Padişah'ın İtilaf Fırkası'nın itimadına mazhar idi. Bu kabine Harb-i Umumî esnasında iktidar mevkiinde bulunan rical ile İttihad rüesasını taht-ı tevkife aldı. Tehcir ve taktil ile itham edilenlerle Balkan Muharebesi'nde güya mağlubiyete sebebiyet vermiş olanlar Balkan Muharebesi'nin hitamına doğru taklib-i hükümete

2

iştirak edenler ve Müttefiklerin isimlerini verdiği eşhas hakkında takibata başlandı. Umuma açık olmak üzere heyecanlı ve merak-âver fevkalâde muhakemeler devam ediyordu. Taktil ve tehcir meselesinden dolayı bir İttihatçı memur salben idam edildi. Maslubun cenazesi kıyama müncer olabilecek umumî teessür ile teşyi edildi. Diğer taraftan İngiliz ve bütün Müttefiklerin yüzden ziyade harp ge-

90. CD 2, Klasör 3_36, Belge no:77-90

mileri Boğazları geçerek İstanbul limanına girmiş ve Dolmabahçe Sarayı'nın önünde demirlemiş duruyordu. İstanbul ve civarı, bir kaç ay evvelsine kadar can, mal, ırz düşmanı gösterilen müttefik askerleri ve teşkilâtlarıyla dolmuştu. İstanbul'un inzibatı meselesine de bunlar iştirak ediyorlardı. Bilhassa Fransız nefer ve zabitlerinin İslam askerlerine karşı su-i muameleleri çok fena tesir yapıyordu. Bütün bu ahvalin tesiri altında İstanbul muhitinin içtimaî asabı son derece gergin idi. Bu esnalarda İtilaf Fırkası'ndan başka İttihat ve Terakki muhaliflerinden, hatta bazen de muvafıklarının iştirakiyle, fakat çokluk bîtaraflardan Sulh ve Selâmet, Millî Ahrar ve saire gibi yedi, sekiz kadar fırka teşekkül etti. Sosyal Demokratlar Fırkası da bu cümleden idi. Bütün bu fırkaların tesir-i efkâr olmak üzere gazeteler, risaleler neşrediliyor, klüpler açılıyordu. Agleb-i ihtimale göre birçok sergüzeştlerle efkâr-ı umumiyeyi okşayan şiarlar ile senelerden beri münferiden iktidar mevkiinde olan İttihatçılar bekayası da mevcut prestişlerine dayanarak gizliden gizliye teşkilât yapmaya çalışıyor veya yapılan teşkilâtlara yardım ediyorlardı.

Anadolu bütün bunlara rağmen sükûnet içinde sulhu bekliyordu. Artık askerlerin terhisi muamelesine de başlanmış, askerlerin birçoğu daha evvelce firar ederek memleketlerinin yollarını tutmuştu. Anadolu muhiti sulh ve selâmetin saadetinden başka hiç bir şey istemiyordu. O zannediyordu ki bir çok harplerden sonra olduğu gibi, bu defa da sulha kavuşarak ailesinin nezdinde kalmak, harp esnasında açılan rahneleri kapatmak, zayiatı telâfi etmek kabil olacak. Bittabi, bunlardan bir kısmı bilhassa Vilâyat-ı Şarkiye'de istilaya maruz kalan memleket evladı aradıkları köyünü, yurdunu, yerini bulamamış, yahut en mübrem iptidaî ihtiyaçları bile temin edilmeksizin salıverilmiş olan, yahut silahıyla kıtasını terk etmiş olan firarî neferler ötede beride çeteler halinde şekavet

3

etmekten de hâli kalmıyorlardı. Fakat bütün bunların tek bir arzuları vardı: Sulh. İşte bütün bu esnada gerek Avrupa Müttefikler ricalinin beyanatlarından, gerek nim resmî gazetelerinin neşriyatından, gerek işgal kuvvetlerinin reftarlarından Müttefiklerin Türkiye hakkındaki su-i niyetleri günden güne aşikâr surette meydana çıkıyordu. Zaten mütareke ahkâmı da hemen birinci gününden itibaren hiç hükmüne indirilmişti. Müttefiklerin Türkiye ile anlaşıp uzlaşmak fikrinde olmadıkları aşikârdı. Bilhassa Vilâyat-ı Şarkiye'nin, Kilikya'nın Ermenilere, Trakya'nın Yunanlılara vaat edilmiş olması, kalan taraflarda da diğer Müttefiklerin mandaları ve Pontus meselesi, İstanbul'un mukadderatı... gibi Türklerin alemini yakından alâkadar eden meseleler Türkiye'nin bütün münevverlerini ve halkını derinden derine düşündürüyordu. Almanlar hakkındaki sulh şartlarının gayet ağır olması hakkındaki rivayetler de Müttefiklerde zerre kadar hassasiyet olmadığı hakkında kanaat veriyordu. Aynı zamanda Müttefiklerin kendileri arasındaki imtizaçsızlıkların, ganimetlerin taksimi hakkındaki anlaşamamazlıkların Türkiye muhitindeki inikasları halkı ve münevverleri cesaretlendiriyordu; Türk vatanperveri, Müttefiklerden ziyade kendi vatandaşlarından Müttefikler tarafını iltizam eden İtilaf Fırkası'nın büyük kısmı olduğuna kani idi. Yine bu sıralarda İtilaf Fırkası'nın rızası dahilinde olarak ve İtilafçı Vali'nin muvafakatiyle İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi, işgal esnasında kurûn-ı vustâ vahşetini unutturacak fecayii yapılması efkâr-ı umumiyeyi bütün bütüne tehyic etti. Artık İtilafçıların başında olan İttihatçıları yakalamak, boğmak ve Müttefiklere karşı da bir nevi tarziye hükmüne geçerek bu tuflarını ve taraftarlıklarını kazanmak için tertip edilen divan-ı harplerin tahkikat ve tarziye hükmünün suya düştüğü hakkında ortalıkta bir kanaat hasıl oldu. Zaten Harb-i Umumî'nin devamı müddetince mütemadiyen galebeye, mütemadiyen kerr ü gurura alıştırılmış olan efkâr-ı umumiye [illegible]

işgali dolayısıyla büsbütün galeyana geldi. Heyecan adeta müvesves bir hal aldı. Umumi mitingler tertip edilmeye başlandı. Gazeteler fırka filan meselelerini unuttular. Bütün fırkalar bu mateme iştirak ettiler. Sultanahmet Meydanı'nda yapılan büyük mitinge beş yüz bin kişinin iştirak ettiği temin ediliyordu. Bayraklar siyaha boyanmıştı. Umum tarafından alınan tekbir sedası, söylenen millî nağmelerin sesleri bütün âfâkı tutuyordu. Bu mitingler tekerrür etti. Mamafih uygunsuzluğa

4

meydan verilmiyordu. Fakat İtilaf Hükümeti'nin mevkii gevşedi. Bu halin anarşiye müncer olmasından korkuldu. Muhakemelerine devam edilmekte olan İttihat erkân ve rüesası ve sair müttehim zannedilenler Malta'ya gönderildiler.

Artık Türkiye'nin her tarafında İzmir Vakası derin tesirler uyandırdı. Bilhassa Yunan işgal ordusunun yaptığı fecayiden ürkerek kaçan ve adetleri yüz binleri geçen çoluk çocuk, erkek ve kadın muhacirlerin hali İstanbul'da, Anadolu içerilerinde müthiş tesirler uyandırdı. Her tarafta Yunanlılara karşı müdafaa tertibatına başlanıldı. Zaten halk, asker silahlarından tamamıyla tecrit edilmiş değildi. Mütareke ahkâmına göre mühürlenerek taht-ı muhafazaya alınmış olan silah depoları müdafaacılar tarafından yağma edildi. İzmir'in karşılarında cepheler kuruldu. Muharebe başladı. Bilhassa Kel Ali ismindeki bir Mevki Kumandanı'nın, halktan Demirci Efe'nin muvaffakiyetleri müdafaa ruhlarını yükseltti. Müttefiklerin sıkı kontrolü altında bulunan İstanbul da dahil olduğu halde Türkiye'nin her tarafından İzmir'in müdafaasına koşuldu.

İzmir müdafaasından takriben bir ay evvelisi, esasları düşünülmüş plana göre Kafkasya ve Şark âlemi ile temas ve icabında ricat edilebilecek bir yerde kıyam tertibatı yapmak üzere askerî mehafilde gizliden gizliye anlaşmalar oluyordu. Karar veçhile o zaman İtilaf Fırkası'nın Dahiliye Nazırı olan Mehmet Ali Bey'e hulûl edildi. Harb-i Umumî'nin bütün safhalarında ve Çanakkale'nin müdafaasında büyük dirayet ve kahramanlık gösterdiği ve her türlü şaibeden uzak bulunduğu efkâr-ı umumiyece müsellem bulunan Kumandanlardan Mustafa Kemal Paşa Mehmet Ali Bey'in tensip ve kararı ve Padişah'ın iradesiyle umum Vilâyat-ı Şarkiye Askerî Müfettişi olarak tayin edildi. Ve Müttefiklerin muvafakatı ve hatta yardımıyla mahall-i memuriyetine gitti. Fakat çok geçmeden İngilizler işi anladılar, geri çağırılmasını istediler. Mehmet Ali Bey tahtie edildi. Çünkü Mustafa Kemal Paşa ilk Samsun'a çıkar çıkmaz camide toplanmış olan halka ihtilâl-âmiz nutuklar söylemiş; Erzurum'da teşekkül edecek kongrenin teyit ve takviyesi hakkında hararetli vesâyâda bulunduktan sonra Erzurum'a doğru yoluna devam etmişti. Bu hal İstanbul Hükümetince ve Müttefiklerce de haber alındı. Zaten Erzurum'un şüpheli bir mıntıka olduğunu da istihbar eylemişti. Erzurum'da

5

intişar etmekte olan (Albayrak) gazetesi etrafında toplanan genç münevverler grubu hiçbir kayıt ve şarta, sansüre tabi olmaksızın sol fikirler neşrediyor, halkı kıyama, isyana çağırıyor, Padişah'ı ve İstanbul İtilaf Hükümeti'ni ve Müttefiklerin siyasetlerini tenkit ve Vilâyat-ı Şarkiye halkını Erzurum'da teşekkül edecek kongreye davet ediyordu. (Albayrak etrafında Anadolu'nun ilk kıyam nüvesini teşkil edenlerden bilhassa Rüştü, Necati, Küçük Kâzım, Kâzım Karabekir, Halit, Doktor Fuat, İsmail Hakkı ve Hilmi ve sair bir takım fedakâr yoldaşların isimleri yad edilebilir.)

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a vusulünde Kongre'nin azaları toplanmak üzere idi. Erzurum ve havalisinin murahhasları da artık seçilmişti. Erzurum murahhaslarından biri, yerini müntehiplerinin n-

zasıyla Mustafa Kemal Paşa'ya terk etti. Bu suretle Mustafa Kemal Paşa Kongre'ye murahhas sıfatıyla iştirak edecekti. 15 Temmuz 1919 tarihlerinde umum Vilâyat-ı Şarkiye ahalisinin ve bir de Trabzon vilâyeti murahhaslarının iştirakiyle Kongre Erzurum'da küşad edildi. Kongreye her taraftan tebrik ve teyit telgrafları geldi. Diyarbakır halkının Erzurum Kongresi'ne göndermek üzere yaptığı seçkiyi Vali i Vilâyet Şair Faik Âli Bey bozmuştu. Mamafih halk gizli intihabat yaptıktan sonra telgrafhaneyi basarak murahhaslarını yola çıkarmış olduklarını telgrafla Erzurum'a bildirdiler. Kongre hararetli müzakerelerle devam etti. Vilâyat-ı Şarkiye'yi benimsemek isteyen Ermenilere, Pontus namıyla Trabzon'u almak isteyen Rumlara ve bunları terviç eden Müttefiklere karşı son nefesine kadar müdafaaya karar verildi ve bunun için icap eden esaslı bir teşkilât hakkında müzakereler cereyan etti ve karara rabtedildi. Kongre'yi sabık mebuslardan ihtiyar bir zat [*riyaset ederek açtı*], Mustafa Kemal Paşa Riyasete intihap edilmek münasebetiyle inkılâbın idaresini eline almış ve her tarafa memurlar ve telgraflar göndererek işe başlamıştı. Zaten heyecanda olan Vilâyat-ı Şarkiye halkı ve ordu bu yolu iltizam etmişlerdi. Mütareke ahkâmını tatbike, askerlerin silahlarından tecrit edilerek terhise memur olan Müttefiklerin Komisyonu işten el çektirildi. Türkiye'de Türkiye yollarından alınarak Ermenistan'a sevk edilmekte olan silahlar, yoldan geri çevrildi ve alındı. O zamanlarda Ermeniler Vilâyat-ı Şarkiye'nin, hatta Kilikya'nın Ermenistan'a ilhakı hakkında propagandada bulunuyorlardı. İşte bu propagandadan

6

ürkmüş olan yerli halk, Kürtler de dahil olduğu halde elbirliğiyle Mustafa Kemal'e yardıma karar verdiler. Halk arasında teşkilât yapıldı. Ordu tanzim ve tensik ediliyordu. İşte bu teşkilât (Müdafaa-i Milliye) ve (Kuva-yı Milliye)nin ilk nüvesini teşkil eyler. Türkiye'nin bütün merkezleriyle Azerbaycan, Elviye-i Selase'ye vekiller gönderildi. Azerbaycan'a gönderilmiş olan vekil yerli teşkilâtlar ile temas ettikten sonra ilk selâmetin ancak Bolşeviklik yolunda olduğu kanaatine geldi ve Şimal Kızıl İnkılâbı'yla bu suretle ilk teması temin eylemiş oldu. İşte bu temas gittikçe de inkişaf etmektedir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali efkâr-ı umumiyede sükûnetle sulhu beklemeye, istirahata karar vermiş olan Anadolu muhitinde tarifi na-kabil derin bir tesir icra etti. Mutaarnz kuvvetler ile bilhassa Yunanlılar ve Yunanlıları kışkırtan İngilizler ile son nefesine kadar çarpışmak arzusunu günden güne arttırdı. Müstevli Yunanlıların karşısında yerlilerden müteşekkil cepheler peyda oldu. Bu cephelere Anadolu'nun ta uzaklarından yardımlar geliyordu. İstanbul'un fedakâr, gayûr gençleri, kumandanları oralara koştular. İtilafçılara başka fırkalar ve bunlara mensup matbuat tefrikayı unutmuş müttehit bir cephe haline gelmişlerdi. Bu manevî cephe bilhassa Profesör Doktor Esat Paşa'nın ve taraftarlarının teşebbüsüyle ve bütün ..... cemiyetlerin, derneklerin, fırkaların ve matbuatın vekillerinden müteşekkil ve (Millî Kongre) namıyla İstanbul'da faaliyete başladı. Bu esnada Kırım Bolşeviklerin elinde idi. Sulh ve Selâmet Fırkası, Şimâl Kızıl İnkılâpçıları ile temasa geçmek ve Suphi yoldaş ile görüşmek üzere Kırım'a bir motor ile vekiller gönderdi ise de bilâhare Kırım sukut ettiğinden bu giden vekillerden haber alınamadı. Yine bu esnalarda İstanbul'da (İzmir Müdafaa-i Hukuk) Cemiyeti teşekkül etti. İzmir cepheleriyle temasa geldi. Onların ihtiyaçlarını temine koyuldu. İstanbul'un Anadolu'nun bütün ticarethaneleri, servettarları, tüccarları ellerinden geldiği kadar bu yola büyük büyük maddi yardımlarda bulundular. Artık İtilaf Fırkası Hükümeti aciz bir mevkide bulunuyordu. Mütemadi murahhaslar ile Müttefiklerin Sulh Konferansı'na çağırılmasını talep ediyordu. Nihayet yalnız beyanatta bulunmak, Türkiye'nin ne gibi şerait dahilinde sulh yapabileceğini söylemek üzere Sulh Konferansı'na murahhaslar gönderilmesi hakkındaki emri Müttefikler tarafından telakki eden Kabine Rei-

si olan Ferit Paşa ve maiyeti Paris'e gittiler ve beyanatta bulundular. Nihayet Klemanso küçük bir tebliğ ile İstanbul'a avdet etmelerini kendilerine bildirdi. Meyusen avdet ettiler. Bu defa da Müttefiklerin taraftarı olan İtilaf Fırkası'na ve hükümete karşı müthiş bir cephe oldu. Hükümet artık yok idi.

7

Hükümetin emirleri İstanbul'un haricine çıkamıyordu.

Bütün bununla beraber işler, müdafaa tertibatı tamamıyla yoluna girmiş değildi. Halbuki Antanta mehafilinden işitilen haberler çok fena idi. Türkiye, galip mevkiinde olan emperyalist Müttefiklerin tagallübüne maruz kalacak, memleketin kalan kısmında da himaye usulleri tasarlanıyordu. Kilikya fiilen Fransızların istilası altında idi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalini müteakip İtalyanlar da Antalya taraflarından girerek Konya'ya karib olan yerleri kendi işgalleri altına almışlardı. İstanbul'un hali de malum idi. Trakya Yunanlılara verilecekti. Trabzon'da Pontus Hükümet-i Yunaniyesi ihya edilecekti. İstanbul'da münevverler ve halk bu vaziyete karşı şaşınp kalmışlardı. İtilafçılar mehafilinden mülhem olan grup ve gazeteleri İngilizlerin himayesine girmeyi tavsiye ediyorlardı. Biz himayeye girmeden meselenin halli kabil olamayacağını düşünen bazı münevverler de toptan Amerika himayesini kabul etmeyi münasip buluyorlardı. Diğer kuvvetli bir zümre de bunların hiçbirine razı değildi. Her ne mukabilinde olursa olsun Türkiye'nin elinde kalan kısmının ne taksimine ne de herhangi bir himaye altına girmesine meydan vermeyelim deniyordu.

İşte yakında akdedilmesi düşünülen Sulh Konferansı'na hazırlıklı girmek ve efkâr-ı umumiyedeki zararlı dağınıklığı kaldırarak buna sâlim bir mecra vermek, vaziyeti tetkik ederek lâzım olan tedbirleri ittihaz ile dağınık münevverlerini birleştirmek ihtiyacı kati olarak kendisini gösteriyordu. Bu cihetin halli için umum Türkiyelilerin iştirakiyle umumî bir kongre akdi düşünüldü ve kongre için lâzım olan hazırlıklar görüldü. 1919 Eylül ayının ortalarında Sivas'ta kongre kuruldu. Kongre'ye hakikaten istenildiği gibi her taraftan hatta Elviye-i Selâse'den dahi murahhaslar[91] gelmişlerdi. Müzakere gayet hararetli oldu. Bütün muallak meseleler mevzubahis edildi. Anadolu'nun her tarafında tecavüzlere, istilalara karşı durmak, hayırlı ve şerefli bir sulh temin edinceye kadar çarpışmak, buna mümanaat etmek isteyen İtilaf Fırkası Hükümeti'ni ıskat etmek, müdafaa kuvvetlerini birleştirmek üzere derhal mebusan seçilerek Meclis'in toplanması hakkında mukarrerat ittihaz edildi. Aynı zamanda Anadolu'nun her tarafında Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye sıfatında teşkilât yapmak. Bu kongrenin

(*) Halbuki Erzurum Kongresi'ne Elviye-i Selâse'nin vekilleri kabul edilmemişti.

8

kararları cümlesinden idi. Kongre herhangi şekil ile olursa olsun himayeyi reddediyor, memleketin muvazene-i içtimaiye ve siyasiyesini ihlâl edebilecek, ekalliyetin serbest medenî ve ırkî inkişaflarına taraftar olmakla beraber anasır-ı saireye her nevi fazla imtiyazatı külliyen reddediyordu. Kongre Mustafa Kemal'in Riyaseti altında Merkezî Büro ve İcra Heyeti makamında (Heyet-i Temsiliye) namıyla bir heyet intihap edildi. Bu mukarrerat olduğu gibi icrası Hükümet-i Merkeziye'ye ait olan cihetlerde metalib şeklinde tertip edilerek Padişah'a ve sair lâzım olan yerlere bildirildi.

---

91. Halbuki Erzurum Kongresi'ne Elviye-i Selâse'nin vekilleri kabul edilmemişti.

Kongre'yi müteakip (Heyet-i Temsiliye) faaliyete başladı. Anadolu'nun her tarafında müdafaa hakkında tebligat yapıldı. Türkiye dahilinde kalmak isteyenlerin müdafaaya iştirakleri temin edildi. Pek az bir zaman zarfında bütün yerli halkların iştirakiyle Anadolu'nun her tarafında şehir teşkilâtları yapıldı. Bu teşkilâtlara (Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Teşkilâtları) namı veriliyordu. Mahallî Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Şûraları yerli halklardan müdafaa kuvvetleri tertip ediyorlardı. Halkın kendi aralarından değerli teşkilâtçılar çıktı. İzmir cephesini idare eden kumandanların hemen birçoğu teşkilâtçı yerli efelerden, köylü ağalardan ibaret idi. İzmir cephesinin kahraman müdafilerinden Demirci Efe işte bunlardan biri idi. İşte bu suretle Anadolu'nun her tarafında (Mahalli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Şûraları)nın yanı başında müsellah kuvvetler meydana gelmiş oldu. Bu kuvvetler sabık ordu kadrolarına ithal edilerek tanzim ve tensik ile Heyet-i Temsiliye'ye rabt edildi. Türkiye'nin her tarafından İstanbul'dan münevver gençler, tahsil görmüş eski ihtiyat zabitleri, yerli fedakâr halk her taraftan gelerek bu teşkilâtlara iltihak ediyorlardı. İşte bu suretle teşekkül eden kuvvetlere (Kuva-yı Milliye) namı verildi.

Erzurum Kongresi'yle başlayan Anadolu kıyamı Sivas Kongresi'yle hayli inkişaf etti. Bu kıyam ve teşkilâtlar neticesinde Anadolu'nun vaziyeti şöyle hülasa edilir. 1) İstanbul Hükümeti'nin Anadolu'daki teşkilâtları tamamen ibka edildi, yalnız kıyam aleyhinde bulunan memurların tebdili cihetine gidiliyordu. Bu teşkilâtlar işlerine ve İstanbul ile muhaberelerine devam ediyorlardı. 2) Merkezî Hükümet'in teşkilâtı bulunan her yerde hatta birçok köylerde Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Şûraları kurulmuştu. Bunların mercii (?) Heyet-i Temsiliye olup başlıca şöyle vazifeleri vardı.

9

1-Mahallî Kuva-yı Milliye teşkil etmek. 2-Hükümet-i Milliye'yi kontrol etmek. 3-Vaziyete göre ..... teşkilâtlar arasında vasıta vazifesi görmek. 4-Halk kuvvetlerinin eski ordu kadrolarına ithal edilerek tensik ve Heyet-i Mecmuası Heyet-i Temsiliye'ye rabtedilmişti. Bu suretle Müdafa-yı Hukuk-ı Milliye Şûralarının Kuva-yı Milliye'nin merkezi, Heyet-i Temsiliye olmuş idi. Fakat burada (Kuva-yı Milliye) tabirinden sırf Türk kuvveti manası anlaşılmamalıdır. Çünkü orduya Türk, Kürt, Laz, Çerkes ve sair birçok kavimler iştirak ediyordu. Bu (Kuva-yı Milliye) tabiri (halk kuvvetleri) manasından başka bir şey ifade etmiyordu. Bu kuvvetler Türklük için Türklüğü müdafaa için değil, beraber yaşamak isteyen bütün vatandaşların müşterek vatanlarını müdafaa için ayrı ayrı toplanmış kuvvetlerin merkezileştirilmesinden vusule gelmişti. Bu cihet Heyet-i Temsiliye tarafından neşredilen beyannamelerden, hitabelerden, rüesanın beyanatlarından pek aşikâr ve açık anlaşılıyordu. Şu kadar ki bu heyet hitabelerinde, beyannamelerinde çokluk Müslümanlara hitap ediyor ve böyle hareket etmeyi de kendi siyasetine daha muvafık buluyordu. Çünkü Anadolu'nun Ermeni, Rum sekenesi kendilerini milliyetçilerle beraber ve onların tesiri altında Ermenistan, Yunanistan Hükümetlerine taraftar bulunuyorlardı. Diğer taraftan Ermeni, Rum unsurları müstahsil olmaktan ziyade çokluk tüccar, faizci, muhtekir yahut Avrupa kapitalistlerinin ajanları olduğundan tabiatıyla Antanta'ya taraftarlık ediyorlardı. Aynı zamanda Müttefiklerin mübelliğleri Anadolu hareketlerini Bolşeviklik hareketi gibi göstermekte olduklarından pek müstahsil mevkiinde olmayan yerli Ermeni ve Rumlar bu hareketlere son derecede soğuk nazarla bakıyorlardı. Hem mütarekeyi müteakip Müttefikler Türkiye Hıristiyanlık alemini türlü türlü vaatler ile aldatmış ve bunların arasında müthiş tebligat yapmış, Türkiye'nin Harb-i Umumî'ye iştirakini Hıristiyanlığa karşı bir hareket gibi göstermeye çalışmış idi. İşte bütün bunların tabii neticesi olarak Türkiye'nin Hıristiyanları müstevlilere hami ve münci nazarıyla bakıyorlardı.

10

Müslümanlar ise herhangi kuvvetten olursa olsun bunları düşman addediyordu. İşte bu sebebe binaen Anadolu inkılâpçıları da mazlum ve hamisiz kalmış olduklarını zanneden dahilî ve haricî Müslümanlardan istifadeye karar vermiş olsa gerek.

İşte Sivas Kongresi'ni müteakip Kuva-yı Milliye Teşkilâtı ilerleye ilerleye ta İstanbul'un yanı başına Kartal denilen yere kadar geldi. Padişah'a müracaat ederek Ferit Paşa Kabinesi'nin ıskatını istedi. Bittabi Padişah artık bu iradeye karşı boyun eğmek mecburiyeti duydu. Katiyen prestiji kalmamış olan Ferit Paşa Kabinesi çekildi. Yerine Kuva-yı Milliye'nin tensibine göre başka bir kabine geldi. Bu kabine teşkilâtını itmam eder etmez birinci işi payitahtın kapısını çalmakta olan Kuva-yı Milliye ile temasa geçmek ve bunların program ve arzularını öğrenmek oldu. Anlaştılar. Kuva-yı Milliye'nin Mustafa Kemal'den başka liderleri, vekilleri İstanbul'a gelip gitmeye başladılar. Artık İstanbul Hükümeti'nin direktifleri çokluk Kuva-yı Milliye tarafından geliyordu. Müttefikler de vaziyeti takip etmekten bittabi hâli kalmıyorlardı. Yeni hükümet İtalyanlar, Fransızlar ile iyi temas ediyorlardı. İngilizlere kuyrukluk eden Yunanlılar ile münasebet son derece soğuk idi.

Sivas Kongresi'nin metalibine göre Kuva-yı Milliye Merkezi'nin teklifi ve efkâr-ı umumiyenin arzusu veçhile serbest surette mebusan intihabına karar verildi. Kemâl-i serbestî ile intihabat yapıldı. Halk dilediğini seçti, sabık İttihat ve Terakki Fırkası mensuplarından, İtilafçılardan rey kazananlar vardı. Kalanların çoğu Halkçılardı. İtilaf Fırkası, İstanbul Ermeni, Rum unsurları intihabata iştirak etmediler. Yahudiler Halkçılar ile beraber hareket ettiler. Kuvâ-yı Milliye'nin bütün erkânı intihap edilerek Mustafa Kemal'den başkaları

11

İstanbul'a gelmişlerdi. Meclisin resmen küşadını müteakip Kuva-yı Milliyecilerin rehberliğiyle (Felâh-ı Vatan) namıyla muhtelif fırka mensuplarından bir grup teşekkül etti. Meclis'in ekseriyet-i mutlakası bu gruba dahil oldu. Bu grup Müttefikler ile yapılacak sulh hakkındaki usul esaslarını hükümete ve hükümet vasıtasıyla müttefiklere bildirdi. Bu esaslar takriben şöyle idi: Türkler, Kürtler ile meskûn olan yerlerin bilâkayd u şart Türkiye'ye bırakılması, evvelce Osmanlı vatanı eczâsından olup da Harb-i Umumî neticesinde yahut daha evvelleri herhangi müstevlilerin istilasıyla ayrılmış olan İslam memleketlerinin idare-i Osmaniye'den ayrılıp ayrılmayacakları ve şekl-i idarelerinin tayini hakkında kendilerinin reylerine müracaat edilmesi, Marmara Denizi payitahtın selâmetini muhafaza etmek üzere münhasıran Türkiye Denizi olarak tanınması ve Boğazların bu şart ile serbestîsi, Elviye-i Selâse halkının da şekl-i idareleri ve murahhaslarını tayin hakkında kendi reylerine müracaat edilmesi ve o noktalar dahilinde Müttefikler tarafından yapılan işgâlin kaldırılması ve saire idi. Fransız ve İtalyanların buna nasıl cevap verdikleri pek malum değildi. Sene-i cariye Şubatının nısf-ı ahirinde İstanbul limanına İngilizlerin dört büyük dretnotu geldiği görüldü. Bu dretnotların ve sair İstanbul limanındaki bahrî kuvvetlerinin iştirakiyle Bosfor ve Marmara'da İngilizler tarafından üç gün bahrî nümayişler yapıldı. Ve aynı günler İngilizlerin karaya ihraç ettiği bahriyelilerine kara askerlerinin de iştirakiyle İstanbul, Beyoğlu, Üsküdar cihetlerinde resm-i geçitler tertip edildi. İşte bu nümayişlerin Felâh-ı Vatan grubuna cevap olacağı zannediliyordu. Hakikaten mesele üzerinden bir kaç gün geçer geçmez İngiliz Kumandanı İstanbul'un muvakkaten işgaliyle şiddetli bir idare-i örfiye tatbik edildiğini ilân eyledi. Meclis-i Mebusan'a İngiliz askerleri göndererek Kuva-yı Milliye erkânından Kara Vasıf, Hüseyin Rauf Beyleri ve sair bazı zevatı tevkif ettirdi. Bugünlerde şehirde diğer bir çok zatlar da tevkif edil-

di. Bazı müesseselerin işgali ve bazı kimselerin tevkifi esnasında kanlı vakalar da oldu. Bu suretle taarruza maruz kalan Meclis protesto makamına geçmek üzere içtima-ı umumî-i milliye akdetmekten imtina eyledi. Nihayet birkaç gün sonra yeniden iş başına gelmiş olan İtilaf Fırkası'nın Sadrazamı Damat Ferit Paşa Kabinesi'nin teşebbüsüyle Meclis kapatıldı. Mebuslardan bir çokları daha evvel, bazıları da Meclis'in resmen kapatılmasını müteakip diğer

12

birçok fedakârlarla beraber Anadolu'ya firar ettiler. İşte bu vakayı müteakip İstanbul ile Anadolu arasında münasebet yeniden tamamıyla kesildi. Ankara'da (Meclis-i Millî) namıyla firar eden mebuslar ile yeni seçilen mebuslardan büyük bir şûrâ toplandı. Mustafa Kemal ve rüfekası Meclis'e gelerek ahval hakkında izahat verdikten sonra Kuva-yı Milliye'nin vazifesi artık hitama ermiş olduğu ve bütün salâhiyetlerin Meclis'e ait olduğunu söyleyerek istifalarını verdiler. Bunun üzerine Meclis hükümet tesisine karar verdi. Ve bu vazifeyi Başvekil sıfatıyla Mustafa Kemal'e tevdi etti. İşte bu suretle Meclis-i Millî'nin icra heyeti mahiyetinde teşekkül eden hükümet Meclis-i Millî'ye karşı mesul olarak hâlâ re's-i kârda bulunmaktadır.

Meclis-i Millî hükümet teşkilâtını tamamlar tamamlamaz hemen ilk celselerinde sabık Osmanlı Devleti'in bütün kanunlarını, bütün nizamname ve talimatnamelerini, bütün müesseselerini ilga etti. İstanbul Hükümeti'nin gâsıb olduğunu ilân eyledi. ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) tarihinde inikat eden celsesinde Rusya Şûrâlar Hükümeti ile münasebete girerek emperyalistlere karşı beraber harp etmeye karar verdi. Ve bu karan Moskova'ya bildirmek üzere ..... (*orijinal metinde boş bırakılmış*) yoldaşlardan müteşekkil bir heyet Azerbaycan'a gelerek mukarrerat radyo vasıtasıyla Moskova'ya bildirildi.

Ankara Büyük Millet Meclisi'nin bu karan şöyle bir manayı tazammun ediyordu: Kuva-yı Milliyeciler ve bütün münevverler arasında Şûrâlar Rusyası'na karşı öteden beri bir meclubiyet olmakla beraber Türkiye'nin siyaset-i ameliyesi hakkında doğrudan doğruya Şimal Hareket-i İnkılâbîsi'yle temas edilip edilmeyeceği hakkındaki fikirler bir noktada toplanamıyordu. Bir zümre meselenin mahallî inkılâp hareketleriyle halledilebileceğine inanıyor gibi oluyordu. Bunlar Şimal ile temasa gelerek aynı yollardan gitmeyi, en son müracaat edilecek çare olarak kabul ediyorlardı. Bunlara sağ zümre diyebiliriz. Diğer bir zümre de hemen inkılâbın başından itibaren Şimal İçtimaî İnkılâpçıları ile hem temasa gelmek, hem de içtimaî inkılâbı Anadolu'nun ve Şark'ın bünyesine göre bir tasarruf ile kabul etmek cihetine gidiyordu. Bunlara da sol zümre diyebiliriz. İşte Ankara'daki Büyük Meclis-i Millî'nin Bolşevikler ile temasa gelmek ve beraber hareket etmek hakkındaki karan ikinci zümreye ait fikrin inkişaf ve galebe etmekte olduğunu gösteriyor demektir.

13

Zaten Meclis-i Millî'nin bu kararından evvel dahi Kuva-yı Milliye'nin arasında zînüfuz olan bu ikinci sol zümrenin tesiriyle Azerbaycan'a muhtelif tarihlerde müteaddit zatlar gönderilmiş ve bilâhare Bakû'de Kuva-yı Milliye komünistler arasında tebliğ ve tebellüğe vasıta olmak üzere bir heyet teşkil edilmiş ve bu heyet mensuplarından iki zat da Rusya Şûrâlar Hükümeti'yle münasebette bulunmak üzere Moskova'ya gönderilmişti. Hatta bilâhare Anadolu Hükümeti bilvasıta temaslarla da kanaat etmeyerek yolların tahammül-fersa müşkilâtlarına rağmen doğrudan doğruya Kızıl Moskova ile münasebete girmeyi lüzumlu buldu. Son günlerde Anadolu Hükümet-i İnkılâbiyesi erkânından müteşekkil fevkalâde bir Sefaret Heyeti Moskova'ya vasıl olarak bizzat Kızıl İnkılâp merkeziyle temasa gelmiştir.

İşte Şimal ve Şark'ın Avrupa cihangirlerine ve kapitaline karşı ilân-ı isyan etmiş olan iki inkılâpçı cemiyeti bu suretle resmen el ele vermiş oluyorlar. Ümit ederiz ki az zaman içerisinde mukaddes gayelerine nail olacaklar ve kendilerini, belki de bütün cihan fakir halkını zalim elinden kurtaracaklardır. Yaşasın iki inkılâpçı hükümetin ittifakı, yaşasın Kızıl Rusya (Yaşasın Kızıl Rusya), yaşasın Üçüncü Enternasyonal. Türkiye halk ve bilhassa münevverler muhitinde şöhreti olup Üçüncü Enternasyonal'e iştirak ettiği malum olan Mustafa Suphi yoldaşın Kırım'da olduğu işitilmiş idi.

FIRKANIN YÂD-I MAZİSİ*

* CD 16, Klasör 21_36, Belge no: 60-61

Bugün aramızdan ebediyen uzaklaşan bazı yoldaşların yâd-ı mazisini faydadan hâli bulmuyorum. Rusya İnkılâbı'yla başlayan Türkiye Komünist Fırkası'nın hariçte müessisleri arasında silah müdafaa ve mübarezesiyle her tarafta tanınmış olan Suphi yoldaşın namını yâd etmemek bence bir küfrân olur. Onun faaliyeti Rusya'daki İştirakî Fırkamız tarafından neşrolunan fezlekede musarrahdır. Yirminci seneden itibaren şöyle cereyan etmiştir.

1-Azerbaycan İnkılâbı üzerine Suphi yoldaşın riyaseti altında Türkistan'dan yirmi iki komünist Bakû`ye gittiği zaman Bakû`de âzâsı yüzü mütecaviz Türkiye Komünist Fırkası Merkezî Komitesi'ne tesadüf ediyoruz ki Riyasette: Doktor Fuat, Halil Paşa, Binbaşı Yakup, Salih Zeki, Süleyman Nuri, Küçük Talat, Bahattin Şakir Beyler bulunuyordu.

İşçi ve çiftçi sınıfına bu gibi ashab-ı rütbeden zevat-i kiram ile rical-i marufenin bulunması muvafık olmayacağından maruf siyasilerin talihlerini başka fırkada denemek lüzumu ihsas edilerek Fırka dağıldı. Azerbaycan'da çalıştıkları Azerbaycan komünistlerinin tavsiyesiyle sabit olan Doktor Fuat Sabit, Salih Zeki, Nedim Agâh, merhum Yakup, Süleyman Nuri yoldaşlar Fırka'ya kabul ve komünistlikleri tasdik olundular. Süleyman Nuri o zaman Dağıstan'da, Doktor Fuat da Moskova'da bulunuyordu.

2-Bakû`de bu zaman Türkiye Komünist Fırkası Teşkilâtı Heyet-i Merkeziye Riyasetinde Suphi yoldaşla Abid Alim o zaman Azerbaycan Cephe Komiseri İsmail Hakkı bulunuyordu. Bundan başka bir de Bakû Komitesi vardı. Suphi, Mehmet Emin, Abid Alim, Nazmi, Salih Zeki, Heyet-i Merkeziye İkinci Kongre'ye iki âzâ gönderdi. O zaman Türkiye üçüncü kısım komünist teşkilâtına malik memleketler idadına dahil olmuş, Üçüncü Beynelmilel'de her zaman dört rey sahibi bulunuyordu. Moskova'da Fuat ile görüştüm. Memleketimizin münevverlerinden lisana aşina terbiyeli bir zat, fakat Moskova'da komünizm davasından ziyade Anadolu'nun diplomatik vaziyetini müdafaa ediyor. İttihat Terakki'nin Ermeni meselelerini karıştırıyor. Türkiye'de son müteşekkil (Kemal Paşa) hükümetinin inkılâpçı ve Türkiye'de yapılması melhuz içtimaî inkılâbın son safhası demekten vazgeçmiyordu. Bekir Sami, Yusuf Kemal Beylerle çalışan Fuat Bey millî kıyamın tulûuyla beraber doğmuş olan Fuat Paşa'nın direktifiyle hareket ediyordu. ....(*silik*) Üçüncü Beynelmilel serian Anadolu kıyamcılarına muavenet etmek lüzumunu ileri sürüyor ve bazı komünist sosyalistlerin itirazına rağmen muavenet esasını kabul ediyordu. Emperyalizmle mücadele devam ettikçe o müzaherat ekseriyetle kabul edilmişti. İtalya delegatları zaten Anadolu'nun da arzusuyla Azerbaycan İnkılâbı'nın tesri'ine hizmet ediliyordu. Suphi yoldaş teşkilâtı çattırmak (*Azeri lehçesi*) bu suretle fırka haline getirebilmek için kongre çağırtmak niyetine vâkıf olan Doktor Fuat Moskova`dan süratle hareket ve Bakû'de ümit ettikleri riyaset sandalyesine oturamayacağını daha doğrusu burada medruk bir sınıf komünistlerle Anadolu davasını gördüğünden başka suretle telakki ettiği zaman muhalefete geçiyor.

Kongreyi açmaya teşebbüs ediyor. Delilleri Türkiye'de hiç bir komünist yoktur. Binaenaleyh teşkilât da olamaz. Türk komünistleri belli başlı beş on kişiden ibarettir. O da Rusya İnkılâbı'yla vücuda gelmiştir. Burada mazisi meçhul beş on adamın Türkiye namına hareket etmesi mantığa muvafık değildir. Sırf bir avantüredir gibi itirazlarına iştirak, beraber resmî, gayrı resmî tesire kalkışıyor. Kongreye mani olmuş komünistleri bu işten vazgeçirmek için hâlâ Varlık gazetesi sermuharriri Feyzullah Sacit Efendi delâletiyle imza toplatıyor. İş mecrasında devam ediyor. Şark Halkları Kurultayı'ndan sonra Türkiye Komünist Fırkası Kongresi bir hafta geceli gündüzlü içtimaından sonra Fırka'nın programı Teşkilât Nizamnamesi'ni kabul ettirdikten sonra Heyet-i Merkeziye resmen teşekkül etmiş bulunuyor.

3-Yapılan bir (*içtimada ?*) Doktor Fuat Fırka'dan ittifak-ı ârâ ile çıkarılıyor. Sacit Bey namzetliğe indiriliyor. Bazı adamlar da çıkıyor ise de Fırka'da ikilik hastalığı Süleyman Nuri, Yakup, Hüseyin Hilmi

yoldaşların delâletleri temadi ediliyor. İçtimalarda alenen Şark Şûrâsı -K- Büro gibi mehafilde resmen muhalefetler baş gösteriyor.

4-Merkezî Komite Anadolu'ya naklettiği zaman Türkiye Komünist Fırkası Heyet-i Merkeziyesi'nden Haricî Bürosu Bakû'de Şark Şûrâsı huzurunda Komintern ile münasebata memur İsmail Hakkı, Ahmet Cevat, Abdurrahman Mesudi yoldaşları bırakıyor. Merkezî Heyet'in akıbeti malum hadiseye giriftâr olduktan sonra Haricî Büro faaliyetine devam etti. Süleyman Nuri yoldaş Erivan`daki memuriyetten Kars'a avdet ettikten sonra teşkilâtça Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu unvanıyla yeniden faaliyete geçmesine karar verildi.

Bu çalışmayla birlikte Mustafa Suphi'nin Baku'ya gelişinden TKP Kongresi toplanana kadar yürüttüğü örgütlü faaliyetin ana çerçevesini öğreniyoruz. Kitapta Türkiye İştirakiyun Teşkilatı'nın Merkez Komitesi'nin toplantı tutanaklarının yanı sıra birçok protokol, karar ve işleyiş ilkesine ilişkin metin de yer alıyor. Ayrıca çalışmanın ikinci bölümünde bu süreçte Mustafa Suphi'ye gönderilmiş değişik mektuplara baktığımızda, yürütülmüş faaliyetin çapı hakkında daha iyi bir fikir ediniyoruz. Bu kitaptaki belgeler şimdiye değin bilmediğimiz birçok kişi ve konu hakkında bizi aydınlatmaktadır.

Kongre öncesi, "Fırka/Parti" sözcüğü kullanılmadığı, "Teşkilât" denildiği gibi, Moskova ve Akmescit *Yeni Dünya*'larında kullanılan "Komünist" sıfatı yerine de "İştirakiyun" denilmiştir. Oysa biz, İştirakiyun sözcüğünün Müslümanlara sıcak gelmesi için Anadolu'da (Şeyh Servet gibi kimselerce) ortaya konulduğunu biliyorduk. Kaldı ki, buradaki belgelerde Taşkent'ten Suphi'yle birlikte Bakû'ya gelenlere "heyet-i seferiye" veya "seferî komite" deniliyor. Orada kurdukları "Bakû Bürosu" Azerbaycan İştirakiyun Fırkası'na da bağlıdır.

Belgeler okundukça görülecektir ki, Komintern'in önayak olduğu Doğu Halkları Kurultayı'nın ("konferans") 15 Ağustosta yapılması, 1 Eylülde de TKF kuruluş kongresinin toplanması planlanmışken, her ikisi de ertelenmiş, biri Eylül başında, öteki 10 Eylülde yapılmıştır. İlginç bir nokta, Mandat yani yetki belgelerini saptama komitesinin 11 Eylül 1920 günlü toplantısında, tam oy hakkı olanlar arasında Kongre tarafından Genel Sekreterliğe seçilen Ethem Nejad'ın adının geçmemesidir.

9789758683680